การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงภายใต้แนวทางการมีส่วนร่วมชุมชน กรณีศึกษา : ชุมชนช่องฟืน ทะเลสาบสงขลา

A COMMUNITY - BASED PARTICIPATORY APPROACH IN WATER AND FISHERIES RESOURCES MANAGEMENT: A CASE STUDY OF CHONG-FUEN COMMUNITY, SONGKHLA LAKE

ศศิณา คงชนะ

SASINA KONGCHANA

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

พ.ศ. 2565

KMITL-2022-AR-M-001-013

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

A COMMUNITY - BASED PARTICIPATORY APPROACH IN WATER AND FISHERIES RESOURCES MANAGEMENT: A CASE STUDY OF CHONG-FUEN COMMUNITY, SONGKHLA LAKE

SASINA KONGCHANA

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT
OF THE REQUIREMENT FOR THE DEGREE OF
MASTER OF URBAN AND REGIONAL PLANNING IN URBAN
AND ENVIRONMENTAL PLANNING
FACULTY OF ARCHITECTURE
KING MONGKUT'S INSTITUTE OF TECHNOLOGY LADKRABANG
KMITL-2022-AR-M-001-013

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

COPYRIGHT 2022

FACULTY OF ARCHITECTURE

KING MONGKUT'S INSTITUTE OF TECHNOLOGY LADKRABANG

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงภายใต้แนวทางการมีส่วนร่วมชุมชน กรณีศึกษา : ชุมชนช่องฟืน ทะเลสาบสงขลา
นักศึกษา	นางสาวศศิณา คงชนะ
รหัสประจำตัว	61602010
ปริญญา	การวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต
สาขาวิชา	การวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม
พ.ศ.	2565
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	รองศาสตราจารย์ ดร.อมร กฤษณพันธุ์

บทคัดย่อ

ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเป็นแหล่งน้ำจืดที่มีขนาดใหญ่อันอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ต่อมาได้มีการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อส่งเสริมระบบเศรษฐกิจพื้นที่ลุ่มน้ำ ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรทะเลสาบสงขลามีความเสื่อมโทรมมาอย่างต่อเนื่องและรับผลกระทบเป็นต้นมาดังเช่น ชุมชนช่องฟืนในปัจจุบัน ภายหลังชุมชนพยายามฟื้นฟูทรัพยากรทะเลสาบสงขลาด้วยการทำเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ทั้งภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรทะเลสาบสงขลา แต่เนื่องด้วยลักษณะพื้นที่และข้อจำกัดของชุมชนช่องฟืน ทำให้การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงที่ผ่านมายังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร

การศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นเพื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพและสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนช่องฟืน ผ่านการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องและสำรวจลงพื้นที่จริง รวมถึงศึกษาทะเลสาบสงขลาในความเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรน้ำและประมง ตลอดจนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงที่เกิดขึ้นตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพ และข้อจำกัด และข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงภายใต้แนวทางการมีส่วนร่วมชุมชนอย่างเหมาะสม

ผลการศึกษา พบว่า ชุมชนช่องฟืน เป็นชุมชนชนบทขนาดเล็ก ทำการประมงเป็นอาชีพหลัก ปัจจุบันยังไม่มีแนวทางแก้ไขปัญหาของชุมชนในระยะยาว ซึ่งโครงการบริหารจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำที่ผ่านมาเป็นเพียงหนึ่งแนวทางในการจัดการทรัพยากรทะเลสาบสงขลาเพื่อตอบโจทย์ยุทธศาสตร์จังหวัดพัทลุงมีการกำหนดยุทธศาสตร์ “พัทลุงสีเขียว คนมีคุณภาพชีวิตที่ดี (Phatthalung Green City)” พ.ศ.2561-พ.ศ.2564 และเป็นการสร้างหลักประกันความมั่นคงทางด้านอาหารที่คำนึงถึงความยั่งยืนในอนาคต สามารถสรุปได้ว่า การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงที่เหมาะสมกับชุมชนช่องฟืนควรมีจุดเริ่มต้นที่เกิดจากความต้องการของชุมชนเองจะรู้สาเหตุ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ของปัญหาและสามารถแก้ไขปัญหาได้ตรงจุด แต่อย่างก็ตาม ในส่วนของการดำเนินโครงการควรมีหน่วยงานที่มีประสบการณ์ด้านการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงเข้ามาร่วมจัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติการร่วมดำเนินการกับประชาชน รวมถึงในขั้นตอนการติดตามและประเมินผลโครงการ นอกจากนั้น การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงควรคำนึงการรับและแบ่งปันผลประโยชน์ที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ดังนั้น ควรมีการจัดสรรงบประมาณโครงการให้ครอบคลุมถึงส่วนของการอนุรักษ์ ฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง และควบคู่กับการทำประมงของคนในชุมชนช่องฟืนได้อย่างยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

Thesis	A Community - Based Participatory Approach In Water And Fisheries Resources Management : A Case Study Of Chong-Fuen Community, Songkhla Lake
Student	Miss. Sasina Kongchana
Student ID	61602010
Degree	Master of Urban and Regional Planning
Program	Urban and Environmental Planning
Year	2022
Thesis Advisor	Assoc. Prof. Dr. Amorn Kritsanaphan
Thesis Co-Advisor	-

ABSTRACT

The Songkhla Lake Basin is a large freshwater source that is rich in natural resources and the environment. Subsequently, the infrastructure system was developed. to promote the watershed economic system Affecting Songkhla Lake's resources has continued to deteriorate and has been affected since. Chong Fuen Community At present, after the community tried to restore Songkhla Lake resources by creating an aquatic animal conservation area. Both the government and related agencies are involved in the management of Songkhla Lake resources. But due to the nature of the area and the limitations of the Chong Firewood community As a result, the management of water resources and fisheries has not been as successful as it should be.

The aim of this study was to study the physical and environmental, economic, social and cultural characteristics of the Chong Firewood community. through the review of relevant documents and on-site surveys including studying Songkhla Lake on changes in water resources and fisheries. as well as the participation of the community in the management of water resources and fisheries from the past to the present. This is to analyze the potential and limitations and make recommendations for the management of water resources and fisheries under the appropriate community

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

participation guidelines. The results of the study revealed that the Chongfuan community was a small rural community. Fishing is the main occupation. At present, there is no long-term solution to the community's problems. The project on resource management with marine conservation zones in the past is just one approach to managing the resources of Songkhla Lake in response to the strategy of Phatthalung Province. "Green Phatthalung People with good quality of life (Phatthalung Green City)" 2018- 2021 and to ensure food security with sustainability in mind in the future can be concluded that Management of water resources and fisheries that are suitable for the firewood community should have a starting point that arises from the needs of the community itself to know the root cause of the problem and be able to solve the problem on the spot. but any way As for the project implementation, there should be a unit that has experience in water resource management and fisheries to join in the hands-on activities with the people. In addition, the management of water resources and fisheries should take into account the receiving and sharing of benefits that truly meet the needs of the community. of conservation restore marine and coastal resources and in tandem with the fishery of the people in the firewood community to be more sustainable

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จและบรรลุเป้าหมายด้วยความอนุเคราะห์จากบุคคลหลายท่านผู้วิจัยขอขอบพระคุณอาจารย์ อมร กฤษณพันธุ์ อาจารย์ที่ปรึกษา ที่กรุณาให้คำปรึกษา แนะนำและให้ความช่วยเหลืออันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการทำวิทยานิพนธ์ อีกทั้งยังช่วยแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างดำเนินงาน ทำให้ผู้วิจัยได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองในด้านการปฏิบัติงานที่ดียิ่งขึ้น

ขอขอบคุณอาจารย์ ปนายุ ไชยรัตนานนท์ และอาจารย์ ปูรณ์ ขวัญสุวรรณ คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ที่ให้คำแนะนำในการปรับปรุงวิทยานิพนธ์ให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น และช่วยเหลือให้คำแนะนำแก่ผู้วิจัยตลอดมา ขอขอบคุณคณะอาจารย์ สาขาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิตทุกท่าน ที่สั่งสอนวิชาความรู้ ถ่ายทอดประสบการณ์ต่างๆ อันเป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัยและเพื่อนร่วมชั้น

ขอขอบคุณ คุณศราวุธ ชูชื่น ผู้ใหญ่บ้านชุมชนช่องฟืน คุณอูสัน แหละหีม นายกสมาคมชาวประมงรักษ์ทะเลสาบ อำเภอปากพะยูน และชาวบ้านชุมชนช่องฟืนที่ให้ความร่วมมือในการสัมภาษณ์ และคุณเบญจวรรณ เพ็งหนู เจ้าหน้าที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ผู้ให้ข้อมูลด้านการบริหารจัดการทรัพยากรทะเลสาบด้วยเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำและผสานงานให้แก่ผู้วิจัย ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่านที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลและข่าวสารเป็นอย่างดี

ขอขอบคุณ พี่น้องเพื่อร่วมชั้นเรียนรุ่น 33 ที่คอยไถ่ถามให้กำลังใจรับฟังปัญหา สนับสนุนและให้ความช่วยเหลือเสมอมา

สำหรับความสำเร็จของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบให้กับบิดาและมารดาผู้เป็นที่รักเคารพยิ่ง ที่คอยสนับสนุนแลให้กำลังใจ และเป็นผู้ซึ่งให้โอกาสการศึกษาเล่าเรียน หวังว่าเนื้อหาที่ผู้วิจัยได้รวบรวมทั้งหมดจะเป็นคุณประโยชน์แก่ผู้ที่ต้องการศึกษาต่อหรือผู้ที่ทำโครงการเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงสืบต่อไป

ศศิณา คงชนะ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....I

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....II

กิตติกรรมประกาศ.....III

สารบัญ.....IV

สารบัญตาราง.....XII

สารบัญรูป.....XIII

บทที่ 1 บทนำ.....1

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....1

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....3

1.3 คำถามในการวิจัย.....3

1.4 กรอบแนวคิด.....4

1.5 ขอบเขตการวิจัย.....5

1.5.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา.....5

1.5.2 ขอบเขตด้านประชากร.....6

1.5.3 ขอบเขตด้านพื้นที่.....6

1.5.4 ขอบเขตด้านเวลา.....7

1.6 ขั้นตอนการศึกษา.....8

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....10

1.8 นิยามศัพท์ (เฉพาะ).....10

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง....12

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ....12

2.1.1 ความหมายทรัพยากรน้ำ....12

2.1.2 ความหมายการจัดการทรัพยากรน้ำ.... 13

2.1.3 การจัดการทรัพยากรน้ำ....16

2.1.4 การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ....16

2.2 แนวคิดการจัดการลุ่มน้ำลุ่มน้ำ....17

2.2.1 คำจำกัดความลุ่มน้ำ....17

2.2.2 องค์ประกอบในระบบนิเวศลุ่มน้ำ....19

2.2.3 หลักการจัดการลุ่มน้ำ....20

2.2.4 การบริหารจัดการลุ่มน้ำ....20

2.3 แนวคิดการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการ (Integrated Water Resources Management: IWRM)....22

2.3.1 คำจำกัดความการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการ (IWRM)....22

2.3.2 การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการ (IWRM)....22

2.4 การจัดการทรัพยากรประมง....25

2.4.1 ความหมายการจัดการทรัพยากรประมง....25

2.4.2 กระบวนทัศน์ในการจัดการประมง....26

2.4.3 การจัดการทรัพยากประมง....27

2.4.4 ความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรกับชุมชน....29

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

2.5 แนวคิดทรัพยากรการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihood Concepts)..... 30
2.5.1 ความหมายทรัพยากรการดำรงชีพอย่างยั่งยืน..... 30
2.5.2 แนวทางการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืน..... 31
2.6 แนวคิดนิเวศบริการ..... 33
2.6.1 การวัดการเปลี่ยนแปลงนิเวศบริการ..... 35
2.7 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม..... 35
2.7.1 คำจัดกัดความการมีส่วนร่วมของประชาชน..... 35
2.7.2 ความหมายของการมีส่วนร่วม..... 35
2.7.3 ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชน..... 37
2.7.4 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน..... 39
2.8 แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย..... 40
2.8.1 ความหมายเกี่ยวกับเครือข่าย..... 40
2.8.2 ลักษณะของเครือข่าย..... 41
2.9 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง..... 43
2..9.1 งานวิจัยในประเทศ..... 43
2..9.2 งานวิจัยต่างประเทศ..... 48

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย.....53

3.1 รูปแบบวิธีวิจัย.....53

3.2 ขั้นตอนที่ใช้ในการวิจัย.....54

3.3 การกำหนดพื้นที่ศึกษา.....59

3.4 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย.....61

3.4.1 ประชากร.....61

3.4.2 กลุ่มตัวแทน.....62

3.5 เครื่องมือในการดำเนินการวิจัย.....63

3.5.1 แบบสัมภาษณ์เจาะจง.....64

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis).....66

3.6.1 วิเคราะห์ลักษณะของชุมชน (Analysis of Physical Form).....66

3.6.2 วิเคราะห์ข้อมูลความเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรน้ำและประมง และการมีส่วนร่วมของชุมชน.....66

บทที่ 4 สภาพทั่วไปของพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา.....67

4.1 สภาพภูมิประเทศ.....67

4.1.1 ที่ตั้ง อาณาเขต พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา.....67

4.2 ลักษณะของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา.....68

4.2.1 ระบบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา.....69

4.3 สภาพทางเศรษฐกิจลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา.....73

4.3.1 ด้านเศรษฐกิจ.....73

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

4.4 สภาพทางสังคมลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา..... 78

4.4.1 ด้านสังคม และวัฒนธรรม..... 78

4.5 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา.....82

4.5.1 ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.....82

4.5.2 สิ่งมีชีวิต และพืชพรรณไม้ในบริเวณทะเลสาบ.....82

บทที่ 5 การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา.....84

5.1 การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา..... 86

5.2 การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของภาครัฐ 91

5.3 การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงโดยชุมชน พื้นที่ทะเลสาบสงขลา.....92

บทที่ 6 พื้นที่ศึกษาและการบริหารจัดการทรัพยากรของชุมชน.....95

6.1 ลักษณะที่ตั้ง อาณาเขต.....98

6.1.1 ลักษณะภูมิประเทศ.....98

6.1.2 ประวัติความเป็นมาของชุมชน.....99

6.2 ระบบโครงสร้างพื้นฐาน..... 102

6.3 ด้านเศรษฐกิจของชุมชน..... 103

6.4 ด้านสังคม และวัฒนธรรมของชุมชน..... 104

6.4.1 ประชากร..... 104

6.4.2 ระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ..... 105

6.4.3 วิถีชีวิตชุมชนช่องฟืน..... 107

6.4.4 ความเชื่อ..... 108

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

6.5 ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน..... 109

6.5.1 ลักษณะทรัพยากรธรรมชาติพื้นที่เกาะหมาก..... 109

6.6 วิวัฒนาการของชุมชนช่องฟืนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง พื้นที่ทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุง..... 110

6.6.1 ช่วงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติด้วยการทำเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ.....113

6.6.2 ช่วงการบริหารจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ และการกำหนดกฎกติกาเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำชุมชนช่องฟืน..... 115

6.6.3 ช่วงการบริหารจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ เขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำชุมชนช่องฟืน และมีการแก้ไขเพิ่มเติม..... 116

6.6.4 ช่วงการบริหารจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ และเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำชุมชนช่องฟืน (ปัจจุบัน).....119

บทที่ 7 วิเคราะห์ข้อมูลพื้นที่ศึกษา..... 125

7.1 การมีส่วนร่วมของชุมชนช่องฟืน.....125

7.1.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม..... 126

7.1.2 ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชน 127

7.1.3 ข้อจำกัดของการมีส่วนร่วม..... 137

7.1.4 ปัจจัยการมีส่วนร่วม..... 139

7.2 การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการ(IWRM).....140

7.2.1 การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการ (IWRM)..... 140

7.2.2 หลักการดับบลิน 4 ประการ (The Four Dublin principles) 141

7.2.3 ข้อจำกัดในการจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการ (IWRM..... 142

7.2.4 การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา.....143

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

บทที่ 8 ผลการศึกษาและอภิปรายผล..... 144

8.1 ลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมชุมชนทะเลสาบสงขลา.....145

8.1.1 ลักษณะกายภาพ..... 145

8.1.2 ระบบเศรษฐกิจ.....149

8.1.3 สังคม วัฒนธรรมและการเป็นอยู่.....150

8.1.4 สิ่งแวดล้อมและภูมินิเวศพื้นที่..... 155

8.2 การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง นโยบายและแผนงานในพื้นที่..... 157

8.2.1 การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ.....157

8.2.2 นโยบายของภาครัฐและแผนงานในระดับท้องถิ่น.....159

8.2.3 กฎระเบียบ ข้อบังคับ..... 160

8.3 การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรทรัพยากรน้ำ และประมงชุมชนช่องฟืน.....163

8.3.1 การมีส่วนร่วมและทุนทางสังคม..... 163

8.3.2 การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง..... 169

8.4 วิเคราะห์ศักยภาพ ข้อจำกัดการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำทะเลสาบสงขลา..... 171

8.4.1 ศักยภาพในการบริหารจัดการทรัพยากร.....171

8.4.2 ข้อจำกัดในการบริหารจัดการทรัพยากร..... 174

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

บทที่ 9 สรุปผลและข้อเสนอแนะ..... 177

9.1 สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมชุมชนทะเลสาบสงขลา..... 177

9.1.1 สรุปลักษณะกายภาพของชุมชนช่องฟืน 177

9.1.2 สรุประบบเศรษฐกิจ และสังคมชุมชนช่องฟืน 178

9.2 สรุปผลการวิเคราะห์การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง นโยบายและแผนงานในพื้นที่.....178

9.2.1 สรุปการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ.....178

9.2.2 สรุปนโยบายของภาครัฐ และแผนงานในระดับท้องถิ่น..... 179

9.2.3 สรุปกฎระเบียบ ข้อบังคับ..... 179

9.3 สรุปผลการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรทรัพยากรน้ำและประมงชุมชนช่องฟืน.....180

9.3.1 สรุปการมีส่วนร่วมและทุนทางสังคม.....180

9.3.2 สรุปการการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง.....182

9.4 ข้อเสนอแนะสำหรับการแก้ไขปัญหาการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง..... 183

9.4.1 ข้อเสนอแนะเชิงหลักการ..... 183

9.4.2 ข้อเสนอแนะเชิงการจัดการ.....183

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญตาราง

ตารางที่ หน้า

2.1 แสดงตัวชี้วัดความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศสัตว์น้ำและความยั่งยืน ประเทศแคนาดา..... 49

2.2 แสดงตัวชี้วัดระบบนิเวศทรัพยากร ประเทศเวียดนาม..... 50

2.3 แสดงตัวชี้วัดระบบนิเวศ เพื่อประเมินผลความยั่งยืนของระบบการประมง ประเทศญี่ปุ่น..... 51

3.1 แสดงตัวแปรและเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล..... 57

4.1 แสดงพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และสัดส่วนพื้นที่ลุ่มน้ำสาขาในพื้นที่ทะเลสาบสงขลา..... 69

4.2 แสดงพื้นที่รายจังหวัดในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา..... 70

4.3 แสดงข้อมูลประชากร ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พ.ศ.2555..... 78

4.4 แสดงพื้นที่ป่าพรุ ป่าชายเลนในจังหวัดพัทลุง..... 82

5.1 แสดงระดับความลึกของน้ำทะเลพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา..... 90

6.1 แสดงการแบ่งชุมชนในตำบลเกาะหมาก..... 100

6.2 แสดงจำนวนครัวเรือนและประชากรในตำบลเกาะหมาก..... 104

6.3 แสดงการสรุปการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงชุมชนช่องฟืน โดยการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ และกฎกติกาของชุมชนช่องฟืน..... 122

8.1 แสดงการสรุปการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงชุมชนช่องฟืน ด้วยเขตอนุรักษ์ฯ และกฎกติกาของชุมชน..... 167

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญรูป

รูปที่ หน้า

1.1 แผนผังกรอบความคิด (Conceptual Framework).....4

1.2 แผนที่ขอบเขตตำบลเกาะหมาก มาตราส่วน 1:80,000..... 7

1.3 ขั้นตอนการศึกษาและวิธีการในการดำเนินการศึกษา.....9

2.1 แสดงแหล่งทรัพยากรน้ำ..... 14

2.2 แสดงแหล่งทรัพยากรน้ำในชุมชน.....16

2.3 แสดงกระบวนการกำเนิดลุ่มน้ำ.....18

2.4 แสดงแหล่งทรัพยากรลุ่มน้ำ..... 19

2.5 แสดงพื้นที่ทะเลสาบ บริเวณตำบลเกาะหมาก.....21

2.6 แสดงแหล่งทรัพยากรน้ำ เพื่อการบริหารจัดการน้ำ.....23

2.7 แสดงความสัมพันธ์ของกระบวนทัศน์ในการจัดการทรัพยากรประมง.....26

2.8 แสดงรูปแบบการทำประมง และเครื่องมือที่ชุมชนใช้ทำประมง บริเวณตลาดปากพะยูน.....28

2.9 แสดงรูปแบบการจัดการประมงบริเวณหน้าบ้านโดยชุมชน.....29

2.10 แสดงห้าเหลี่ยมทรัพยากร (The asset pentagon)..... 31

2.11 แสดงการให้บริการระบบนิเวศของพื้นที่ชุ่มน้ำ..... 33

2.12 แสดงการบริการเชิงนิเวศ..... 34

2.13 แสดงรูปแบบการเปิดโอกาสในการมีส่วนร่วมคิดค้นการจัดกทรัพยากร..... 39

2.14 แสดงรูปแบบ และวิธีการการสร้างเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรทะเลสาบ.....42

3.1 แสดงขอบเขตพื้นที่ตำบลเกาะหมาก บริเวณทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุง.....60

3.2 พื้นที่ชุมชนช่องฟืน และการกำหนดเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำ พ.ศ.2561 แก้ไขเพิ่มเติม..... 61

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญรูป (ต่อ)

รูปที่ หน้า

4.1 แสดงการแบ่งลุ่มน้ำย่อยในพื้นที่จังหวัดพัทลุง มาตราส่วน 1:50,000..... 71

4.2 แสดงขอบเขตตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง มาตราส่วน 1:80,000..... 72

4.3 แสดงพื้นที่การเกษตรกรรมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พ.ศ.2545-พ.ศ.2552..... 74

4.4 แสดงแหล่งทำประมงในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา..... 76

4.5 แสดงสัดส่วนปริมาณสัตว์น้ำ 5 อันดับ พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พ.ศ.2549-พ.ศ.2552..... 77

4.6 แสดงพื้นที่อยู่อาศัยในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พ.ศ.2553..... 79

4.7 แสดงลักษณะการอยู่อาศัยชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา บริเวณชุมชนช่องฟืน..... 80

4.8 แสดงรูปแบบการอยู่อาศัยชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา..... 80

4.9 แสดงชุมชนบริเวณตลาดปากพะยูน..... 80

4.10 แสดงวิถีชีวิตชาวประมง และการปรับตัวของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา..... 81

4.11 แสดงแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ และพรรณไม้ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พ.ศ.2552..... 83

5.1 แสดงขอบเขตจังหวัดในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และชุมชนโดยรอบลุ่มน้ำ 157 ตำบล..... 85

5.2 แสดงขอบเขตทะเลสาบสงขลาในอำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง มาตราส่วน 1:200,000..... 87

5.3 แสดงตำแหน่งเขื่อนปากระวะ บริเวณทุ่งระโนด และตำแหน่งท่าเรือน้ำลึกสงขลา..... 89

5.4 แสดงเขตอนุรักษ์ระยะ 500 เมตร และการกำหนดเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำระยะ 1000 เมตร..... 94

5.5 แสดง Time Line การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา 95

6.1 แสดงชุมชน บริเวณสะพานเกาะหมาก-ปากพะยูน..... 96

6.2 แสดงขอบเขตตำบลเกาะหมากในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มาตราส่วน 1: 50000..... 97

6.3 แสดงชุมชนช่องฟืน ตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง..... 99

6.4 แสดงบุคคลในชุมชนช่องฟืน..... 100

6.5 แสดงขอบเขตตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง มาตราส่วน 1:80000..... 101

6.6 แสดงระบบโครงสร้างพื้นฐานตำบลเกาะหมาก..... 102

6.7 แสดงตำแหน่งระบบเศรษฐกิจของชุมชนช่องฟืน ตำบลเกาะหมาก..... 103

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญรูป (ต่อ)

รูปที่ หน้า

6.8 แสดงรูปแบบอาคาร และที่อยู่อาศัยในชุมชนช่องฟืน....105
6.9 แสดงระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ และตำแหน่งศาสนสถานในชุมชน....106
6.10 แสดงวิถีชีวิตการทำประมงชุมชนช่องฟืน....107
6.11 แสดงบ่อทวดตานาคราช และบุคคลในชุมชนช่องฟืน....108
6.12 แสดงสิ่งแวดล้อมที่สัมพันธ์กับสิ่งมีชีวิต....108
6.13 แสดงพื้นที่ป่าพรุ บริเวณอำเภอปากพะยูน....109
6.14 แสดงการไหลเวียนของระบบนิเวศทะเลสาบสงขลา....111
6.15 แสดงการทดลองทำเขตอนุรักษ์ระยะ 500 เมตร....114
6.16 แสดงเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำระยะ 1000 เมตร....116
6.17 แสดงเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำแก้ไขเพิ่มเติม....118
6.18 แสดงเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำ พ.ศ.2561....120
8.1 แสดงกฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวมจังหวัดพัทลุง พ.ศ.2560 และการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนช่องฟืน....146
8.2 แสดงลักษณะการอยู่อาศัยชุมชนช่องฟืน....146
8.3 แสดงระบบสาธารณูปโภคในชุมชน....147
8.4 แสดงระบบสาธารณูปการในชุมชน....148
8.5 แสดงการจัดการขยะชุมชนช่องฟืน....149
8.6 แสดงการทำประมงชุมชนช่องฟืน....149
8.7 แสดงแพปลาชุมชนช่องฟืน และแพปลาบริเวณตลาดปากพะยูน....150
8.8 แสดงเยาวชนในชุมชนช่องฟืน....151
8.9 แสดงประเพณีทำขวัญเรือ และการลากพระทางน้ำ....152
8.10 แสดงการประกอบอาชีพในชุมชนช่องฟืน....143

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญรูป (ต่อ)

รูปที่ หน้า

8.11 แสดงการทำเครื่องมือประมง....153
8.12 แสดงรูปแบบการแปรรูปสัตว์น้ำ....144
8.13 แสดงลักษณะที่อยู่อาศัย และแหล่งโบราณสถานในชุมชนช่องฟืน....155
8.14 แสดงลักษณะของชุมชนช่องฟืน....156
8.15 แสดงการทำประมงพื้นบ้านขนาดเล็ก ชุมชนช่องฟืน....156
8.16 แสดงแผนผังองค์กรในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา....158
8.17 แสดงแผนการดำเนินงานของกรมเจ้าท่า และการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ....158
8.18 แสดงโมเดลจำลองด้านการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ ตามยุทธศาสตร์จังหวัดพัทลุง...159
8.19 แสดงกิจกรรมปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนช่องฟืน....160
8.20 แสดงกิจกรรมรับซื้อสัตว์น้ำ บริเวณแพปลาชุมชนช่องฟืน 161
8.21 แสดงเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำ พ.ศ.2561....162
8.22 แสดงเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากร และการทำแนวเขตพื้นที่อนุรักษ์ฯ....165
8.23 แสดงเครื่องมือที่ใช้ในการทำประมงชุมชนช่องฟืน....166
8.24 แสดงเครื่องมือที่ใช้ในการทำประมงชุมชนช่องฟืน....170
8.25 แสดงทรัพยากรสัตว์น้ำในชุมชนช่องฟืน และการบันทึกปริมาณสัตว์น้ำ....171
8.26 แสดงเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากร....172
8.27 แสดงกฎกติกาของชุมชนช่องฟืน พ.ศ.2561....173
8.28 แสดงการมีส่วนร่วมในการทำป้ายแนวเขตและข้อกำหนดกฎกติกาชุมชน 173
8.29 แสดงการสร้างซังปลาในพื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ....174
8.30 แสดงวิธีการกำจัดวัชพืชของชาวประมงชุมชนช่องฟืน....176

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 1
บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สถานการณ์สิ่งแวดล้อมชุมชนเมืองและชุมชนชนบท พบว่าปัญหาทรัพยากรธรรมชาติมีความซับซ้อนหลากหลายมิติ การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำซึ่งที่ผ่านมามีบทเรียนจากหลายชุมชน (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม,2551) อย่างไรก็ตามแม้จะมีข้อเสนอให้ชุมชนจัดการทรัพยากรเอง แต่การจัดการทรัพยากรนั้น ไม่ได้ประสบความสำเร็จทุกพื้นที่ทั้งการกำหนดกฎเกณฑ์จัดการทรัพยากรร่วมกัน และเชื่อมโยงกับชุมชนอื่นๆ ในระบบนิเวศที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเดียวกัน ต่อมาปัจจัยอะไรที่ทำให้ชุมชนจัดการทรัพยากรได้สำเร็จนั้น จำเป็นต้องค้นหาสาเหตุเชื่อมโยงประเด็นและข้อจำกัดในรูปแบบที่เหมาะสมของการจัดการทรัพยากรน้ำและประมง (Ostrom et al.,2007)

ภาคใต้ “ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา” ครอบคลุมพื้นที่ 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นแผ่นดินมีพื้นที่ประมาณ 7,687 ตร.กม. และส่วนที่เป็นทะเลสาบสงขลามีลักษณะเป็น “ลากูน” มีพื้นที่ประมาณ 8729 ตร.กม. ซึ่งเป็นระบบนิเวศผสมผสานมีลักษณะเฉพาะนิเวศ 3 น้ำ คือ น้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็มซึ่งจะผันแปรตามฤดูกาลจึงอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรสัตว์น้ำ แหล่งที่อยู่อาศัยและแหล่งแพร่พันธุ์สัตว์น้ำที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูงเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญด้านการประมง (ไพโรจน์ ศิริมนตราภรณ์ และคณะ,2542) อีกทั้งทรัพยากรทะเลสาบสงขลามีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่อย่างต่อเนื่องมายาวนาน ภายหลังทะเลสาบสงขลามีสภาพเสื่อมโทรมสืบเนื่องจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในปี พ.ศ.2498 การสร้างเขื่อนปากระวะ และในปี พ.ศ.2528-2531 การก่อสร้างท่าเรือน้ำลึกเป็นการปิดกั้นทางเข้าออกจากทะเลสาบออกสู่อ่าวไทยเกิดกระแสน้ำเปลี่ยนทิศทางทำให้ทะเลสาบไม่สามารถไหลเวียนเป็นปกติได้ลำคลองต่างๆ ที่เชื่อมต่อกันตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำเกิดการสูญเสียระบบนิเวศน้ำกร่อยอย่างถาวร ซึ่งเป็นผลกระทบต่อพืชพรรณและสัตว์น้ำประจำถิ่นสูญพันธุ์ร้อยละ 22 (ศูนย์วิจัยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอ่าวไทย,2552)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2533 ชุมชนช่องฟืน หมู่บ้านที่ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุง ซึ่งเป็นชุมชนหนึ่งที่รับรู้ถึงปัญหา และได้รับผลกระทบจากความเสื่อมโทรมของทะเลสาบเช่นกัน แต่หากจะให้หน่วยงานภาครัฐเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงอาจจะมีความล่าช้า จึงทำให้คนในชุมชนช่องฟืนกลุ่มหนึ่งเริ่มมีการรวมตัวกันปรึกษาหารือในการแก้ไขปัญหาทรัพยากรทั้งจำนวนและปริมาณสัตว์น้ำลดลง เพื่อการจัดการและฟื้นฟูทรัพยากรที่เหลืออยู่ในสภาพที่สามารถสนับสนุนการดำรงชีวิตของคนในชุมชนได้อย่างเหมาะสม (นิติยา ศรีพูล และเบญจวรรณ เพ็งหนู,2562) ในช่วงปี พ.ศ.2536-25538 ซึ่งได้มีการพยายามที่จะอนุรักษ์และรักษา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ทรัพยากรริมฝั่งทะเล จนกระทั่งได้คิดค้นวิธีการจัดการทรัพยากรในรูปแบบการทำประมงในเขตหน้าบ้าน “เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ เขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำ” ด้วยชุมชนช่องฟืนมีบริบทพื้นที่ติดชายฝั่งทะเลตลอดแนวชุมชนเป็นเขต 2 ชั้นทั้งเขตชั้นใน และเขตชั้นนอก (แพรพิไล พันธุรัตน์,2551) เป็นการจัดการทรัพยากรรูปแบบเขตการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรแห่งแรกของตำบลเกาะหมาก อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง และเป็นแห่งแรกในพื้นที่ทะเลสาบของจังหวัดพัทลุง แต่ทั้งนี้ก็ยังไม่ใช่วิธีการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน จึงเห็นว่าการแก้ไขปัญหาในระยะยาวซึ่งนำไปสู่ความยั่งยืนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงของชุมชนนั้น จำเป็นต้องได้รับการการสนับสนุนจากภาคีทุกภาคส่วน ขณะเดียวกันการหาแนวร่วมฟื้นฟูทะเลสาบในโครงการแลใต้ NGO ได้มีการพูดคุยให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของทะเลสาบเกิดการรวมกลุ่มผ่านกลุ่มออมทรัพย์เพื่อเป็นกองทุนฟื้นฟูทะเลสาบ จนนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากร และได้มีการจัดทำหลักสูตรเกาะหมากศึกษา เพื่อการเรียนรู้ทรัพยากรธรรมชาติ และวิถีชีวิตของชุมชน (นิติยา ศรีพูลและคณะ,2563)

จนกระทั่งในช่วงปลายปี พ.ศ.2560 ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทะเลสาบยังคงสภาพและเริ่มลดน้อยถอยลง จึงทำให้แกนนำและชาวประมงก็ได้ริเริ่มการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และการจัดการทรัพยากรน้ำและประมงบริเวณทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุงขึ้นอีกครั้ง แต่อย่างไรก็ตามจังหวัดพัทลุงได้กำหนดยุทธศาสตร์ปี 2561–2564 Phatthalung Green City เพื่อหาแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรโดยอาศัยการเรียนรู้ร่วมกันในระยะเวลาเดียวกัน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้มี “โครงการฟื้นเล” ถ่ายทอดองค์ความรู้การจัดการทรัพยากรรูปแบบการขยายพื้นที่ด้วยเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำโดยชุมชนช่องฟืนเป็นต้นแบบ เป็นชุมชนประมงริมฝั่งทะเล ซึ่งเป็นแหล่งองค์ความรู้แก่ชุมชนรอบทะเลสาบตอนกลางร่วมกับภาคีต่าง ๆ (เบญจวรรณ เพ็งหนู,2562) แต่เนื่องจากแนวโน้มสถานการณ์ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรรวมถึงปัญหาที่เกิดการจัดการทรัพยากรน้ำการมีส่วนร่วมยังไม่มีการจัดการทรัพยากรประมงริมฝั่งทะเลอย่างเป็นระบบ (ชัยรัตน์ จุสปาโล และคณะ,2557) อีกทั้งหน่วยงานขาดนโยบายอย่างต่อเนื่อง ขาดบุคลากรที่มีความรู้ในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงร่วมกับชุมชนโดยยึดขอบเขตระบบลุ่มน้ำเป็นหลักและมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบร่วมกัน (ชลธร ทิพย์สุวรรณ,2557) ซึ่งผลการวิจัยจะนำไปสู่ข้อค้นพบในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงที่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ ตลอดจนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของคุณภาพสิ่งแวดล้อมและระบบภูมินิเวศที่สะท้อนคุณภาพทรัพยากรน้ำและประมงที่ดีขึ้น

จากที่มาของการศึกษาครั้งนี้ที่มุ่นเน้นศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงชุมชนทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุง เพื่อถอดบทเรียนจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่ผ่านมาและเข้าใจถึงบริบทของชุมชนริมฝั่งทะเลซึ่งเป็นชุมชนประมงพื้นบ้านหรือชุมชนที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันต่อไป

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพและสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนช่องฟืน

1.2.2 เพื่อศึกษาถึงความเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรน้ำและประมง ตลอดจนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงที่เกิดขึ้นตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน

1.2.3 เพื่อศึกษาวิเคราะห์ถึงศักยภาพและข้อจำกัดของการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง

1.2.4 เพื่อสังเคราะห์ข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงภายใต้แนวทางการมีส่วนร่วมชุมชนอย่างเหมาะสม

1.3 คำถามในการวิจัย

1.3.1 สถานการณ์และสภาพปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำและประมงในพื้นที่ทะเลสาบสงขลาเป็นอย่างไร ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

1.3.2 การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงพื้นที่ทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุงในปัจจุบันเป็นอย่างไร

1.3.3 ปัจจัยที่นำไปสู่การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงภายใต้การมีส่วนร่วม ควรมีปัจจัยอะไรบ้าง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1.4 กรอบแนวคิด

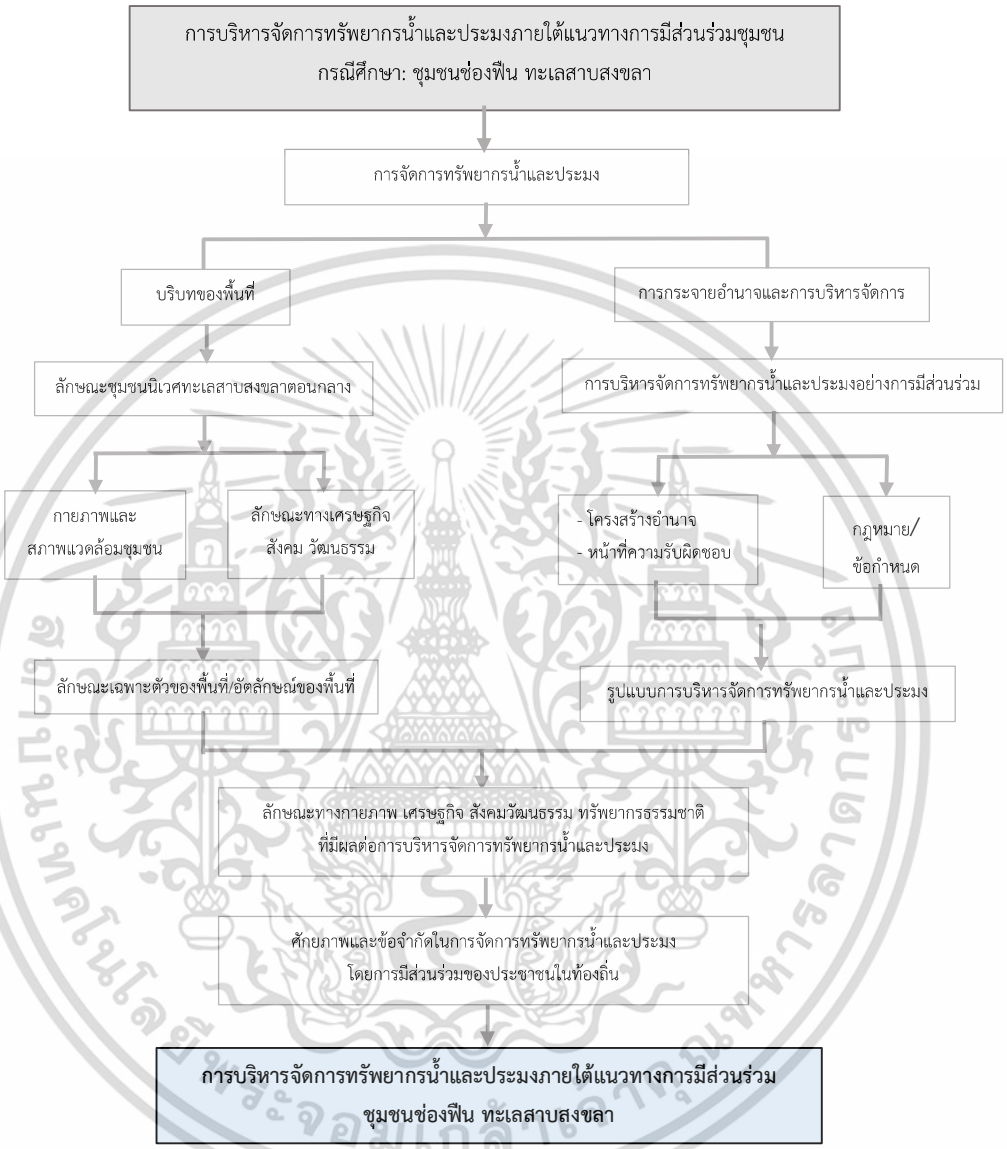

รูปที่ 1.1 แผนผังกรอบความคิด (Conceptual Framework)

ที่มา: ผู้วิจัย (2563)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จากรูปที่ 1 กรอบแนวความคิด การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงภายใต้แนวทางการมีส่วนร่วมชุมชนช่องฟืนทะเลสาบสงขลา โดยมีเนื้อหา ดังนี้

ส่วนที่ 1 บริบทพื้นที่ชุมชนนิเวศทะเลสาบสงขลา จะประกอบไปด้วย กายภาพและสภาพแวดล้อมชุมชน ลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม จะเกิดเป็นลักษณะเฉพาะตัวของพื้นที่

ส่วนที่ 2 การกระจายอำนาจและการบริหารจัดการ จะเป็นการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงโดยการมีส่วนร่วม แบ่งออกเป็นโครงสร้างอำนาจ หน้าที่ความรับผิดชอบและกฎหมายข้อกำหนด ในรูปแบบการบริหารจัดการน้ำและประมง จะได้ข้อมูลลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง ซึ่งนำเนื้อหาดังกล่าวมาวิเคราะห์ศักยภาพและข้อจำกัดในการจัดการทรัพยากรน้ำและประมงโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น และสรุปการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงภายใต้แนวทางการมีส่วนร่วมชุมชน กรณีศึกษา: ชุมชนช่องฟืน ทะเลสาบสงขลา

1.5 ขอบเขตการวิจัย

1.5.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้ได้ทำการศึกษาข้อมูล ดังต่อไปนี้ คือ

1.5.1.1 สภาพทั่วไปของพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

1) ลักษณะทางกายภาพของทะเลสาบสงขลาตอนกลาง

2) ข้อมูลพื้นฐานทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่

1.5.1.2 สถานการณ์และสภาพปัญหาการใช้ทรัพยากรน้ำและประมง

1) ลักษณะการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำและประมง

2) การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง และกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

1.5.1.3 ปัจจัยในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงภายใต้การมีส่วนร่วม

1) เครื่องมือที่ใช้รวมกลุ่มจัดการทรัพยากรน้ำและประมงชุมชนช่องฟืน

2) รูปแบบ วิธีการดำเนินการจัดการทรัพยากรน้ำและประมงชุมชนช่องฟืน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1.5.2 ขอบเขตด้านประชากร

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงพื้นที่ชุมชนช่องฟืน ดังนั้นการกำหนดกลุ่มตัวแทนผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้ดังนี้

ตัวแทนชุมชนช่องฟืน คนที่อยู่อาศัยในชุมชนช่องฟืนพื้นที่ทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุง ดังนี้

1) สมาชิกในชุมชน คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนช่องฟืน จำนวน 17 คน

กลุ่มตัวแทนชุมชนช่องฟืน จำนวน 15 คน ดังนี้

- กลุ่มออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการบ้านช่องฟืน จำนวน 3 คน
- กลุ่มประมงอาสา จำนวน 3 คน
- กลุ่มแพปลาชุมชนบ้านช่องฟืน จำนวน 3 คน
- กลุ่มกองทุนหมุนเวียนเครื่องมือประมง จำนวน 3 คน
- กลุ่มวิสาหกิจแปรรูปสัตว์น้ำ จำนวน 3 คน

ผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการ 2 คน

- ผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 1 คน
- แกนนำชาวประมง จำนวน 1 คน

2) บุคลากรของหน่วยงานภาครัฐ จำนวน 2 คน

- เจ้าหน้าที่รัฐฝ่ายสิ่งแวดล้อมของ อบต. จำนวน 1 คน
- นักวิชาการ โรงเรียนบ้านช่องฟืน จำนวน 1 คน

3) กลุ่มคนภายนอกชุมชน จำนวน 1 คน

- เจ้าหน้าที่ฝ่ายสิ่งแวดล้อม จำนวน 1 คน

รวมกลุ่มตัวแทนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในครั้งนี้ มีจำนวน 20 คน

1.5.3 ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาวิจัยในพื้นที่บริเวณชุมชนทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุง โดยผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตตามการปกครองส่วนท้องถิ่น กรณีศึกษา : ชุมชนช่องฟืน ตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง ซึ่งมีพื้นที่ 18,276.141 ไร่

ทิศเหนือ ติดต่อกับทะเลสาบสงขลา

ทิศใต้ ติดต่อกับชุมชนท่าวา

ทิศตะวันออก ติดต่อกับชุมชนปากบางนาคราช และชุมชนเกาะหมาก

ทิศตะวันตก ติดต่อกับทะเลสาบสงขลา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1.5.4 ขอบเขตด้านเวลา

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เมื่อวันที่ 13 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2563 จนถึงวันที่ 29 เดือนมิถุนายน พ.ศ.2565

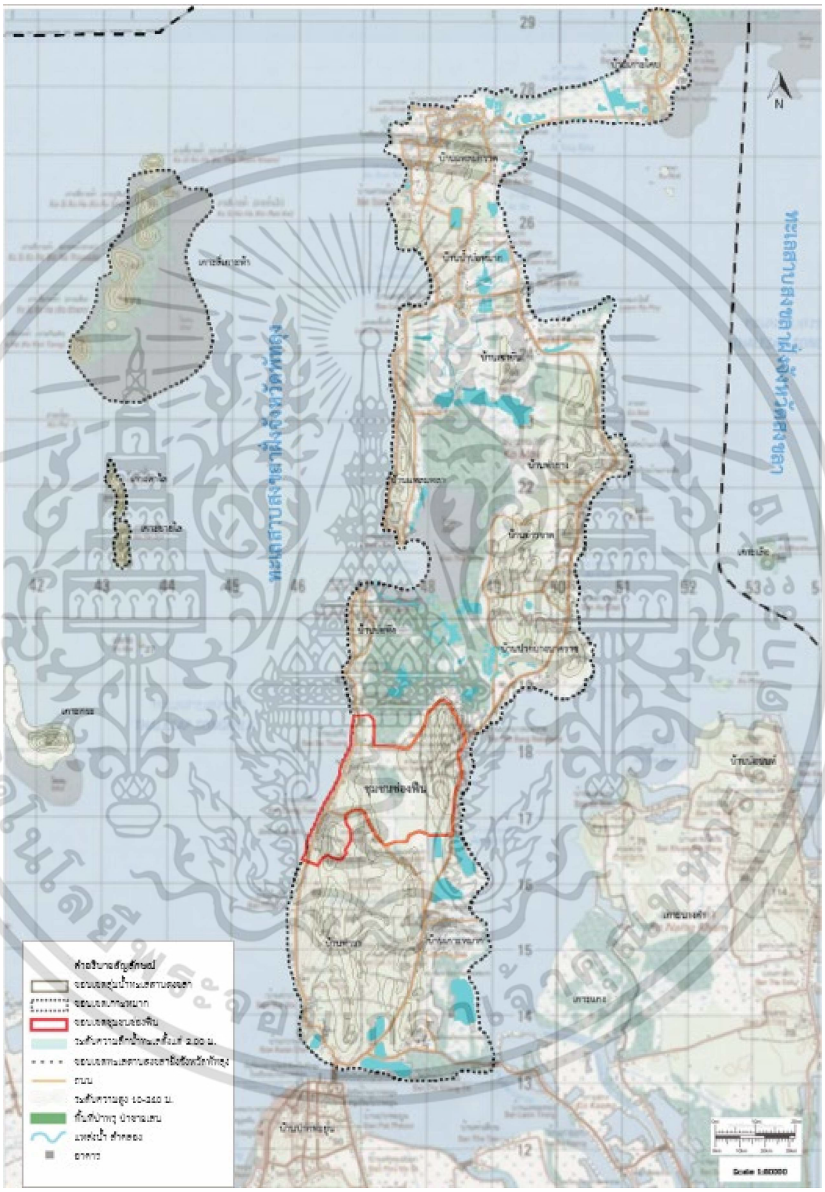

รูปที่ 1.2 แผนที่ขอบเขตตำบลเกาะหมาก มาตราส่วน 1:80,000

ที่มา: ผู้วิจัย (2563)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1.6 ขั้นตอนการศึกษา

การเก็บรวบรวมข้อมูลและการจัดการทำฐานข้อมูลในการศึกษามีรายละเอียด ดังนี้

1.6.1 เลือกหัวข้อประเด็นปัญหา เพื่อศึกษาที่มาและความสำคัญของปัญหา

1.6.2 ทำการศึกษาข้อมูล/วิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิ ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ในการศึกษารวบรวมข้อมูลได้แก่ สภาพทั่วไปทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม การพัฒนาพื้นที่ แผนงานและนโยบายในการพัฒนา การจัดการทรัพยากรน้ำและประมงในพื้นที่ศึกษาจากอดีตถึงปัจจุบัน โดยการศึกษาจากเอกสารข้อมูลงานวิจัยจากแหล่งข้อมูลหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

1.6.3 ศึกษาข้อมูลปฐมภูมิและการสร้างเครื่องมือ เพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสำรวจภาคสนาม การสังเกต และการสัมภาษณ์กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและประชาชนในพื้นที่ทั้งข้อมูลทางด้านสภาพพื้นที่ การตั้งถิ่นฐาน การใช้ทรัพยากรน้ำและประมง รวมทั้งสภาพปัญหาในพื้นที่

1.6.4 การศึกษาค้นคว้ารวบรวมแนวคิด ทฤษฎี ได้แก่ แนวความคิดการจัดการทรัพยากรน้ำและประมง แนวคิดการบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการ (IWRM) แนวความคิดการจัดการลุ่มน้ำ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อนำมาสร้างกรอบแนวความคิด

1.6.5 การกำหนดขอบเขตของปัญหาของการวิจัย ซึ่งเป็นการศึกษาการจัดการทรัพยากรน้ำและประมงพื้นที่ทะเลสาบสงขลาฝั่งจังหวัดพัทลุง

1.6.6 การสร้างคำถามในการวิจัยถึงสถานการณ์และสภาพปัญหาทรัพยากรน้ำในการบริหารจัดการทรัพยากรพื้นที่ทะเลสาบสงขลาจากอดีตถึงปัจจุบัน

1.6.7 การจัดเตรียมข้อมูล และเครื่องมือในการวิจัย ซึ่งประกอบด้วย แผนที่ขอบเขตชุมชนสำหรับศึกษาลักษณะกายภาพ เศรษฐกิจสังคม ภูมิทัศน์วัฒนธรรม การใช้ประโยชน์ที่ดิน ตลอดจนนโยบาย แผนปฏิบัติงาน กฎกติกาของชุมชน กฎหมายที่เกี่ยวข้องต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง

1.6.8 การศึกษาโครงสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากร การใช้ทุนทางสังคมของชุมชน และการมีส่วนร่วมของประชาชนผ่านการทำกิจกรรมในการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ ตลอดจนโครงการฟื้นเลที่ผ่านมา และประชาชนในชุมชนช่องฟืนเข้าไปมีส่วนร่วม

1.6.9 การวิเคราะห์ศักยภาพและข้อจำกัดในการจัดการทรัพยากรน้ำและประมงและการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยการใช้แบบสำรวจ มีการสัมภาษณ์บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และข้อมูลภาคเอกสารประกอบเพื่อหาบทสรุปของงานวิจัย

1.6.10 การอภิปรายผลในลักษณะแนวทางในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงภายใต้แนวทางการมีส่วนร่วมชุมชน กรณีศึกษา: ช่องฟืน ทะเลสาบสงขลา ดังภาพที่ 1.3 ขั้นตอนการศึกษา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

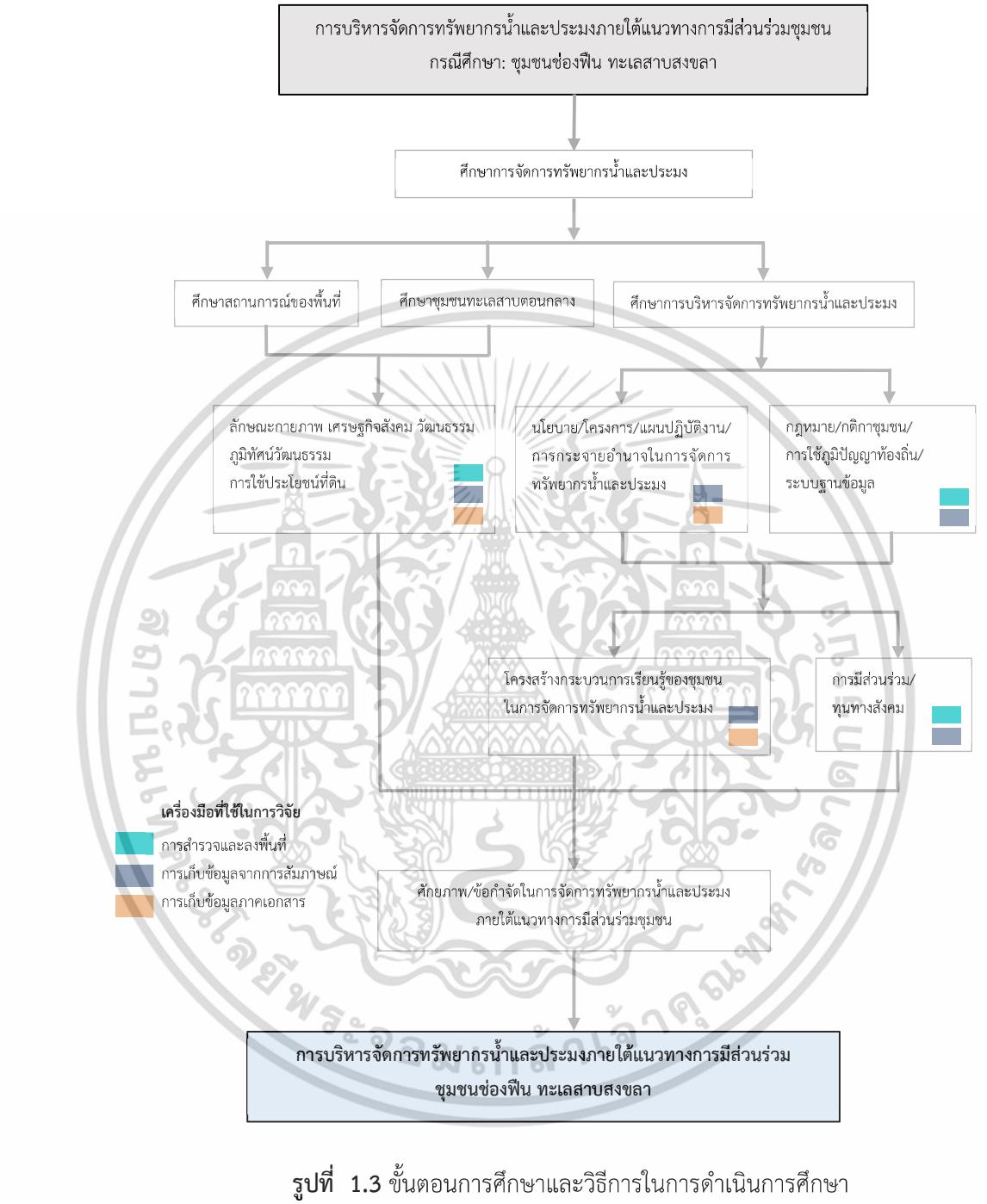

รูปที่ 1.3 ขั้นตอนการศึกษาและวิธีการในการดำเนินการศึกษา

ที่มา: ผู้วิจัย (2563)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.7.1 เพื่อทราบข้อมูลทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม ชุมชนโดยรอบทะเลสาบสงขลา

1.7.2 เพื่อทราบนโยบาย และแผนงานในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงสำหรับการปรับใช้ในการจัดการทรัพยากรในระดับชุมชน

1.7.3 เพื่อทราบถึงระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงในชุมชนช่องฟืน และเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตทางด้านระบบเศรษฐกิจชุมชนให้มีสภาพดีขึ้น

1.7.4 เพื่อทราบการแก้ไขปัญหาการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงในพื้นที่ทะเลสาบสงขลา ตลอดจนทิศทางในการพัฒนาศักยภาพพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในอนาคต

1.8 นิยามศัพท์ (เฉพาะ)

1.8.1 การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง หมายถึง กระบวนการบริหารจัดการทรัพยากร การเข้าถึงทรัพยากรน้ำ กฎกติกา รวมถึงทรัพยากรน้ำและทรัพยากรประมงที่เป็นผลผลิตจากพืชและสัตว์ต่างๆ ในพื้นที่ทะเลสาบตอนกลาง โดยเน้นศึกษาเฉพาะ “สัตว์น้ำประจำถิ่น” ปราโมทย์ ไม้กลัด (2014), อุไรวรรณ กว้างขวาง (2544) ,www.colotunyong.go.th 16 มกราคม 2564)

1.8.2 แนวทางการมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการสื่อสารสองทางระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล ชุมชน หรือประชาชน กับเจ้าหน้าที่รัฐ หรือการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งหการมีส่วนร่วมของประชาชนจะเกี่ยวข้องกับการส่วนร่วมตัดสินใจ การเปิดโอกาส ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์ ร่วมติดตามประเมินผลกระทบถึงประชาชน ชุมชน และเครือข่ายทุกรูปแบบในพื้นที่และทิศทางการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นฉันทามติ เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2526 : 25),ทะนงศักดิ์ คุ้มไข่น้ำ (2534:76),ประพันธ์พงค์ ชิณพงษ์ (2551)

1.8.3 การจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการ หมายถึง การจัดการทรัพยากรน้ำตั้งแต่การจัดหา การใช้ประโยชน์ การอนุรักษ์ การฟื้นฟูทรัพยากรน้ำโดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งพื้นที่ต้นน้ำ กลางน้ำ และพื้นที่ท้ายน้ำอย่างมีเอกภาพ และสอดคล้องในระดับลุ่มน้ำนำไปสู่การแก้ไขปัญหาทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืนประสิทธิ ประคองศรี (2551) ,แสวง รวยสูงเนิน (2017)

1.8.4 ทะเลสาบสงขลา หมายถึง เป็นทะเลสาบแห่งเดียวในประเทศไทยมีลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นลากูน (Lagoon) ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ 4 ตอน ได้แก่ ทะเลน้อย ทะเลสาบตอนบน ทะเลสาบตอนกลาง ทะเลสาบตอนล่าง และระบบนิเวศ 3 น้ำ น้ำจืด น้ำกร่อย น้ำเค็ม ซึ่งเป็นแหล่งรับน้ำจากต้นน้ำ ชายเลน ป่าพรุ แม่น้ำ และไหลลงสู่ทะเลสาบหรือที่เรียกว่า "ลุ่มน้ำทะเลสาบ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สงขลา" www.songkhlalake.psu.ac.th (16 มกราคม 2564) ซึ่งจะใช้พื้นที่ศึกษาบริเวณทะเลสาบสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุง บริเวณลุ่มน้ำเขตทะเลหลวง หรือตามเขตการปกครองตำบลเกาะหมากเป็นชุมชนซึ่งตั้งอยู่บริเวณเกาะกลางทะเล สำหรับทำการวิจัยในครั้งนี้

1.8.5 ชุมชนท้องถิ่น หมายถึง กลุ่มคนที่มีการตั้งถิ่นฐานซึ่งมีขอบเขตพื้นที่ หรืออาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์ (Geographical Location) โดยเน้นเฉพาะ “อาศัยอยู่ตลอดริมฝั่งทะเล/ชุมชนประมงพื้นบ้าน” ซึ่งเป็นหน่วยที่เล็กที่สุด และมีความสัมพันธ์ทางสังคม โกวิทย์ พวงงาม (2553 : 32) ซึ่งจะใช้พื้นที่ศึกษา คือ ชุมชนช่องฟืน สำหรับทำการวิจัยในครั้งนี้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 2
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการวิจัยการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงภายใต้แนวทางการมีส่วนร่วมชุมชนกรณีศึกษาชุมชนของพื้นทะเลสาบสงขลาผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกำหนดเนื้อหาการนำเสนอ เป็นลำดับดังนี้

2.1 แนวคิดการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ

2.2 แนวคิดการจัดการลุ่มน้ำ

2.3 แนวคิดกรบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการ

2.4 แนวคิดการจัดการทรัพยากรประมง

2.5 แนวคิดนิเวคบริการ

2.6 แนวคิดทรัพยากรและการดำรงชีพ (Livelihood resources / assets)

2.7 แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน

2.8 แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ

น้ำเป็นทรัพยากรที่สำคัญและเป็นทรัพยากรที่ทรงคุณค่าความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตการเกษตรและการประมง การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการฟื้นฟูแก้ไขปัญหาทรัพยากรน้ำให้เกิดประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล

2.1.1 ความหมายทรัพยากรน้ำ

ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Code) ได้ให้ความหมายทรัพยากรน้ำ หมายถึง ของเหลวเกิดจากการรวมตัวกันของ ก๊าซไฮโดรเจนและก๊าซออกซิเจนในภาวะที่เหมาะสมส่วนในลักษณะเป็นทรัพยากรธรรมชาติสิ่งที่นำมาใช้อุปโภคบริโภค และการใช้ในการเพาะปลูกการเกษตรกรรมอุตสาหกรรมการคมนาคมทางน้ำ การผลิตพลังงานทรัพยากรน้ำ ยังเป็นทรัพยากรประเภทหนึ่งที่สามารถเกิดขึ้นหนแทนอยู่ตลอดเวลาเป็นวัฏจักร

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี (2556) ได้ให้ความหมายทรัพยากรน้ำ หมายถึง แหล่งต้นตอของน้ำที่เป็นประโยชน์หรือมีศักยภาพที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่มนุษย์ทรัพยากรน้ำมีความสำคัญ เนื่องจาก

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

น้ำเป็นสิ่งจำเป็นแก่การดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตทุกชนิดได้มีการนำมาใช้ในเกษตรกรรมอุตสาหกรรม นันทนาการ รวมทั้งด้านสิ่งแวดลมทั้งด้านสิ่งแวดล้อมน้ำที่มนุษย์นำมาใช้ในกิจกรรมต่างๆ

คุณสมบัติของทรัพยากรน้ำ

สมปอง โพธิ์กรกระจ่าง (25631 19-20) ได้กล่าวถึงคุณสมบัติเฉพาะของทรัพยากรน้ำ คือ น้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติที่สามารถนำไปประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ซึ่งมนุษย์นั้นอาจจะเป็นน้ำจืดจากแหล่งน้ำต่างๆและน้ำทะเลสามารถจำแนกรายละเอียดได้ดังต่อไปนี้

1) แหล่งน้ำ ผิวดิน ได้แก่ น้ำจากแม่น้ำลำธรรมชาติต่างๆห้วย หนอง คลอง อ่างเก็บน้ำเป็นแหล่งน้ำจืดที่สำคัญที่สุด

2) แหล่งน้ำใต้ดิน (Underground water) เกิดจากน้ำผิวดินซึมผ่านดินชั้นต่าง ๆ ลงไปถึงขั้นดินหรือพื้นที่น้ำผา ไม่ได้ (Impervious rock) น้ำใต้ดินจะไปสะสมตัวอยู่

3) แหล่งน้ำจากทะเล และมหาสมุทรเป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่ของวงจรในโลก

4) แหล่งน้ำจากฟ้าหรือน้ำฝน เป็นน้ำโดยตรงที่รับจากการกลั่นของไอน้ำในบรรยากาศ น้ำฝนเป็นแหล่งน้ำจืดที่มนุษย์ใช้ในการอุปโภคบริโภค

2.1.2 ความหมายการจัดการทรัพยากรน้ำ

ทรัพยากรน้ำเป็นส่วนสำคัญในลุ่มน้ำ เนื่องจากพื้นที่ลุ่มน้ำแต่ละจะมีสายน้ำไหลผ่านแม่น้ำลำคลองก่อนที่จะไหลลงแหล่งน้ำขนาดใหญ่ เช่น ทะเลสาบหรือทะเลที่อยู่ในพื้นที่มหาสมุทรต่าง ๆ ตลอดจนพื้นที่ที่สายน้ำไหลผ่านสิ่งมีชีวิตอาศัยพื้นที่แต่ละลุ่มน้ำในการดำรงชีพ ดังนั้นการจัดการทรัพยากรน้ำต้องคำนึงถึงความมั่งคั่งและเพียงพอในการดำรงชีพของสิ่งมีชีวิตทั้งหลายทีต้องเกื้อกูลชีวิตซึ่งกันและกัน และคุณภาพของทรัพยากรน้ำต้องได้มาตรฐาน การจัดการทรัพยากรน้ำได้มีการศึกษาและให้ความหมายไว้ดังนี้

เกษม จันทร์แก้ว (2553: 25) ได้ให้ความหมายการจัดการทรัพยากรน้ำ หมายถึง วิธีการดำเนินการใน พื้นที่รับประโยชน์จากน้ำอย่างมีประสิทธิภาพทั้งในด้านการจัดหา การพัฒนา การเก็บรักษาซ่อมแซมสึกหรอให้คืนสภาพ การฟื้นฟูแหล่งเสื่อมโทรมให้ใช้ประโยชน์ได้ต่อไป เพื่อให้สิ่งที่ดำเนินการนั้นเกิดผลอย่างยั่งยืนต่อมวลมนุษย์และธรรมชาติ

ปธาน สุวรรณมงคล (2553) ให้ความหมายการจัดการทรัพยากรน้ำ หมายถึง เป็นวิธีการหรือกิจกรรมการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับเกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งน้ำ การจัดสรรน้ำ การป้องกันและแก้ไขภัยธรรมชาติด้านน้ำและการป้องกันแก้ไขมลพิษ ทางน้ำเพื่อให้สามารถใช้ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จิราภรณ์ หะยปี (2553) ได้ให้ความหมายการจัดการทรัพยากรน้ำ หมายถึง เป็นการปฏิบัติเกี่ยวกับกิจกรรมการจัดหา การพัฒนาการ จัดสรรใช้ประโยชน์การป้องกันและฟื้นฟูมลภาวะทางน้ำ เพื่อ ให้ได้รับประโยชน์อย่างเสมอภาคและยั่งยืน

กรมทรัพยากรน้ำ (2545: 27) ให้ความหมายจัดการทรัพยากรน้ำ หมายถึง เป็นกระบวนการในการจัดหานจัดสรร อนุรักษ์ ฟื้นฟูใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืน ตลอดจนการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำ ในทุกพื้นที่

ปราโมทย์ ไม้กลัด (2541) ให้ความหมายจัดการทรัพยากรน้ำ หมายถึง การจัดการน้ำ เป็นการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลากหลายอย่างรวมกันอย่างเป็นระบบสัมพันธ์กันเพื่อที่จะแก้ไขปัญหาทรัพยากรน้ำปัญหาการ ขาดแคลนน้ำ ปัญหาน้ำท่วม และปัญหาน้ำเสียการบริหารจัดการที่ดีจะต้องบริหารจัดการทรัพยากรน้ำให้สอดคล้องกับทรัพยากรอื่นที่เกี่ยวข้องในลุ่มน้ำ ทั้งทรัพยากรดินรวมไปถึงทรัพยากรมนุษย์ถึงจะประสบผลสำเร็จ

การจัดการทรัพยากรน้ำ สรุปได้ว่า เป็นวิธีการปฏิบัติกิจกรรมที่เกี่ยวกับทรัพยากรน้ำทั้งในด้านการจัดหาการพัฒนาแหล่งน้ำ การเก็บรักษาขอมแซมสิ่งที่สึกหรอให้คืนสภาพ ฟื้นฟูแหล่งเสื่อมโทรมที่เกิดจากมลภาวะทางน้ำการป้องกันแก้ไขภัยธรรมชาติด้านน้ำ และเพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพเสมอภาค และยั่งยืน

รูปที่ 2.1 แสดงแหล่งทรัพยากรน้ำ

ที่มา: www.matichon.co.th/n i-monits new (วันที่สืบค้น 13 มกราคม พ.ศ. 2563)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.1.2.1 องค์ประกอบการจัดการทรัพยากรน้ำสถาบันแหล่งน้ำและสิ่งแวดล้อม (2545) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำประกอบด้วยดังนี้

1) กฎหมายและสิทธิเกี่ยวกับน้ำ

2) ระบบการบริหารราชการที่กระจายอำนาจท้องถิ่น

3) การวางแผนการจัดการลุ่มน้ำ

4) ระบบข้อมูลเพื่อการจัดสรรทรัพยากรน้ำโดยหลักสำคัญ 4 ประการนี้จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาควบคู่ไปพร้อมกับการปรับปรุงอย่างเหมาะสม

2.1.2.2 หลักการจัดการทรัพยากรน้ำปรานสุวรรณมงคล (2553: 20) ได้กล่าวหลักการจัดการทรัพยากรน้ำ เป็นทรัพยากรที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับธรรมชาติอื่นๆ เช่น ดิน ป่าไม้ และสัตว์ป่า การจัดการทรัพยากรน้ำขอบเขตของการจัดการที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันในด้านการพัฒนา และอนุรักษ์แหล่งน้ำ การจัดสรรน้ำการป้องกันภัยพิบัติทางธรรมชาติ การป้องกันมลพิษทางน้ำ และบำบัดน้ำเสีย

หลักการจัดการทรัพยากรน้ำ

1) การพัฒนาอย่างองค์รวม (Holistic approach) น้ำเป็นทรัพยากรธรรมชาติประเภทหนึ่งที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับ ทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ

2) มีลักษณะของสหวิทยาการ (Interdisciplinary) การจัดการทรัพยากรน้ำเป็นการนำความรู้จากหลากหลายสาขาวิชามาใช้จัดการทรัพยากรน้ำตั้งแต่การออกกฎระเบียบเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากน้ำ

3) อยู่ภายใต้กรอบการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sutainable development) เป็นวิธีการผสมผสานการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับสังคม และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้เหมาะสมกับของทรัพยากรต่างๆ

4) มีความเป็นเอกภาพ (Unity) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติทั้งหลายจะต้องมีความเชื่อมโยงเป็นอันหนึ่งอันเดียว เพื่อให้เกิดสอดคล้องกับระบบนิเวศตามธรรมชาติ

5) มีความเป็นเครือข่าย (Network) การจัดการทรัพยากรน้ำจะต้องเป็นเครือข่าย และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ รัฐ เอกชนและประชาชนเป็นต้น

6) การมีส่วนร่วมของประชาชน (People participation) ทรัพยากรน้ำ จัดเป็นสมบัติสาธารณะที่ทุกฝ่ายในสังคมต้องมีส่วนร่วมในการจัดการเพื่อจัดหาน้ำที่มีคุณภาพและตอบสนองวัตถุประสงค์ของการใช้น้ำตั้งแต่การจัดหาน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค รวมไปถึงการธำรงรักษาวงจรชีวิตของสิ่งมีชีวิต

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.1.3 การจัดการทรัพยากรน้ำ

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2539) ได้กล่าวการจัดการทรัพยากรน้ำไว้ว่า ทรัพยากรน้ำจะประกอบไปด้วย 4 อย่าง ดังนี้

1) การจัดการทรัพยากรน้ำให้มีประสิทธิภาพ

2) ให้ทุกคนได้ ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำมากที่สุด

3) การจัดการทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพและใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

4) การเปิดโอกาสให้คนส่วนใหญ่ได้เข้าไปใช้ทรัพยากรน้ำ

รูปที่ 2.2 แสดงแหล่งทรัพยากรน้ำในชุมชน

ที่มา: www.matichon.co.th/news-monitor/news (วันที่สืบค้น 13 มกราคม พ.ศ. 2563)

2.1.4 การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ

การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำมาตรการวิธีการหรือกระบวนการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา ปัญหาการวางแผนการกำหนดนโยบายการพิจารณาตัดสินใจในการจัดหาอนุรักษ์ฟื้นฟูใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำและแก้ไขปัญหาทรัพยากรน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ

ประสิทธิ์ ประคองศรี (2551) ได้กล่าวการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ จะประกอบด้วย (1) มีประสิทธิภาพโดย มีทิศทางในการดำเนินงานตามความต้องการของผู้ใช้น้ำ และสอดคล้องกับแผนแม่บททรัพยากรน้ำ (2) มีความโปร่งใสเป็นธรรมในการใช้น้ำของผู้ใช้น้ำทุกประเภทในพื้นที่และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วนร่วมกันใน การบริหารจัดการลุ่มน้ำทุกขั้นตอน (3) มีความยั่งยืนภาวะประกอบด้วย การองค์กรที่ทำหน้าที่ในการวางแผนและดำเนินการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และคำนึงถึง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

คุณภาพสิ่งแวดล้อมการ่วมมือของกลุ่มผู้มีส่วนและ (4) อาศัยรอบของแผนพัฒนาทรัพยากรน้ำแผนรวม) ภายในระดับลุ่มน้ำทั้งพื้นที่ต้นน้ำกลางน้ำและพื้นที่ท้ายน้ำแบบบูรณาการ

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ผู้วิจัยเห็นว่าทรัพยากรน้ำเป็นส่วนสำคัญในการดำรงชีพทั้งมนุษย์และสิ่งมีชีวิตเอง ซึ่งการจัดการทรัพยากรน้ำเป็นวิธีการปฏิบัติกิจกรรมที่เกี่ยวกับทรัพยากรน้ำทั้งในด้านการจัดสรรแหล่งน้ำคืนสภาพ การอนุรักษ์ ฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรและทรัพยากรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นผู้วิจัยมีความเห็นว่าหากในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำทะเลสาบสงขลาจะต้องศึกษาทั้งภายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมและการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำดังกล่าวที่ต้องคำนึงถึงการดำรงชีพของสิ่งมีชีวิตที่ต้องเกื้อกูลกัน ขณะเดียวกันก็ต้องมีการพัฒนาแหล่งทรัพยากรควบคู่ไปกับการปรับปรุงให้สะท้อนถึงคุณภาพของทรัพยากรน้ำที่ได้มาตรฐาน ฉะนั้นการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำต้องมีการจัดการทรัพยากรน้ำและทรัพยากรอื่น ๆ เกี่ยวข้องรวมถึงจัดการลุ่มน้ำดังนี้

2.2 แนวคิดการจัดการลุ่มน้ำ

เป็นส่วนหนึ่งของทรัพยากรน้ำโดยพื้นที่ลุ่มน้ำจะมีลักษณะเป็น พื้นที่รับน้ำจากสายน้ำไหลผ่านแม่น้ำลำคลองก่อนที่จะไหลลงสู่ทะเลสาบและเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตที่เกื้อกูลซึ่งกันและกันซึ่งในการจัดการดิ่มน้ำเนินการดำเนินการจัดการทรัพยากรธรรมชาติดังนี้

2.2.1 คำจำกัดความลุ่มน้ำ

พื้นที่ลุ่มน้ำ คือ หน่วยของพื้นที่ซึ่งล้อมรอบด้วยสันปันน้ำ (Boundary) เป็นพื้นที่รับน้ำฝนของแม่น้ำสายหลักในลุ่มน้ำและเมื่อฝนตกลงมาในพื้นที่ลุ่มน้ำจะไหลออกสู่ลำธารสายย่อย ๆ (Sub-order) แล้วรวมกัน ออกสู่สาธารสายใหญ่ (Order) และร่วมกันออกสู่แม่น้ำสายหลัก (Maneream) จนไหลออกปากน้ำ (Outlet) ในที่สุด

ชลธร ทิพย์สุวรรณ 2557 36),สุทธินี ดนตรี (2545) ได้ให้คำจำกัดความลุ่มน้ำ หมายถึง พื้นหินผิวโลกที่รับน้ำฝนตกลงมาแล้วไหลมารวมกันในแม่น้ำ หรือแอ่งรับน้ำในพื้นที่แล้วรวมกับไหลออกมาที่สุดโดยหนึ่งของลำธาร โดยมีแนวขอบเขตพื้นทีจากเส้นสันปันน้ำในลุ่มน้ำจะมีระบบนิเวศลุ่มน้ำเฉพาะตัวเป็นระบบความสัมพันธ์ตามธรรมชาติในลุ่มน้ำคลุมน้ำหนึ่งของสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อมในลุ่มน้ำนั้น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สถาบันแหล่งน้ำและสิ่งแวดล้อม (2536) ได้ให้คำจำกัดความลุ่มน้ำ หมายถึง เขตของพื้นที่รับน้ำซึ่งเป็นสันปันน้ำภายในลุ่มน้ำ ซึ่งมีลักษณะภูมิประเทศฝนที่ตกลงบริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำไหลจากที่สูงลงสู่ที่ต่ำ รวมกันเป็นลำน้ำตั้งแต่ขนาดเล็กในบริเวณต้นน้ำไปจนถึงแม่น้ำที่ไหลออกสู่ทะเล

คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (2533) ได้ให้คำจำกัดความลุ่มน้ำ หมายถึง พื้นที่หน่วยหนึ่งซึ่งเป็นแหล่งรับน้ำที่มีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผสมผสานกัน อยู่เป็นระบบนิเวศหนึ่ง ๆ

ชินพัฒน์ สุขวิบูลย์ (2557) ลุ่มน้ำ ตรงกับคำภาษาอังกฤษคือ Watershed หรือ Drainage หรือ Basin หรือ Catchment ได้ให้คำจำกัดความลุ่มน้ำ หมายถึง หน่วยพื้นที่หนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำครอบคลุมลำน้ำธรรมชาติ ได้แก่ ทรัพยากร กายภาพทรัพยากรชีวภาพ ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น (คุณค่าการใช้ประโยชน์ของมนุษย์) และทรัพยากรคุณภาพชีวิตสังคมสิ่งแวดล้อม) ระบบลุ่มน้ำประกอบด้วยทรัพยากรที่อยู่รวมกันและกันอย่างกลมกลืนจนมีเอกลักษณ์และพฤติกรรมร่วมกันมีลักษณะเฉพาะ ทำหน้าที่รวบรวมน้ำให้ไหลลงสู่แม่น้ำหนึ่งพื้นที่ลุ่มน้ำแต่ละแห่งจะมีขนาดไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับสภาพทางภูมิศาสตร์และในการจัดแบ่งพื้นที่เพื่อการบริหารจัดการ

รูปที่ 2.3 แสดงกระบวนการกำเนิดลุ่มน้ำ

ที่มา : www.journey2050.com/what-is-a-watershed/ (วันที่สืบค้น 13 มกราคม พ.ศ. 2563)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.2.2 องค์ประกอบในระบบนิเวศลุ่มน้ำ

วัชรินทร์ เจตนานนท์ (2552) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบในระบบนิเวศลุ่มน้ำ คือ เป็นหน่วยพื้นที่หนึ่งที่มีอาณาเขตชัดเจนในระบบนิเวศลุ่มน้ำ (Watershed Ecosytem) ซึ่งมีองค์ประกอบคล้ายคลึงกันให้อยู่ในสภาพธรรมชาติโดยสามารถแบ่งกลุ่มดังนี้

2.2.2.1 ทรัพยากรกายภาพในลุ่มน้ำ (Physical Resources) ทรัพยากรธรรมชาติที่มีลักษณะเป็นทรัพยากรที่ไม่มีชีวิตประกอบด้วยทรัพยากรดินทรัพยากรธรณีวิทยา ทรัพยากรน้ำผิวดินทรัพยากรน้ำใต้ดินทรัพยากรบรรยากาศที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ

2.2.2.2 ทรัพยากรชีวภาพในลุ่มน้ำ (Biological Resources) ทรัพยากรธรรมชาติที่มีลักษณะเป็นสิ่งที่มีชีวิตประกอบด้วย ทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรสัตว์ป่า ทรัพยากรประมงนิเวศวิทยาทางที่ต้องพึ่งพาอาศัยทรัพยากรกายภาพเป็นปัจจัยสนับสนุน

2.2.2.3 คุณค่าการใช้ประโยชน์มนุษย์ (Human Use Values) ลักษณะของทรัพยากรกายภาพและทรัพยากรธิภาพ ให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ตามความต้องการของมนุษย์

2.2.2.4 สิ่งแวดล้อมสังคมและชุมชนในลุ่มน้ำ (Quality of Life Values) สิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์โดยตรงที่เกี่ยวข้องกับการเป็นกลไกในการควบคุมระเบียบของสังคม

2.2.3 การจัดการลุ่มน้ำ

เกษม จันทร์แก้ว (2539) ได้กล่าวถึงจัดการลุ่มน้ำไว้ว่า การจัดการลุ่มน้ำเป็นการดำเนินการจัดการทรัพยากรธรรมชาติทุกรูปแบบให้เกิดการใช้ประโยชน์สูงสุดส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุดในมิติการปฏิสัมพันธ์ของการดำรงชีพที่พึ่งพาระหว่าง มนุษย์กับธรรมชาติ

รูปที่ 2.4 แสดงแหล่งทรัพยากรลุ่มน้ำ
ที่มา: การจัดการลุ่มน้ำประเทศไทย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.2.3 หลักการจัดการลุ่มน้ำ

การจัดการลุ่มน้ำมีหลักการจัดการดื่มน้ำซึ่งสามารถแบ่งได้ 3 แบบดังนี้

1) การวางแผนการใช้ที่ดินในการแบ่งชั้นประเภทดินตามการใช้ประโยชน์ที่ดิน

2) การใช้ทรัพยากรลุ่มน้ำและมาตรการควบคุมตามวิถี อนุรักษ์

3) การควบคุมมลพิษสิ่งแวดล้อมและรักษาสมรรถภาพของพื้นที่ลุ่มน้ำอย่างยั่งยืน

2.2.4 การบริหารจัดการลุ่มน้ำ

การบริหารจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำ เป็นรูปแบบในการจัดสรรอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรน้ำและทรัพยากรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องให้เกิดประโยชน์ทั้งบริบทของสังคม ระบบนิเวศทรัพยากรธรรมชาติและสอดคล้องกับแผนพัฒนาลุ่มน้ำปัจจัยการบริหารจัดการลุ่มน้ำ ดังนี้

1) การวางแผนความต้องการใช้น้ำศักยภาพ ข้อจำกัดของการพัฒนาและจัดสรรน้ำ

2) การเพิ่มขีดความสามารถของผู้มีส่วนร่วม

3) การจัดทำระบบเครือข่ายข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำอย่างต่อเนื่องทั้งระบบ

สหัทยา วิเศษและนิคม บุญเสริม (2547) ได้กล่าวถึงการบการบริหารจัดการลุ่มน้ำ เป็นการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติทุกอย่างภายในพื้นที่ลุ่มน้ำร่วมกันของผู้มีส่วนได้เสีย ตั้งแต่ร่วมกำหนดขอบเขตพื้นพื้นที่ลุ่มน้ำที่ต้องการจัดการร่วมกัน คิดวิเคราะห์สถานการณ์ ร่วมกันตัดสินใจกำหนดทิศทางการจัดการร่วมกันลงมือปฏิบัติ และร่วมกันจัดสรรผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน

วสันต์ จอมภักดี (2550) ได้กล่าวถึงการบริหารจัดการลุ่มน้ำ การจัดการลุ่มน้ำจำเป็นต้องมีการจัดระบบหน่วยงานระดับท้องถิ่นให้มีบทบาทสำคัญซึ่งเป็นพื้นที่ใกล้ชิดแหล่งทรัพยากรในส่วนภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกันกำหนดบทบาทหน้าที่การสนับสนุนงบประมาณและทรัพยากรอื่น ๆ เพื่อสร้างความเป็นเอกภาพการบริหารจัดการแหล่งน้ำธรรมชาติและแหล่งน้ำสาธารณะชุมชน ได้แก่ แม่น้ำคู คลองหนอง บึง ลำห้วย ลำธาร อ่างเก็บน้ำ รวมทั้งการการผสมผสานการบริหารจัดกา กฎระเบียบ ภูมิปัญญาท้องถิ่นข้อบังคับต่างๆ ในการปฏิบัติงานร่วมกัน และรูปแบบการบริหารจัดการลุ่มน้ำให้เป็นแบบสหการเน้นการให้ความสำคัญต่อระบบภูมินิเวศ และวิถีชีวิตเชิงพหุวัฒนธรรมของประชาชนในลุ่มน้ำตอบสนองต่อการจัดการทรัพยากรน้ำในลุ่มน้ำ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

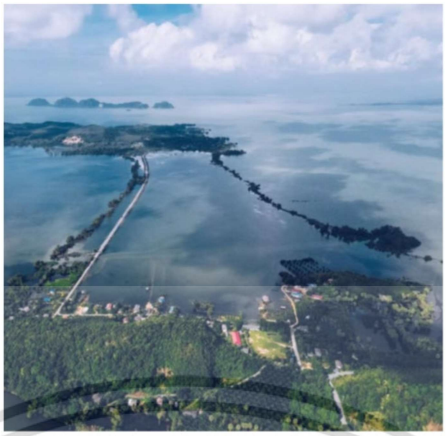

รูปที่ 2.5 แสดงพื้นที่ทะเลสาบ บริเวณตำบลเกาะหมาก

ที่มา: www.thairath.co.th/news/local/south/2129856 (วันที่สืบค้น 13 มกราคม พ.ศ. 2565)

การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและการจัดการลุ่มน้ำจะเห็นได้ว่าการจัดการน้ำจำเป็นต้องดำเนิน การร่วมกันอย่างเป็นระบบภายใต้หลักการจัดการลุ่มน้ำที่ต้องบริหารจัดการทรัพยากรน้ำให้สอดคล้องกับทรัพยากรอื่นที่เกี่ยวข้องในลุ่มน้ำ ได้แก่ ทรัพยากรดินทรัพยากรป่าไม้รวมถึงทรัพยากรมนุษย์โดยเริ่มตั้งแต่การพัฒนาแหล่งน้ำการจัดสรรน้ำและ ใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพการอนุรักษ์แหล่งน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำการควบคุมคุณภาพน้ำที่อาศัยการบริหารจัดการลุ่มน้ำรวมทั้งการสร้างเครือข่ายระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำอย่างบูรณาการ Integrated Water Resources Management (IWRM) โดยการบูรณาการหน่วยงานองค์กรและชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและทรัพยากรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการลุ่มน้ำ ผู้วิจัยเห็นว่าการจัดการลุ่มน้ำซึ่งระบบลุ่มน้ำมีบทบาท ทำหน้าที่รวบรวมมาก่อนที่จะไหลลงสู่ทะเลสาบเป็นทรัพยากรอันประกอบด้วยทรัพยากรทรัพยากรดินทรัพยากรป่าไม้รวมถึงสิ่งมีชีวิตที่เกื้อกูลกันในระบบนิเวศที่มีลักษณะเฉพาะและสัมพันธ์กับกลุ่มคนในนิเวศลุ่มมน้ำ ดังนั้นการจัดการลุ่มน้ำต้องเริ่มจากไว้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำร่วมกันของผู้มีส่วนได้เสียตั้งแต่การกำหนดขอบเขตพื้นที่ลุ่มน้ำ การวิเคราะห์ และตัดสินใจกำหนดทิศทางการจัดการลุ่มน้ำ ทั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า การจัดการลุ่มน้ำนั้นจะประสบผลสำเร็จได้นั้น ต้องมีกลุ่มคนในลุ่มน้ำและหน่วยงานในระดับท้องถิ่นมีบทบาทเป็นส่วนสำคัญในการร่วมกันจัดการลุ่มน้ำ รวมทั้งการสร้าเครือข่ายระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำอย่างบูรณาการ Integrated Water Resources Management (IWRI) โดยการบูรณาการหน่วยงานองค์กรและชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำต่อไป

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.3 แนวคิดการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการ (Integrated Water Resources Management: IWRM)

การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการเป็นกระบวนการจัดการทรัพยากรน้ำร่วมกัน ทั้งการพัฒนาและการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำต้องดำเนินการแบบบูรณาการโดยคำนึงถึงคุณภาพชีวิตส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและการมีส่วนร่วมกำหนดแนวทางเป็นองค์รวมในการจัดการทรัพยากรน้ำ

2.3.1 คำจำกัดความการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการ (IWRM)

กรมทรัพยากรน้ำ (2544) ได้ให้ความหมายการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ (WRW) หมายถึง กระบวนการส่งเสริมสนับสนุนเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมจากกลุ่มผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในการร่วมกันจัดการทรัพยากรน้ำรวมถึงทรัพยากรอื่น ๆ อย่างเหมาะสม

2.3.2 การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการ (IWRM)

การบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการเป็นกระบวนการสนับสนุนส่งเสริมเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการร่วมกับจัดสรรและจัดการทรัพยากรน้ำรวมถึงทรัพยากรอื่น ๆ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่และสังคมนั้น ๆ เพื่อทรัพยากรและระบบนิเวศเป็นสำคัญ

Baconguis และ Llermpit (1982) ได้กล่าวถึงการบริหารจัดการแบบบูรณาการ (Integrated Water Resource Management) คือ การจัดการพื้นที่ ความรู้ ศาสตร์ต่างๆ การใช้ขอบเขตพื้นที่ทางการปกครอง (Political Boundary) ไม่สามารถใช้ในการจัดการผลกระทบหรืออธิบายถึงความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศได้ชัดเจนเท่ากับการใช้พื้นที่ลุ่มน้ำเป็นขอบเขต

Muideae และ Taylor (2001) ได้กล่าวถึงการบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการ คือ เป็นกระบวนการสนับสนุนในส่งเสริม การประสาน การพัฒนาและการทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรดินและทรัพยากรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในลุ่มน้ำ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประโยชน์และประสิทธิภาพสูงสุดโดยคำนึงทางสิ่งแวดล้อมและเป้าหมายให้ได้รับผลตอบแทนทางเศรษฐกิจสังคมและความเป็นอยู่ที่ดีของสังคมโดยไม่ส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนของระบบนิเวศ

ประสิทธิ์ ประคองศรี (2551) ได้กล่าวถึงการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการ คือ เป็น กิจกรรมที่เขียมโยงสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือหลายสิ่งเข้าเป็นส่วนประกอบของอีกส่วนหนึ่งให้ครบถ้วนซึ่ง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ในกระบวนการจัดการจัดหาการใช้ประโยชน์การบำรุงรักษาการฟื้นฟูและการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรน้ำเป็นไปอย่างมีเอกภาพและบูรณาการ

ศูนย์วิจัยและพัฒนาการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (2550) ได้กล่าวถึงการบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการเป็นการบูรณาการ โดยคำนึงถึงคุณภาพชีวิต โดยยึดหลักการดำเนินการ 5 หลักการคือ

1) การบูรณาการทรัพยากรน้ำและทรัพยากรอื่น ๆ ได้แก่ ทรัพยากรป่าไม้ทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรดินและทรัพยากรมนุษย์

2) การบูรณาการทรัพยากรการบริหารจัดการเป็นการบูรณาการทรัพยากรด้านบุคลากร นักวิชาการภูมิปัญญาและงบประมาณดำเนินการ

3) การบูรณาการองค์กรและ หน่วยงานการมีส่วนร่วมในทุกระดับตั้งแต่หน่วยงานราชการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและกลุ่มประชาชน

4) การบูรณาการด้านปัญหาแผนงานโครงการและปัจจัย ทางวิชาการและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ให้ได้รูปแบบและวิธีการในการจัดการทรัพยากร

5) การบูรณาการขั้นตอนในกระบวนการบริหารจัดการลุ่มน้ำที่มีประสิทธิภาพ

รูปที่ 2.6 แสดงแหล่งทรัพยากร เพื่อการบริหารจัดการน้ำ

ที่มา: www.mgonline.com/business /detail/9620000049196

(วันที่สืบค้น 13 มกราคม พ.ศ. 2563)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

กรมทรัพยากรน้ำ (2554) หลักการการบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการ Water Resources Management: WRM) ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักการดับบลิน (Dublin principle as a guide) เพื่อส่งเสริมให้มีการปรับเปลี่ยน แนวคิดและวิธีการในการทางปฏิบัติการบริหารจัดการเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำจืดหลักการดับบลิน 4 ประการ (The Four Dublin principles) ดังต่อไปนี้

หลักการที่ 1 เป็นทรัพยากรที่มี จำกัด และเปราะบาง (Principle 1 Water as a finite and vulnerable resource) คือน้ำจืดเป็นทรัพยากรที่มีอยู่อย่าง จำกัด จำเป็นต้องคำนึงถึงสิทธิในการใช้น้ำของผู้อยู่ต้นน้ำและท้ายน้ำเพื่อแบ่งสรรดังนั้นการเจรจาหารือจึงจำเป็นสำหรับการอยู่ร่วมกันต้องมีการประสานงานกันระหว่าง ผู้ตัดสินใจในทุกระดับ

หลักการที่ 2 แนวทางการมีส่วนร่วม (Principle 2 Participatory approach) คือการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจซึ่งผู้มีส่วนได้เสียตั้งแต่ระดับท้องถิ่นองค์กรชุมชนและผู้ใช้น้ำจะร่วมกันพิจารณาการใช้ ทรัพยากรน้ำและระบบนิเวศการมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือหรือวิธีการที่จะทำให้เกิดความสมดุล

หลักการที่ 3 บทบาทที่สำคัญของสตรี (Principle 3: The importance role of (Women) คือการให้สตรีมีส่วนร่วมในการตัดสินใจมาจากประเพณีและขนบธรรมเนียมที่สืบทอดกันมาของแต่ละวัฒนธรรมในการร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับการบริหารและจัดการน้ำและความเสมอภาพระหว่างเพศ

หลักการที่ 4 เป็นทรัพยากร ทางเศรษฐกิจ (Principle 4: Water as an economic good) คือทรัพยากรน้ำเป็นทรัพยากรที่มี จำกัด และเป็นสินค้าทางเศรษฐกิจจึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจถึงความแตกต่างระหว่างการให้คุณค่าและการจัดสรรน้ำ

(Keller และคณะ, 1996) ได้ กล่าวถึงการจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการซึ่งมีแนวคิดขึ้นพื้นฐานที่แตกต่างจากแนวคิดการจัดการทรัพยากรแบบดั้งเดิมมีการคำนึงถึงด้านอุปสงค์และอุปทานดังนั้นการบูรณาการจึงสามารถพิจารณาได้ภายใต้สองระบบหลักคือ

1) ระบบทางธรรมชาติเกี่ยวกับปริมาณและคุณภาพของทรัพยากร

2) ระบบทางมนุษย์ในความต้องการในการใช้ทรัพยากร

จากการศึกษาแนวคิดการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการ ผู้วิจัยเห็นว่า การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการ เป็นรูปแบบการจัดการทรัพยากรน้ำและทรัพยากรอื่น ๆ ที่มีความสอดคล้องกันทั้งบริบทของสังคม ระบบนิเวศ และการบูรณาการของกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุด ดังนั้นการจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการพื้นที่ทะเลสาบสงขลาต้องมีการจัดการทรัพยากรที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ในระบบนิเวศน้ำที่มีความ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เฉพาะและการกำหนดการใช้ประโยชน์ทรัพยากรทะเลสาบที่มีความ สอดคล้องกับแผนพัฒนาลุ่มน้ำอย่างมีเอกภาพซึ่งในปัญหาการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการมีความจำเป็นต้องศึกษาทรัพยากรน้ำทั้งลุ่มน้ำอันเนื่องจากไม่สามารถบ่งบอกปัญหา และผลกระทบหรืออธิบายถึงความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศ ได้ชัดเจนเทียบเท่ากับการใช้พื้นที่ลุ่มน้ำเป็นขอบเขตในการศึกษาในแหล่งน้ำที่อยู่อาศัยของจำพวกสิ่งมีชีวิตประเภทสัตว์น้ำแหล่งทรัพยากรธรรมชาติในการดำรงชีวิตต่อไป

2.4 การจัดการทรัพยากรประมง

เป็นขวนการแบบบูรณาการ ในการรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์วางแผน การดำเนินการควบคุมและการจัดการบริหารจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำ และพืชน้ำ ในแหล่งน้ำที่อาศัยทรัพยากรประมงจัดเป็นจำพวกสิ่งมีชีวิตประเภทสัตว์น้ำแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ อย่างมีขั้นตอนในการจัดหา รักษาชดเชยการใช้ทรัพยากรประมง และสงวนอนุรักษ์ทรัพยากรประมงให้เกิดประโยชน์ และคงอยู่อย่างยั่งยืน หรือการทำการควบคุมปริมาณผลจับสัตว์น้ำ เพื่อให้ได้ผลจับในระดับสต๊อดน้ำในธรรมชาติที่เหลืออยู่

2.4.1 ความหมายการจัดการทรัพยากรประมง

อุไรวรรณ กว้างขวาง (ทำไมต้องมีการจัดการทรัพยากร) ได้กล่าวถึงทรัพยากรประมงหมายถึง พืชสัตว์น้ำรวมทั้งผลผลิต หรือผลพลอยได้จากพืชและสัตว์ต่างๆที่อาศัยอยู่ในน้ำจำพวกพืชได้แก่ สาหร่ายสาหร่ายวันจำพวกสัตว์เช่นกุ้งหอยปูปลาเต่าปลาหมึกและสัตว์น้ำอื่น ๆ จำพวกผลผลิตหรือผลพลอยได้เช่นใช้ของสัตว์น้ำ เป็นต้น

เขมภัทฑ์ เย็นเปี่ยม (2558 13: 14) ได้กล่าวถึงทรัพยากรประมง หมายถึง สัตว์และพืชที่อยู่อาศัยหลอดอายุขัยในน้ำทั้งไข่และ ตัวอ่อนรวมทั้งจากของสัตว์และพืชซึ่งสัตว์น้ำและเกี่ยวข้องใช้ประโยชน์เป็นอาหารมนุษย์ ได้แก่ ปลา ปู กุ้ง หอย สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบกและสัตว์เลื้อยคลาน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.4.2 กระบวนทัศน์ในการจัดการประมง

การจัดการประมงและสภาวะการประมงของโลก และประเทศไทย (2550) กระบวนทัศน์ (Paradigm) คือ ชุดแนวความคิดในการที่จะทำไปดำเนินการในทางปฏิบัติซึ่งได้ก่อตัวเป็นแบบแผนของทัศนะอย่างเฉพาะแบบหนึ่งเพื่อการจัดการตนเองหรือชุมชนหรือทรัพยากรต่าง ๆ โดยทำหน้าที่ได้แก่ (1) การกำหนดกรอบแนวและ (2) แนวทางในการปฏิบัติโดยอานันท์ (2543) ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาตินั้นมี 4 กระบวนทัศน์ที่สำคัญ ได้แก่

1) กระบวนทัศน์ในการจัดการทรัพยากรในเชิงอรรถประโยชน์ที่ ตั้งอยู่บนฐานความคิดเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติเป็นความเข้าใจระบบนิเวศแบบวิทยาศาสตร์

2) กระบวนทัศน์ในการจัดการทรัพยากรในเชิงนิเวศวัฒนธรรมพื้นฐานวิธีคิดแบบบูรณาการอย่างเป็นองค์รวมพยายามทำความเข้าใจสภาพความเป็นจริงในการอยู่ร่วมกันของระบบสังคมและธรรมชาติ

3) กระบวนทัศน์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเชิงสถาบันมีความสำคัญกับเงื่อนไขด้านความสัมพันธ์เชิงสถาบันทั้งในแบบที่มีตัวตนและไม่มีตัวตน) ที่ไม่ได้ผูกติดกับชุมชน

4) กระบวนทัศน์ในการจัดการทรัพยากรในเชิงความสัมพันธ์ของอำนาจที่มีความขัดแย้งและ ความไม่เท่าเทียมกันในการเข้าถึงทรัพยากรทำให้ด้านหนึ่งเกิดการกีดกันกลุ่มชนบางกลุ่มขณะที่อีกด้านหนึกลับเปิดโอกาสให้กลุ่มชนอีกบางกลุ่มที่มีอำนาจแสวงหาประโยชน์จากทรัพยากร

การจัดการประมงมีกระบวนทัศน์หลักที่ต้องคำนึงถึง 3 ประการ ได้แก่ (1) กระบวนทัศน์ทางการอนุรักษ์ทรัพยากร (2) ทางสังคมและ (3) เศรษฐกิจในการวางนโยบายในการจัดการทรัพยากรประมงจะต้องตั้งอยู่บนฐานที่จะต้องผสมผสานและรักษาสมดุลของทั้ง 3 กระบวนทัศน์นี้

รูปที่ 2.7 แสดงความสัมพันธ์ของกระบวนทัศน์ในการจัดการทรัพยากรประมง

ที่มา: แผนการบริหารจัดการประมงทางทะเล พ.ศ.2563-2565

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1. กระบวนทัศน์ทางการอนุรักษ์จะเน้นไปที่ความยั่งยืนของการนำเอาทรัพยากรมาใช้ประโยชน์และการเสื่อมโทรมพันธุ์ของสัตว์น้ำเกิดจากการทำการประมงพาณิชย์ที่ไม่ได้รับการจัดการที่ดีพอ ดังนั้น การจัดการจะทำการควบคุมจำนวนเรือและปริมาณของการจับสัตว์น้ำโดยทั่วไปการทำการประมงที่ระดับผลจับถาวร สูงสุด (Maximum Sustainable Tield. MSY) ซึ่งมักจะอยู่ในรูปแบบการกำหนดปริมาณการจับการกำหนดบริเวณพื้นที่และช่วงเวลาที่จะใช้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรประมง

2 กระบวนทัศน์ทางเศรษฐกิจ โดยคำนึงถึงต้นทุนรายได้ และผลกำไรจากการทำประมง (Maximum Economic vield: MEY) ในการจัดการนั้นจะพยายามลดจำนวนเรือ จำนวนชาวประมง รวมทั้งการจัดสรรปริมาณการจับสัตว์น้ำ

3. กระบวนทัศน์ทางสังคม ความสำคัญด้านวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชาวประมงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการอนุรักษ์วิถีชีวิตของชาวประมงจะเป็นการกระตุ้นให้กลุ่มชาวประมงเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมกับนักสังคมศาสตร์ และนักวิชาการประมงในการจัดการทรัพยากร

2.4.3 แนวคิดการจัดการทรัพยากรประมง

การจัดการทรัพยากรประมงสามารถแบ่งออกเป็นการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ ฟื้นฟูทรัพยากรประมงการจัดการทรัพยากรประมงซึ่งเป็นการดำเนินการอย่างมีขั้นตอนในการจัดหารักษาขอเชยใช้ทรัพยากรประมงสวนอนุรักษ์ทรัพยากรประมงให้เกิดประโยชน์สูงสุดและจัดสรรการใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม ในกลุ่มผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในทรัพยากรประมงให้เกิดประโยชน์สูงสุดและอยู่อย่างยั่งยืน

เขมภัทท์ เย็นเปี่ยม 2558 12-16) ได้กล่าวถึงการจัดการ ทรัพยากรประมงไว้ว่า เป็นขบวนการบูรณาการในการรวบรวมข้อมูลเคราะห์วางแผนให้คำปรึกษา ตัดสินใจ จัดสรรแนวทางและรูปแบบการใช้ทรัพยากรประมง เพื่อผลประโยชน์ในการทำประมงอย่างยั่งยืนในระดับปริมาณสัตว์น้ำในธรรมชาติที่เหลืออยู่สามารถเติบโต และผลิตสัตว์น้ำรุ่นใหม่มาชดเชยส่วนที่ถูกจับไป

Carlandor (1973), ธีรพันธ์ (2523) ได้กล่าวถึงการ จัดการทรัพยากรประมงไว้ว่า การกระทำใด ๆ ที่เป็นผลให้แหล่งทรัพยากรประมงคงความสมบูรณ์การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรประมงเป็นไปโดยถูกต้องตามหลักวิชาการประมงปรับปรุงรักษาแหล่งทรัพยากรประมงการพัฒนาเครื่องมือทำการประมงและใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้

1) วัตถุประสงค์ทางด้านวิชาการประมง (Biological objectives) การสงวนรักษาทรัพยากรประมงให้คงอยู่สามารถใช้ประโยชน์ได้สูงสุดและการจับสัตว์น้ำให้ได้ศักย์การผลิตสูงสุด

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

(Maximum Sustainable Yield-MSY) มุ่งที่จะรักษาประชากร สัตว์น้ำอยู่ในระดับที่จะแพร่ขยายพันธุ์

2) วัตถุประสงค์ทางด้านด้านเศรษฐศาสตร์ (Economics objectives) การใช้ทรัพยากรประมงเกิดประโยชน์สูงสุดทางเศรษฐกิจให้ได้ผลตอบแทนสิทธิที่ได้รับจากการจับสัตว์น้ำ การคำนึงถึงทรัพยากร เช่น แรงงานทุนอุปกรณ์ทำประมาในการจับสัตว์น้ำการรักษาเสถียรภาพในด้านผลผลิต ราคาและรายได้

3) วัตถุประสงค์ทางสังคม (Social objectives) การใช้ทรัพยากรประมงสร้างความกินดีอยู่ดีแก่ประชาชน และเกิดผลประโยชน์ต่อสังคมสูงสุด (Maximum Social Yield) เช่น การกระจายรายได้ การลดปัญหาการว่างงาน เป็นต้น

4) วัตถุประสงค์ทางด้านการเมือง (Political objectives) การจัดการเพื่อลดความขัดแย้งเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากแหล่งประมง อาณาเขตการทำประมง ตลอดตนความมั่งคงและความปลอดภัยของประเทศ

รูปที่ 2.8 แสดงรูปแบบการทำประมง และเครื่องมือที่ชุมชนใช้ทำประมง บริเวณตลาดปากพะยูน
ที่มา: www.cpgroupglobal.com/th/home/SD_Water (วันที่สืบค้น 13 มกราคม พ.ศ. 2563)

หลักการจัดการทรัพยากรประมง

การจัดการประมง คือ การจัดการประมงในรูปแบบชุมชน รัฐจะทำการมอบอำนาจในการจัดการประมงให้กับชุมชน โดยรัฐมีหน้าที่เป็นที่ปรึกษาทางวิชาการให้กับชุมชน ชุมชนจะมีสิทธิครอบครองทรัพยากรที่อาศัยอยู่ในท้องทะเลที่ชุมชนได้รับมอบหมายจากรัฐ คือ ชุมชนมีสิทธิในการใช้ประโยชน์จากทะเลที่ชุมชนเป็นเจ้าของ และในขณะเดียวกัน ชุมชนก็มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรต่างๆ ที่อยู่ในทะเลอาณาเขตของชุมชน ดังนั้น ปัญหาการเสื่อมโทรมของทรัพยากรประมงชายฝั่ง 2 ประการ คือ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1) ทรัพยากรประมงไม่มีใครเป็นเจ้าของที่ชัดเจน

2) การทำประมงแบบเสรีจะถูกขจัดออกไป

กังวายย์ จันทรโชติ (2541,น. 15-18) ได้กล่าวถึงการจัดการประมงโดยชุมชน คือ การจัดการประมงโดยชุมชนจะสามารถเปลี่ยนการทำการประมงแบบเสรีมาเป็นการทำประมงแบบมีการควบคุมได้ทันที โดยอาศัยระบบสิทธิการทำประมง (Fishing rights) ซึ่งเป็นระบบที่ต้องใช้ควบคู่ไปกับการจัดการประมงโดยชุมชน ภาครัฐต้องทำการกำหนดขอบเขตในการเป็นเจ้าของทรัพยากรประมงของชุมชน การทำประมงจึงควบคุมด้วยเงื่อนไขดังกล่าว

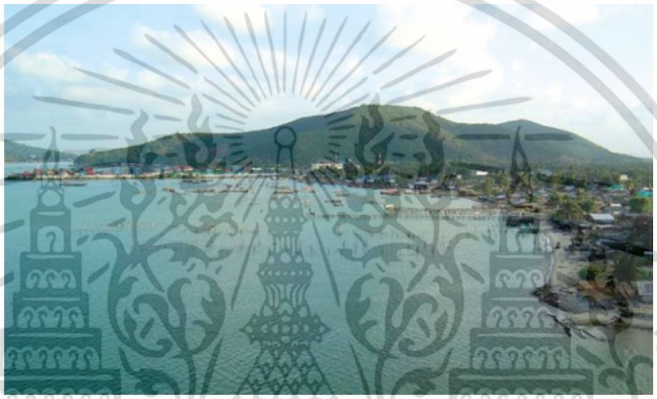

รูปที่ 2.9 แสดงรูปแบบการจัดการประมงบริเวณหน้าบ้านโดยชุมชน

ที่มา: www.pttep.com/th/SustainableDevelopment (วันที่สืบค้น 13 มกราคม พ.ศ. 2563)

2.4.4 ความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรกับชุมชน

ความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรกับชุมชน เป็นการจัดการทรัพยากรภายใต้ลักษณะการใช้ประโยชน์ร่วมกันซึ่งจะมุ่งชุมชนเป็นอันดับแรก และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกรจัดการทรัพยากรชุมชนจึงมีความสำคัญเกี่ยวโยงต่อการจัดการทรัพยากรเพื่ออาศัยทรัพยากรธรรมชาติดำรงชาติ และการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งความรู้เกี่ยวกับทะเล คลื่นลม รวมถึงทรัพยากรสัตว์น้ำต่างๆ ซึ่งเป็นความรู้ที่มีพื้นฐานมาจากประสบการณ์ การสังเกต และการได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาต่าง ๆ

ในการจัดการทรัพยากรประมง ผู้วิจัยเห็นว่า การจัดการทรัพยากรประมงมีคาวามเกี่ยวข้องกับสัตว์น้ำและพืชพรรณต่างๆ ที่อยู่อาศัยตลอดอายุขัยในน้ำ ทั้งไข่และตัวอ่อน จึงมีความจำเป็นที่ต้องการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชน ดังนั้นผู้วิจัยเห็นด้วยในการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนทั้งการการกำหนดเครื่องมือในการทำประมง ข้อกำหนด กฎกติกา มาตรการต่างๆ ประกอบกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวประมงพื้นบ้านทีมีการศึกษาถึงความเหมาะสมของระบบน้ำทะเลสาบ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

อย่างต่อเนื่องซึ่งจะสัมพันธ์ต่อช่วงฤดูกาลของสัตว์น้ำประจำถิ่นที่จะสะท้อนความหลากหลายของทรัพยากรประมง และยังคงปริมาณสัตว์น้ำในธรรมชาติเติบโตอย่างเต็มที่ในระบบนิเวศทะเลสาบ มีการแพร่ขยายพันธ์สัตว์น้ำ และอันนำไปสู่ความอุดมสมบูรณ์ของทะเลสาบ เพื่อการดำรงชีวิตต่อไป

2.5 แนวคิดทรัพยากรและการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihood Concepts)

การดำรงชีพ (Livelihoods) การทำมาหากินเป็นองค์ประกอบสำคัญของวิถีชีวิตมนุษย์ในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และยุทธวิธีเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่แตกต่างไปตามบริบทของชุมชนมีความเกี่ยวข้องกับความสามารถในการจัดการทรัพย์สินต่างๆ ที่มนุษย์ครอบครองหรือเข้าถึง เพื่อแก้ปัญหาชุมชนที่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่นที่นำไปสู่ความยั่งยืนทั้งการตระหนักถึงคุณค่าของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง

Chamber and Conway (1992: 9) ได้กล่าวถึงทรัพยากรการดำรงชีพ ประกอบด้วยสมรรถนะทางทรัพย์สินและกิจกรรมต่างๆ ที่จำเป็นสำหรับเป็นเครื่องมือในการเลี้ยงชีพ การดำรงชีพยั่งยืนจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อสามารถจัดการฟื้นฟูจากความต่ำ และสามารถรักษาหรือเพิ่มพูนการใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทั้งในปัจจุบันและในอนาคต โดยที่ไม่เป็นการทำลายฐานทรัพยากรธรรมชาติ

2.5.1 ความหมายทรัพยากรการดำรงชีพอย่างยั่งยืน

สำราญ สารุโน (2544) การดำรงชีพ หมายถึง งาน กิจกรรม (Activities) ความสามารถ (Capabilities) ทรัพย์สิน (Assets) ทั้งเป็นวัตถุและส่วนประกอบในสังคมที่แสดงออกถึงศักยภาพในการต่อสู้หรือรับมือกับผลกระทบที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นการใช้โอกาสการดำรงชีวิต และความสามารถของมนุษย์ที่จะมีชีวิตอยู่และปรับปรุงคุณภาพชีวิตที่ปราศจากการสร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่น ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

Bebbington (1999) ได้ให้ความหมายทรัพยากรการดำรงชีพ หมายถึง ทรัพยากร/ทุนของการดำรงชีพนั้นมิได้มีความหมายเฉพาะทุนที่เป็นทรัพย์สินเท่านั้น แต่หากมีความหมายกว้างครอบคลุมไปถึงทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรทางกายภาพ การเงิน มนุษย์ สังคมวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ทางสังคมที่สมารถใช้เป็นปัจจัยและเงื่อนไขในการดำรงชีพ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

Conway และคณะ (2000) ได้ให้ความหมายแนวคิดทรัพยากรดำรงชีพ หมายถึง การพัฒนาการจากจุดร่วมที่สำคัญ คือ

ประการแรก ต่างก็เห็นปัญหาของการพัฒนา และเริ่มทำความเข้าใจกับครัวเรือน และทรัพยากรที่ครัวเรือนเข้าใช้ประโยชน์ทั้งทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรทางสังคม

ประการที่ 2 การตระหนักถึงความหลากหลายของยุทธศาสตร์การดำรงชีพ และบริบทที่แวดล้อมทั้งภายในและระหว่างครัวเรือน

ประการที่ 3 การให้ความสำคัญกับพลวัตความเป็นอยู่ที่ดีของครัวเรือน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมดุลระหว่างเป้าหมายระยะสั้น และระยะยาวในการจัดการความเปราะบาง

ประการที่ 4 การมอบปัญหาการพัฒนาที่ไปพ้นจากปัจเจกบุคคล

ประการที่ 5 การให้ความสำคัญบริบทเชิงสถาบัน ทั้งความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม การแลกเปลี่ยนและการสะสม ซึ่งการกำหนดทิศทางของยุทธศาสตร์การดำรงชีพที่สอดคล้องกับทรัพยากรที่มีอยู่ของครัวเรือน

2.5.2 แนวทางการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืน

de Hann (2000) ซึ่งทาง DFID และ IDS ได้พัฒนาตัวแบบห้าเหลี่ยมทรัพยากร (The asset pentagon) เพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรต่างๆ รวมทั้งความซับซ้อนและการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรที่ไม่อาจมองเฉพาะตัวทรัพยากรเพียงอย่างเดียว แต่ต้องพิจารณาถึงปฏิบัติการทางวัฒนธรรมและประเภทของโครงสร้างและกระบวนที่แปรทรัพยากรไปสู่ผลลัพธ์การดำรงชีพ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงสถานภาพของทรัพยากร และความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรที่แตกต่างในแต่ละกลุ่มทางสังคม

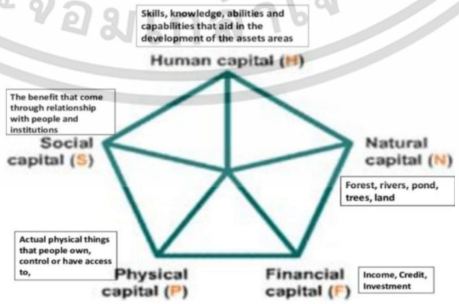

รูปที่ 2.10 แสดงห้าเหลี่ยมทรัพยากร (The asset pentagon)

ที่มา: www.researchgate.net/figure/Figure-36-Livelihood-assets-pentagon_

(วันที่สืบค้น 13 มกราคม พ.ศ. 2563)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1.ทุน/ทรัพยากรมนุษย์ (Human capital) หมายถึง ทักษะ ความรู้ ความสามารถในด้านแรงงาน และสุขภาพที่ดี การได้รับการศึกษา การเข้าถึง และการใช้ประโยชน์ระบบข้อมูล ภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งทั้งหมดนี้ช่วยหึคนสามารถดำเนินยุทธศาสตร์การดำรงชีพ และบรรลุเป้าประสงค์ในการดำรงชีพ ช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นได้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องพิจารณาการเปลี่ยนแปลงในทรัพยากรมนุษย์ ไม่ใช่ในฐานะผลที่แยกออกมาต่างหาก แต่เป็นปัจจัยที่สนับสนุนทรัพยากรประเภทอื่นๆ

2. ทุนทางสังคม (Social capital) หมายถึง ทรัพยากรทีมีอยู่ในสังคมที่คนนำมาใช้ในการบรรลุเป้าหมายในการดำรงชีวิต ได้แก่ เครือข่ายและความสัมพันธ์ซึ่งช่วยเพิ่มความไว้วางใจและความสามารถในการร่วมกัน

Carney (1999) ได้เสนอว่าหัวใจของทุนทางสังคม 3 องค์ประกอบ ดังนี้

มีความสัมพันธ์ของความไว้เนื้อเชื่อใจซึ่งกันและกันสำคัญมากต่อความรู้สึกของคนในความมีตัวตน มีพวกพ้อง การได้รับการยอมรับทางสังคม และเสริมความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมใดๆ ที่สามารถลดต้นทุนในกรกิจกรรมนั้นๆ จะสามารถเป็นพื้นฐานเครือข่ายความปลอดภัยทางสังคมช่วยเหลือดูแลกัน

เครือข่ายหรือการเชื่อมโยงสัมพันธ์กันในทางแนวดิ่ง (ระบบอุปภัมภ์) หรือแนวราบระหว่างกลุ่มคนที่สนใจในเรื่องเดียวกัน เพื่อเพิ่มความเชื่อไว้ใจกัน และสามารถทำงานร่วมกันได้ รวมถึงขยายการเข้าถึงสถาบันอื่นๆ ที่กว้างกว่าภายในชุมชน การเป็นสมาชิกของกลุ่มทางการที่มีการตกลงเข้าใจกัน มีกฎเกณฑ์ร่วมบรรทัดฐาน การแทรกแซง สิ่งที่ตกลงร่วมกันสืบทอดต่อกันมาในชุมชน องค์กรศาสนา กลุ่มผู้ใช้ใช้ทรัพยากรกลุ่มทางการเมืองต่าง ๆ

3. ทุนทางธรรมชาติ (Natural capital) หมายถึง แหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่ซึ่งการดำรงชีพขึ้นอยู่กับการไหลเวียนของทรัพยากรและการบริการต่างๆ เช่น ที่ดิน น้ำ ป่า ทะเล แม่น้ำ ลำธาร คุณภาพอากาศ ระดับและอัตราการเปลี่ยนแปลงของความหลากหลายชีวภาพ เป็นต้น

4. ทุนทางกายภาพ (Physical capital) หมายถึง โครงสร้างพื้นฐานและสินค้าที่จำเป็นในการดดำรงชีพ ตลอดจนด้านสาธารณูปโภคพื้นฐานต่อการดำรงชีพ เช่น การคมนาคมขนส่ง น้ำสะอาด พลังงาน ไฟฟ้า การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร เป็นต้น ทรัพยากรเหล่านี้เป็นความจำเป็นพื้นฐานที่สนับสนุนให้การดำรงชีพ

5. ทุนทางการเงิน (Financial capital) หมายถึง ทรัพยากรทางการเงินที่คนใช้ในการบรรลุเป้าประสงค์ของดำรงชีพ ซึ่งประกอบด้วยเงินตรา หรือทรัพยากรอื่นๆ ที่ช่วยให้สามารถประยุกต์ใช้ยุทธศาสตร์การดำรงชีพในรูปแบบต่างๆ ทุนประเภทนี้ถือว่ามีความยืดหยุ่น เพราะสามารถแปลงสภาพเป็นทุนประเภทอื่นๆ ได้อย่างหลากหลายในการดำรงชีพ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จากการศึกษาแนวคิดการดำรงชีพ ผู้วิจัยเห็นว่า การดำรงชีพ คือ การทำมาหากินเป็นองค์ประกอบสำคัญของวิถีชีวิตมนุษย์ในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาเกี่ยวข้องกับความสามารถในการจัดการทรัพย์สินต่างๆ ที่มนุษย์ครอบครองหรือเข้าถึงในด้านแหล่งอาหารและแหล่งรายได้ อีกทั้งมีเครือข่ายความสัมพันธ์ที่พึ่งพาอาศัยทางสังคมจะประสบความสำเร็จได้ ดังนั้นหากมีการส่งเสริมให้ประชาชนและชุมชนสามารถพึ่งพาตนเอง และการใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการใช้ทรัพยากรโดยนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการแก้ไขปัญหาทรัพยากรน้ำและประมงร่วมกันของชุมชน และจากทางภาครัฐที่แสดงให้เห็นถึงพลังของทุนที่ชุมชนมีความสอดคล้องกับนโยบายด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นตัวช่วยบรรเทาสถานการณ์และสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ในการปรับยุทธวิธีการดำรงชีพของชุมชนให้เกิดความสมดุลมากขึ้น

2.6 แนวคิดนิเวศบริการ

บริการทางระบบนิเวศ คือ สิ่งที่ให้เห็นความเชื่อมโยงที่ขาดกันไม่ได้ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติโดยความสามารถของระบบนิเวศในการให้บริการความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์นั้นขึ้นอยู่กับสภาพความสมบูรณ์ระบบนิเวศโดยตรงประโยชน์ที่มนุษย์ได้รับจากระบบนิเวศทั้งทางตรงและทางอ้อมทั้งเป็นประโยชน์ที่มนุษย์ได้รับจากระบบนิเวศทั้งทางตรงและทางอ้อมทั้งเป็นประโยชน์ที่จับต้องได้ (tangible) และจับต้องไม่ได้ (intangible) เช่น การผสมเกสรของพืชโดยผึ้งและสัตว์อื่นๆ มีส่วนช่วยในการผลิตอาหาร หรือพื้นที่ป่าชายน้ำ (riparian buffer) และพื้นที่ชุ่มน้ำ (wetlands) ที่ทำหน้าที่เป็นกักชนไม่ให้น้ำเข้ามาท่วมในพื้นที่อยู่อาศัย เป็นต้น

รูปที่ 2.11 แสดงการให้บริการระบบนิเวศของพื้นที่ชุ่มน้ำ

ที่มา: https://hmong.in.th/wiki/Ecosystem_services (วันที่สืบค้น 13 มกราคม พ.ศ. 2563)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

BIOFIN ได้ให้ความหมายระบบนิเวศบริการ หมายถึง เป็นการผสานสองศาสตร์เพื่อความหลากหลายทางชีวภาพ นิเวศบริการ (ecosystem services) เป็นระบบนิเวศเปรียบเสมือนเครื่องจักรซับซ้อนที่สามารถสร้างประโยชน์ให้มนุษย์

การประเมินระบบนิเวศแห่งสหัสวรรษ (Millennium Ecosystem Assessment)

1) บริการด้านการเป็นแหล่งผลิต (provisioning services) การให้บริการวัตถุดิบในการผลิต เช่น น้ำสะอาด แร่ธาตุ แหล่งอาหาร เป็นต้น

2) บริการด้านการควบคุม (regulating services) การควบคุมปรากฏการณ์และกระบวนการทางธรรมชาติของระบบนิเวศ เช่น การควบคุมสภาพภูมิอากาศ การป้องกันการกัดเซาะชายฝั่ง การป้องกันน้ำท่วม และการป้องกันการะซะล้างพังทลายของดิน เป็นต้น

3) บริการด้านวัฒนธรรม (cultural services) ประโยชน์ทางนามธรรมที่ดำรงคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น ประเพณี การพักผ่อนหย่อนใจ ความเพลิดเพลินจากความงดงามของธรรมชาติ เป็นต้น

4) บริการด้านการสนับสนุน (supporting services) กระบวนการทางธรรมชาติที่สนับสนุนบริการอื่นๆ เช่น เป็นแหล่งธาตุอาหาร เป็นจุดเริ่มต้นของห่วงโซ่อาหาร และเป็นแหล่งที่อยู่ของสัตว์วัยอ่อน เป็นต้น

รูปที่ 2.12 แสดงการบริการเชิงนิเวศ

ที่มา: http://goo.gl/EvuiLV (วันที่สืบค้น 13 มกราคม พ.ศ. 2563)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.6.1 การวัดการเปลี่ยนแปลงนิเวศบริการ

การวัดการเปลี่ยนแปลงนิเวศบริการ เพื่อให้ประเมินได้ว่านิเวศบริการเพิ่มขึ้นจริงตามผลของมาตรการต่างๆ จึงต้องมีเครื่องมือที่สามารถวัดจำนวนการเปลี่ยนแปลงของนิเวศบริการได้อย่างเหมาะสม เช่น การวัดการเปลี่ยนแปลงความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อศึกษาจำนวนพันธุ์พืชและสัตว์ที่เปลี่ยนแปลงในแต่ละปี เป็นต้น

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับนิเวศบริการ ผู้วิจัยเห็นว่า นิเวศบริการ เป็นสิ่งที่เชื่อมโยงกันระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ ดังนั้นในการจัดการทรัพยากรน้ำและประมงทะเลสาบสงขลาจัดเป็นนิเวศบริการด้านการสนับสนุน เป็นจุดเริ่มต้นของห่วงโซ่อาหาร และเป็นแหล่งที่อยู่ของสัตว์วัยอ่อน และการลดลงของบริการทางระบบนิเวศ และจะสามารถช่วยให้ผู้มีอำนาจตัดสินใจด้านนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติตระหนักถึงคุณค่าของบริการระบบนิเวศที่มีความสำคัญต่อพื้นที่

2.7 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในการแสดงความคิดเห็น การบริหารจัดการ และนำไปปฏิบัติ เป็นการขับเคลื่อนองค์กรหรือการพัฒนาเครือข่าย และเป็นพลังในการขับเคลื่อนเครือข่ายที่ดีที่สุด

Direct Democracy, (John Stewart (1996) การมีส่วนร่วมของประชาชน แนวความคิดการมีส่วนร่วม (Participation) มีความเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ทีมีศักยภาพต่อการพัฒนาก่อให้เกิดผลการเปลี่ยนแปลงของชุมชนได้การมีส่วนร่วมของชุมชนจะอยู่บนพื้นฐานของหลักประชาธิปไตย

2.7.1 คำจัดกัดความการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ เป็นกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ ด้านการเมือง การเศรษฐกิจงานด้านสังคม ชุมชนเกิดขึ้นได้ในหลายลักษณะหลายรูปแบบหลายวิธีการ

2.7.2 ความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการซึ่งประชาชน หรือผู้มีส่วนได้เสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็น เพื่อแสวงหาทางเลือก และการตัดสินใจต่างๆ เกี่ยวกับโครงการที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับร่วมกัน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2526) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการมีส่วนร่วมนับเป็นหัวใจหลักสำคัญของการพัฒนาในทุกระดับ เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ร่วมคิด วิเคราะห์ตัดสินใจ การวางแผน การปฏิบัติตามแผน การติดตามประเมินผลในกิจกรรมโครงการของชุมชน เป็นการสร้างความเป็นเจ้าของกิจกรรม

อาภรณ์ วัชระ (2545),ทะนงศักดิ์ คุ้มไข่น้ำ (2534:76) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมติดตามผล เป็นกระบวนการที่กลุ่มเป้าหมายได้รับโอกาสซึ่งแสดงออกมาในรูปการตัดสินใจ โดยการช่วยเหลือจากหน่วยงานน้อยที่สุด

อคิน รพพัฒน์ (2527:107) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การกระตุ้นให้ประชาชนได้ตระหนักถึงสถานการณ์และจัดลำดับความสำคัญของปัญหาโดยที่กระบวนการของการมีส่วนร่วมของกลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้เสีย เป็นการร่วมกันหาสาเหตุของที่มาปัญหา วิธีการแก้ไขปัญหา ลงมือปฏิบัติ การประเมินผล เพื่อวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคและปัจจัยที่มีส่วนทำให้เกิดความสำเร็จ

พัชรี สิโรรส (2546) ได้กล่าวถึงความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการซึ่งประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น เพื่อแสวงหาทางเลือกและการตัดสินใจต่างๆ เป็นที่ยอมรับร่วมกันทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ตั้งแต่เริ่มจนกระทั่งถึงการติดตาม และประเมินผล เพื่อให้เกิดความเข้าใจ และการรับรู้เรียนรู้ปรับเปลี่ยนร่วมกันจะเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2547) ได้กล่าวถึงความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การกระจายโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง และการบริหารเกี่ยวกับการตัดสินใจ รวมทั้งในการมีส่วนร่วมของประชาชนการจัดสรรทรัพยากรของชุมชน ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต และความเป็นอยู่ของประชาชนโดยการให้ข้อมูลแสดงความคิดเห็นให้คำแนะนำปรึกษาร่วมวางแผนร่วมปฏิบัติ ตลอดจนการควบคุมโดยตรงจากประชาชน

Kasperson and Breibart (1974) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชนจะเป็นผู้กระทำกิจกรรมที่สร้างสรรค์ในกระบวนการพัฒนา ซึ่งก่อให้เกิดผล 2 ด้าน คือ

1) ประชาชนสามารถแสดงบทบาทที่สร้างสรรค์ได้และผลของกิจกรรมที่ประชาชนได้ทำไปจะสะท้อนกลับไปสู่ประชาชน โดยได้พัฒนาการรับรู้ซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจ จะทำให้เกิดความเข้มแข็งภายในชุมชน

2) การเกิดเครือข่ายในรูปส่วนบุคคล กลุ่มคน ชมรม สมาคม มูลนิธิ และองค์กรอาสาสมัครรูปแบบต่างๆ และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527) การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน และสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งในรูปส่วนบุคคล กลุ่มคน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ชมรม สมาคม มูลนิธิ และองค์กรอาสาสมัครรูปแบบต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือหลายเรื่องร่วมกัน เพื่อบรรลุตามวัตถุประสงค์และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้

Kasperson and Breibart (1974:4),ทนงศักดิ์ คุ้มไข่น้ำ (2534:76) การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง ชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องแต่ละภาคส่วนที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ การร่วมกระบวนการคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ และร่วมติดตามประเมินผลหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของชุมชนเอง เป็นผู้กระทำกิจกรรมที่สร้างสรรค์ในกระบวนการพัฒนา ซึ่งจะก่อให้เกิดผล 2 ด้าน ได้แก่

ประชาชนสามารถแสดงบทบาทที่สร้างสรรค์ได้และผลของกิจกรรมที่ประชาชนได้ทำไปสะท้อนกลับไปสู่ประชาชนโดยได้พัฒนาการรับรู้ซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจ จะทำให้เกิดความเข้มแข็งภายในชุมชน

การเกิดเครือข่ายชุมชน ในรูปส่วนบุคคล กลุ่มคน ชมรม สมาคม มูลนิธิ และองค์กรอาสาสมัครรูปต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้

Cohen and Uphoff (1977) ได้กล่าวถึงกรอบพื้นฐานเพื่ออธิบายและวิเคราะห์การมีส่วนร่วมมี 4 รูปแบบ คือ (1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบด้วยการริเริ่มการตัดสินใจในการดำเนินการการตัดสินใจ และการตัดสินใจปฏิบัติการ (2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากรการบริหารและการประสานของความร่วมมือ (3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ประกอบด้วย ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ทางวัตถุผลประโยชน์ทางสังคม (4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) เป็นการควบคุมตรวจสอบในการดำเนินการกิจกรรม และเป็นการแสดงถึงการปรับตัวในการมีส่วนร่วม

2.7.3 ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชน

รำไพพรรณ แก้วสุริยะ (2545: 12-13) ได้กล่าวถึงการบริหารตามหลักธรรมาภิบาล คือ ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการของทุกคนในชุมชนเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียผลประโยชน์ (Stakeholdier) จึงควรจัดตั้งคณะทำงานซึ่งจะต้องพิจารณาขอบเขตบทบาทหน้าที่พันธะของกลุ่มตามกฎหมายภายใต้องค์กรปกครองท้องถิ่น และการทำงานอย่างไรให้สอดคล้องกันซึ่งสามารถจัดการได้ดังนี้

1) ร่วมพิจารณากิจกรรมที่เหมาะสมพื้นที่ได้รับการยอมรับของประชาชนในพื้นที่และแต่ละกิจกรรมต้องไม่เกิดผลกระทบต่อสภาพต่อสภาพแวดล้อม และวัฒนธรรมอันเป็นอัตลักษณ์

2) ร่วมกันกำหนดแผนงาน และกฎระเบียบซึ่งคณะทำงานในท้องถิ่นมีการประชุมร่วมกันวางแผนปฏิบัติการแผนพัฒนา และร่วมกำหนดกฎระเบียบข้อบังคับต่างๆ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3) ร่วมบริหารจัดการการมีส่วนร่วมต่อการจัดการนี้นับได้ว่าองค์การท้องถิ่นอยู่ในฐานะเป็นเจ้าของพื้นที่จะต้องมีส่วนได้รับผลประโยชน์ทั้งในทางตรงและทางอ้อม

4) ร่วมประเมินผลและแก้ไขปัญหาเพื่อให้การพัฒนาพื้นที่ที่มีคุณภาพอย่างยั่งยืน ผู้รับผิดชอบจัดการจะต้องร่วมกันประเมินผลร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาร่วมกันแก้ไขปัญหาซึ่งสอดคล้องกับที่นรินทร์ แก้วมีศรี (2545 9-10) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมนั้นถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาซึ่งจะเห็นได้ว่ากิจกรรมใดๆ ที่มีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการอย่างถ้องแท้จะสามารถมองเห็นผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นต่อตนเองครอบครัวชุมชนซึ่งได้ตระหนักถึงปัญหาและแนวทางแก้ไข เพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจนเกิดการตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม ดังนั้นจึงแบ่งลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนออกเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ประชาชนสามารถเข้ามามามีส่วนร่วมทุกกระบวนการตั้งแต่ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาร่วมคิดและหาวิธีแก้ปัญหา ร่วมวางนโยบายบรรลุตามผลที่กำหนดไว้ร่วมควบคุมติดตาม และการประเมินผล

2) การมี่ส่วนร่วมไม่แท้จริง เป็นการมีส่วนร่วมเพียงบางส่วนโดยเฉพาะเข้าร่วมในการปฏิบัติตามโครงการที่ได้มีการกำหนดไว้แล้วลักษณะการมีส่วนร่วมตามแนวคิด Cohen and Upnoff (1981) จะเห็นว่ามีความเป็นระบบในประเด็นสำคัญโดยการนำเอากระบวนการมีส่วนร่วม และได้จำแนกรูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วม ดังนี้

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ในกระบวนการของการตัดสินใจ ประการแรกสุดที่ต้องกระทำ คือ การจัดลำดับความสำคัญต่อจากนั้นก็เลือกนโยบายและประชาชนที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจเป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ต้องดำเนินการไปเรื่อยๆ ตั้งแต่การตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจในช่วงดำเนินการวางแผนและการตัดสินใจในช่วงการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Implementation) ในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินงานโครงการนั้นได้มาจากคำถามว่าใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการได้บ้าง และจะทำประโยชน์ได้วิธีใด

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ และการกระจายผลประโยชน์

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในการประเมนผล (Evaluation) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้นสิ่งสำคัญจะต้องสังกัด คือ (1) ความเห็น (Views) (2) ความชอบ (Freferences) (3) ความหวัง (Expectation) ซึ่งมีอิทธิพลสามารถแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่างๆ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.7.4 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน มีดังนี้

1) ระดับการให้ข้อมูล

2) ระดับการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน

3) ระดับการปรึกษาหารือ

4) ระดับการวางแผนร่วมกัน

5) ระดับการร่วมปฏิบัติ

6) ระดับติดตามตรวจสอบประเมินผล

7) ระดับการควบคุมโดยประชาชน (สถาบันพระปกเกล้า)

เงื่อนไขพื้นฐานของการมีส่วนร่วม โดยกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร (2550) มีดังนี้

1) การมีอิสรภาพในการเข้าร่วม เป็นไปด้วยความสมัครใจ

2) ความเสมอภาคในการเข้าร่วมกิจกรรมอย่างมีสิทธิเท่าเทียมกัน

3) ผู้เข้าร่วมต้องมีการพัฒนาศักยภาพที่จะเข้าร่วมกิจกรรมมีความเข้าใจ

รูปที่ 2.13 แสดงรูปแบบการเปิดโอกาสในการมีส่วนร่วมคิดค้นการจัดกทรัพยากร
ที่มา: https://news.mthai.com (วันที่สืบค้น 13 มกราคม พ.ศ. 2563)

จากศึกษาแนวคิดการมีส่วนร่วม ผู้วิจัยเห็นว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการสื่อสารสองทางระหว่างบุคคลกลุ่มบุคคลชุมชนหรือประชาชนกับเจ้าหน้าที่รัฐผู้ดำเนินโครงการหรือการจัดการทรัพยากรธรรมชาติซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนจะเกี่ยวข้องกับการร่วมในกระบวนการการตัดสินใจ การร่วมในกระบวนการดำเนินการและร่วมรับผลประโยชน์ ดังนั้นในการจัดการ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ทรัพยากรน้ำและประมงทะเลสาบสงขลาการรู้ถึงปัญหาและความต้องการของประชาชนในการทำกิจกรรม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพและการพัฒนาชุมชนของตนเองให้ความเข้มแข็ง

2.8 แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย

เครือข่าย เป็นการเชื่อมโยงการประสานงานความร่วมมือในทุกภาคส่วนทุกระดับประสานงานระหว่างปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มองค์กร ในการดำเนินกิจกรรมให้ประสบความสำเร็จ อาศัยการแลกเปลี่ยนความรู้ ข้อมูลข่าวสาร การสร้างความสัมพันธ์ในการขับเคลื่อนกิจกรรม เพื่อประโยชน์ของทุกภาคส่วน ให้เกิดเป็นเครือข่าย

2.8.1 ความหมายเกี่ยวกับเครือข่าย

กรมการพัฒนาชุมชน (2545:14) ได้ให้ความหมายเครือข่าย หมายถึง กลุ่มของคนหรือองค์กรที่มีความสมัครใจในการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ ประสบการณ์ระหว่างกันหรือลงมือทำกิจกรรมร่วมกันมีความสัมพันธ์ระหว่างกันทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และอื่นๆ โดยมีรูปแบบการจัดการให้เป็นกลไกขับเคลื่อนเชื่อมโยงกิจกรรมร่วมกัน กิจกรรมเครือข่ายต้องมีลักษณะเท่าเทียมกัน และเห็นความตระหนักร่วมกันในเป้าหมาย

ขนิฎฐา กาญจนรังสีนนนท์ (2545:14) ได้ให้ความหมายเครือข่าย หมายถึง กลุ่ม/องค์กรหลายๆ กลุ่มมารวมกันประสานเชื่อมโยง สร้างความสัมพันธ์ ถักทอ สร้างสรรค์กิจกรรมบนพื้นฐานของความเอื้ออาทรหรือองค์กรที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างในการทำงานให้บรรลุการสร้างเครือข่ายเป็นการทำให้บุคคลและองค์กรที่กระจัดกระจายได้ติดต่อและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และการร่วมมือกันด้วยความสมัครใจในเครือข่าย และชุมชนเข้มแข็ง

เสรี พงค์พิศ (2548:8) ได้ให้ความหมายเครือข่าย หมายถึง ขบวนการทางสังคมอันเกิดขึ้นจากการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มองค์กร สถาบัน โดยมีเป้าหมาย วัตถุประสงค์และความต้องการบางอย่างร่วมกัน อาจจะเป็นปัจเจกบุคคลหรืออาจเป็นสถาบันก็ได้ การมีเครือข่ายการนำผู้คนจากหลากหลายอาชีพที่แตกต่างกันมาเป็นเครือกัน เพื่อเข้าใจและความร่วมมือโดยเน้นที่การให้ข้อมูลข่าวสารมากกว่าการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.8.2 ลักษณะของเครือข่าย

กรมการพัฒนาชุมชน (2545:15) ได้จำแนกลักษณะของเครือข่ายออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1) เครือข่ายทางความคิด เป็นเครือข่ายที่เน้นการทำงานด้านความคิด ความรู้ หรือเทคนิคต่างๆ เป็นแหล่งที่ผู้นำได้มีโอกาสเผยแพร่แนวความคิดของตนและได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ของตนกับคนอื่นๆ เครือข่ายความคิดมักเน้นเครือข่ายของกลุ่มคนที่อยู่บนสถานภาพที่คล้ายคลึงกัน

2) เครือข่ายกิจกรรม เป็นเครือข่ายที่เน้นการช่วยเหลือ ร่วมมือกันการทำกิจกรรม ส่วนมากมักเป็นเครือข่ายภายในชุมชนที่สมาชิกของเครือข่ายอาจเป็นเครือญาติกัน หรืออาจร่วมอยู่ในกลุ่มกิจกรรมเดียวกัน สมาชิกของเครือข่ายจะช่วยเหลือหรือร่วมกันทำให้งานการพัฒนาประสบความสำเร็จ

3) เครือข่ายสนับสนุน กิจกรรมการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาของชุมชน นอกจากจะมีความคิดในการวิเคราะห์ทางออกในการแก้ไขปัญหามีการทำกิจกรรมการแก้ไขปัญหาแล้ว และจะต้องมีทุนเพื่อดำเนินการกิจกรรมการพัฒนา

สุทิตย์ อาภาโร (2547:41) ได้กล่าวว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย คือ ปัจจัยภายใน ได้แก่ การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนจิตสำนึกต่อส่วนร่วมของปัจเจกบุคคลมีผู้นำเครือข่ายที่มีความรู้ ความสามารถ การมีระบบบริหารจัดการในเครือข่ายที่เป็นระบบ การมีพันธกรณีที่สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน การจัดการและการพัฒนาความรู้อย่างต่อเนื่อง ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การส่งเสริมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น แหล่งทุน สถาบันวิชาการ หน่วยงานวิจัยและกองทุนสนับสนุนต่างๆ เครือข่าย เป็นการประสานเชื่อมโยงระหว่างกันทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและกลุ่มองค์กร ด้วยการสร้างความสัมพันธ์ แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ความรู้และประสบการณ์ ทรัพยากร ร่วมถึงการมีเป้าประสงค์บางอย่างร่วมกัน โดยสมาชิกของเครือข่ายยังคงมีความอิสระในการขับเคลื่อนกิจกรรมของตนเอง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปที่ 2.14 แสดงรูปแบบ และวิธีการการสร้างเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรทะเลสาบ
ที่มา: www.happynetwork.org/paper/3693/owner (วันที่สืบค้น 13 มกราคม พ.ศ. 2563)

จากการศึกษาแนวคิดเครือข่าย ผู้วิจัยเห็นว่า ในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงจะประสบผลสำเร็จได้ทุกคนทุกฝ่ายต้องร่วมมือกัน เปิดโอกาสให้ชุมชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องแต่ละภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบต่างๆ เนื่องจากผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่ถือเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน องค์กรจากกส่วนกลางเป็นเพียงส่วนสนับสนุน ซึ่งเป็นกิจกรรมการพัฒนาของชุมชน เพื่อเพิ่มศักยภาพแก่ชุมชน

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดีรวบรวมแนวคิดที่ได้กล่าวมาข้างต้น ในการวิเคราะห์การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงภายใต้แนวทางการมีส่วนร่วมชุมชน กรณีศึกษา: ชุมชนช่องฟืนทะเลสาบสงขลา มีความจำเป็นต้องศึกษาบริบทของพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาและความเป็นอยู่ที่สอดคล้องกับกลุ่มคนที่อาศัยบริเวณทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุงที่ต้องประสบปัญหาการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากร การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การลดลงของสัตว์น้ำ การดำรงชีพ ซึ่งในการแก้ไขปัญหาในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงในพื้นที่ใช้รูปแบบการมีส่วนร่วมชุมชนในการร่วมกันแก้ไขปัญหาในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง และกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และการจัดการทรัพยากรน้ำและประมงที่มีประสิทธิภาพต้องมีการศึกษาทรัพยากรอื่นๆ ที่มีความเกี่ยวเนื่องสอดคล้องกับระบบนิเวศลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตร่วมกับระบบภูมินิเวศที่สะท้อนคุณภาพทรัพยากรน้ำและประมงที่ดีขึ้น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.9 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2..9.1 งานวิจัยในประเทศ

นิติยา ศรีพูล และเบญจวรรณ เพ็งหนู (2561) กลยุทธ์การบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืนของชุมชนบ้านช่องฟืน อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง จากผลการศึกษาจะเห็นว่า: ชุมชนบ้านช่องฟืน เป็นพื้นที่ในเขตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาตอนกลาง ซึ่งได้รับผลกระทบจากความเสื่อมโทรมของทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ปัญหาทะเลตื้นเขิน ปริมาณสัตว์น้ำลดน้อยลง ชาวประมงหลายครัวเรือนในพื้นที่ส่วนหนึ่งกลับการหันหลังให้กับปัญหาและไปประกอบอาชีพอื่นๆ นอกชุมชน และหากชุมชนต้องการรอความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ที่จะดำเนินการฟื้นฟู ดูแล อนุรักษ์และแก้ไขต่อปัญหาที่เกิดขึ้น แกนนำและคนในชุมชนจึงร่วมมือกันหาวิธีการ และออกแบบวิธีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยกำหนดกลยุทธ์การดำเนินงานได้ 3 กลยุทธ์ ประกอบด้วย (1) กลยุทธ์การปกป้องพื้นที่ประมง (2) กลยุทธ์การออม และ (3) กลยุทธ์การเสริมสร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือน และผลที่เกิดขึ้นจากกลยุทธ์ดังกล่าว ประกอบด้วยการสัมภาษณ์ชาวประมงในพื้นที่ พบว่า มีความแตกต่างของปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ระหว่างในเขตอนุรักษ์ฯ โดยการวางอวน 1 ครั้งจับสัตว์น้ำได้จำนวน 13 กิโลกรัม อีกทั้งมีปลากหลากหลายชนิด เช่น ปลามิหลัง ปลาหัวโม่ง ปลาหัวอ่อน ปลาแมว ปลาบุตรี และกุ้ง ส่วนนอกเขตอนุรักษ์ฯ จับสัตว์น้ำได้เพียง 13 ตัว ไดแก่ ปลาเนื้ออ่อนและปลาหัวโม่ง และสามารถบ่งชี้อีกประการหนึ่ง จากผลการศึกษาจะเห็นว่า ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยภาพรวมมีแนวโน้มดีขึ้น คนในชุมชนช่องฟืนที่เกิดความตระหนักในการบริหารจัดการดูแลทรัพยากรของตนเอง เพื่อให้เกิดความยั่งยืนโดยมีการวางแผนกำหนดทิศทางด้วยการเรียนรู้ ค้นหา ทดลอง และปฏิบัติการหลายๆวิธี จนเกิดเป็นกลุ่มกิจกรรมที่มีความหลากหลายแต่ทุกกิจกรรมมีกลยุทธ์ในการดำเนินงาน คือ การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง จึงส่งผลให้ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งได้รับการฟื้นฟู ดูแล และเกิดการอนุรักษ์ในเชิงประจักษ์อย่างเป็นรูปธรรมในความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรในทะเลสาบอันจะส่งผลต่อการเกิดชุมชนที่เข้มแข็งได้และอาชีพประมงที่ยั่งยืนซึ่งมีแกนนำและสมาชิกในชุมชนที่มีความมุ่งมั่น และยึดหยัดในการดูแลรักษาทรัพยากรในพื้นที่ของตนเอง และการทำประมง

(ศิริชัย กุมารจันทร์ และคณะ,2559) กลุ่มอนุรักษ์สัตว์น้ำเขตฟาร์มทะเล บ้านท่าเสา ตำบลสะทองหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ปัญหาเกิดจากชาวประมงต้องการจับสัตว์น้ำในปริมาณมากเพื่อนำไปขาย มีการใช้เครื่องมือการประมงที่ทำลายทรัพยากร เช่น ใช้ไฟฟ้าช็อต วางยาเบื่อ วางระเบิด และจับปลาในฤดูวางไข่ การกระทำดังกล่าวเป็นสาเหตุให้ทรัพยากรสัตว์น้ำลดลง เพื่อแก้ไข

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ปัญหาชาวประมงและคนในชุมชนได้รวมกันจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์สัตว์น้ำเขตฟาร์มทะเลซึ่งมีการดำเนินการ ดังนี้ (1) กำหนดน่านน้ำว่าเนื้อที่เท่าไหร่ที่จะกำหนดเป็นเขตอนุรักษ์ และจัดตั้งคณะกรรมการฟาร์มทะเล (2) แบ่งพื้นที่เป็น 2 ส่วน

ส่วนแรกคือแรกเขตการทำประมงจากชายฝั่งประมาณ 250 เมตร

ส่วนที่ 2 เขตอนุรักษ์ห้ามทำการประมงจากฝั่งประมาณ 400 เมตร

หลังจากเขตนี้สามารถทำประมงได้ ชาวบ้านมีการดูแลป้องกันการรุกล้ำเข้ามาทำการประมงในเขตอนุรักษ์อย่างเด็ดขาด (3) การทำซังบ้านปลาขนาดกว้าง 8 เมตร ยาว 8 เมตร และมีการใช้เศษกิ่งไม้เพื่อบังลม (4) ชุมชนจัดทำกฎ กติกาการใช้ทรัพยากรประมงขึ้นและมีการปรับผู้ละเมิดกฎกติกา (5) เริ่มประชาสัมพันธ์แก่ชาวบ้านและบุคคลภายนอกผ่านหอกระจายเสียงของหมู่บ้าน และพื้นที่สาธารณะ ทั้งนี้ คณะกรรมการฟาร์มทะเลท่าเสามีทั้งหมด 42 คน จากชาวบ้านหมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 2 ตำบลสทิงหม้อ ซึ่งเลือกมาจากสมาชิกกลุ่มฟาร์มทะเลทั้งหมดอย่างเป็นระบบ และมีการเลือกประธาน รองประธาน เหรัญญิก เลขากลุ่ม จากนั้นคณะกรรมการการได้ทำการประชุมร่วมกันเพื่อร่างกติกาของฟาร์มทะเล ผลจากการดำเนินการระยะ 1 ปี พบว่าปริมาณสัตว์น้ำ เช่น ปลากระบอกและกุ้งเพิ่มขึ้น

ปธาน สุวรรณมงคล (2540) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำพบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรน้ำ ได้แก่ งบประมาณที่จัดสรรเพื่อการพัฒนาในด้านต่างๆ จะเป็นตัวบ่งชี้ประสิทธิภาพ ผลการดำเนินงานของหน่วยงานนั้นๆ และยังพบว่าการจัดการทรัพยากรน้ำของหน่วยงานแบบที่ดำเนินการตามหน้าที่รับผิดชอบ จะมีประสิทธิผลการจัดการทรัพยากรน้ำน้อยกว่าที่มีการจัดรูปแบบในลักษณะเครือข่ายระหว่างองค์กร

(วิสุทธ์ ทองย้อย และคณะ,2559) การจัดการทรัพยากรในเขตเล-เสบ้าน ครอบคลุมพื้นที่ปกครองบ้านน้ำราบ บ้านเกาะมุกต์ บ้านควนตุ้งกู และบ้านฉางหลาง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ซึ่งมีพื้นที่อนุรักษ์สัตว์น้ำวัยอ่อนคิดเป็น 27,518 ไร่ มีทรัพยากรที่สำคัญประกอบด้วยป่าชายเลน ปะการัง หญ้าทะเล สัตว์ทะเลหายาก เช่น พะยูน เต่าทะเล โลมา และทรัพยากรสัตว์น้ำอื่นๆ สาเหตุของการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน จนพัฒนามาสู่การจัดการทรัพยากรร่วมมีแรงกระตุ้นมาจากความเสื่อมโทรมของทรัพยากรที่เกิดจากการทำประมงอวนรุน อวนลากและกรทำลายพื้นที่ป่าชายเลน กระบวนการในการจัดการภายใต้ความร่วมมือของทั้ง 4 หมู่บ้าน เริ่มต้นมาตั้งแต่ พ.ศ. 2548-พ.ศ. 2548 และมีการกำหนดกฎ กติกาข้อตกลงร่วมในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ดังนี้ (1) ห้ามใช้เครื่องมือประมงประเภทอวนลากทุกชนิด อวนรุน อวนล้อมที่มีขนาดตาอวนต่ำกว่า 2.5 เซนติเมตร (2) บทลงโทษผู้ละเมิดข้อตกลงด้านการใช้ทรัพยากรประมงของชุมชน แบ่งออกเป็น 4 ระดับ ได้แก่ การตักเตือน การ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ริบเครื่องมือประมง และการปรับ ซึ่งมี 2 ชุด ชุดแรก คณะกรรมการการบริหารประกอบด้วย ตัวแทนคณะกรรมการเฉพาะกิจทางทะเลหมู่บ้านละ 3 คน ผู้ใหญ่บ้าน หมู่บ้านละ 1 คน นายก ตำบลละ 1 คน ชุดที่ 2 คณะกรรมการปรึกษา ประกอบด้วยนายอำเภอกันตัง เจ้าหน้าที่สำนักงานประมงอำเภอ หัวหน้าหน่วยเฉพาะกิจทางทะเล ศูนย์ป้องกันและปราบปรามการใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมาย กรมประมง ศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 6 และตัวแทนมูลนิธิอันดามัน พบว่าการจัดการทรัพยากรในเขตเล-เสบ้าน เป็นการจัดการประมงร่วมที่ผสมผสานระหว่างความต้องการการสร้างให้เกิดความยั่งยืนของทรัพยากร รายได้จากการทำประมง และการเคารพต่อวิถีความสัมพันธ์ของชุมชน ถือเป็นความท้าทายของชุมชนในการขับเคลื่อนไปพร้อมกัน

อำร่อน ปะดุกา (2551) ได้ศึกษาแพชุมชน “ฟื้นชีวิตชาวประมงพื้นบ้านขอนคลาน” โครงการศึกษาองค์ความรู้ชุมชนต้นแบบ “ชุมชนประมงพื้นบ้านภาคใต้” กรณี: บ้านขอนคลาน หมู่ที่ 3 ตำบลขอนคลาน อำเภอทุ่งหว้า จังหวัดสตูล โดยผลการศึกษาพบว่า ชุมชนขอนคลานเป็นชุมชนชายฝั่งที่ดำเนินชีวิตด้วยการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ ภายหลังทรัพยากรธรรมชาติเริ่มลดน้อยลง อย่างไรก็ตามการทำประมงเป็นอาชีพหนึ่งของคนในชุมชนซึ่งชาวประมงต้องประสบกับปัญหาเรื่องปากท้องในการดำรงชีพของครัวเรือน ต่อมาชุมชนเริ่มมีศักยภาพสู่การเปลี่ยนแปลงของแพจากประสบการณ์ของของแพชุมชนขอนคลานที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวของคนในชุมชน เพื่อสร้างข่อต่อรองของชาวประมงที่ถูกกดขี่ทางด้านราคาสินค้าและความไม่ยุติธรรมของนายทุนในชุมชน ในระยะแรกแพชุมชนยังไม่มีความเข้มแข็งพอสำหรับการต่อรองและต่อสู้กับนายทุน และการบริหารจัดการที่ไม่ดีพอทั้งในด้านการตลาดและสมาชิก ดังนั้นเพื่อให้เกิดความรู้และการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ จึงมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ให้สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับชุมชนและต้องการขยายเครือข่ายจากแพชุมชนเพียงแพเล็กๆ เป็นเครือข่ายที่ใหญ่ขึ้น เพื่อให้เกิดความเข้มแข็ง การรวมกลุ่มของแพชุมชนบ้านขอนคลานนั้นถือว่าเป็นแพชุมชนหนึ่งที่ประสบความสำเร็จจากการรวมตัวกันของคนในชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาขั้นพื้นฐานของชุมชน แต่ก็ถือได้ว่าเป็นการประสบความสำเร็จ แต่ทั้งนี้ยังต้องมีการศึกษาถึงความเป็นไปได้และพัฒนาทักษะการบริหารจัดการรวมถึงการจัดระเบียบต่างๆ จึงสามารถดำเนินงานต่อไปอย่างต่อเนื่อง และมีประสิทธิภาพากที่สุดและนำไปสู่ผลลัพธ์ที่วางไว้

จิราพร โชติพาณิช (2563) ได้ทำการศึกษาการจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน : กรณีศึกษา ชุมชนบางกันเตย ตำบลตันหยงโป อำเภอเมือง จังหวัดสตูล โดยผลการศึกษาพบว่าความเสื่อมโทรมของทรัพยากรชายฝั่งจากวิถีความสัมพันธ์การผลิตและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรนำไปสู่การก่อตัวของชุมชนและการเข้ามามีบทบาทในการจัดการทรัพยากรภายใต้การมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอชน ทำให้สามารถ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

นำไปสู่การจัดการทรัพยากรชุมชนที่เป็นระบบและคืนความสมบูรณ์แก่ระบบนิเวศชายฝั่ง ซึ่งแนวทางในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งแบบยั่งยืน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ควรมีการประสานความร่วมมือจากภาคสวนต่างๆ เพื่อร่วมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน

ไกรสร เพ็งสกุล (2551:66) จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ลุ่มน้ำคลองปะเหลียน” ผลการศึกษาวิจัยพบว่าระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ด้วยสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในการกระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำคลองปะเหลียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติแนวทางเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำคลองปะเหลียน จะต้องกำหนดทิศทางการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้ทราบทางสื่อต่างๆ และให้โอกาสแก่ประชาชนทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับขั้นตอนที่ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ควรเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ควรให้ประชาชนผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมในกระบวนการต่างๆ

กฤตเมธ สุทธิหาญ (2545) ศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการทรัพยากรน้ำขององค์กรการบริหารส่วนตำบลในเขตแม่น้ำมูล ผลการศึกษาพบว่า องค์กรบริหารส่วนตำบลในเขตแม่น้ำมูลมีประสิทธิผลการจัดการทรัพยากรน้ำโดยรวมอยู่ในระดับปานกลางประสิทธิผลด้านการพัฒนาแหล่งน้ำโดยรวมปัญหามลพิษทางน้ำโดยรวมอยู่ในระดับสูง ส่วนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลต่อการจัดการทรัพยากรน้ำมากที่สุด ได้แก่ การกระจายอำนาจขององค์กร รองลงมาได้แก่ ความพร้อมของบุคลากร ความเป็นทางการขององค์การ และการพึ่งพาทรัพยากรน้ำของชุมชน

สัมพันธ์ มณีพันธ์ (2553) ได้ศึกษาเรื่องปัญหาแนวทางแก้ไขปัญหาทรัพยากรน้ำของลุ่มน้ำทะเลหลวง ผลการศึกษาพบว่า พฤติกรรมการใช้น้ำของประชาชนส่วนใหญ่ใช้น้ำฝนในการทำนา สูบน้ำจืดจากทะเลหลวงใช้ในการทำนาปรัง ใช้น้ำประปาอุปโภค ใช้น้ำฝนและน้ำซื้อดื่มกิน ปัญหาทรัพยากรน้ำในลุ่มน้ำทะเลหลวงนอกจากเกิดจากธรรมชาติแล้ว เป็นปัญหาที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์และปัญหาที่เกิดจากจัดการของภาครัฐ เมื่อนำมาจัดลำดับความสำคัญขอปัญหาสรุปเป็นภาพรวมพบว่า ลำดับที่ 1 ปัญหาคุณภาพน้ำเสื่อมโทรม น้ำเสีย ทำให้ระบบนิเวศสูญเสียความสมดุล การเจริญเติบโตของสัตว์น้ำช้าลงและสัตว์น้ำตาย มนุษย์ใช้อุปโภคบริโภคไม่ได้ ลำดับที่ 2 ปัญหาการขาดแคลนน้ำจืดในการอุปโภคบริโภค สาเหตุจากน้ำเค็มรุกล้ำน้ำจืดมากขึ้นสืบเนื่องจากการสูบน้ำทำนาปรัง ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งของกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพที่ต้องการใช้น้ำจดน้ำเค็มที่แตกต่างกันเกิดขึ้น ลำดับที่ 3 ปัญหาการตื้นเขินของทะเลหลวง เนื่องมาจากการปิดปากระวะทำให้น้ำไม่ไหลเวียนทำให้เกิดตะกอนตื้นเขิน ตลอดถึงการใช้เครื่องมือดักจับสัตว์น้ำวางกีดขวางทางน้ำไหลก่อให้เกิดปัญหาสัตว์น้ำไม่สามารถขึ้นวางไข่ได้จึงมีจำนวนลดลง ปัญหาที่เกิดขึ้นจากภาครัฐ คือปัญหา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จากการบังคับใช้กฎหมายที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน ขาดความมีประสิทธิภาพในการจัดการน้ำของภาครัฐไม่จริงจัง กลไกของรัฐอาจก่อให้เกิดช่องทางอาชีพผิกฎหมาย ขาดการบูรณาการในการปฏิบัติงาน ผลกระทบที่เกิดขึ้นประชาชนไม่สามารถใช้น้ำการอุปโภคบริโภคได้ตามปกติดิน ไม่มีคุณภาพใช้ประกอบการเกษตรไม่ได้ ทรัพยากรน้ำสูญเสียความสมดุลระบบนิเวศเปลี่ยนแปลง ชาวบ้านมีรายได้น้อยลง รายจ่ายเพิ่มขึ้นเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งแนวทางการแก้ไขปัญหาโดยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการทำฝายกั้นน้ำใช้กระสอบทรายใช้หินวางกันคลื่นกัดเซาะชายฝั่ง การผสมผสานระหว่างเทคโนโลยีกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และการจัดการแก้ไขปัญหาโดยภาครัฐประกอบด้วยการจัดการทำแผนแม่บท จัดทำยุทธศาสตร์ในการพัฒนาลุ่มน้ำ การบังคับใช้กฎหมาย การรณรงค์ส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมการอนุรักษ์ ฟื้นฟูร่วมกับประชาชนในพื้นที่ การประสานข้อตกลงที่เกิดจากความขัดแย้งของกลุ่มผู้ประกอบอาชีพและยังมีเอกชน องค์กรต่างๆ กลุ่มเครือข่ายในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรน้ำ

ธวัชชัย จันจุฬา (2551) ได้ศึกษาเรื่องกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายชาวบ้านเพื่อการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรในชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการจัดองค์กรและกระบวนการเรียนรู้ขอเครือข่ายชาวบ้านเพื่อการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรในชุมชน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก ผลการวิจัยว่าการจัดองค์กรของเครือข่ายชาวบ้านมีรูปแบบการจัดองค์กรโดยการศรัทธาเป็นตัวตั้งชุมชนหรือสมาชิกในเครือข่ายอนุรักษ์เวียงต้งมีการการพึ่งพาอาศัย เคารพในความเป็นมนุษย์เท่ากัน เคารพในธรรมชาติมีการบริหารจัดการเครือข่ายลักษณะอุปภัมภ์ กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายอนุรักษ์เวียงต้งเป็นการเรียนรู้ที่ใช้ฐานวัฒนธรรมชุมชนประเพณีเป็นตัวตั้งมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในเครือข่ายตนเองเป็นเบื้องต้นผ่านการทำกิจกรรมผ่านกิจกรรมต่างๆ ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ หลังจากนั้นได้นำมาสรุปเป็นบทเรียนจากการทำกิจกรรมมีการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้กับเครือข่ายอื่นๆ เพื่อสนับสนุนและเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่าย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2..9.2 งานวิจัยต่างประเทศ

ทิโมตี โอ แรนฮิร์ (Timothy o. Randhir) โรเบิรต์ โอ คอนนอร์ (Robert o. connor) พอล อาร์ เพนเนอร์ (Paul R.penner) และเดวิด วอ กูดวิน (David w.Goodwin) (2001) ได้ศึกษาเรื่อง A watershed-based land prioritization model for water supply protection (แบบจำลองการจัดลำดับพื้นที่ลุ่มน้ำเพื่อการรักษาแหล่งน้ำ) พบว่าการจัดการคุณภาพน้ำในระดับพื้นที่ลุ่มน้ำมีความสำคัญต่อการรักษาคุณภาพแหล่งน้ำเพื่อการบริโภค แต่ค่าใช้จ่ายในการบำบัดน้ำที่สูงขึ้นรวมทั้งการให้ความร่วมมือแก้ปัญหาในหมู่ผู้ใช้น้ำในบริเวณลุ่มน้ำเป็นปัจจัยที่จะทำให้กระบวนการนี้ไปถึงเป้าหมายในการจัดการทรัพยากรน้ำคุณภาพน้ำขึ้นอยู่กับการกำหนดเป้าหมายการปฏิบัติไปยังพื้นที่ที่มีประสิทธิภาพสูงสุดในการป้องกันและรักษาคุณภาพน้ำ การจัดลำดับความสำคัญขึ้นอยู่กับผลประโยชน์และองค์ประกอบในการใช้จ่ายข้อมูลที่ดีนั้นและทำการประยุกต์ใช้กับลุ่มน้ำแวร์ ในมลรัฐแมสซาซูเซต ประเทศสหรัฐอเมริกา ดังนั้นการจัดลำดับความสำคัญของพื้นที่ภายในลุ่มน้ำ จำเป็นเพื่อให้สามารถบรรลุเป้าหมายในการป้องกัน รักษาพื้นที่และการใช้ประโยชน์พื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น พื้นที่ป่าสงวนสัตว์ป่าคุ้มครอง การวางแผนทางนิเวศวิทยา การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ลุ่มน้ำเป็นปัจจัยสำคัญที่ต้องพิจารณาในการวางแผนด้านทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อการป้องกันรักษาคุณภาพน้ำในระดับลุ่มน้ำ พบว่ามีแนวโน้มสูงขึ้น ดังนั้นเพื่อเป็นทางเลือกทำจะทำให้ประหยัดค่าใช่จ่าย จึงควรพิจารณาปัจจัยเหล่านี้ เช่น นโยบายระดับลุ่มน้ำ เป้าหมายในการวางแผนหรือนโยบายควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่สูง ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาระบบเศรษฐกิจในพื้นที่ลุ่มน้ำได้ แต่ประการสำคัญจะต้องมีการจัดลำดับความสำคัญ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ประเทศแคนาดา ในประเทศแคนาดามีความพยายามใช้ตัวชี้วัดเป็นเครื่องมือในการจัดการชายฝั่งเพื่อสื่อสารข้อมูลและนำไปสู่การตัดสินทางนโยบายโดยคณะทำงานจัดทำตัวชี้วัดสัตว์น้ำแห่งชาติ (National Marine Indicator Working Group) มีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาตัวชี้วัดความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศสัตว์น้ำและความยั่งยืนของทรัพยากรมีวิธีการจัดทำเกณฑ์การวัดการลำดับตัวชี้วัดพัฒนาตัวชี้วัดย่อย ๆ ของความสมบูรณ์ระบบนิเวศของสัตว์น้ำ (Vandermeulen, 1998) นอกจากนั้น Boyd and Charles (2006) ได้มีการพัฒนาตัวชี้วัดจากชุมชนเพื่อติดตามความยั่งยืนของการประมงระดับท้องถิ่นพบกลุ่มตัวชี้วัดความยั่งยืนของชุมชนระบบนิเวศสถาบันและสังคมเศรษฐกิจที่นำไปใช้ได้ มีจำนวน 1 ตัวชี้วัดจาก 86 ตัวชี้วัดซึ่งสรุปได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2.1 แสดงตัวชี้วัดความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศสัตว์น้ำและความยั่งยืน

ผู้ดำเนินการและระดับของการวัด	นักวิจัยคือ Royd and Charles (2006) ร่วมกับทีมพัฒนาตัวชี้วัดในพื้นที่ดำเนินการเพื่อใช้วัดความยั่งยืนการประมงระดับท้องถิ่น
แนวคิดและวิธีการ	ใช้โครงสร้างแนวคิดสามเหลี่ยมของความยั่งยืนของ (Charles, 1994) โดยใช้กระบวนการ 3 ขั้นตอนคือขั้นที่ 1 การรวบรวมตัวชี้วัดความยั่งยืนของการประมงโดยทั่วไป ขั้นที่ 2 การจัดระบบและค้นหาตัวชี้วัดที่สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ขั้นที่ 3 การใช้ตัวชี้วัดที่พัฒนาขึ้นประเมินความยั่งยืนจริงในพื้นที่
ผลการดำเนินการ	ได้ตัวชี้วัด 4 กลุ่ม คือ ชุมชน ระบบนิเวศ สถาบันและเศรษฐกิจสังคมทั้งหมด 86 ตัวชี้วัดและผลของการประเมินตัวชี้วัดถึงความถูกต้องสามารถปฏิบัติการได้ และคุณภาพของข้อมูลที่มีพบว่าคะแนนลำดับความสำคัญตัวชี้วัดมากไปหาน้อยคือตัวชี้วัดด้านชุมชน ด้านสถาบัน ด้านเศรษฐกิจสังคมและด้านระบบนิเวศตามลำดับและพบว่าตัวชี้วัดทั้ง 4 กลุ่มสามารถที่สามารถใช้ได้จริงๆมีจำนวน 14 ตัวชี้วัดโดยใช้เกณฑ์ในการตัดสินใจ 3 เรื่อง ได้แก่ มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเชิงนโยบายนำไปใช้ได้จริงและมีข้อมูลชัดเจน
บทเรียนที่สำคัญ	1) หลักเกณฑ์ของตัวชี้วัดที่ใช้ประเมิน 3 เกณฑ์ด้วยกัน ได้แก่ ความถูกต้องเหมาะสมสอดคล้องกับหลักทฤษฎี นำไปใช้ได้จริง และมีข้อมูลสนับสนุน 2) ผลของการวิจัย (ตัวชี้วัดที่ได้) ไม่สามารถนำไปใช้วัดกับสถานการณ์อื่นนอกเหนือไปจากนี้ได้ 3) ผู้วิจัยไม่ได้ระบุรายละเอียดของตัวชี้วัดที่ชุมชนนำไปใช้ได้จริงๆ ทั้ง 14 ตัว

ที่มา: Boyd and Charles,2006

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ประเทศเวียดนาม ผู้เชี่ยวชาญด้านประมงชายฝั่ง Marine Fisheries Specialist Team (MEST) ประเทศเวียดนามได้นำตัวชี้วัดในกลุ่มต่างๆมาประยุกต์ใช้ในการจัดการประมงของประเทศเวียดนามโดยการนำข้อมูลจากหน่วยงานด้านการประมง ได้แก่ การจับสัตว์น้ำ เพื่อการค้าทรัพยากรด้านชีววิทยาจำนวนเรือประมงเศรษฐกิจและด้านสังคมมาวิเคราะห์พร้อมกับการสุ่มและประเมินแบบสหวิทยาการ (Multi-disciplinary assessment) ได้ตัวชี้วัดของกองเรือประมง 8 ตัวชี้วัดและตัวชี้วัดของระบบนิเวศและทรัพยากร 15 ตัวชี้วัดประมวลการดำเนินงานการพัฒนาตัวชี้วัด ดังนี้

ตารางที่ 2.2 แสดงตัวชี้วัดระบบนิเวศทรัพยากร จากหน่วยงานด้านการประมง ประเทศเวียดนาม

ผู้ดำเนินการและระดับของการวัด	ดำเนินการโดยผู้เชี่ยวชาญด้านประมงชายฝั่ง Marine Fisheries Specialist Team (MEST) ประเทศเวียดนามใช้ตัวชี้วัดในการจัดการประมงของประเทศเวียดนามในระดับประเทศและระดับจังหวัด
แนวคิดและวิธีการ	นำข้อมูลซึ่งมีการจัดทำเป็นประจำของหน่วยงานประมง ได้แก่ การจับสัตว์น้ำเพื่อการค้าทรัพยากรด้านชีววิทยาจำนวนเรือประมงเศรษฐกิจและด้านสังคมมาวิเคราะห์พร้อมกับการสุ่มและประเมินแบบสห muns (Multi-disciplinary assessment)
ผลการดำเนินการ	จากการวิเคราะห์ทำให้ได้ตัวชี้วัดของกองเรือประมง 12 ตัวชี้วัดเช่นปริมาณปลาจับ ได้ต่อวันการลงแรงจำนวนวันที่ทำประมงต่อเดือนระยะการเดินทางจำนวนรอบประมงในแต่ละช่วงการลงทุนในการทำประมง แต่ช่วงจำนวนรอบประมงในเว้นการลงทุนต่อวันและตัวชี้วัดของระบบนิเวศและทรัพยากร 15 ตัวชี้วัดเช่นปริมาณสัตว์น้ำที่ถูกจับกลุ่มชนิดของสัตว์น้ำชีวมวลรวมสัดส่วนสัตว์น้ำที่มีอยู่ ฯลฯ
บทเรียนที่สำคัญ	การกำหนดกลไกเพื่อ การจัดทำตัวชี้วัดชัดเจนต้องการนำตัวชี้วัดไปประโยชน์จริงๆ 2) การออกแบบรูปแบบของการจัดการข้อมูลพัฒนาตัวชี้วัดระดับชาติกับระดับชุมชนมีความต่างกัน 3) การที่สามารถพัฒนาตัวชี้วัดนำไปใช้ใน การจัดการประมงได้ดีต้องมีการจัดการของระบบข้อมูลที่ดีมาจากหลายหน่วยงานชี้วัดที่ดีต้องมีการเปลี่ยนแปลงได้ตามช่วงของเวลาและสอดคล้องกับสถานการณ์

ที่มา: Raskjaer et al., 2007

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ประเทศญี่ปุ่น กรณีศึกษาของ Adrianto (2005) ร่วมกับทีมผู้เชี่ยวชาญและผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ Yoron Island ประเทศญี่ปุ่นเป็นการพัฒนาตัวชี้วัดโดยให้ผู้ที่มีส่วนได้เสียกับการประมงในท้องถิ่นมีส่วนร่วมเกิดการยอมรับ และสามารถนำไปประเมินผลความยั่งยืนของระบบการประมงในท้องถิ่นของตัวเองได้ในงานวิจัยได้จัดระบบหลักเกณฑ์ความยั่งยืนของตัวชี้วัดไว้ 4 หลักเกณฑ์ 18 ตัวชี้วัด ดังนี้

1) ระบบนิเวศ 5 ตัวชี้วัด

2) ระบบเศรษฐกิจ 5 ตัวชี้วัด

3) ชุมชน 5 ตัวชี้วัด

4) ด้านนโยบาย 3 ตัวชี้วัด

ตารางที่ 2.3 แสดงตัวชี้วัดระบบนิเวศ เพื่อประเมินผลความยั่งยืนของระบบการประมง

ผู้ดำเนินการและระดับของการวัด	นักวิจัยคือ Adrianto (2005) ร่วมกับทีมผู้เชี่ยวชาญและผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ดำเนินการเพื่อใช้วัดความยั่งยืนการประมงของเกาะ Yoron ประเทศญี่ปุ่น
แนวคิดและวิธีการ	ดำเนินการวิจัยด้วยเกณฑ์การวัดที่มีองค์ประกอบอย่างหลากหลาย (Multi-criteria) โดยประเมินแบบมีส่วนร่วม
ผลการดำเนินการ	งานวิจัยได้จัดระบบหลักเกณฑ์ความยั่งยืนของตัวชี้วัดได้ 4 หลักเกณฑ์คือระบบนิเวศ (5 ตัวชี้วัดเช่นจำนวนเรือพื้นที่อนุรักษ์คุณภาพน้ำ) เศรษฐกิจ (5 ตัวชี้วัดเช่นผลผลิต สัตว์น้ำมูลค่าผลผลิตรายได้จากประมง) ชุมชน (5 ตัวชี้วัดเช่นการศึกษาของชาวประมงการมีส่วนร่วมของชาวประมงรายได้ของครอบครัวประมง) และด้านนโยบาย (3 ตัวชี้วัดเช่นนโยบายอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรประมงการสนับสนุนชาวประมงในระดับท้องถิ่นมีกลุ่มที่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาตัวชี้วัด ได้แก่ ตัวแทนจากชุมชนประมง (10 คน) ตัวแทนส่วนที่ตัดสินใจเชิงนโยบาย (3 คน) และกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการค้าสัตว์น้ำ (2 คน) โดยเข้ามาจัดลำดับความสำคัญและประเมินให้น้ำหนักตัวชี้วัดโดยให้คะแนน 1-7 ทุกตัวชี้วัดและนำมาวิเคราะห์แบบหลายหลักเกณฑ์ (Multi criteria analysis, MCA)
บทเรียนที่สำคัญ	1) ผลการศึกษาดังกล่าวทำให้เกิดข้อเสนอ ที่สำคัญต่อผู้ที่มีส่วนในการตัดสินใจเชิงนโยบายคือต้องสร้างความร่วมมือในการพัฒนาระบบการประมงเพื่อให้เกิดความยั่งยืนบนเกาะเล็ก ๆ แห่งนี้ 2) ผลของการวิจัย (ตัวชี้วัดที่ได้) ไม่สามารถนำไปใช้วัดกับสถานการณ์อื่นนอกเหนือไปจากนี้ได้

ที่มา: Adrianto, 2005

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ประเทศฟิลิปปินส์ ลากูน่าเบย์ (Laguna de Bay) เป็นทะเลสาบที่ใหญ่ที่สุดในประเทศฟิลิปปินส์ตั้งอยู่ทางตะวันออกของกรุงมะนิลา ทะเลสาบมีพื้นที่ผิวน้ำจืด 911-949 กิโลเมตร เป็นทะเลสาบที่มีการปล่อยของเสียที่เป็นของแข็งและของเหลวลงทะเลสาบ นอกจากนี้สารเคมีและยาฆ่าแมลงจากการทำการเกษตรที่ไหลลงสู่ทะเลสาบ และเป็นปัญหาต่อความเป็อยู่ของปลาในทะเลสาบอย่างมากทำให้ภาครัฐได้ส่งเสริม และเร่งพัฒนาการเติบโตที่สมดุลโดยคำนึงถึงการจัดการสิ่งแวดล้อม การปกป้องคุณภาพชีวิตและระบบนิเวศ ของ LLDA เพื่อแก้ไขปัญหา ดังนี้

1) ออกใบอนุญาต Fish pen และ Fish cage รวมถึงเก็บค่าธรรมเนียมจากผู้ขอใบอนุญาต

2) ออกกฎหมายระดับชาติเพื่อมอบอำนาจบริหาร และจัดเก็บค่าธรรมเนียม Environment User Fee System (EFS) ร้อยละ 20 ของ EUFS นำไปแบ่งกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะเพื่อการก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสีย

3) สร้างความร่วมมือด้านการวิจัยต่างประเทศอย่างต่อเนื่อง ส่งผลทำให้สิ่งแวดล้อมของลากูน่าเบย์มีสภาพดีขึ้น และสะท้อนต่อทรัพยากรสัตว์น้ำเพิ่มขึ้น และในการบริหารจัดการลากูน่าเบย์เอื้ออำนวยประโยชน์ได้อย่างยั่งยืนโดยปราศจากการทำลายระบบนิเวศ (รายงานการพิจารณาศึกษา วิกฤตทะเลสาบสงขลาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน คณะกรรมาธิการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สภานิติบัญญัติแห่งชาติ)

ประเทศอินเดีย Chilka Lake (Chilka ทะเลสาบ) เป็นลากูนน้ำกร่อย ทะเลสาบที่ใหญ่ที่สุดในชายฝั่งอินเดีย และถือเป็นทะเลสาบที่ใหญ่ที่สุดในชายฝั่งอินเดีย นอนกจากนั้นยังเป็นระบบนิเวศที่มีการทำประมงขนาดใหญ่ และเป็นที่อยู่อาศัยของชาวประมงพื้นบ้าน 132 หมู่บ้าน ในอดีตได้ประสบปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเช่นเดียวกับลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เช่น คุณภาพน้ำต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน ทะเลสาบตื้นเขิน ทรัพยากรประมงลดลง และองค์กรอิสระที่บริหารภายใต้กรมป่าไม้และสิ่งแวดล้อม (Forest and Environment) รัฐโอริสา ซึ่งมีแนวทางการจัดการจัดตั้ง Center for Environment Awareness and Education 10 แห่งรอบทะเลสาบมีอำนาจควบคุมสหพันธ์สหกรณ์ชาวประมงรัฐโอริสา โดยให้เช่าพื้นที่การทำการประมง การควบคุมตลาดปลา การตรวจเครื่องมือการทำประมง และการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อลดปัญหาเรือหางยาวชนโลมา (รายงานการพิจารณาศึกษา วิกฤตทะเลสาบสงขลาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน คณะกรรมาธิการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สภานิติบัญญัติแห่งชาติ)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 3
ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนช่องฟืน ตลอดจนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงที่เกิดขึ้นตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน โดยการวิเคราะห์ถึงศักยภาพและข้อจำกัด และสังเคราะห์ข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงภายใต้แนวทางการมีส่วนร่วมชุมชนอย่างเหมาะสม กรณีศึกษา: ชุมชนช่องฟืน ทะเลสาบสงขลา โดยระเบียบวิธีการวิจัยในส่วนนี้จะได้กล่าวถึงรูปแบบของการวิจัยที่ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ซึ่งในการวิจัยโดยได้กล่าวถึงรูปแบบของการวิจัย ขั้นตอนและระเบียบวิธีในการวิจัย การกำหนดพื้นที่ศึกษา ประชากรที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือ และวิธีการดำเนินการวิจัย ประชากรที่ใช้ในการวิจัย และการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

3.1 รูปแบบของการวิจัย
3.2 ขั้นตอนและระเบียบวิธีในการวิจัย
3.3 การกำหนดพื้นที่ศึกษา
3.4 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย
3.5 เครื่องมือ และวิธีการดำเนินการวิจัย
3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 รูปแบบวิธีวิจัย

การกำหนดระเบียบวิธีวิจัยที่นำมาใช้ในการศึกษาได้กำหนดระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารของโครงการร่วมกับการลงพื้นที่เก็บข้อมูลจริง และใช้วิธีการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์และแบบสำรวจในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

3.1.1 การเก็บข้อมูลโดยใช้รูปแบบการสัมภาษณ์เป็นหลัก ซึ่งเป็นวิธีการเก็บข้อมูลหลักฐาน โดยใช้การสนทนา ได้แก่

1) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกรายบุคคล (In-depth interview) เป็นการสัมภาษณ์ที่ไม่มีการกำหนดกฎเกณฑ์เกี่ยวกับคำถามและลำดับขั้นตอนของการสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นการพูดคุยสนทนาตามธรรมชาติ และเพื่อเป็นการช่วยเพิ่มเติมข้อมูลได้ดีขึ้น

2) การสัมภาษณ์กลุ่ม (Focus Group Discussion) เป็นการเก็บข้อมูลโดยใช้รูปแบบการสัมภาษณ์ที่มีการกำหนดคุณสมบัติของกลุ่มที่เข้าข่ายในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อได้มาซึ่งให้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ข้อมูลที่เพียงพอและครอบคลุมทุกประเด็นในการวิจัยการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงชุมชนชุมชนช่องฟืน

3.1.2 การเก็บข้อมูลโดยใช้รูปแบบวิธีการเชิงสำรวจ (Survey Research) เป็นการศึกษาค้นคว้าหาข้อเท็จจริงหรือเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นอยู่แล้ว โดยในการเก็บข้อมูลผู้วิจัยใช้เครื่องมือแบบสำรวจแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงภายใต้แนวทางการมีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่นที่มีความเหมาะสมต่อพื้นที่ทะเลสาบสงขลา และเพื่อหารูปแบบ/ข้อเสนอแนะในการจัดการทรัพยากรน้ำและประมงที่เหมาะสมต่อไป

3.2 ขั้นตอนที่ใช้ในการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย แบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ จากการค้นคว้า และสังเคราะห์บทความตำรา งานวิจัย และเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง ได้แก่ หลักการจัดการทรัพยากรน้ำ ปัจจัยการบริหารจัดการลุ่มน้ำ หลักการดับบลิน 4 ประการ (The Four Dublin principles) กระบวนทัศน์ในการจัดการทรัพยากรประมง หลักการจัดการประมง การประเมินระบบนิเวศแห่งสหัสวรรษ ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ปริมาณสัตว์น้ำในเขตอนุรักษ์ฯ และงานวิจัยในต่างประเทศ เช่น การวิจัยตัวชี้วัดความสมบูรณ์ของระบบนิเวศสัตว์น้ำและความยั่งยืนประเทศแคนาดา และการวิจัยตัวชี้วัดระบบนิเวศทรัพยากรจากหน่วยงานด้านการประมงประเทศเวียดนาม เป็นต้น ซึ่งข้อมูลในส่วนนี้จะทำให้ได้ข้อมูลเพื่อจะนำไปสร้างแบบสำรวจ และแผนที่เบื้องต้น

ในส่วนที่เป็นทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ แนวคิดการจัดการลุ่มน้ำ แนวคิดการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการ (IWRM) แนวคิดการจัดการทรัพยากรประมง แนวคิดนิเวศบริการ แนวคิดทรัพยากรการดำรงชีพ แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน และแนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย เป็นต้น จะได้มาซึ่งตัวแปรในบทที่ 2 และข้อมูลทุติยภูมิและด้านประวัติศาสตร์ ขั้นตอนการดำเนินการต่างๆ หรือแม้กระทั่งข่าวสารต่างๆ กับทฤษฎีมารวมกัน เพื่อการรวบรวมกลั่นกรอง วิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับสภาพของพื้นที่ศึกษาและลักษณะชุมชน นโยบายและข้อกำหนด การบริหารจัดการน้ำและประมงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และการจัดเตรียมอุปกรณ์ในการลงสำรวจภาคสนาม จะได้ข้อมูลพื้นฐาน แบบสำรวจ และแบบสัมภาษณ์ เพื่อจะนำไปสู่ขั้นตอนที่ 2 ถัดไป

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ขั้นตอนที่ 2 ออกแบบวิธีการเก็บข้อมูล ทำการกลั่นกรอง รูปแบบข้อมูลทำวิธีการศึกษาเบื้องต้น ทำความเข้าใจในแบบสำรวจ พร้อมทั้งวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้เสีย เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และแบบสำรวจ ตลอดจนตัวแปรที่จะต้องเก็บข้อมูล

ขั้นตอนที่ 3 จากขั้นตอนที่ 1 และ 2 เมื่อมีข้อมูลเบื้องต้น และคำถามในการวิจัย เพื่อนำไปสู่การสำรวจภาคสนามและเก็บข้อมูลในพื้นที่ศึกษา โดยแบ่งได้ 2 ช่วง ดังนี้

ช่วงที่ 1 การสำรวจภาพรวมตั้งแต่ลุ่มน้ำทั้งหมด มีการเก็บข้อมูลลักษณะทางกายภาพ และสภาพแวดล้อมตั้งแต่ทะเลสาบสงขลาตอนบน ทะเลสาบสงขลาตอนกลาง ทะเลสาบสงขลาตอนล่าง ลักษณะสังคม ระบบเศรษฐกิจและวัฒนธรรมลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ตลอดจนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงพื้นที่ทะเลสาบสงขลาโดยภาครัฐ และประชาชน เพื่อจัดทำฐานข้อมูล และนำไปใช้ในช่วงต่อไป

ช่วงที่ 2 การสำรวจอย่างละเอียดในพื้นศึกษา มีการเก็บข้อมูลลักษณะทางกายภาพ และสภาพแวดล้อม ลักษณะสังคม และวัฒนธรรมประวัติความเป็นมาของชุมชน ระบบเศรษฐกิจของชุมชน ตลอดจนวิวัฒนาการของชุมชนช่องฟืนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง พื้นที่ทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุง สถานการณ์และสภาพปัญหาการใช้ทรัพยากรน้ำและประมง ตลอดจนกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำโดยเน้นการมีส่วนร่วมชุมชน ซึ่งจะต้องใช้วิธีการและเครื่องมือ ดังนี้

1) แบบสำรวจภาคสนาม (Field Survey) เป็นการลงสำรวจ เพื่อที่จะได้ข้อมูลด้านกายภาพและสภาพแวดล้อมโดยรอบเบื้องต้นศึกษาสภาพแวดล้อมทะเลสาบสงขลาและลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน เพื่อจัดทำฐานข้อมูลเบื้องต้น และเพื่อทำการสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมจากประชาชนในชุมชนช่องฟืน โดยจะเป็นข้อมูลการดำรงชีพซึ่งการทำมาหากินรูปแบบการทำประมงตลอดทั้งปี ของกลุ่มคนอิสลามที่มีการร่วมกลุ่มเพื่อการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ โดยชุมชน พื้นที่ทะเลสาบสงขลา

2) แบบสัมภาษณ์ (Interview) เป็นวิธีการที่จะทำให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่มีรายละเอียด ตรงประเด็น เนื่องจากวิธีการนี้เป็นการถ่ายทอดโดยตรงจากผู้ให้สัมภาษณ์ ประกอบด้วยสมาชิกในชุมชน ผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน แกนนำชาวประมง เจ้าหน้ารัฐ และกลุ่มผู้มีส่วนได้เสีย เป็นต้น โดยมีการจดบันทึกลงแบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วยข้อมูล 3 หลัก ได้แก่ ส่วนที่ 1 ลักษณะข้อมูลทั่วไปของชุมชน ส่วนที่ 2 การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง และส่วนที่ 3 การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงในพื้นที่

3) การสังเกต (Observation) เป็นการใช้ประสาทสัมผัสสังเกต หรือศึกษาพฤติกรรมและปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ ทั้ง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ทางกายภาพที่อยู่อาศัย และสภาพแวดล้อมของชุมชน โดยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (non-participant observation) เพื่อหาข้อสรุป และข้อเท็จจริงตามที่ต้องการทราบ ได้แก่ การสังเกตร่องรอยการทำประมงบริเวณชุมชนช่องฟืน ซึ่งบางตำแหน่งมีการย้ายที่จอดเรือ อันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ เช่น จากการกัดเซาะของน้ำทะเล ทำให้ต้องมีการหาพื้นที่เพื่อจอดเรือประมงสำหรับบางครัวเรือนที่ไม่อยู่ติดทะเลสาบโดยตรง หรือมีการเปลี่ยนสภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณดังกล่าวเป็นพื้นที่ลานกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 4 ทำการวิเคราะห์ข้อมูลสรุปผล ในการหาปัจจัย วิเคราะห์ศักยภาพและข้อจำกัด ที่นำไปสู่การบริหารจัดการน้ำภายใต้แนวทางการมีส่วนร่วมชุมชน ที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงภายใต้แนวทางการมีส่วนร่วม โดยการวิเคราะห์ข้อมูลลักษณะทางกายภาพของชุมชนช่องฟืนในการทำประมงพื้นบ้านขนาดเล็กที่มีการรวมกลุ่ม เพื่อวิเคราะห์ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ได้ร่วมจัดการทรัพยากรตั้งแต่เริ่มดำเนินการมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งจัดตามระดับการมีส่วนร่วมทั้ง 5 ระดับ เพื่อจะได้มาซึ่งศักยภาพและข้อจำกัด และการเสนอแนะในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงภายใต้การมีส่วนร่วมชุมชนพื้นที่ทะเลสาบสงขลา และจะใช้วิธีการพรรณนาให้เห็นถึงการร่วมกันฟื้นฟูทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุงโดยการบริหารจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรสัตว์น้ำมีจำนวนมากขึ้นตามระดับ สภาพทะเลสาบสงขลาเริ่มมีการฟื้นตัวสามารถรับรู้ได้จากสัตว์น้ำเศรษฐกิจของชุมชนปรากฏให้เห็นทั้งปริมาณและความหลากหลายที่มากขึ้น

ขั้นตอนที่ 5 เสนอการบริหารจัดการน้ำภายใต้แนวทางการมีส่วนร่วมชุมชนช่องฟืน ทะเลสาบสงขลา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.1 แสดงตัวแปรและเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

ประเภทตัวแปร	ตัวชี้วัด	มาตรวัด				เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย		
		Nominal Scale	Ordinal Scale	Interval Scale	Ratio Scale	ข้อมูลเอกสาร	แบบสำรวจ	แบบสัมภาษณ์
1. ลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมชุมชนทะเลสาบ								
1.1 ลักษณะกายภาพ	1.1.1 การใช้ประโยชน์พื้นที่	✓				■	■	
	1.1.2 ลักษณะการอยู่อาศัย	✓				■	■	■
	1.1.3 ระบบสาธารณูปโภค	✓				■	■	■
	1.1.4 ระบบสาธารณูปการ	✓				■	■	■
	1.1.5 ระบบสุขาภิบาล	✓				■	■	■
1.2 ระบบเศรษฐกิจ	1.2.1 รายได้ต่อครัวเรือน				✓	■		■
1.3 สังคม วัฒนธรรมและการเป็นอยู่	1.3.1 เพศ	✓				■		■
	1.3.2 อายุ				✓	■		■
	1.3.3 ระดับการศึกษา		✓			■		■
	1.3.4 การนับถือศาสนา	✓				■	■	■
	1.3.5 วัฒนธรรม ประเพณี	✓				■	■	■
	1.3.6 การประกอบอาชีพ	✓				■	■	■
	1.3.7 ระยะเวลาอยู่อาศัย		✓			■	■	■
1.4 สิ่งแวดล้อมและภูมินิเวศพื้นที่	1.4.1 ลักษณะเฉพาะของพื้นที่	✓				■	■	■
	1.4.2 อัตลักษณ์ของพื้นที่	✓				■	■	■
2. การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ นโยบายและแผนงานในพื้นที่								
2.1 การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ	2.1.1 โครงสร้างอำนาจ หน้าที่ความรับผิดชอบ	✓				■		■
2.2 นโยบายของภาครัฐและแผนงานในระดับท้องถิ่น	2.2.1 นโยบาย ยุทธศาสตร์	✓				■		
	2.2.2 แผนนโยบายในการพัฒนาพื้นที่	✓				■		■
2.3 กฎระเบียบ ข้อบังคับ	2.3.1 กฎหมายด้านสิ่งแวดล้อม - กฎหมายการประมง	✓				■		
	2.3.2 กระบวนการจัดการทรัพยากรน้ำ - ข้อกำหนด กฎกติกาชุมชน	✓				■	■	■

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 3.1 (ต่อ)

ประเภทตัวแปร	ตัวชี้วัด	มาตรวัด				เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย		
		Nominal Scale	Ordinal Scale	Interval Scale	Ratio Scale	ข้อมูลเอกสาร	แบบสำรวจ	แบบสัมภาษณ์
3. การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรทรัพยากรน้ำและประมง								
3.1 การมีส่วนร่วมและทุนทางสังคม	3.1.1 การมีส่วนร่วมรับฟังข่าวสารในการจัดการทรัพยากรน้ำและประมง		✓				■	■
	3.1.2 การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในการจัดการทรัพยากรน้ำและประมง		✓				■	■
	3.1.3 การมีส่วนร่วมตัดสินใจในการจัดการทรัพยากรน้ำและประมง		✓				■	■
3.2 การการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง	3.2.1 กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการจัดการทรัพยากรน้ำและประมง - การทำเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ		✓			■		■
	3.2.2 การบันทึกปริมาณสัตว์น้ำ		✓			■		■
4. วิเคราะห์ศักยภาพ ข้อจำกัดการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำทะเลสาบสงขลา								
4.1 ศักยภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง	4.1.1 ยุทธศาสตร์การพัฒนาของพื้นที่	✓				■		■
	4.1.2 การพัฒนาชุมชนและสังคมเข้มแข็ง	✓					■	■
	4.1.3 การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับระบบนิเวศ	✓					■	■
4.2 ข้อจำกัดในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง	4.2.1 จำนวนบุคลากรในหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง				✓	■		■
	4.2.2 การส่งเสริม สนับสนุนและงบประมาณในการบริหารจัดการทรัพยากร	✓				■		■
	4.2.3 อำนาจหน้าที่ในการจัดการทรัพยากร	✓				■		■
	4.2.4 ระยะเวลาโครงการ และแผนการดำเนินงาน		✓			■		■
	4.2.5 ข้อมูลข่าวสาร และประชาสัมพันธ์	✓					■	■
	4.2.6 องค์ความรู้ทางด้านสิ่งแวดล้อม	✓					■	■
	4.2.7 ความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศ		✓			■	■	■

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3.3 การกำหนดพื้นที่ศึกษา

ลักษณะพื้นที่ชุมชนช่องฟืน ตั้งอยู่ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งจัดตามลุ่มน้ำสาขาจะอยู่ในเขตทะเลหลวงตามการแบ่งของหน่วยงานราชการโดยนับตั้งแต่ทะเลสาบสงขลาตอนบนจนถึงทะเลสาบสงขลาตอนกลาง หรือจากการแบ่งตามการปกครองจะอยู่ในบริเวณทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุง และด้วยพื้นที่เป็นเกาะกลางทะเลสาบสงขลาในลักษณะเฉพาะของระบบนิเวศ 3 น้ำ เป็นชุมชนหนึ่งในตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง ที่มีการจัดการทรัพยากรน้ำและประมงด้วยเขตอนุรักษ์ฯ บริเวณหน้าบ้านของชุมชนในพื้นที่ทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุง และมีการประกอบอาชีพการทำประมงเป็นส่วนใหญ่ในลักษณะการทำประมงพื้นบ้าน

โดยมีหลักเกณฑ์ในการเลือกพื้นที่ชุมชนช่องฟืนที่ใช้เป็นพื้นที่ศึกษา ดังนี้

1) เป็นชุมชนที่อยู่ติดริมฝั่งทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุงโดยตรง ที่มีความเฉพาะของระบบนิเวศ 3 น้ำ ซึ่งเป็นแหล่งที่อยู่ของทรัพยากรสัตว์น้ำประจำถิ่น

2) เป็นชุมชนต้นแบบด้านการจัดการทรัพยากรชุมชนแรกในพื้นที่ตำบลเกาะหมาก จังหวัดพัทลุง มีการทำเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ และเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำมาอย่างต่อเนื่อง

3) เป็นชุมชนที่ถ่ายทอดองค์ความรู้การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงในโครงการฟื้นเล หน่วยงาน สสส. ในปี พ.ศ. 2561 และขยายเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในพื้นที่ครอบคลุมอำเภอปากพะยูน และบางส่วนของอำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

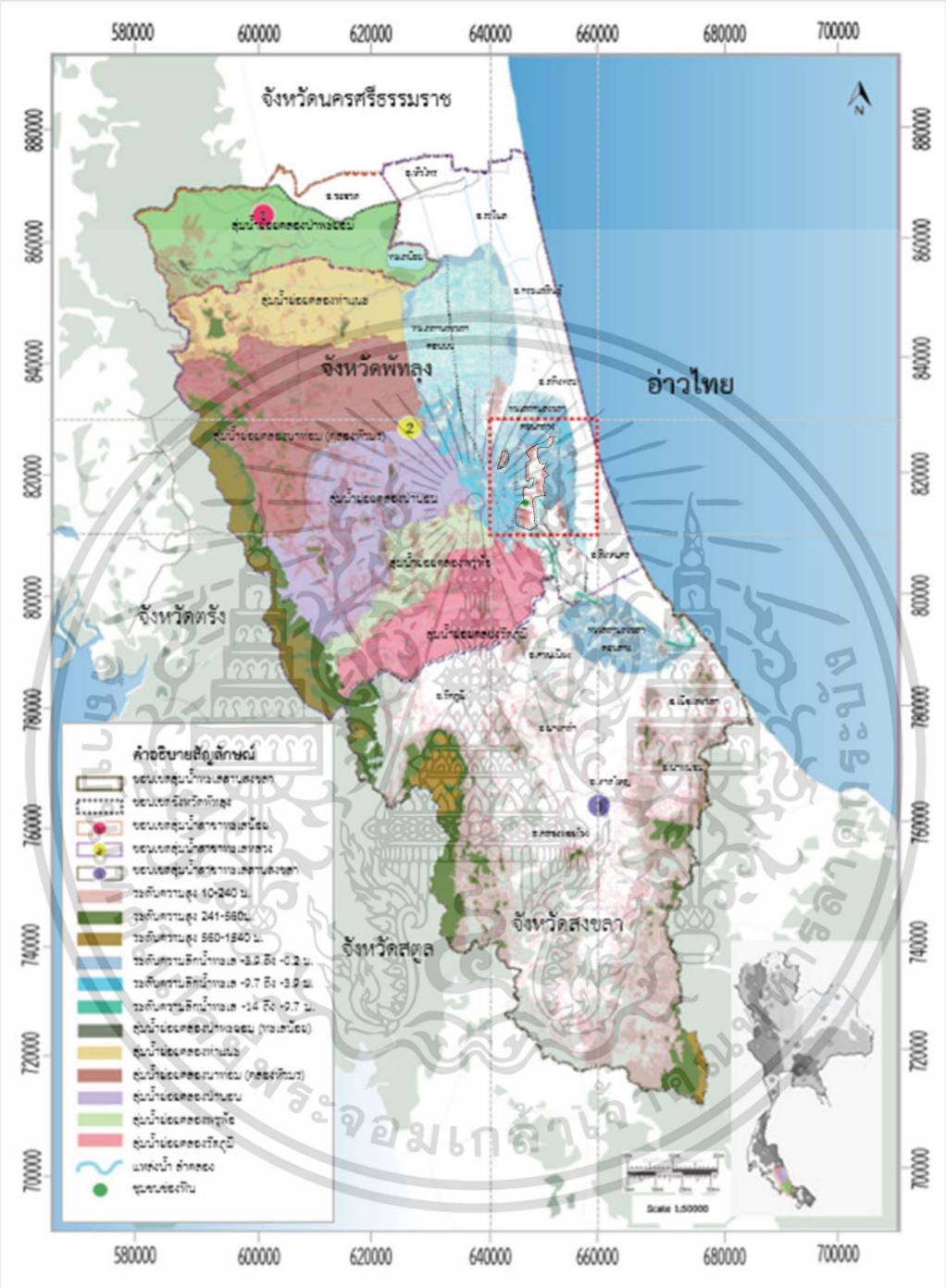

รูปที่ 3.1 แสดงขอบเขตพื้นที่ตำบลเกาะหมาก บริเวณทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุง

ที่มา: ผู้วิจัย (2563)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ขอบเขตพื้นที่ศึกษา: ชุมชนช่องฟืน ตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง

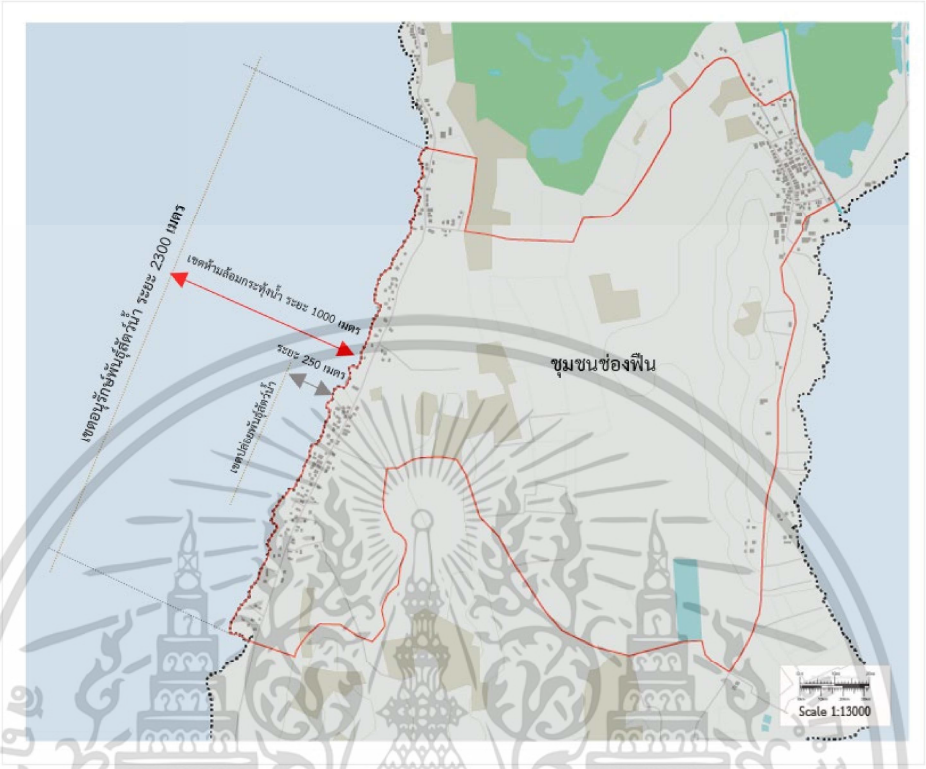

รูปที่ 3.2 แสดงพื้นที่ชุมชนช่องฟืน และการกำหนดเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำ พ.ศ.2561 แก้ไขเพิ่มเติม

ที่มา: ผู้วิจัย (2563)

3.4 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

3.4.1 ประชากร ที่ใช้ในการวิจัยการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงชุมชนช่องฟืน สามารถแบ่งได้ 3 กลุ่มใหญ่ ดังนี้

1) สมาชิกในชุมชน จำนวน 17 คน ได้แก่

- ผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการ จำนวน 2 คน
- กลุ่มตัวแทนชุมชนช่องฟืน จำนวน 5 กลุ่มย่อย มีจำนวน 15 คน

2) บุคลากรของหน่วยงานภาครัฐ จำนวน 2 คน

3) กลุ่มคนภายนอก จำนวน 1 คน

รวมกลุ่มตัวแทนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในครั้งนี้ มีจำนวน 20 คน ซึ่งเป็นประชากรกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาครั้งนี้ คือ ประชากรที่อยู่ในชุมชนช่องฟืน 297 ครัวเรือน (ข้อมูล

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ประชากรองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก ปี 2559) และกลุ่มเป้าหมายที่ทำการคัดเลือกจากบุคคลที่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรน้ำและประมง ดังนี้

3.4.2 กลุ่มตัวแทน กลุ่มผู้มีส่วนได้เสีย แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

1) กลุ่มตัวแทนสำหรับสัมภาษณ์เชิงลึก โดยคัดเลือกจากบุคคลที่มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ ร่วมกับชุมชนช่องฟืน โดยอาศัยวิธีการสุ่มตัวอย่างการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) มีจำนวน 5 คน ประกอบด้วย

กลุ่มตัวแทนสำหรับสัมภาษณ์เชิงลึก ดังนี้

- กลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน 1 คน
  ผู้ใหญ่บ้านโดยแต่งตั้งตามระเบียบของชุมชน
- กลุ่มแกนนำชาวประมง จำนวน 1 คน
  ประธานกลุ่มสมาคมชาวประมงรักษ์ทะเลสาบ
- องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก จำนวน 1 คน
  ตำแหน่งเจ้าหน้าที่ฝ่ายสิ่งแวดล้อม
- นักวิชาการ ผู้อำนวยการ จำนวน 1 คน
  ตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนช่องฟืน
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ จำนวน 1 คน
  ตำแหน่งเจ้าหน้าที่ฝ่ายสิ่งแวดล้อม

2) กลุ่มตัวแทนสำหรับการสัมภาษณ์กลุ่ม (Focus-Group Interview) โดยการคัดเลือกจากการเข้าร่วมโครงการฟื้นเล และร่วมวิจัยในโครงการกลยุทธ์การบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืนของชุมชนช่องฟืน ตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง ซึ่งมีความรู้ในประเด็นการจัดการทรัพยากรทางทะเล และทุกกลุ่มมีการจัดตั้งกองทุนเพื่อฟื้นฟูทะเลสาบสงขลา

ผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชนช่องฟืน จำนวน 15 คน จากตัวแทนกลุ่ม ดังนี้

- กลุ่มออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการบ้านช่องฟืน จำนวน 3 คน
- กลุ่มประมงอาสา จำนวน 3 คน
- กลุ่มแพปลาชุมชนบ้านช่องฟืน จำนวน 3 คน
- กลุ่มกองทุนหมุนเวียนเครื่องมือประมง จำนวน 3 คน
- กลุ่มวิสาหกิจแปรรูปสัตว์น้ำ จำนวน 3 คน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3.5 เครื่องมือในการดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการศึกษาคือ แบบสำรวจ และใช้การสัมภาษณ์แบบชี้งหน้า (Face to Face Interview) ผู้วิจัยได้ใช้แบบสำรวจเครื่องมือเพื่อเก็บข้อมูลให้ได้ตามวัตถุประสงค์ โดยแบ่งข้อมูลในแบบสำรวจออกเป็น 3 ส่วน โดยมีรายละเอียดคำอธิบาย ดังนี้

ส่วนที่ 1 ลักษณะข้อมูลทั่วไปของชุมชน

- ลักษณะการอยู่อาศัย
- ลักษณะเฉพาะของพื้นที่
- อัตลักษณ์ของพื้นที่
- ระบบสาธารณูปโภค
- ระบบสาธารณูปการ
- ระบบสุขาภิบาล

ระบบเศรษฐกิจ

- การประกอบอาชีพหลัก
- การประกอบอาชีพรอง และอาชีพเสริม

สังคม และวัฒนธรรม

- การนับถือศาสนา
- วัฒนธรรม ประเพณี
- ระยะเวลาอยู่อาศัย

ส่วนที่ 2 การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง

กฎระเบียบ ข้อบังคับ

- กระบวนการจัดการทรัพยากรน้ำและประมง

ศักยภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง

- การพัฒนาชุมชนและสังคมเข้มแข็ง
- การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับระบบนิเวศ

ข้อจำกัดในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง

- ข้อมูลข่าวสาร และการประชาสัมพันธ์
- องค์ความรู้ทางด้านสิ่งแวดล้อม
- ความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ส่วนที่ 3 การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง

การมีส่วนร่วมและทุนทางสังคม

มีส่วนร่วมและรับฟังข่าวสารในการจัดการทรัพยากรน้ำและประมง

มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในการจัดการทรัพยากรน้ำและประมง

มีส่วนร่วมตัดสินใจในการจัดการทรัพยากรน้ำและประมง

3.5.1 แบบสัมภาษณ์เจาะจง

ผู้วิจัยใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview)

1) ผู้ใหญ่บ้านชุมชนช่องฟืน ซึ่งมีหน้าที่ตามกฎระเบียบของชุมชน และมีบทบาทด้านการจัดการทรัพยากรร่วมกับชุมชน โดยมีประเด็นคำถามดังต่อไปนี้

- ขอบเขตพื้นที่ของชุมชน และมีลักษณะเป็นอย่างไร
- ความต้องการในการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงชุมชนส่วนใดบ้าง
- บทบาทผู้นำในการจัดการทรัพยากรร่วมกับชุมชนเป็นอย่างไร
- รูปแบบในการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นอย่างไร
- การช่วยเหลือจากหน่วยงานในการจัดการทรัพยากรมีหน่วยงานใดบ้าง

2) แกนนำชาวประมงช่องฟืน ซึ่งมีหน้าที่ในการบริหารจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ และมีความเกี่ยวข้องกับเครือข่ายลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยมีประเด็นคำถามดังต่อไปนี้

- การรวมกลุ่มในการจัดตั้งกลุ่มเพื่อการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชนเริ่มจากอะไร เพราะเหตุใด
- ลักษณะเศรษฐกิจ สังคมชาวประมงทะเลสาบสงขลาฝั่งจังหวัดพัทลุงในสถานการณ์ในปัจจุบันเป็นอย่างไร
- กฎกติกาของชุมชนในการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ เป็นอย่างไร ปัจจุบันมีการเพิ่มเติมอะไรบ้าง
- บทบาทกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการทรัพยากรมีรูปแบบใดบ้าง

3) เจ้าหน้าที่ฝ่ายสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีหน้าที่ในการดูแลและการดำเนินงานตามแผนงานด้านสิ่งแวดล้อมขององค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก โดยมีประเด็นคำถามดังต่อไปนี้

- สถานภาพทะเลสาบและความหลากหลายทางชีวภาพตั้งแต่อดีตจนถึงในปัจจุบันสภาพพื้นที่เป็นอย่างไร
- บทบาทหน้าที่ในการจัดการทรัพยากรร่วมกับชุมชนส่วนใด อะไรบ้าง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- การสนับสนุน และความช่วยเหลือจากหน่วยงานด้านทรัพยากรทางทะเลจากแหล่งใดบ้าง

- ปัญหาและอุปสรรคในการทรัพยากรน้ำและประมงมีอะไรบ้าง

- แผนงาน นโยบายการจัดการทรัพยากรในระดับท้องถิ่นมีอะไรบ้าง

4) นักวิชาการ ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น “เกาะหมากศึกษา” โดยมีประเด็นคำถามดังต่อไปนี้

- แหล่งการเรียนรู้ด้านทรัพยากรพื้นที่ทะเลสาบสงขลามีกี่แหล่ง ตั้งอยู่ในบริเวณใดของชุมชนบ้าง

- รูปแบบการถ่ายทอดความรู้การจัดการทรัพยากรมีกี่รูปแบบ อะไรบ้าง

5) องค์กรภาคีด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีหน้าที่ในการร่วมพัฒนาชุมชนผ่านการจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอนที่เป็นหลักสูตรเฉพาะของชุมชน เพื่อเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชนตลอดจนทักษะการใช้ชีวิต เพื่อการอยู่รอดในสถานการณ์ปัจจุบัน โดยมีประเด็นคำถามดังต่อไปนี้

- การจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอนในสถานศึกษาของหลักสูตรเกาะหมากในปัจจุบันมีการเพิ่มเติมส่วนใดบ้าง

- รูปแบบการทำกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนมีกี่แบบ อะไรบ้าง

6) สื่อมวลชน ซึ่งมีหน้าที่ในการกระจายข่าวสารทางด้านสิ่งแวดล้อม โดยมีประเด็นคำถามดังต่อไปนี้

- รูปแบบและช่องทางการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ช่องทางใดบ้าง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis)

ผู้วิจัยแบ่งการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ตามประเด็น ดังต่อไปนี้

3.6.1 วิเคราะห์ลักษณะของชุมชน (Analysis of Physical Form) วิเคราะห์จากข้อมูลลักษณะทางกายภาพของชุมชน ประกอบไปด้วย ด้านกายภาพ เศรษฐกิจและสังคม และวัฒนธรรม โดยอยู่ในรูปแบบของการบรรยายด้วยข้อมูลองค์ประกอบต่างๆ ในชุมชนช่องฟืนถึงลักษณะชุมชนประมงพื้นบ้านขนาดเล็กกับการพัฒนาชุมชนด้วยรูปแบบเขตอนุรักษ์หน้าบ้าน โดยชุมชน

3.6.2 วิเคราะห์ข้อมูลความเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรน้ำและประมง และการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงที่เกิดขึ้นตั้งแต่อดีตจนปัจจุบันจากการสัมภาษณ์กลุ่ม ๆ ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการบ้านช่องฟืน กลุ่มประมงอาสา กลุ่มแพปลาชุมชนบ้านช่องฟืน กลุ่มกองทุนหมุนเวียนเครื่องมือประมง และกลุ่มวิสาหกิจแปรรูปสัตว์น้ำ เป็นต้น ในประเด็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง และการวิเคราะห์ถึงศักยภาพและข้อจำกัดของการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง ตลอดจนข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงภายใต้แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชน และนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีการเชิงบรรยาย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 4
สภาพทั่วไปของพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีความสำคัญด้านทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นระบบนิเวศที่เชื่อมต่อความสมบูรณ์ของความหลากหลายทางชีวภาพทั้งทางกายภาพของลุ่มน้ำ ระบบเศรษฐกิจและสังคมตลอดจนวัฒนธรรม ทั้งแหล่งอาหารเพื่อการบริโภค แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร แหล่งพื้นที่พันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์น้ำต่างๆ ที่สะท้อนวัฒนธรรมชุมชนทะเลสาบสงขลา

4.1 สภาพภูมิประเทศ

ลักษณะทางกายภาพพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เป็นลุ่มน้ำแห่งเดียวของประเทศไทย ที่มีระบบทะเลสาบแบบลากูน (Lagoon) ขนาดใหญ่ เป็นแอ่งรองรับน้ำจืด (น้ำฝน น้ำจืดจากลำคลองและน้ำหลากจากแผ่นดิน) โดยมีน้ำเค็มจากทะเลไหลเข้ามาผสมผสาน ตั้งอยู่บนชายฝั่งภาคตะวันออกของภาคใต้ ครอบคลุม 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดสงขลา (ยกเว้นอำเภอนาทวี อำเภอสะบ้าย้อยและอำเภอจะนะ) จังหวัดพัทลุง และนครศรีธรรมราช (บางส่วนของอำเภอชะอวดและอำเภอหัวไทร) ในตำแหน่งเส้นลองติจูด 99 องศา 30 ลิปดาตะวันออก และเส้นละติจูด 6 องศา 45 ถึง 8 ลิปดาเหนือ

4.1.1 ที่ตั้ง อาณาเขตพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับลุ่มน้ำภาคใต้ฝั่งตะวันออก
ทิศใต้	ติดต่อกับลุ่มน้ำภาคใต้ฝั่งตะวันออกและลุ่มน้ำตาปี
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอ่าวไทย
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับลุ่มน้ำภาคใต้ฝั่งตะวันตก

พื้นที่ประมาณ 8,484.35 ตารางกิโลเมตร ความยาวจากทิศเหนือจรดทิศใต้ประมาณ 150 กิโลเมตร จากทิศตะวันออกจรดทิศตะวันตกประมาณ 65 กิโลเมตร เป็นแผ่นดิน (รวมเกาะ) ประมาณ 7,652.81 ตารางกิโลเมตร และเป็นพื้นที่ทะเลสาบประมาณ 831.54 ตารางกิโลเมตร

สภาพภูมิประเทศของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาตอนเหนือของทะเลสาบเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำขนาดใหญ่ “พรุควนเคร็ง”ส่วนทางตะวันออกเป็นที่ราบชายฝั่งทะเลติดกับอ่าวไทย ทิศตะวันตกของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีเทือกเขาบรรทัดเป็นสันปันน้ำทอดตัวยาวในแนวเหนือ-ใต้ ความสูงเฉลี่ยประมาณ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1,200 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง ส่วนทางทิศใต้เป็นส่วนหนึ่งของแนวเขาสันกาลาคีรี และเป็นที่ราบขนาดใหญ่รอบตัวทะเลสาบ[1]

4.2 ลักษณะของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ลักษณะทะเลสาบสงขลามีสภาพทางนิเวศที่หลากหลายของต้นน้ำลำคลองสายเล็กๆ และยังมีทางออกสู่อ่าวไทย อีกทั้งลักษณะของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ทั้งนี้ในส่วนราชการได้แยกทะเลสาบทั้ง 4 ตอน ออกเป็น 3 ทะเลสาบ ได้แก่ ทะเลน้อย (ตอนที่1) ทะเลหลวง (รวมตอนที่ 2 และ 3 เข้าด้วยกัน) และทะเลสาบสงขลา (ตอนที่ 4) ดังนี้

1) ตอนบนสุด ทะเลน้อย อยู่ในพื้นที่อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง มีพื้นที่ 27 ตารางกิโลเมตร และมีระดับความลึกเฉลี่ยประมาณ 1.2 เมตร ซึ่งมีลักษณะเป็นน้ำจืด

2) ถัดลงมาในเขตทะเลหลวงหรือเรียกกันว่า “ทะเลสาบตอนบน” อยู่ถัดจากทะเลน้อย มีพื้นที่ 473 ตารางกิโลเมตร ระดับความลึกเฉลี่ยประมาณ 2 เมตร เป็นพื้นที่ที่ได้รับอิทธิพลของน้ำจืดและน้ำทะเล และมีลักษณะน้ำกร่อย

3) ตอนที่ 3 อยู่ในเขตทะเลหลวงหรือเรียกกันว่า “ทะเลสาบตอนกลาง” อยู่ถัดจากเกาะใหญ่มีพื้นที่ 360 ตารางกิโลเมตร ระดับความลึกเฉลี่ยประมาณ 2 เมตร และมีลักษณะน้ำกร่อยค่อนมาทางเค็มและคุณภาพน้ำความเค็มของน้ำมีการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากน้ำมีการผสมกับน้ำทะเลและอัตราน้ำทะเลหนุนเข้ามาเป็นระยะๆ ความเค็มอยู่ในช่วง 0-20 กรัม/ลิตร ขึ้นอยู่กับฤดูกาล

4) ตอนล่างสุด ทะเลสาบสงขลาหรือนิยมเรียกกันว่า “ทะเลสาบตอนล่าง” โดยเริ่มจากชุมชนปากรอ ตำบลปากรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา จนถึงจุดเชื่อมต่อกับอ่าวไทย ซึ่งมีพื้นที่ 182 ตารางกิโลเมตร ระดับความลึกเฉลี่ยประมาณ 1.5 เมตร และมีลักษณะเป็นน้ำเค็ม (การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบผสมผสาน IWRM ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา) ความเค็มอยู่ในช่วง 23-30กรัม/ลิตร ขึ้นอยู่กับฤดูกาล แต่ฤดูฝนค่าความเค็มที่ผิวเกือบเป็นศูนย์ในบริเวณทะเลสาบส่วนนี้

ซึ่งการวิจัยในครั้งนี้มุ่งเน้นศึกษาพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาตอนที่ 3 (ทะเลหลวง) หรือบริเวณทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุง

[1] แผนรวมการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และ พรรณไม้ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา,2552

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 4.1 แสดงพื้นที่ลุ่มน้ำสาขาทะเลสาบสงขลา และสัดส่วนพื้นที่ลุ่มน้ำสาขาในพื้นที่ทะเลสาบสงขลา

ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	พื้นที่		พื้นที่ลุ่มน้ำ (%)
	(ตร.กม.)	(ไร่)	
ลุ่มน้ำสาขาทะเลน้อย	3,368.40	2,105,249	39.70
ลุ่มน้ำสาขาทะเลหลวง	600.02	375,012	7.07
ลุ่มน้ำสาขาทะเลสาบสงขลา	4,515.93	2,822,455	53.23
รวม	8,484.35	5,302,716	100.00

ที่มา: http://tiwrm.haii.or.th/web/attachments/25basins/23-songkhla_lake.pdf

4.2.1 ระบบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

การแบ่งลุ่มน้ำสาขาในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาจาก 25 ลุ่มน้ำหลักของประเทศไทย ของกรมทรัพยากรน้ำ โดยมีการพิจารณาหลักเกณฑ์การแบ่งขอบเขตลุ่มน้ำสาขาโดยยึด ***"มาตรฐานลุ่มน้ำและลุ่มน้ำสาขา"***

สำหรับภาคใต้ "ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา" โดยครอบคลุมพื้นที่ 2 ส่วน คือ

1) ส่วนที่เป็นแผ่นดินมีพื้นที่ประมาณ 7,687 ตารางกิโลเมตร นับตั้งแต่สันปันน้ำฟากตะวันออกของแนวเทือกเขาบรรทัดที่เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารของทะเลสาบสงขลา

2) ส่วนที่เป็นทะเลสาบสงขลา เป็นแอ่งน้ำที่มีลักษณะกึ่งปิด มีเนื้อที่ทั้งหมด 1,042 ตารางกิโลเมตร โดยมีแหล่งต้นน้ำอยู่ทางตะวันตกบนเทือกเขาบรรทัดที่ทอดตัวยาวในแนวเหนือ-ใต้เป็นสันปันน้ำที่กั้นพื้นที่ระหว่างฟากฝั่งอ่าวไทยและอันดามัน ทะเลสาบสงขลาเชื่อมต่อกับอ่าวไทย โดยคิดเป็นร้อยละ 38.26 ของพื้นที่ และการกำหนดขอบเขตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาออกเป็น 3 ลุ่มน้ำสาขา ดังนี้[2]

[2] ศูนย์วิจัยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอ่าวไทย, 2552

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 4.2 แสดงพื้นที่รายจังหวัดในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

จังหวัด	ลุ่มน้ำสาขา	ลุ่มน้ำย่อย	พื้นที่รับน้ำ (ตร.กม.)
พัทลุง นครศรีธรรมราช (บางส่วน)	ทะเลน้อย	คลองป่าพะยอม	549
พัทลุง	ทะเลหลวง	คลองท่าแนะ	609
		คลองนาท่อม	747
		คลองท่าเชียด	759
		คลองป่าบอน	323
		คลองพรุพ้อ	500
พัทลุง (บางส่วน) สงขลา (บางส่วน)		ฝั่งตะวันออก (เมืองสงขลา)	488
สงขลา นครศรีธรรมราช (บางส่วน)		ฝั่งตะวันออก (คาบสมุทรสทิงพระ)	202
สงขลา	ทะเลสาบสงขลา	คลองอู่ตะเภา	2,383
		คลองรัตภูมิ	2,383
ทะเลสาบสงขลารวมทั้งหมด		**7,517**	

ที่มา: http://tiwrm.haii.or.th/web/attachments/25basins/23-songkhla_lake.pdf และกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม,2547

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

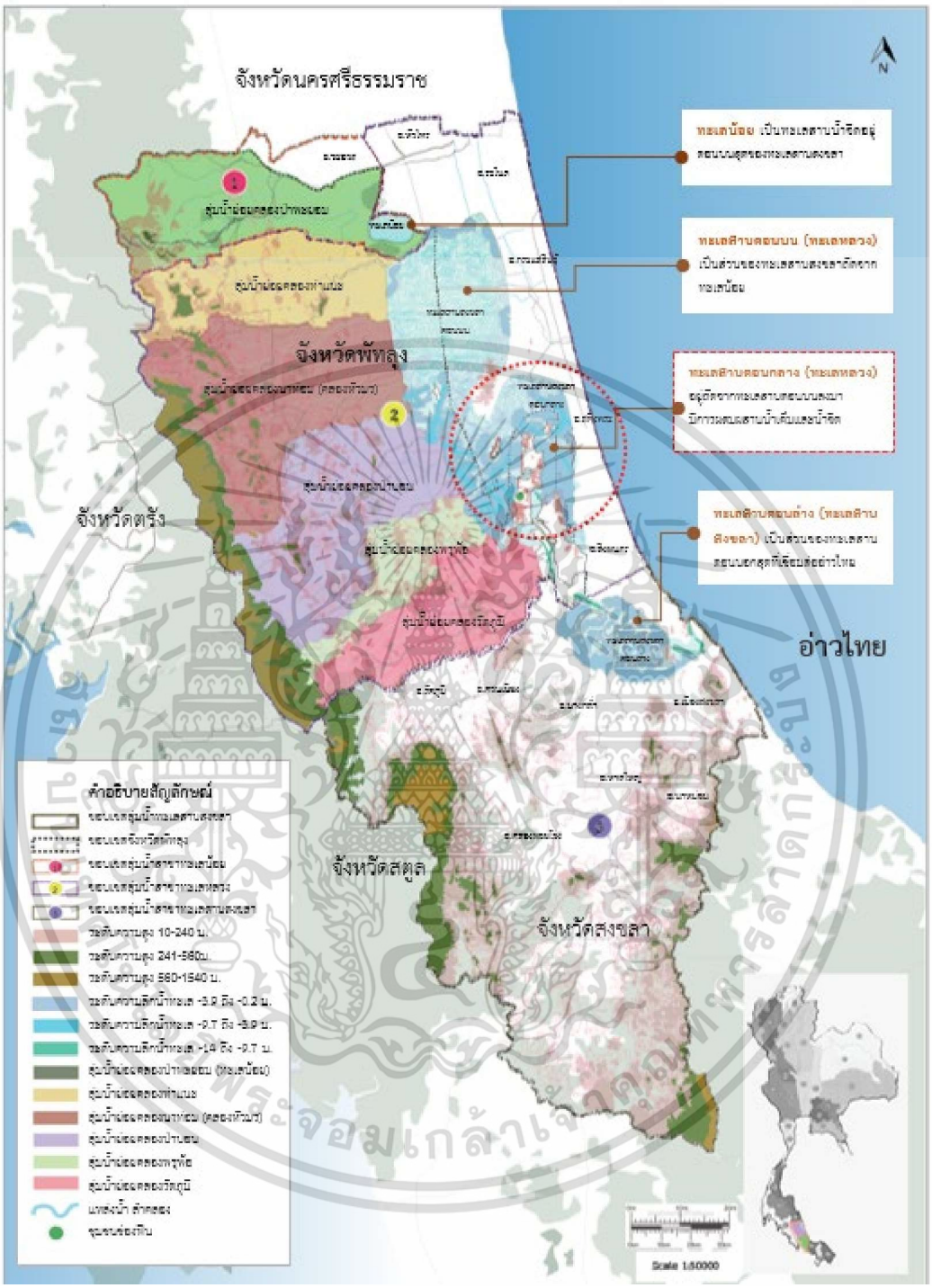

รูปที่ 4.1 แสดงการแบ่งลุ่มน้ำย่อยในพื้นที่จังหวัดพัทลุง มาตราส่วน 1:50,000

ที่มา: โครงการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาอย่างยั่งยืน และกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง พ.ศ. 2557 ดัดแปลงโดยผู้วิจัย (2563)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จังหวัดพัทลุงเป็นส่วนหนึ่งที่ตั้งอยู่พื้นที่ภาคใต้ หรือบริเวณฝั่งตะวันตกของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีลักษณะพื้นที่ประกอบด้วยภูเขาบางส่วนของเทือกเขาบรรทัดสูงเฉลี่ย 800 เมตร และลาดไปทางทิศตะวันออกลงสู่ทะเลสาบสงขลา และมีพื้นที่เกาะในบริเวณทะเลสาบสงขลาตอนกลาง ซึ่งเป็นที่ตั้งตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน มีพื้นที่ 219.17 ตร.กม. หรือร้อยละ 6.40 ของพื้นที่ทั้งหมด อนึ่งพื้นที่น้ำในจังหวัดพัทลุงนับเป็นส่วนสำคัญของทะเลสาบสงขลา ประกอบด้วยทะเลน้อยและทะเลหลวง คิดเป็นเนื้อที่ประมาณ 344.16 ตร.กม. หรือร้อยละ 10 ของพื้นที่ทั้งหมด

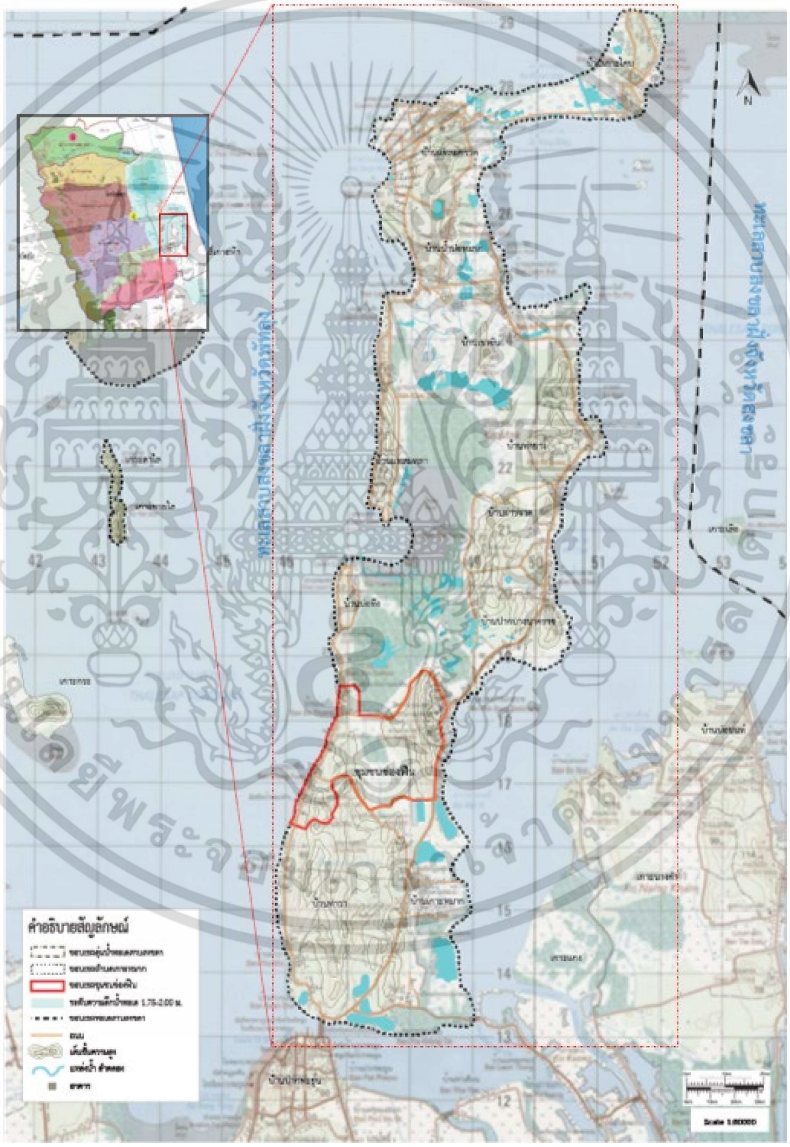

รูปที่ 4.2 แสดงขอบเขตตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง มาตราส่วน 1:80,000
ที่มา : www.phatthalungpao.go.th และ www.khomak.go.th/

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

4.3 สภาพเศรษฐกิจลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

4.3.1 ด้านเศรษฐกิจ

สภาพเศรษฐกิจโดยรวมของพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา บริเวณจังหวัดพัทลุงมีลักษณะภูมิประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายของระบบนิเวศทั้งพื้นที่เทือกเขา ที่ราบลุ่มน้ำ ที่ราบชายฝั่งและทะเล สามารถจำแนกการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบออกเป็นพื้นที่การทำเกษตรกรรมซึ่งเป็นเศรษฐกิจหลัก และการทำประมง ดังนี้

4.3.1.1 พื้นที่การเกษตรกรรม

1) พื้นที่การเกษตรกรรม 5,275.90 ตารางกิโลเมตร ได้แก่

- พื้นที่ปลูกข้าว 2,046 ตารางกิโลเมตร พ.ศ. 2545 และในปี พ.ศ. 2552 มีจำนวนพื้นที่ปลูกข้าว 1,447 ตารางกิโลเมตร จะเห็นได้ว่าพื้นที่ปลูกข้าวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ปรากฏให้เห็นสัดส่วนของพื้นที่ลดลง และพื้นที่บริเวณดังกล่าวเป็นพื้นที่ยางพารา และไม้ยืนต้น เป็นต้นมา[3]

- พื้นที่ยางพารา 8754.72 ตารางกิโลเมตร ในช่วงปี พ.ศ.2546 และต่อมามีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เกษตรกรรมประเภทนาข้าวมาเป็นยางพาราที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นจากการส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจ (วิวัฒนาการของการใช้ประโยชน์ที่ดินและป่าไม้บริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบ)

- พื้นที่ไม้ยืนต้น 151.71 ตารางกิโลเมตร จะจัดอยู่ในจำพวกไม้ผล และไม้ยืนต้นอื่นๆ จากการรณรงค์ให้มีการปลูกพืชในรูปแบบเกษตรแบบผสมผสาน เพื่อการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีผลิตสินค้าเกษตรตลอดทั้งปี และมีกระจายตัวอยู่บริเวณแหล่งน้ำธรรมชาติ และบริเวณชุมชน[4]

จากการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เกษตรกรรมในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พบว่า พื้นที่เกษตรกรรมทั้งพื้นที่ปลูกข้าว ยางพารา และไม้ยืนต้น ตั้งแต่ช่วงปีพ.ศ. 2545 – 2552 เป็นต้นไป สามารถอธิบายได้ว่าพื้นที่ที่ส่วนใหญ่จะกระจายอยู่ในบริเวณพื้นที่เขตทะเลหลวง หรือพื้นที่ทะเลสาบสงขลาตอนบน ตลอดจนถึงพื้นที่ทะเลสาบตอนกลาง และพื้นที่จะมีความหนาแน่นสูงในบริเวณทางด้านทิศตะวันออกของพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา[5]

---

[3] ที่มา : http://www.phatthalung.go.th/old/paper2.pdf

[4] กรมมลพิษ

[5] ที่มา : https://www.slideserve.com/hussein-naif/5889908

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

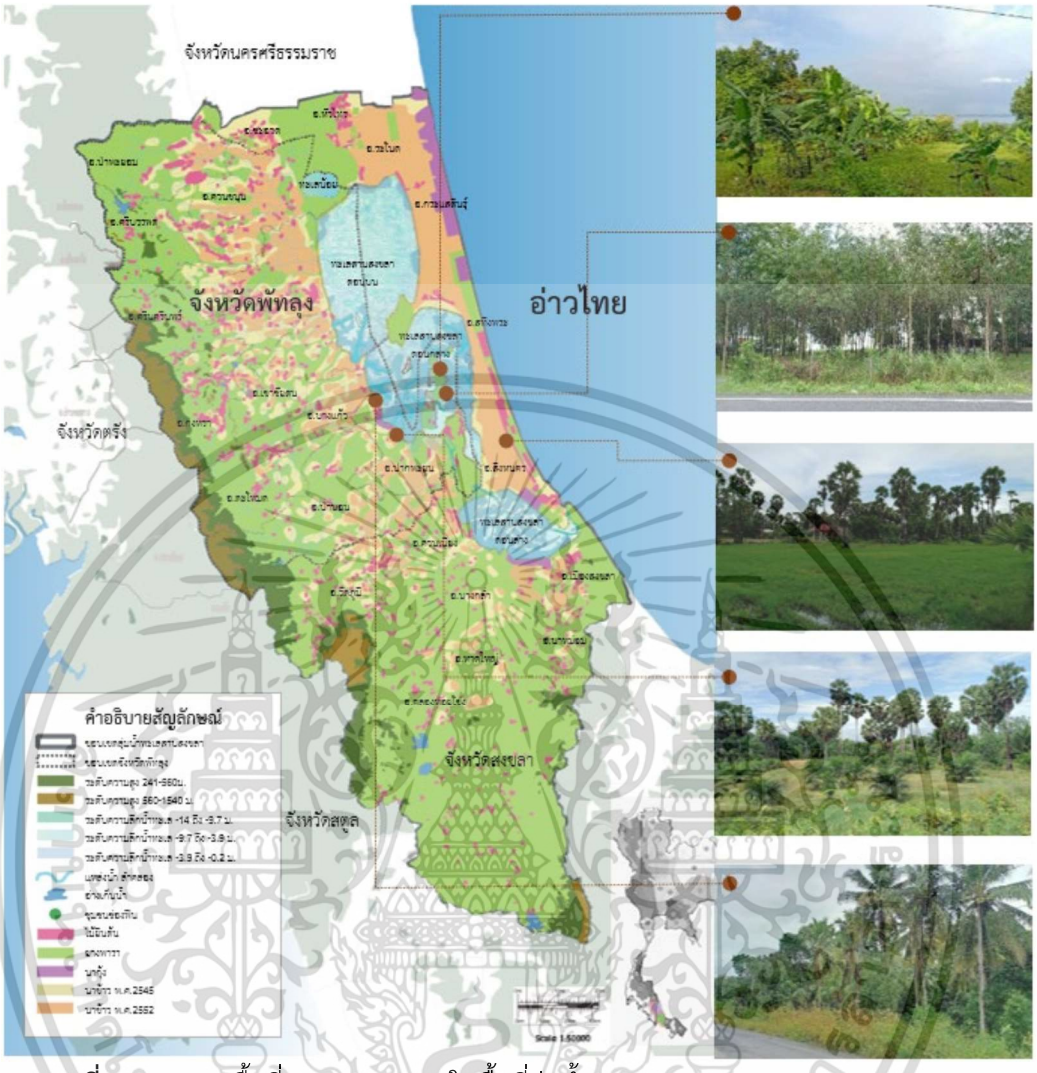

รูปที่ 4.3 แสดงพื้นที่การเกษตรกรรมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พ.ศ.2545-พ.ศ.2552

ที่มา: โครงการพัฒนาระบบคลังข้อมูล 25 ลุ่มน้ำ ดัดแปลงโดยผู้วิจัย (2563)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2) พื้นที่ประมง

พื้นที่ประมงในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาซึ่งมีเนื้อที่ทั้งหมด 1,042 ตารางกิโลเมตร โดยคิดเป็นร้อยละ 38.26 ของพื้นที่ มีลักษณะระบบนิเวศ 3 น้ำในระดับความลึกของทะเลสาบตั้งแต่ -14 ถึง -0.2 เมตร จึงทำให้เป็นแหล่งที่อยู่สัตว์น้ำ ประกอบด้วยสัตว์น้ำตามลักษณะระบบนิเวศ ซึ่งสอดคล้องกับรายงานโครงการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาอย่างยั่งยืน :2557 ดังนี้ กลุ่มสัตว์น้ำในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ประเภทปลา จำแนกได้ คือ

- ปลาน้ำจืด จะพบเห็นบริเวณทะเลน้อยและทะเลสาบสงขลาตอนบน
- ปลาน้ำกร่อย จะพบเห็นบริเวณทะเลสาบสงขลาตอนกลาง ถึงตอนล่าง
- ปลาสามน้ำ จะพบเห็นบริเวณตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง มีการผสมผสานของน้ำเค็มและน้ำจืดในความเค็มน้ำอยู่ในช่วง 0-23 ppt. ได้แก่ ปลากระบอก ปลาตะกรับ เป็นต้น (เอกราช สุวรรณรัตน์: 2021)
- กลุ่มสัตว์น้ำ ประเภทกุ้ง จะพบเห็นทั่วทั้งทะเลสาบสงขลา และสัตว์น้ำประเภทอื่นๆ (ศูนย์วิจัยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งตอนล่าง,2552) ทำให้ชุมชนมีรูปแบบการประกอบอาชีพประมงเพื่อการดำรงชีพของกลุ่มประมงพื้นบ้าน และบางพื้นที่บริเวณชุมชนริมทะเลสาบมีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เป็นต้น ได้แก่

การประมง เป็นลักษณะการทำประมงน้ำเค็ม ใน 2 รูปแบบ คือ

- การทำประมงน้ำลึก ในกระแสน้ำไหลระดับปานกลางบริเวณทะเลสาบสงขลาตอนกลาง ตลอดจนทะเลสาบสงขลาตอนล่าง ระดับความลึกตั้งแต่ -14 ถึง-9.7 เมตร
- การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำตามชายฝั่ง สัตว์น้ำประเภทกุ้ง คือ กุ้งกุลาดำ กุ้งขาวแวนาไม กุ้งตาแฉะ และกุ้งขาว เป็นต้น (กรมประมง:2546)

จากสถานการณ์แนวโน้มผลผลิตสัตว์น้ำสอดคล้องกับอังสุนีย์ ชุณหปราณ: 2539 มีการสำรวจสัตว์น้ำจากท่าขึ้นสัตว์น้ำรอบทะเลสาบสงขลาในช่วงปี พ.ศ.2537-พ.ศ.2538 พบว่าผลผลิตสัตว์น้ำลดน้อยลงถึงร้อยละ 21.63 สามารถจำแนกประเภทของสถานภาพทรัพยากรสัตว์น้ำดังนี้ (1) สัตว์น้ำที่มีลดลง จากการสำรวจพบการลดลง จำนวน 53 ชนิด (2) สัตว์น้ำที่สูญพันธ์ จากการสำรวจพบจำนวน 4 ชนิด (สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ: 2553 ,นฤทธิ์ ดวงสุวรรณ์: 2556)

สถานภาพของทรัพยากรดังกล่าว อันเนื่องด้วยความเสื่อมโทรมของทรัพยากรส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตคนในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และภายหลังกรมการประมง ดำเนินโครงการฟื้นฟูทรัพยากรลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาตั้งแต่ ปี พ.ศ.2543 จากสำรวจชนิดและปริมาณสัตว์น้ำที่ท่าขึ้นสัตว์น้ำรอบทะเลสาบสงขลาในปี พ.ศ.2555 ปรากฏให้เห็นปริมาณสัตว์น้ำเพิ่มมากขึ้นสอดคล้องกับวารินทร์ และอรัญญา: 2555 ปริมาณทรัพยากรสัตว์น้ำที่เพิ่มขึ้นนั้นจากการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ (อังสุนีย์และคณะ :2546) และจากค่าเฉลี่ยโดยสำนักวิจัยและเพาะเลี้ยงประมงชายฝั่ง พ.ศ.2549 สามารถอธิบายได้ว่าสัดส่วนปริมาณสัตว์น้ำ และแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาดังนี้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- สัดส่วนผลผลิตสัตว์น้ำที่มีปริมาณมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 92 ของผลผลิตสัตว์น้ำ คือ กุ้งหัวแข็งเล็ก ในบริเวณทะเลสาบสงขลาตอนล่าง พื้นที่ตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

- สัดส่วนผลผลิตสัตว์น้ำที่มีปริมาณน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 1 ของผลผลิตสัตว์น้ำ คือ ปลาซ่อน ในบริเวณทะเลสาบสงขลาตอนบน พื้นที่ตำบลหานโพธิ์ อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง

- สัดส่วนผลผลิตสัตว์น้ำที่มีปริมาณถัวเฉลี่ยความหลากหลายของสัตว์น้ำ คิดเป็นร้อยละ 33 ของผลผลิตสัตว์น้ำ คือ ปลาหัวแข็งเล็ก ปลาซ่อน กุ้งขาว กุ้งหัวมัน ในบริเวณทะเลสาบสงขลาตอนกลาง พื้นที่ตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง จากแผนที่พื้นที่ประมงในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และปริมาณสัตว์น้ำ พ.ศ.2549-พ.ศ.2552

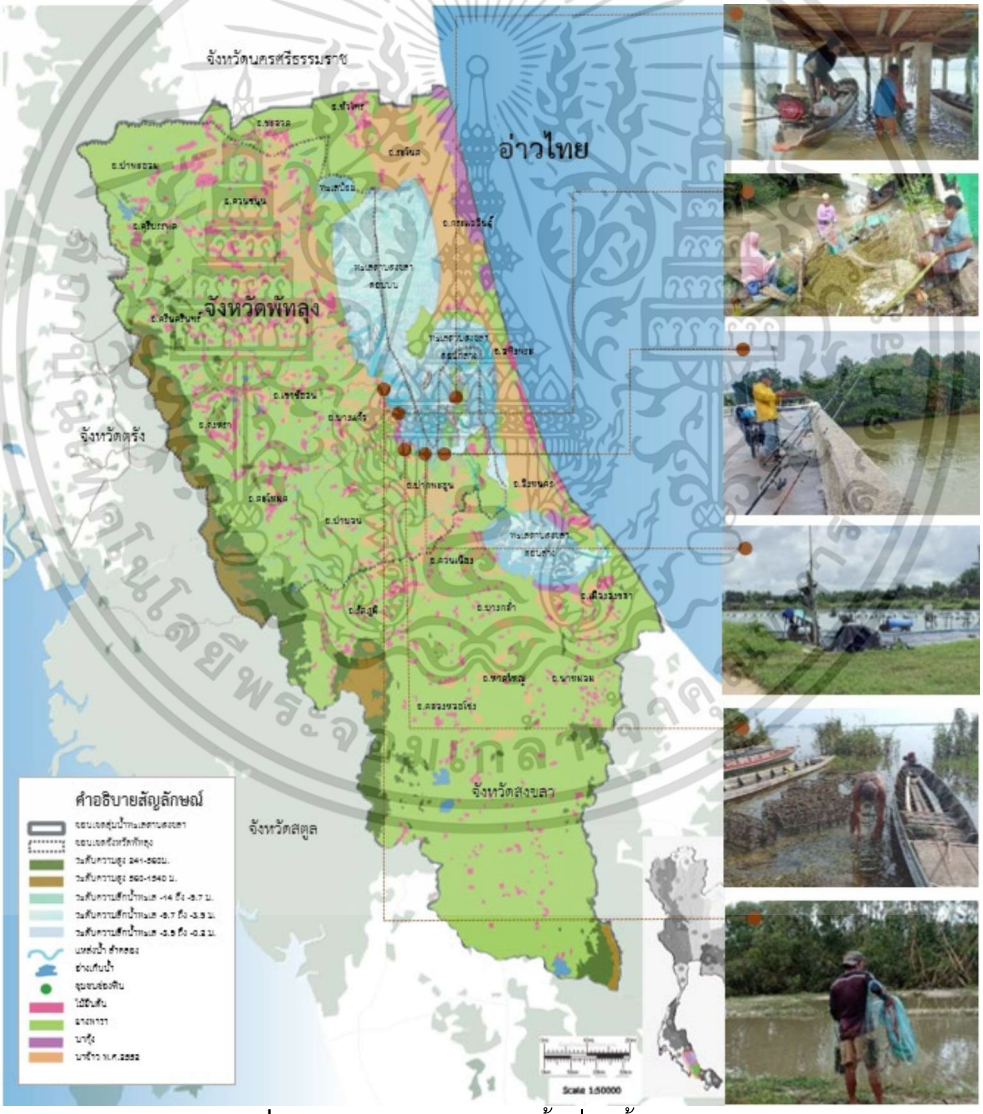

รูปที่ 4.4 แหล่งทำประมงในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ที่มา: สำนักวิจัยและเพาะเลี้ยงประมงชายฝั่ง,คลังลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ดัดแปลงโดยผู้วิจัย (2563)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

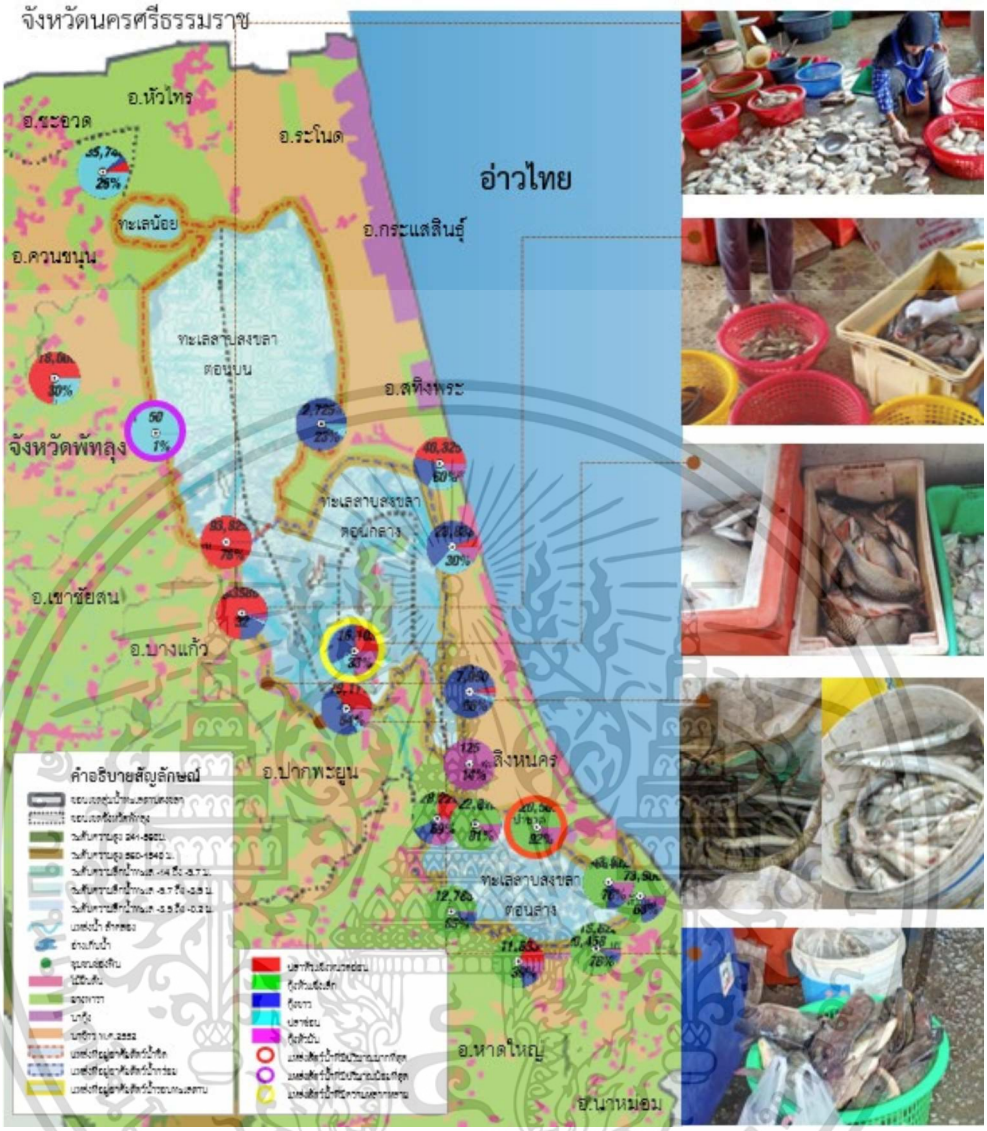

รูปที่ 4.5 แสดงสัดส่วนปริมาณสัตว์น้ำ 5 อันดับ พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พ.ศ.2549-พ.ศ.2552
ที่มา: สำนักวิจัยและเพาะเลี้ยงประมงชายฝั่ง,คลังลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ดัดแปลงโดยผู้วิจัย (2563)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

4.4 สภาพทางสังคมลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

4.4.1 ด้านสังคม และวัฒนธรรม

การรวมกลุ่มคนพื้นที่ทะเลสาบสงขลาที่สะท้อนวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ชุมชนอิสลามเป็นส่วนใหญ่ของกลุ่มคนบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบ สภาพทางสังคมจะเป็นสังคมชนบท มีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญโดยเฉพาะทรัพยากรสัตว์น้ำที่ได้หล่อเลี้ยงชาวประมงในการประกอบอาชีพ ด้วยความหลากหลายของระบบนิเวศในลุ่มน้ำที่เรียกว่า “วัฒนธรรม เขา ป่า นา เล” มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันเป็นเอกลักษณ์ของคนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบ ส่วนใหญ่เป็นประชากรในจังหวัดสงขลาและพัทลุง คิดเป็น 63.20 ของประชากรทั้งลุ่มน้ำ โดยสามารถแบ่ง ประชากรตามรายจังหวัด ดังนี้

ตารางที่ 4.3 แสดงข้อมูลประชากร ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พ.ศ.2555

ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	จังหวัดในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา			รวม
	นครศรีธรรมราช	พัทลุง	สงขลา	
จำนวนครัวเรือน	4,370	162,717	256,343	423,430
เพศชาย	7,046	245,854	429,714	682,615
เพศหญิง	7,049	254,927	454.515	716,490
รวมประชากร	**14,095**	**500,780**	**884,229**	**1,399,105**

ลักษณะการอยู่อาศัย ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาบริบทชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาบริเวณทะเลสาบตอนกลาง โดยชุมชนที่มีลักษณะพื้นที่ทำการประมงประกอบด้วย 5 ชุมชน ดังรูปที่ 4.6 ได้แก่ 1.ชุมชนช่องฟืน 2. ชุมชนคูขุด 3.ชุมชนตลาดปากพะยูน 4.ชุมชนบางขวน และ 5.ชุมชนหาดไข่เต่า โดยสามารถอธิบายได้ ดังนี้ ชุมชนดังกล่าวเป็นชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานบริเวณทะเลสาบสงขลาตอนกลาง มีลักษณะระบบนิเวศ 3 น้ำ และรูปแบบการอยู่อาศัยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันได้มีการพัฒนา ปรับเปลี่ยนตามสภาพพื้นที่ และการใช้งานต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป

1. ชุมชนช่องฟืน ลักษณะชุมชนจะมีสภาพเป็นเกาะกลางทะเลสาบสงขลาฝั่งจังหวัดพัทลุง โดยส่วนใหญ่จะเป็นที่ราบเชิงเขาขนานกับทะเลสาบซึ่งชุมชนจะกระจายตัวอยู่ทั้งบริเวณที่ลาดชายฝั่งริมทะเลสาบ และบริเวณเนินเตี้ยๆ ที่สัมพันธ์ต่อรูปแบบการอยู่อาศัยทั้งประเภทอาคารชั้นเดียวหรืออาคารแบบยกใต้ถุน และอาคารริมทะเลสาบ การประกอบอาชีพจะทำประมงน้ำเค็มเป็นอาชีพหลัก บริเวณริมฝั่งทะเลสาบสงขลาตอนกลาง

2. ชุมชนคูขุด ลักษณะชุมชนจะเป็นพื้นที่ราบลาดลงสู่ทะเลสาบสงขลาตอนกลางตั้งแต่ถนนสายหลัก 408 จนถึงชุมชนคูขุด หรือบริเวณทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดสงขลา เป็นการ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

อยู่อาศัยที่มีการกระจายตัวรอบทะเลสาบสงขลา ซึ่งรูปแบบอาคารประเภทชั้นเดียว และอาคารริมทะเลสาบ จะมีประกอบอาชีพประมงน้ำเค็มบางส่วนประกอบอาชีพภาคเกษตรกรรม

3. ชุมชนตลาดปากพะยูน จะตั้งอยู่บริเวณสะพานเกาะหมาก-ปากพะยูน โดยชุมชนจะมีการกระจุกตัวบริเวณตลาดเป็นส่วนใหญ่ เพื่อประกอบอาชีพค้าขายและพาณิชยกรรมในพื้นที่ และมีแหล่งรับซื้อสัตว์น้ำรอบทะเลสาบ

4.ชุมชนบางขวน ลักษณะพื้นที่บางส่วนติดกับทะเลสาบบริเวณอ่าวบางขวน ชุมชนจะมีการกระจายตัวเป็นส่วนใหญ่ และมีการประกอบอาชีพประมงน้ำเค็ม บางส่วนประกอบอาชีพภาคเกษตรกรรม

5. ชุมชนหาดไข่เต่า ลักษณะพื้นที่ยื่นไปในทะเลสาบมีพื้นที่เทียบเรือประมงพื้นบ้าน ทำให้ชุมชนเกิดการกระจุกตัวบริเวณชุมชนหาดไข่เต่า มีตลาดรับซื้อสัตว์น้ำ ประกอบอาชีพประมงน้ำเค็ม

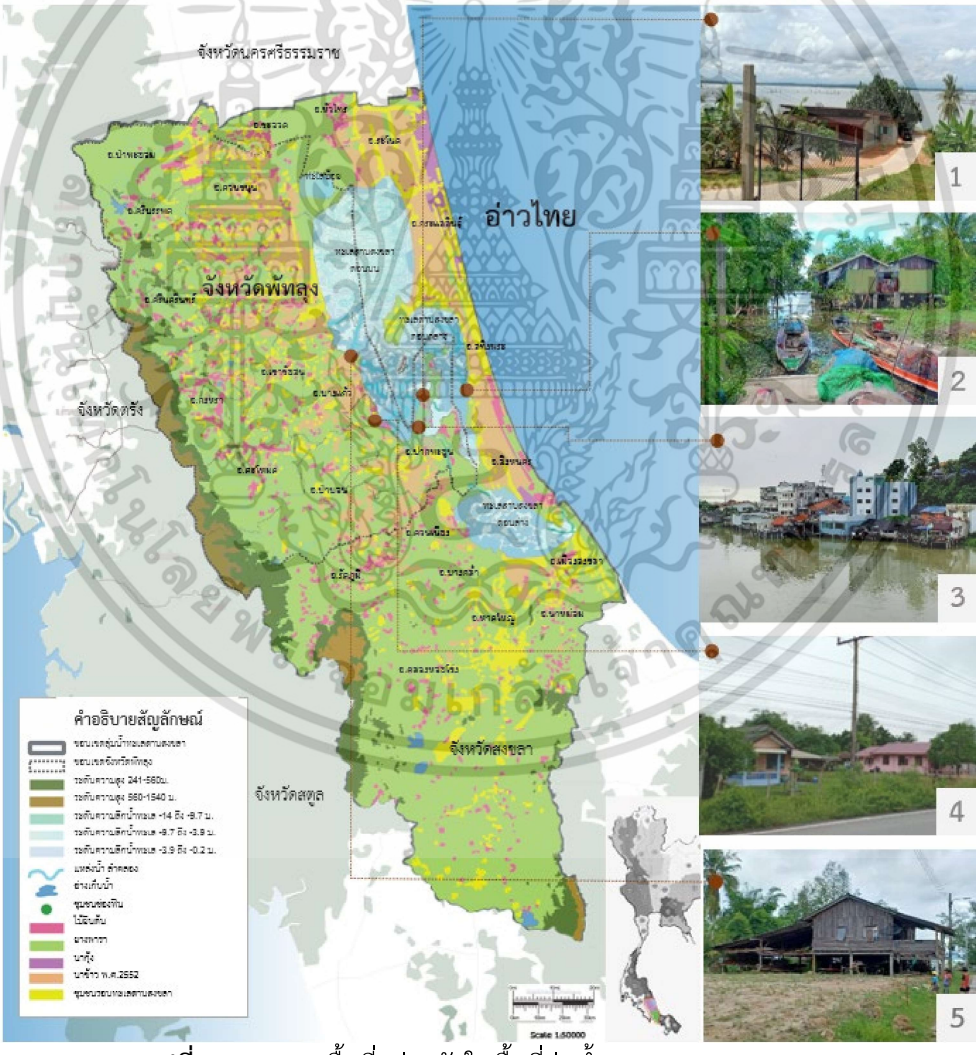

รูปที่ 4.6 แสดงพื้นที่อยู่อาศัยในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พ.ศ.2553

ที่มา: คลังลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ดัดแปลงโดยผู้วิจัย (2563)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปที่ 4.7 แสดงลักษณะการอยู่อาศัยชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา บริเวณชุมชนช่องฟืน
ที่มา: ผู้วิจัย (2563)

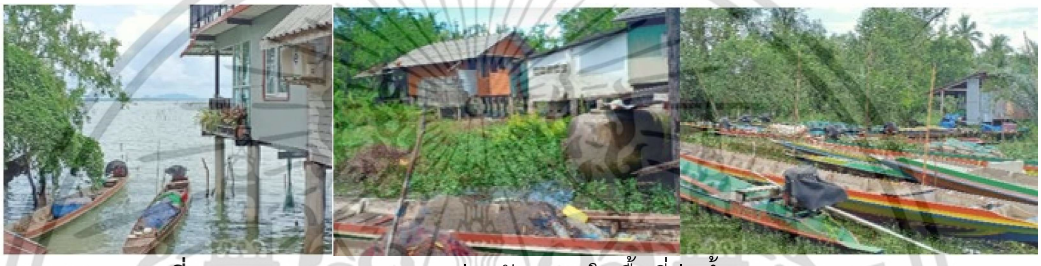

รูปที่ 4.8 แสดงรูปแบบการอยู่อาศัยชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
ที่มา: ผู้วิจัย (2563)

รูปที่ 4.9 แสดงชุมชนบริเวณตลาดปากพะยูน
ที่มา: ผู้วิจัย (2563)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปที่ 4.10 แสดงวิถีชีวิตชาวประมง และการปรับตัวของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
ที่มา: ผู้วิจัย (2563)

ลักษณะการอยู่อาศัยของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา บริเวณทะเลสาบสงขลาตอนกลาง ซึ่งมีพื้นที่ครอบคลุมจังหวัดพัทลุง และจังหวัดสงขลาบางส่วน สามารถอธิบายได้ว่าชุมชนที่กล่าวมานั้นยังคงเป็นชุมชนชนบท ซึ่งผู้วิจัยนำข้อมูลมาวิเคราะห์เบื้องต้นของชุมชนรอบทะเลสาบ เพื่อสามารถสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชุมชนชาวประมงที่มีการประกอบอาชีพประมงเป็นอาชีพหลัก และภาคเกษตรกรรมเป็นอาชีพรอง ซึ่งจะเห็นได้ว่ารูปแบบวิถีชีวิตของผู้คนโดยรอบทะเลสาบสงขลา จะทำประมงตลอดทั้งปี และยกเว้นในช่วงฤดูมรสุม ทำให้ช่วงเวลานั้นปรากฏให้เห็นรูปแบบการดำรงชีพของชุมชนส่วนใหญ่จะมีลักษณะการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตตามฤดูกาล ซึ่งสามารถอธิบายความคล้ายคลึงกันของชุมชนได้ดังนี้ จะเห็นได้ว่าชุมชนจะปรับตัวจากการทำประมง และหันมาซ่อมแซมหรือการสร้างเครื่องมือประมงใหม่ เรือประมง และการซ่อมแซมที่พักอาศัย เป็นต้น

และลักษณะชุมชนประมงที่มีบริบทของพื้นที่มีความชัดเจนทั้งทางด้านบริบทของชุมชนตลอดจนการบริหารจัดการทรัพยากร และการให้ความสำคัญพื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ คือ ชุมชนช่องฟืน มีความเฉพาะของพื้นที่ตามลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่เกาะกลางทะเล ซึ่งสามารถอธิบายถึงแหล่งทรัพยากรที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์ และความหลากหลายของทรัพยากรสัตว์น้ำโดยเฉพาะสัตว์น้ำเศรษฐกิจในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จนกระทั่งทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเล็งเห็นความสำคัญทางด้านความหลากหลายทางชีวภาพ และมิติทรัพยากรธรรมชาติตามแผนยุทธศาสตร์จังหวัดพัทลุง บริเวณพื้นที่ตำบลเกาะหมาก ซึ่งมีแหล่งทรัพยากรและที่มีศักยภาพสูงสุดเมื่อเปรียบเทียบในสัดส่วนภาพรวมทั้งจังหวัด

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

4.5 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

4.5.1 ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีระบบนิเวศและทรัพยากรที่เกี่ยวข้องตั้งแต่ต้นน้ำ ที่ราบลุ่ม พื้นที่ป่าพรุ ปากแม่น้ำ และพื้นที่ชายฝั่งทะเล จากการสำรวจคุณภาพน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลายังอยู่ในเกณฑ์มาตรฐานภาพรวมความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศที่เกื้อกูลต่อวิถีชีวิตของชุมชนที่มีการพึ่งพาฐานทรัพยากร สัตว์น้ำมีแหล่งที่อยู่ วางไข่ และพืชพันธุ์ไม้ป่าชายเลน ก่อให้เกิดความเชื่อมโยงความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา[6]

สถานภาพทรัพยากรธรรมชาติ ประเภทป่าชายเลนจากการสำรวจสถานภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินป่าชายเลนมีพื้นที่ 399.98 ไร่ ในจังหวัดพัทลุง โดยจำแนกได้ ดังนี้

ตารางที่ 4.4 แสดงพื้นที่ป่าพรุ ป่าชายเลนในจังหวัดพัทลุง

ลำดับที่	พื้นที่ป่าชายเลน ป่าพรุ	จำนวน (ไร่)
1.	อำเภอปากพะยูน	369.63
2.	อำเภอเขาเขาชัยสน	30.36

4.5.2 สิ่งมีชีวิต และพืชพรรณไม้ในบริเวณทะเลสาบ

ความอุดมสมบูรณ์ของพืชพรรณไม้จะเป็นตัวชี้วัดระบบนิเวศถึงความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่และการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล เพื่อการปรับตัวตามบริบทซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น พืชพรรณไม้ในบริเวณทะเลสาบในระบบนิเวศตามห่วงโซ่อาหารและการพึ่งพาของกลุ่มพืชพรรณไม้ในพื้นที่ ได้แก่ ลำพู ลำพูทะเล หงอนไก่ทะเล แสมดำ โกงกางใบ ตะบูนขาว ตาตุ่มทะเล โปรงแดง[7]

สิ่งมีชีวิต ประเภทนกที่พบเห็น ได้แก่ นกยางโทนน้อย นกตีนเทียน นกอีโก้ง เป็นต้น

- นกกลุ่มใกล้ถูกคุกคามตาม IUCN Red list อันได้แก่ นางนวลแกลบเล็ก และนกกระสาแดง เป็นต้น

- นกกลุ่มมีความเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ (Least Concern; LC) เช่น นกเหยี่ยวแดง นกกระเต็นอกขาว นกกระเต็นหัวดำ เป็นต้น[8]

---

[6] ที่มา : https://prukuankreng.org/?p=208

[7] กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง

[8] ที่มา : https://km.dmcr.go.th/c_1/s_426/d_19130

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

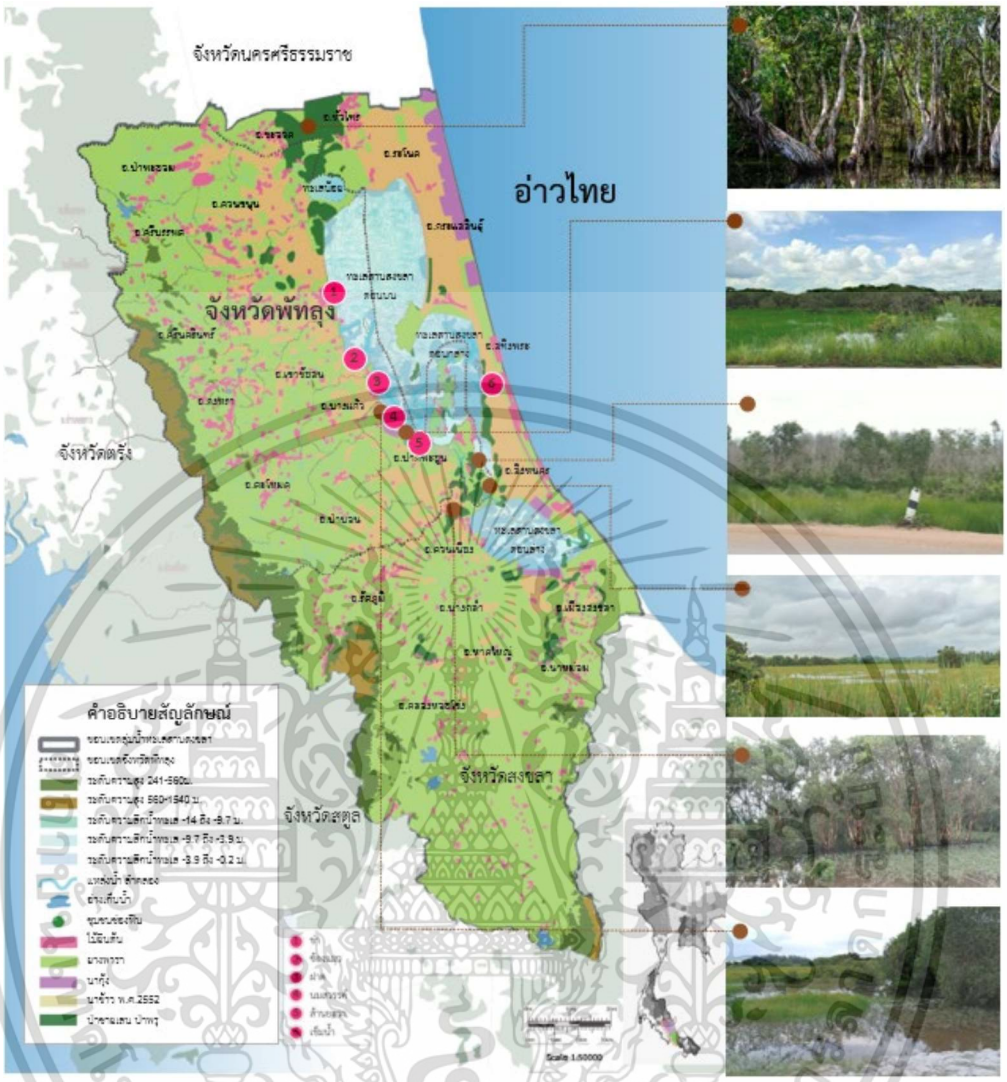

รูปที่ 4.11 แสดงแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ และพรรณไม้ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พ.ศ.2552
ที่มา: คลังลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และพรรณไม้ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ดัดแปลงโดยผู้วิจัย (2563)

จะเห็นได้ว่า ลักษณะพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาจัดเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญในความสัมพันธ์ที่มีความเชื่อมโยงกันในหลายมิติ ได้แก่ ระบบเกษตรกรรม การประมง แหล่งพืชพรรณไม้ และทรัพยากรสัตว์น้ำประจำถิ่นที่มีคุณค่า เพื่อพึ่งพาทรัพยากรในการดำรงชีวิตของชุมชนรอบทะเลสาบ

ฉะนั้น ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ และบริบทชุมชนช่องฟืนมีลักษณะเป็นเกาะกลางทะเลบริเวณทะเลสาบตอนกลาง ซึ่งชุมชนต่างมีความสัมพันธ์กับทะเลสาบสงขลาโดยเฉพาะทรัพยากรน้ำเป็นลำดับต้นๆ จึงจำเป็นต้องจัดการทรัพยากรทะเลสาบสงขลาอย่างมีส่วนร่วมให้สามารถใช้ประโยชน์สอดคล้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรรูปแบบเขตอนุรักษ์ฯ เพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงทะเลสาบสงขลาเกิดความสมดุล และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 5
การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง พื้นที่ทะเลสาบสงขลา

ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาซึ่งมีทรัพยากรน้ำเป็นทรัพยากรที่สำคัญ และชุมชนต่างต้องการทรัพยากรน้ำสำหรับเพื่อการประมง และการเกษตรกรรมในปริมาณที่เพิ่มมากยิ่งขึ้น แต่ในทางกลับกันปริมาณน้ำที่มีความเหมาะสมจากแหล่งน้ำธรรมชาติมีจำนวนลดลงนั้น จากพื้นที่มีความเสื่อมโทรม และการใช้ประโยชน์จากแหล่งทรัพยากรน้ำมากขึ้น จึงจำเป็นต้องมีการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง เพื่อสามารถตอบสนองความต้องการใช้ทรัพยากรน้ำอย่างสมดุลทั้งลุ่มน้ำและเกิดความยั่งยืน

สำหรับลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เป็นแหล่งน้ำจืดที่มีขนาดใหญ่รองรับน้ำฝน น้ำจืดจากลำคลองและน้ำหลากจากแผ่นดิน โดยมีน้ำเค็มจากทะเลไหลเข้ามาผสมผสาน ครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัดพัทลุง นครศรีธรรมราช และสงขลาที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาซึ่งประสบปัญหาทรัพยากรน้ำ อีกทั้งสถานการณ์ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรที่เป็นผลกระทบมาอย่างต่อเนื่อง กระทั่งทำให้ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างร่วมกันฟื้นฟูทรัพยากร และแก้ไขปัญหาทรัพยากรพื้นที่ทะเลสาบสงขลาตามภาระหน้าที่ของแต่ละหน่วยงาน อาทิการเพาะขยายพันธุ์สัตว์น้ำที่เสี่ยงการสูญพันธุ์ การควบคุมการประมงในพื้นที่ การพัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศการประมง การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ การเสริมจิตสำนึกในการอนุรักษ์ และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

อย่างไรก็ตาม การบริหารจัดการที่ผ่านมาเป็นเพียงลักษณะการแก้ไขปัญหาเฉพาะพื้นที่ ฉะนั้นการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงจะต้องมีการประสานความร่วมมือของภาคส่วนต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาอย่างครอบคลุม และสมดุลของระบบนิเวศพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา รวมถึงการอยู่ร่วมกันของชุมชนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาซึ่งมีชุมชน 157 ตำบล ครอบคลุมพื้นที่ 25 อำเภอ[1] ที่มีเกี่ยวพันกับการใช้ทรัพยากรน้ำในวิถีการดำรงชีวิตที่มีหลากหลายในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีขนาดใหญ่ ครอบคลุมพื้นที่ตามการปกครองตั้งแต่จังหวัดพัทลุง จังหวัดสงขลา และจังหวัดนครศรีธรรมราชบางส่วน ทำให้มีหลายภาคส่วนที่มีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ดังนี้

[1] การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบผสมผสานในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปที่ 5.1 แสดงขอบเขตจังหวัดในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และชุมชนโดยรอบ 157 ตำบล
ที่มา: สำนักวิจัยและเพาะเลี้ยงประมงชายฝั่ง,คลังลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ดัดแปลงโดยผู้วิจัย (2563)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

5.1 การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในประเด็นทรัพยากรน้ำและประมงหรือทรัพยากร เพื่อการแก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ทะเลสาบ แม่น้ำ ลำคลอง ป่าพรุ ป่าชายเลน เป็นต้น และมีการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาออกเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

1) การจัดการน้ำตั้งแต่ต้นน้ำระหว่างกลางน้ำ และการจัดการท้ายน้ำ ตลอดจนการบริหารจัดการ จัดได้ว่าเป็นยุทธศาสตร์จัดการทรัพยากรธรรมชาติตามแผนการดำเนินงานด้านการบริหารจัดการ เพื่อแก้ไขปัญหาทรัพยากรน้ำและทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาและการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

2) การบริหารจัดการทรัพยากร พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และการกำหนดนโยบายที่ผิดพลาดในอดีต อันก่อให้เกิดความเสียหายมาจนถึงปัจจุบัน

3) การเปลี่ยนแปลงสภาพของระบบนิเวศลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และกระทบต่อทรัพยากรสัตว์น้ำ

ซึ่งการบริหารจัดการทรัพยากรพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลายังขาดหน่วยงานหรือองค์กรเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการจัดการบริหารทรัพยากรน้ำและประมงร่วมกัน ทั้งมาตรการบังคับใช้กฎหมาย และกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรน้ำให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่ผูกพันกับลุ่มน้ำทะเลสาบในการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และการใช้ประโยชน์เกินศักยภาพ ทำให้ต้องมีการจัดการทรัพยากรประมง เพื่อสามารถดำรงชีพของชุมชนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยเฉพาะชาวประมงพื้นบ้านขนาดเล็กเริ่มลดลงตั้งแต่ปี พ.ศ.2534 เป็นต้นมา

อย่างไรก็ดี การบริหารจัดการทรัพยากรในการแก้ไขปัญหาทรัพยากรประมงของภาครัฐนั้นมีบุคคลากรที่มีองค์ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และกฎหมาย แต่ขณะที่ชาวประมงและกลุ่มผู้ใช้ทรัพยากรพื้นที่ทะเลสาบมีความรู้เกี่ยวกับสภาพพื้นที่และประสบการณ์ด้านการประมง ดังนั้นการแก้ไขปัญหาการทรัพยากรประมงจะต้องมีส่วนร่วมกันทั้งภาครัฐและชุมชน เพื่อสามารถจัดการทรัพยากรร่วมกันและครอบคลุมทุกมิติ [2]

อีกทั้งทรัพยากรธรรมชาติที่เป็น “ทรัพยากรร่วม” ได้แก่ สัตว์น้ำ แม่น้ำ ทะเลสาบ และป่าไม้ จัดเป็น “การจัดการประมงร่วม” การแบ่งปันอำนาจและความรับผิดชอบระหว่างภาครัฐกับผู้ใช้ทรัพยากรในการตัดสินใจกำหนดข้อตกลงเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรประมงของชุมชนร่วมกัน[3] จึงทำให้หน่วยงานภาครัฐต้องมีการกระจายอำนาจให้แก่หน่วยงานท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรเป็นไปตาม

---

[2] watt,P.,2011

[3] เอลินอร์ ออส–ตรอม, 2009

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทบาทอำนาจหน้าที่ เพื่อทราบถึงปัญหาในพื้นที่ และการปรับตัวของชุมชนหรือรับมือทางด้านภัยธรรมชาติต่างๆ ฉะนั้นการบริหารจัดการทรัพยากรทะเลสาบสงขลาตอนกลาง (ทะเลหลวง) ที่ผ่านมามีการรวมกลุ่มต่างๆ ของชุมชน เพื่อฟื้นฟูทรัพยากรทะเลสาบสงขลา ซึ่งยุทธศาสตร์ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และแผนงานที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ดังนี้

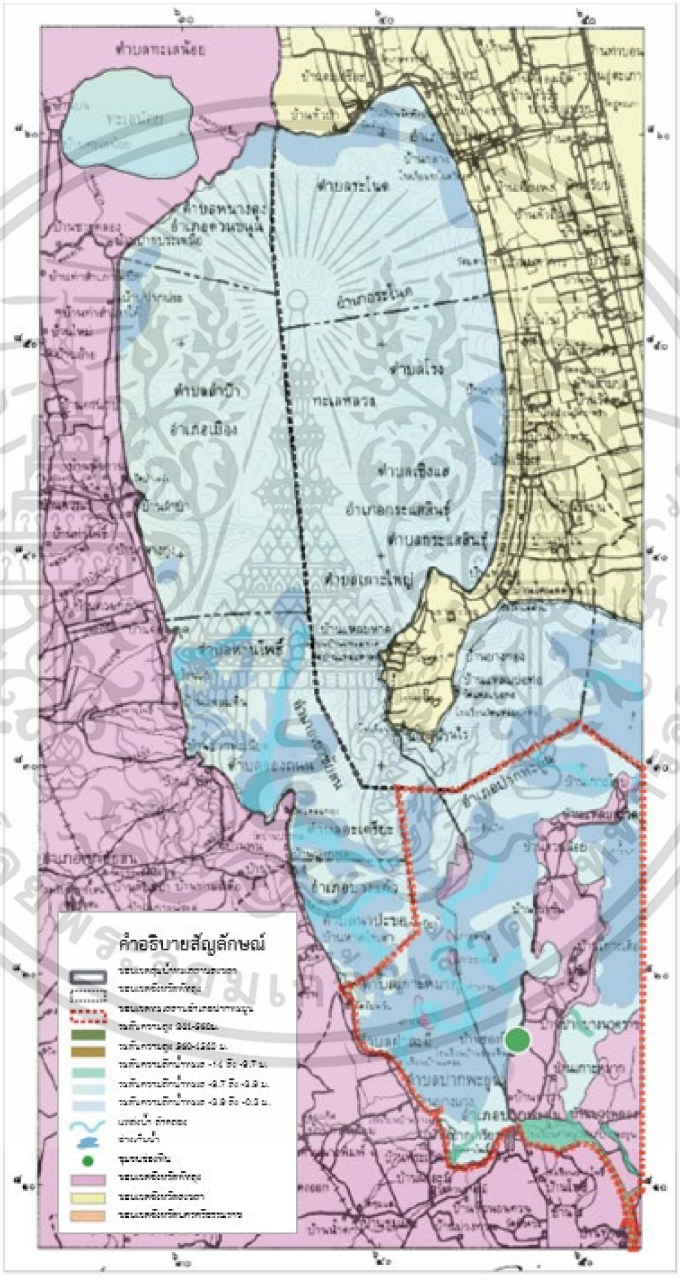

รูปที่ 5.2 แสดงขอบเขตทะเลสาบสงขลาในอำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง มาตราส่วน 1:200,000
ที่มา: ประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พ.ศ.2535 ดัดแปลงโดยผู้วิจัย (2563)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สถานการณ์พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีแนวโน้มสภาพทรัพยากรเสื่อมโทรมจากการไหลเวียนระดับน้ำทะเลส่งผลกระทบต่อคุณภาพน้ำ ทรัพยากรสัตว์น้ำ และทรัพยากรป่าพรุ ป่าชายเลนที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของทรัพยากรสัตว์น้ำที่มีความเฉพาะ “ปลาสามน้ำ” เริ่มสูญพันธุ์จากการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากร บริเวณพื้นที่เกาะหมากที่มีลักษณะพื้นที่เป็นเกาะกลางทะเลสาบในระบบนิเวศที่มีโดดเด่นของทรัพยากรน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งหน่วยงานกรมประมง

“ต้องการให้เป็นระบบนิเวศ 3 น้ำ ทั้งน้ำจืด น้ำกร่อย น้ำเค็ม แต่ความแปรปรวนของธรรมชาติและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรน้ำ จึงเป็นปัญหาต่อการควบคุมการไหลของน้ำเข้าออกไม่ได้” ทำให้เกิดปัญหาทรัพยากรทะเลสาบสงขลามาอย่างต่อเนื่อง

“ปัญหาระบบน้ำทะเลสาบสงขลาด้วยระบบหมุนเวียนของน้ำมีปัญหา ทะเลสาบมีแนวโน้มเป็นน้ำจืดเพิ่มมากขึ้น ในขณะเดียวกันการแลกเปลี่ยนน้ำเข้า-ออกของน้ำเค็มในแต่ละช่วงมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว” [4]

พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาจัดได้ว่าเป็นพื้นที่ที่มีการทำการเกษตรกรรมประเภทนาข้าวซึ่งเป็นเศรษฐกิจหลักในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และมีนโยบายส่งเสริมเกษตรเชิงเดี่ยว จึงต้องการทรัพยากรน้ำจืดในปริมาณมาก บริเวณด้านเหนือของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาหรือพื้นที่อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ทำให้ต้องปิดปากระวะ ซึ่งเป็นประตูระบายน้ำเพื่อกั้นการรุกล้ำของน้ำเค็มจากอ่าวไทยเข้าสู่ทะเลสาบ และอีกหนึ่งสาเหตุของการตัดขาดการไหลเวียนของทรัพยากรนิเวศ 3 น้ำ คือ พื้นที่ด้านใต้ของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีการก่อสร้างท่าเรือน้ำลึก ทำให้กีดขวางเส้นทางของสัตว์น้ำในการเจริญพันธุ์ที่จะอาศัยช่วงน้ำทะเลหนุนเข้ามาทะเลสาบ เพื่อเป็นแหล่งหลบภัยของสัตว์น้ำวัยอ่อนจนสัตว์น้ำเติบโตและถึงช่วงฤดูน้ำหลากจะออกสู่อ่าวไทย และสัตว์น้ำสูญพันธุ์กว่า 700 ชนิด[5]

แต่อย่างไรก็ตาม การทำประมงพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา บริเวณชุมชนทะเลสาบสงขลาตอนกลางซึ่งเป็นชุมชนประมงพื้นบ้านขนาดเล็ก จำนวน 186 ครัวเรือน อันเนื่องด้วยชุมชนต้องอาศัยการไหลเวียนของทรัพยากรน้ำที่มีการผสมผสานน้ำเค็มและน้ำจืด หรือที่เรียกว่า “น้ำกร่อย” ซึ่งคุณภาพน้ำเริ่มเสื่อมโทรม อันส่งผลกระทบต่อแหล่งอาหาร และรายได้ จนกระทั่งวิถีชีวิตการชาวประมงลดน้อยลง และส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่ดั้งเดิมมีรูปแบบการทำประมงบริเวณหน้าบ้านเพื่อยังชีพ ตลอดทั้งปี[6]

---

[4] นฤทธิ์ ดวงสุวรรณ์. (2556) **ตัวชี้วัดความยั่งยืนสำหรับการประมงโดยการจับในทะเลสาบสงขลา**

[5] คณิตา ศรีประสม

[6] พรนิเชฐ แห่งหน. (2018) **การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบผสมผสาน IWRM ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา**

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

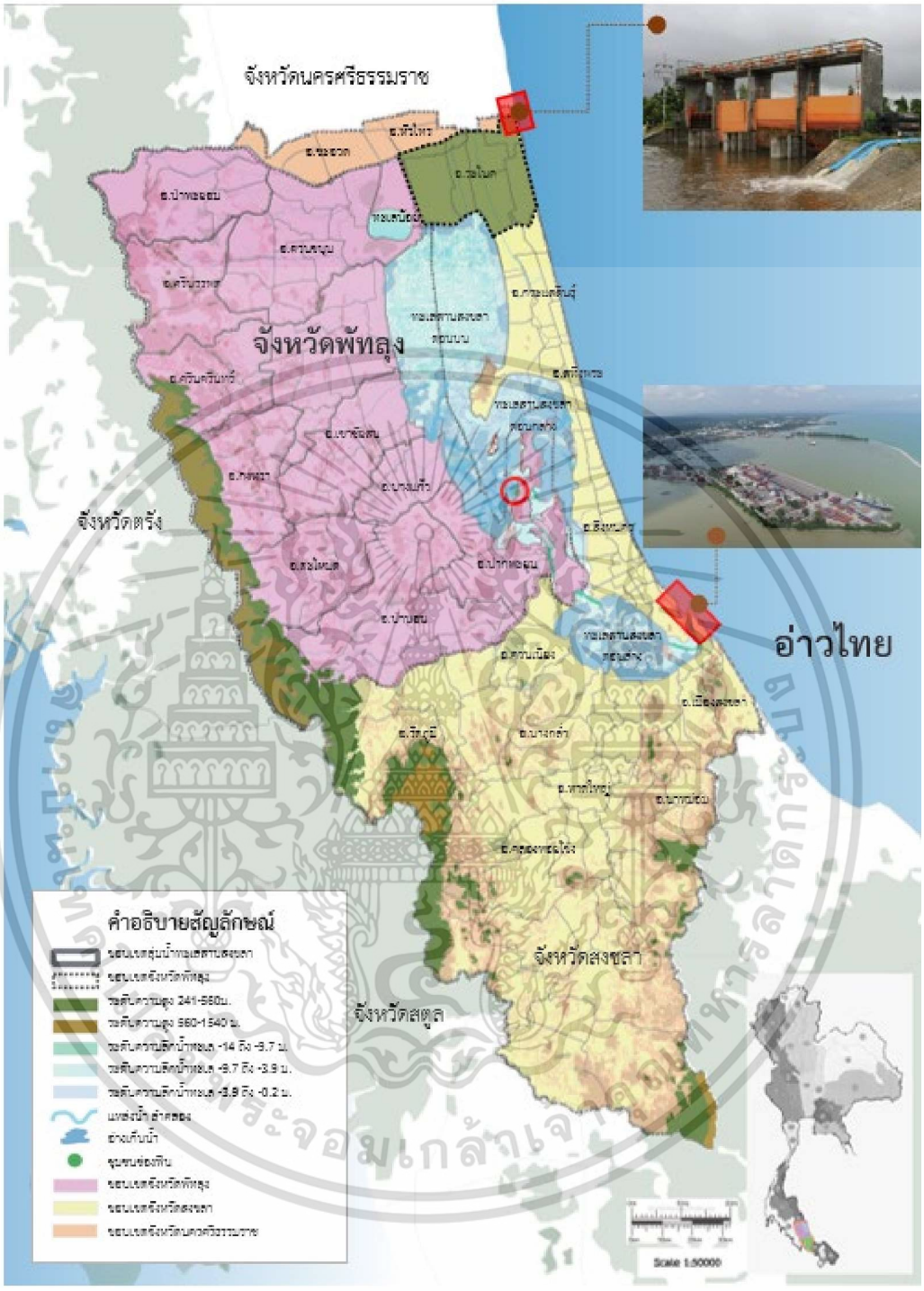

รูปที่ 5.3 แสดงตำแหน่งเขื่อนปากระวะ บริเวณทุ่งระโนด และตำแหน่งท่าเรือน้ำลึกสงขลา
ที่มา: คลังลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ดัดแปลงโดยผู้วิจัย (2563)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จากทรัพยากรสัตว์น้ำที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง จากหลายปัจจัยซึ่งด้านคุณภาพทรัพยากรทะเลสาบและระดับความลึกของทะเลสาบสงขลาจัดได้ว่ามีผลกระทบต่อทรัพยากรสัตว์น้ำในแหล่งที่อยู่อาศัยและทรัพยากรสัตว์น้ำตามช่วงฤดูกาล สอดคล้องกับเครือข่ายสตรีช่องฟืนพิทักษ์ทะเลสาบ *"งบประมาณของภาครัฐกว่าจะลงมาให้ภาคประชาชนดำเนินการที่เกี่ยวกับการฟื้นฟู และอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ ซึ่งต้องอาศัยในช่วงที่มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม แต่ต้องรองบประมาณจากภาครัฐ ทำให้ช่วงฤดูกาลที่เหมาะสมต่อการปล่อยพันธุ์ปลาก็หมดไป"* โดยสภาพทรัพยากรทางทะเลที่มีความเหมาะสมกับทรัพยากรสัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุงนั้น จะต้องอยู่ในระดับความเค็มที่ 0-20 กรัม/ลิตร เป็นต้น เพื่อเป็นการเจริญเติบโตของทรัพยากรสัตว์น้ำ และสัตว์น้ำประจำถิ่น ที่อพยพเข้ามาในฤดูน้ำหลาก เป็นต้น

ตารางที่ 5.1 แสดงระดับความลึกของน้ำทะเลพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	**ลุ่มน้ำสาขาทะเลน้อย**	**ลุ่มน้ำสาขาทะเลหลวง**		**ลุ่มน้ำย่อยทะเลสาบ**
		ทะเลสาบตอนบน	**ทะเลสาบตอนกลาง**	
ปริมาณน้ำท่าเฉลี่ย (ล้าน-ม^3)	627.52	591.20	363.40	414.87
ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย (มม.ต่อปี	1880.2	2,287.1	1,991.5	1,756.4
ความลึกสุดของน้ำทะเล (ม,)	1.20	2.00	2.00	1.50
ความเค็ม (กรัม/ลิตร)	น้อยมาก/น้ำจืด	10	0-20	23-30

ที่มา: สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและเกษตร. 2555 ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ภายหลังในปี พ.ศ.2545 ได้มีการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และมีการแต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ตามนโยบายและแผนแม่บทการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบแต่การบริหารจัดการ

อย่างไรก็ตาม การบริหารจัดการที่ผ่านมานั้น ยังขาดความเชื่อมโยงกันตั้งแต่พื้นที่ต้นน้ำ ระหว่างพื้นที่กลางน้ำ พื้นที่ปลายน้ำ และหน่วยงานท้องถิ่นในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งการบริหารและการแก้ไขปัญหา สามารถจัดการเพียงเฉพาะพื้นที่เท่านั้น เช่น การขุดลอกคูคลอง เป็นต้น และนั้นมิได้จัดการอย่างเป็นภาพรวมทั้งลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ฉะนั้น การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่มีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องมีการจัดการอย่างเป็นภาพรวม และการกระจายอำนาจการบริหารจัดการแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการทรัพยากรพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาอย่างครอบคลุมมีความต่อเนื่อง และยั่งยืน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ได้มีแผนพัฒนาตามยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ดังนี้

5.2 การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของภาครัฐ

การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของสำนักงานทรัพยากรภาค 8 ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ตามแผนแม่บทการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในปี พ.ศ.2548 เพื่อการฟื้นฟูทรัพยากรทะเลสาบและแผนดำเนินงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสามารถแยกออกเป็น 2 หน่วยงาน ดังนี้

1. หน่วยงานทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง มีบทบาทและความรับผิดชอบ ได้แก่ การอนุรักษ์ ฟื้นฟู และขยายพันธุ์สัตว์น้ำหายากที่ใกล้สูญพันธุ์จากการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศ เพื่อความหลากหลายทางชีวภาพของทรัพยากรสัตว์น้ำ

2. หน่วยงานกรมเจ้าท่า บทบาทและความรับผิดชอบ ได้แก่ การขุดลอกทะเลสาเพื่อการฟื้นฟูทรัพยากรสัตว์น้ำ และการไหลของกระแสน้ำที่เป็นผลกระทบต่อทรัพยากรสัตว์น้ำไม่สามารถย้ายถิ่นฐานตามฤดูกาลได้

จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2554 มีการปรับปรุงแผนแม่บทพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ปัจจัยที่เกี่ยวเนื่องร่วมกับทรัพยากรน้ำแบบองค์รวม (Holistic) เชื่อมโยงพื้นที่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ และเกณฑ์มาตรฐานในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ แต่เนื่องจากการบริหารจัดการทรัพยากรยังขาดความเข้าใจสภาพทรัพยากรทะเลสาบสงขลาในความเฉพาะ เช่น ระบบการไหลเวียนของกระแสน้ำ วิธีการจัดระเบียบเครื่องมือประมง เป็นต้น ขณะเดียวกันปรากฏการณ์เพิ่มขึ้นของเครื่องมือประมงทั่วทะเลสาบ อีกทั้งบริเวณอำเภอปากพะยูน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูงสุด แต่กลับต้องประสบปัญหาการลดลงของทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างต่อเนื่อง และทำให้หน่วยงานภาครัฐเห็นถึงปัญหาความเสื่อมโทรมของทะเลสาบ และกระจายอำนาจแก่การปกครองส่วนท้องถิ่น คือ องค์การบริหารส่วนจังหวัดพัทลุง มีบทบาทในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามศักยภาพในการพัฒนา และบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป[7]

อย่างไรก็ตาม การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติขององค์การบริหารส่วนจังหวัดพัทลุงตามยุทธศาสตร์ที่ 4 การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน เป็นการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืน เพื่อเชื่อมโยงสัมพันธ์ทางบก ทางน้ำ และทางทะเลอย่างบูรณาการ

[7] สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติ,2554

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จนนำไปสู่การบริหารจัดการทรัพยากรของหน่วยงานท้องถิ่น พ.ศ. 2561-พ.ศ.2564 เป็นการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ การกำหนดตัวชี้วัดคุณภาพน้ำ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และร่วมกันองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก เพื่อเชื่อมโยงยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์จังหวัดพัทลุง

5.3 การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงโดยชุมชน พื้นที่ทะเลสาบสงขลา

การบริหารจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาโดยชุมชนประมง พื้นที่ทะเลสาบสงขลา จากการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศ ส่งผลให้ทรัพยากรประมงลดลง ทำให้ชาวประมงต้องปรับกลวิธีในการดำรงชีพ ดังนั้น การระดมความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหา และนำไปสู่การจัดการทรัพยากรร่วมกัน[8]

พื้นที่ทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุงโดยมีชุมชนช่องฟืน เป็นชุมชนต้นแบบด้านการจัดการทรัพยากรพื้นที่ทะเลสาบ และร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดการปัญหาทรัพยากรพื้นที่ทะเลสาบสงขลาตั้งแต่ปี พ.ศ.2535 เป็นต้นมา และมีการกำหนดกติกาชุมชนผ่านการรวมกลุ่มที่สร้างการเปลี่ยนแปลงมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการให้ความสำคัญการมีส่วนร่วมของชุมชน และเครือข่ายลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พื้นที่จังหวัดพัทลุง จำนวน 3 กลุ่ม ดังนี้

1) กลุ่มออมทรัพย์ เพื่อฟื้นฟูอนุรักษ์ทรัพยากรทะเลสาบ จังหวัดพัทลุง

2) กลุ่มประมงอำเภอปากพะยูน

3) กลุ่มเครือข่าย “สตรีบ้านช่องฟืน” เป็นกลุ่มพิทักษ์ทะเลสาบ

ต่อมาในปี พ.ศ. 2536 บริเวณทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุง (ทะเลหลวง) เกิดความเสื่อมโทรมของทะเลสาบอย่างเห็นได้ชัด ชุมชนต้องประสบปัญหาทรัพยากรสัตว์น้ำลดลง ประกอบกับการทำประมงเหลืออยู่ 138 ครัวเรือน ขณะเดียวกันชุมชนเริ่มเห็นความสำคัญในการจัดการทรัพยากรเขตอนุรักษ์ฯ ทำให้ชุมชนมีการจัดการทรัพยากรโดยแบ่งออกเป็น 2 ครั้ง ดังนี้

1) ระยะแรก ในปีพ.ศ. 2536 ซึ่งมีระยะพื้นที่เขตอนุรักษ์ 500 เมตร แต่ยังไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะด้วยเหตุความไม่เข้าใจในการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ จนกระทั่งแกนนำชาวประมงร่วมกันสร้างความรู้ความเข้าใจในการจัดการ จนเริ่มเห็นผลลัพธ์ที่ดีตั้งแต่ปี พ.ศ.2538 เป็นต้นมา

[8] เก็ตถวา บุญปราการ: 2556

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2) ในช่วงปี พ.ศ. 2541 จึงเกิดเป็นที่มาการทำเขตอนุรักษ์ขึ้นอีกครั้ง เพื่อยังคงวีถีชาวประมงพื้นบ้าน และความอยู่รอดของชุมชน

อย่างไรก็ตาม การจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ พื้นที่ทะเลสาบสะท้อนให้เห็นถึงสภาพทรัพยากรดีขึ้น สามารถพบเห็นสัตว์น้ำประจำถิ่นในเวลาต่อมาซึ่งผลลัพธ์ที่ดีแก่ชุมชน และชุมชนต้องการขยายพื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ ออกไปอีก 500 เมตรจากเดิมมีระยะ 500 เมตร รวมเป็นระยะแนวเขตอนุรักษ์ฯ จากฝั่งยื่นออกไปในทะเลสาบสงขลามีระยะ 1000 เมตร เป็นรูปแบบบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงของชุมชนช่องฟืน[9]

ขณะเดียวกันการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำพื้นที่ทะเลสาบสงขลาในการจัดการทรัพยากรร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) โครงการฟื้นเลให้สมบูรณ์ด้วยเขตอนุรักษ์พื้นที่ทะเลสาบสงขลาตอนกลาง จังหวัดพัทลุง ร่วมของชุมชนและภาคีต่างๆ และเกิดการเปลี่ยนแปลงของสังคมในการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ทะเลสาบและพันธุ์สัตว์น้ำ ได้แก่ (1) ชุมชนบางขวน (2) ชุมชนแหลมไก่ผู้ (3) ชุมชนปากพล (4) ชุมชนหัวปอ (5) ชุมชนคลองกะอาด และ(6) ชุมชนหาดไข่เต่า ซึ่งชุมชนช่องฟืนเป็นชุมชนต้นแบบ ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการทำเขตอนุรักษ์ฯ เขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำชุมชนช่องฟืนแก่ชุมชนดังกล่าวเป็นการสร้างเครือข่ายชาวประมง อำเภอปากพะยูน และเป็นการขยายพื้นที่เขตทะเลหน้าบ้าน สร้างความอุดมสมบูรณ์ให้กับทะเลสาบสงขลาที่สะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายของจำนวนทรัพยากรสัตว์น้ำเศรษฐกิจ สัตว์น้ำประจำถิ่น ยังคงความเป็นวิถีประมงพื้นบ้าน และสภาพแวดล้อมอันนำไปสู่ยุทธศาสตร์จังหวัดพัทลุง “พัทลุงสีเขียว คนมีคุณภาพชีวิตที่ดี (Phatthalung Green City)” สอดคล้องกับวิสัยทัศน์จังหวัดพัทลุงปี พ.ศ.2561-พ.ศ.2564 ซึ่งเป็น 1 ใน 5 ยุทธศาสตร์ของจังหวัด และเป็นการสร้างหลักประกันความมั่นคงทางด้านอาหารในอนาคตของจังหวัดพัทลุง พ.ศ. 2566 – 2570 และใช้ประโยชน์ที่คำนึงถึงความยั่งยืน

[9] นิติยา ศรีพูล,2563 และเบญจวรรณ เพ็งหนู

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

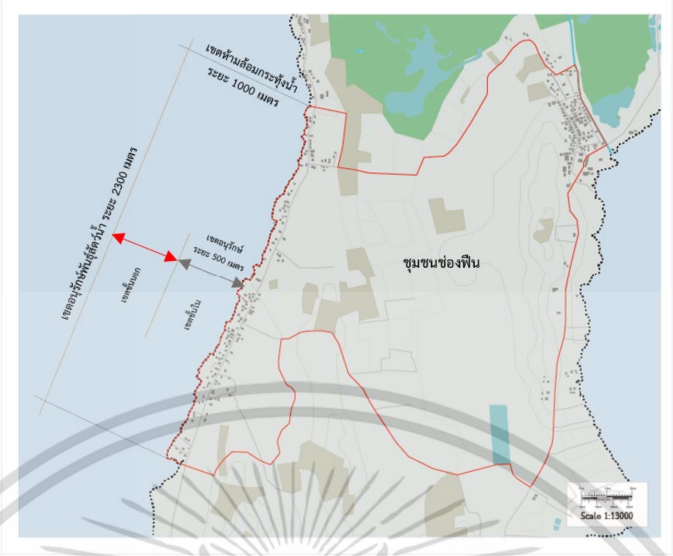

รูปที่ 5.4 แสดงเขตอนุรักษ์ระยะ 500 เมตร และการกำหนดเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำระยะ 1000 เมตร
ที่มา: เบญจวรรณ เพ็งหนู: 2559 ดัดแปลงโดยผู้วิจัย (2563)

จากการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงที่กล่าวมานั้น จะเห็นได้ว่า การบริหารจัดการทรัพยากรพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลานั้น จำเป็นต้องให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วม และการกระจายอำนาจให้กับหน่วยงานในพื้นที่ เพื่อสามรถแก้ไขปัญหา และร่วมบูรณาการกันทั้งพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยจากการศึกษาข้อมูลการบริหารจัดการทรัพยากรพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ดังรูปที่ 5.5 แสดง Time Line การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พ.ศ.2498-พ.ศ.2564

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

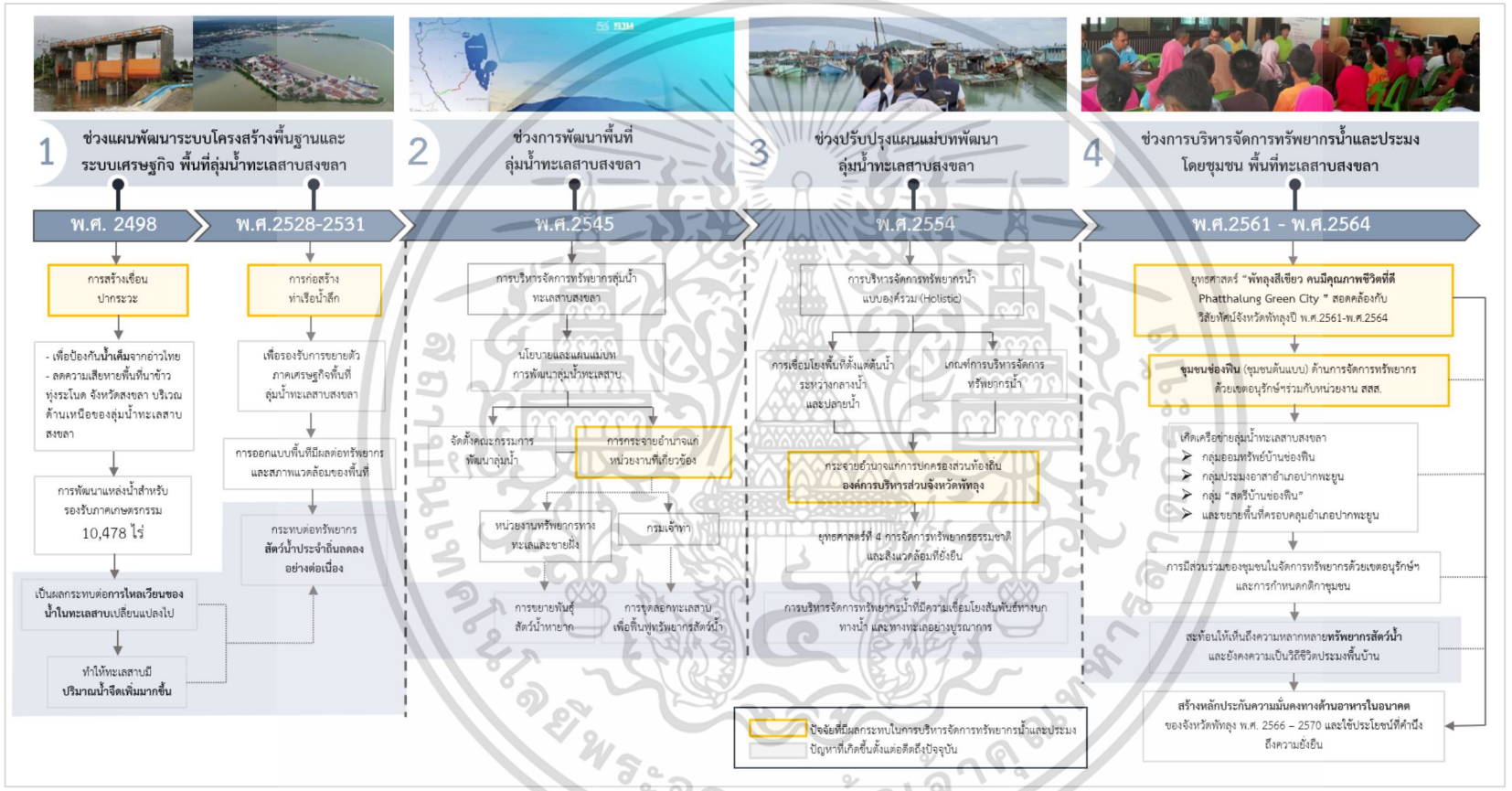

รูปที่ 5.5 แสดง Time Line การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พ.ศ.2498-พ.ศ.2564

ที่มา: ผู้วิจัย (2563)

บทที่ 6
พื้นที่ศึกษาและการบริหารจัดการทรัพยากรของชุมชน

ชุมชนช่องฟืน ตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง เป็นชุมชนที่อุดมสมบูรณ์ประกอบไปด้วย ทรัพยากรดิน น้ำ ป่าชายเลน ทะเล และทรัพยากรสัตว์น้ำนานาชนิด เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณเกาะกลางทะเลสาบสงขลาฝั่งจังหวัดพัทลุงตามการปกครองท้องถิ่นอำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง ขนาดพื้นที่ 106 ตารางกิโลเมตร

ชุมชนช่องฟืนเป็นหนึ่งในชุมชนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ตอนที่ 3 อยู่ในเขตทะเลหลวงหรือเรียกกันว่า “ทะเลสาบตอนกลาง” โดยแบ่งตามส่วนราชการ ลักษณะระบบนิเวศน้ำกร่อยค่อนมาทางเค็มและคุณภาพน้ำความเค็มของน้ำจากการเปลี่ยนแปลงการผสมกับน้ำทะเลและอัตราน้ำทะเลหนุน สามารถแบ่งตามลักษณะพิกัดทางภูมิศาสตร์จะตั้งอยู่ในระหว่างละติจูดที่ 640000 ฟิลิปดาเหนือถึง 660000 ฟิลิปดาเหนือ และระหว่างลองติจูด 810000 ฟิลิปดาตะวันออกถึง 830000 ฟิลิปดาตะวันออก ในแผนที่มาตราส่วน 1: 50000[1]

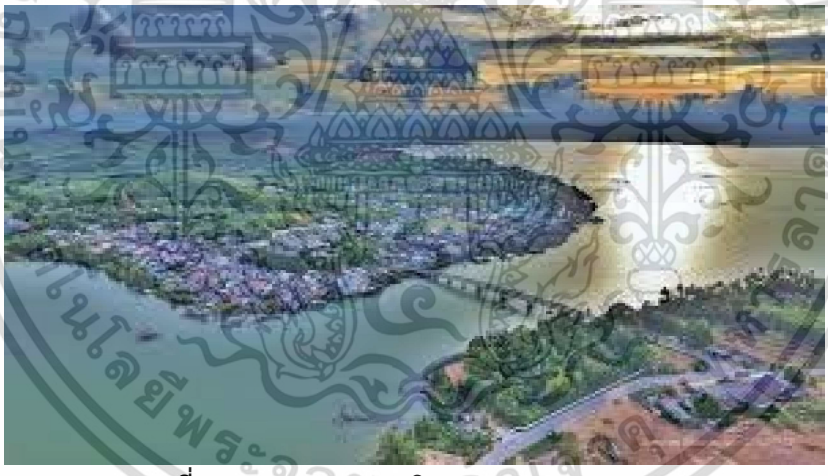

รูปที่ 6.1 แสดงชุมชน บริเวณสะพานเกาะหมาก-ปากพะยูน
ที่มา: https://www.thaiza.com/travel/guide/251923/

[1] โครงการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาอย่างยั่งยืน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

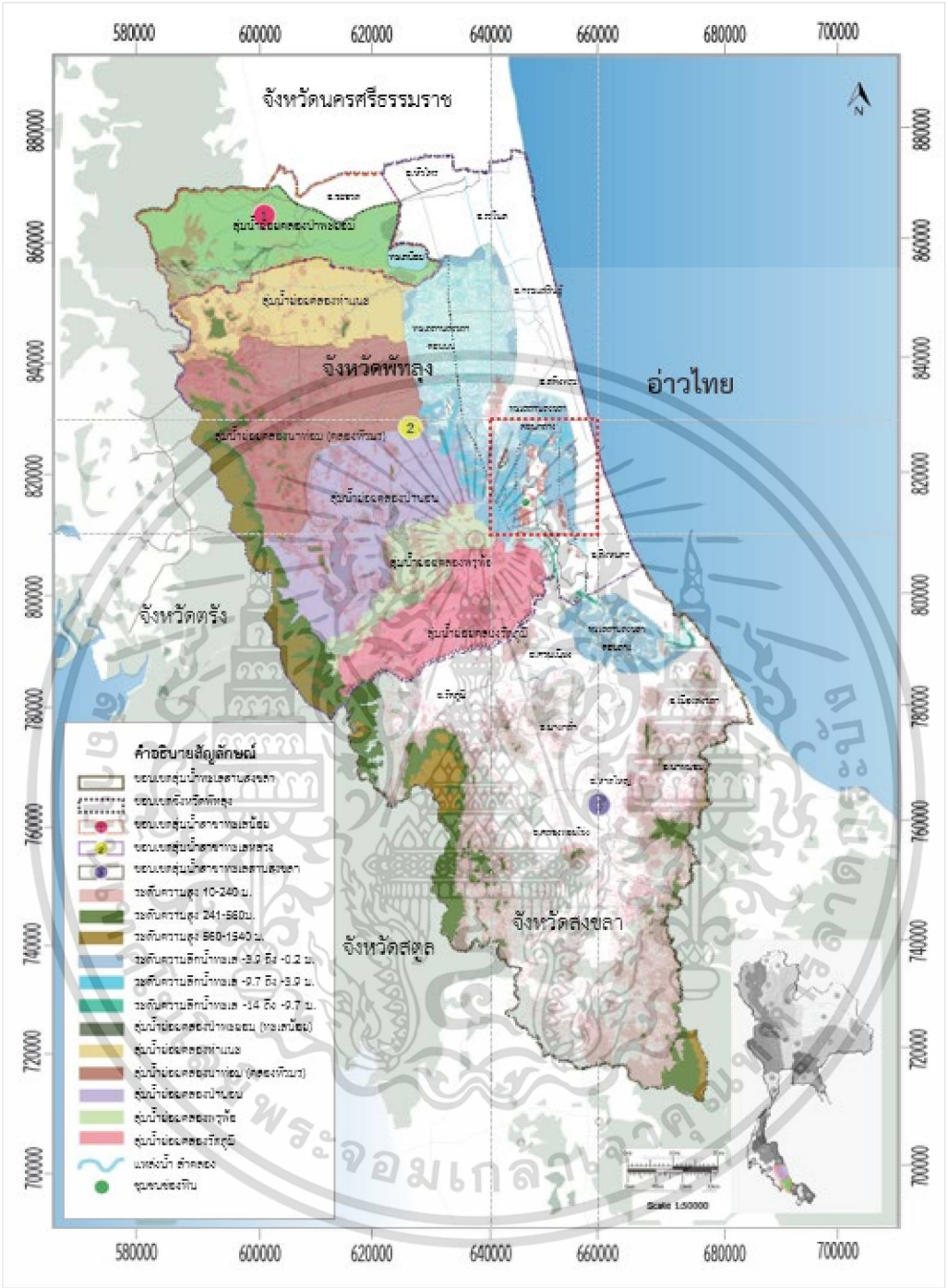

รูปที่ 6.2 แสดงขอบเขตตำบลเกาะหมากในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มาตราส่วน 1: 50000

ที่มา: โครงการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาอย่างยั่งยืน และ กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง พ.ศ. 2557 ดัดแปลงโดยผู้วิจัย (2563)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

6.1 ลักษณะที่ตั้ง อาณาเขต

ชุมชนช่องฟืน ตั้งอยู่บริเวณกลางตำบลเกาะหมากในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาตอนกลาง อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง ซึ่งมีระยะห่างจากอำเภอปากพะยูนประมาณ 5.5 กิโลเมตร มีขนาดพื้นที่ 106 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 66,250 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่น้ำ 66 ตารางกิโลเมตร และพื้นที่เกาะ 40 ตารางกิโลเมตร[2]

สามารถแบ่งตามลักษณะพิกัดทางภูมิศาสตร์จะตั้งอยู่ในระหว่างละติจูดที่ 7 องศา 20 ลิปดา 20 ฟิลิปดาเหนือถึง 7 องศา 30 ฟิลิปดาเหนือ และระหว่างลองติจูดที่ 100 องศา 19 ลิปดา ฟิลิปดาตะวันออกถึงลองติจูด 100 องศา 23 ลิปดา 23 ฟิลิปดาตะวันออก[3]

อาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับหมู่ที่ 5 ชุมชนปากบางนาคราช ตำบลเกาะหมาก
ทิศใต้	ติดต่อกับหมู่ที่ 1 ชุมชนท่าวา ตำบลเกาะหมาก
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับหมู่ที่ 5 ชุมชนปากบางนาคราช ตำบลเกาะหมาก
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับทะเลสาบสงขลาฝั่งจังหวัดพัทลุง

6.1.1 ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพชุมชนช่องฟืนจะมีลักษณะพื้นที่เป็นเกาะกลางทะเล บริเวณทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุง โดยพื้นที่ส่วนที่เป็นที่ราบขนานกับทะเลสาบสงขลา จะใช้พื้นที่สำหรับทำการประมงประเภทประมงพื้นบ้านขนาดเล็ก[4] บางส่วนเป็นเชิงเขามีลักษณะเป็นเนินเตี้ยๆ จะเป็นพื้นที่อยู่อาศัยของชุมชน และพื้นที่สำหรับทำเกษตรกรรม ได้แก่ ยางพารา และไม้ยืน เป็นต้น

[2] กรมพัฒนาที่ดิน,มปป

[3] สถาบันวิจัยสารสนเทศ ภูมิศาสตร์,2550

[4] ที่มา : http://www.khomak.go.th/page.php?id=4619

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปที่ 6.3 แสดงชุมชนช่องฟืน ตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง
ที่มา: google earth

6.1.2 ประวัติความเป็นมาของชุมชน

ชุมชนช่องฟืน เป็นชุมชนหนึ่งในตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง มีลักษณะพื้นที่เกาะที่โอบล้อมด้วยทะเลสาบสงขลาบริเวณทะเลสาบสงขลาตอนกลาง

เป็นชุมชนเก่าแก่อายุประมาณ 150 ปี ทะเลสาบสงขลาเขตอำเภอปากพะยูน สามารถพบเห็นทรัพยากรสัตว์น้ำนานาชนิด และทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ อีกทั้งเศษไม้ เศษฟืนที่ใช้เครื่องหุงต้มประกอบอาหารไปจำนวนมาก ทำให้คนในชุมชนและหมู่บ้านข้างเคียงต่างเข้ามาในชุมชนช่องฟืน และอีกส่วนหนึ่งนำไปแลกเปลี่ยนสินค้ากับชุมชนสทิงพระในพื้นที่ทะเลสาบฝั่งจังหวัดสงขลา เช่น สัตว์น้ำประเภทกุ้ง เพื่อนำไปแลกข้าวสาร พื้นที่อำเภอระโนด และแลกมันสำปะหลังกับชาวบ้านลำปำ จึงเรียกว่า “กุ้งหัวมัน” จากความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ประกอบกับชุมชนมีลักษณะเป็นช่องระหว่างภูเขาใช้เส้นทางการสัญจรเข้าออกชุมชนทางเดียว นอกจากนี้เส้นทางที่ใช้สัญจรผ่านแล้วนั้นมีการนำ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เศษไม้ เศษฟืนวางเรียงรายเป็นจำนวนมาก จึงเรียกบริเวณนี้ว่า “บ้านช่องฟืน” มาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งอยู่ห่างจากอำเภอปากพะยูนประมาณ 5.5 กิโลเมตร จากการสัมภาษณ์นายอีด มัธยม อายุ 82 ปี[5]

รูปที่ 6.4 แสดงบุคคลในชุมชนช่องฟืน

ที่มา: เปิดประตูสู่เกาะหมาก: 2550

การปกครองพื้นที่ตำบลเกาะหมาก สามารถแบ่งได้ 11 ชุมชน ดังนี้

ตารางที่ 6.1 แสดงการแบ่งชุมชนในตำบลเกาะหมาก

ลำดับหมู่บ้าน	ชุมชนในตำบลเกาะหมาก	มีเนื้อที่ (ไร่)
หมู่ที่ 1	ชุมชนท่าวา	4,997.312 ไร่
หมู่ที่ 2	ชุมชนช่องฟืน	18,276.141 ไร่
หมู่ที่ 3	ชุมชนแหลมกรวด	9,606.301 ไร่
หมู่ที่ 4	ชุมชนเกาะโคบ	10,005.251 ไร่
หมู่ที่ 5	ชุมชนปากบางนาคราช	2,241.979 ไร่
หมู่ที่ 6	ชุมชนเกาะหมาก	3,762.781 ไร่
หมู่ที่ 7	ชุมชนเขาขัน	24,796.493 ไร่
หมู่ที่ 8	ชุมชนเกาะเสือ	15,476.733 ไร่
หมู่ที่ 9	ชุมชนน้ำบ่อหมาก	4,591.236 ไร่
หมู่ที่ 10	ชุมชนหัวหิน	7,047.428 ไร่
หมู่ที่ 11	ชุมชนเกาะหมากเมืองใหม่	1,901.979 ไร่

ที่มา: http://www.khomak.go.th/page.php?id=4618 ค้นหาเมื่อ พ.ศ.2563

[5] อำร่อน รัตนดากุล และคณะ.(2550) **เปิดประตูสู่เกาะหมาก** โครงการการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้ มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน องค์การแอคชั่นเอด (action aid) OXFAM GB

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปที่ 6.5 แสดงขอบเขตตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง มาตราส่วน 1:80000

ที่มา: เปิดประตูสู่เกาะหมาก พ.ศ. 2550 ดัดแปลงโดยผู้วิจัย (2563)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

6.2 ระบบโครงสร้างพื้นฐาน

การคมนาคมทางบกชุมชนช่องฟืนใช้การเดินทางถนนทางหลวงหมายเลข 4181 (โคกทราย-ปากพะยูน) ตรงไปจนถึงอำเภอปากพะยูน และข้ามสะพานเกาะหมาก-ปากพะยูน*ในแผนที่หมายเลข 3* ไปยังพื้นที่ตำบลเกาะหมาก โดยชุมชนช่องฟืนมีระยะทางห่างจากอำเภอปากพะยูน ประมาณ 5.5 กิโลเมตร และการใช้การสัญจรถนนสายหลักบ้านท่าวา-อ่าวท่ายางในการสัญจรรอบตำบลเกาะหมาก และในอดีตซึ่งพื้นที่มีลักษณะเป็นเกาะกลางทะเล จึงมีรูปแบบการสัญจรทางน้ำใช้เรือเป็นพาหนะในการเดินทางมายังพื้นที่อำเภอปากพะยูน และเทียบท่าบริเวณตลาดปากพะยูน *ในแผนที่หมายเลข 4*

รูปที่ 6.6 แสดงระบบโครงสร้างพื้นฐานตำบลเกาะหมาก

ที่มา: เปิดประตูสู่เกาะหมาก: 2550 ดัดแปลงโดยผู้วิจัย (2563)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

6.3 ระบบเศรษฐกิจของชุมชน

ระบบเศรษฐกิจชุมชนช่องฟืน เป็นชุมชนที่มีการพึ่งพิงทรัพยากรภาคการเกษตร ซึ่งจะประกอบอาชีพประมงเป็นอาชีพหลัก และสวนยางพาราเป็นรอง หรืออาจจะรับจ้างทั่วไปเป็นชีพเสริม ซึ่งจะเห็นได้ว่าชุมชนช่องฟืนมีการประกอบอาชีพมากกว่า 1 อาชีพ ดังนี้

1) การทำประมงชุมชนช่องฟืน 149 ครัวเรือน เป็นการทำประมงพื้นบ้านขนาดเล็ก

2) การทำเกษตรกรรม ชุมชนช่องฟืน จำนวน 134 ครัวเรือน สามารถแบ่งได้ 2 ประเภท

- ประเภทยางพารา มีพื้นที่ประมาณ 953 ไร่
- ประเภทไม้ผล พืชไร่ต่างๆ มีพื้นที่ประมาณ 170 ไร่

3) ธุรกิจ และการบริการ ในพื้นที่ตำบลเกาะหมาก มีการบริการด้านการท่องเที่ยว ทำให้มีการบริการที่พักแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งชุมชนช่องฟืนมีการบริการ ดังนี้

- ช่องฟืนรีสอร์ท ให้บริการทางด้านการท่องเที่ยว รูปแบบวิถีชุมชนคนเกาะหมาก

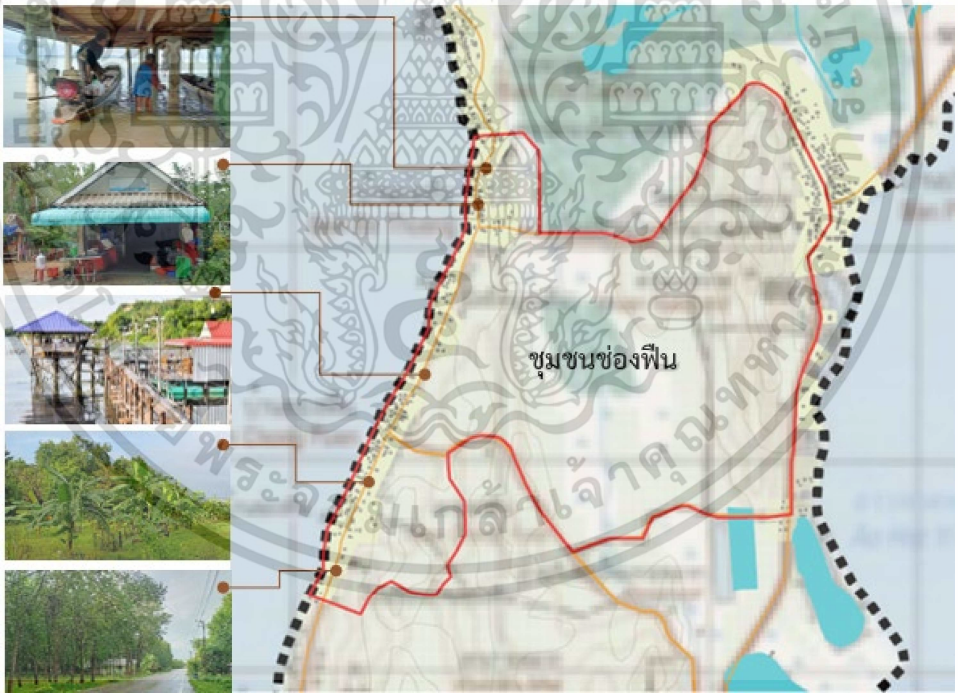

รูปที่ 6.7 แสดงตำแหน่งระบบเศรษฐกิจของชุมชนช่องฟืน ตำบลเกาะหมาก

ที่มา: เปิดประตูสู่เกาะหมาก: 2550 ดัดแปลงโดยผู้วิจัย (2563)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

6.4 ด้านสังคม และวัฒนธรรมของชุมชน

6.4.1 ประชากร

ตำบลเกาะหมากมีประชากรจำนวน 7,366 คน หรือจำนวน 2,291 ครัวเรือน สามารถแยกเป็นเพศชาย 3,576 คน เพศหญิง 3,790 คน ดังนี้

ตารางที่ 6.2 แสดงจำนวนครัวเรือนและประชากรในตำบลเกาะหมาก

หมู่ที่	ชื่อชุมชน	ครัวเรือน	เพศชาย	เพศหญิง	รวม
1	ชุมชนท่าวา	305	522	555	1,077
2	ชุมชนช่องฟืน	297	453	467	920
3	ชุมชนแหลมกราด	203	305	309	614
4	ชุมชนเกาะโคบ	186	299	300	599
5	ชุมชนปากบางนาคราช	195	358	387	745
6	ชุมชนเกาะหมาก	228	273	298	571
7	ชุมชนเขาชัน	102	132	124	256
8	ชุมชนเกาะเสือ	205	342	383	725
9	ชุมชนน้ำบ่อหมาก	144	197	211	408
10	ชุมชนหัวหิน	216	292	329	621
11	ชุมชนเกาะหมากเมืองใหม่	210	403	427	830
รวม (คน)		2,291	3,576	3,790	7,366
พื้นที่มีความหนาแน่นประชากร		**44.91 หรือ 42 คน/ตร.กม.**			

ที่มา: http://www.khomak.go.th/page.php?id=4618 ค้นหาเมื่อ พ.ศ.2563

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

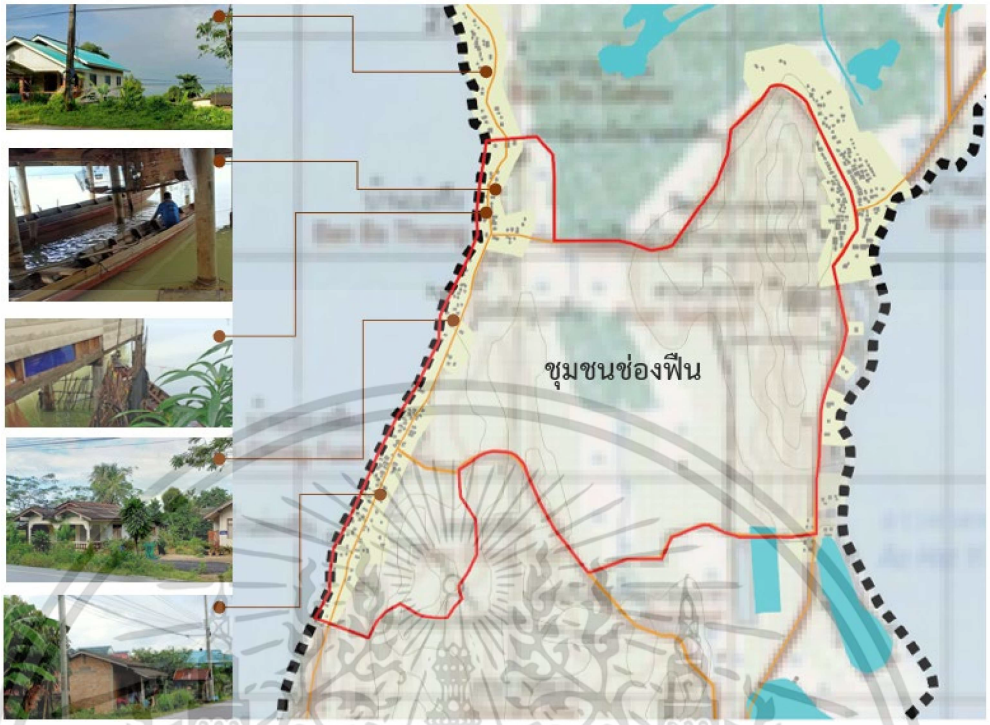

รูปที่ 6.8 แสดงรูปแบบอาคาร และที่อยู่อาศัยในชุมชนช่องฟืน

ที่มา: ผู้วิจัย (2563)

ลักษณะการอยู่อาศัยชุมชนช่องฟืน จะกระจายตัวอยู่บริเวณทางทิศตะวันตกติดต่อกับทะเลสาบ จะมีรูปแบบตัวอาคารที่มีความมั่งคงแข็งแรง และบางส่วนรูปแบบโครงสร้างเป็นเพิงไม้ที่จะใช้พื้นที่ เพื่อเป็นตำแหน่งการเทียบจอดเรือ บริเวณริมฝั่งทะเลสาบสงขลา หรือบริเวณใต้ถุนบ้าน

6.4.2 ระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ

1) สถานที่ราชการ ได้แก่

- องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก

2) สาธารณสุข ได้แก่

- โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านช่องฟืน

3) ด้านการศึกษา

- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก
- โรงเรียนบ้านช่องฟืน ให้บริการในระดับอนุบาลถึงระดับประถมศึกษา
- โรงเรียนบ้านปากบางนาคราช

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

4) ด้านศาสนสถาน ซึ่งมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่หลายหลายศาสนา ดังนี้

ศาสนาพุทธ

-วัดบางนาคราช ตั้งอยู่หมู่ที่ 5

ศาสนาอิสลาม

-มัสยิดนูรนดีน ตั้งอยู่หมู่ที่ 2

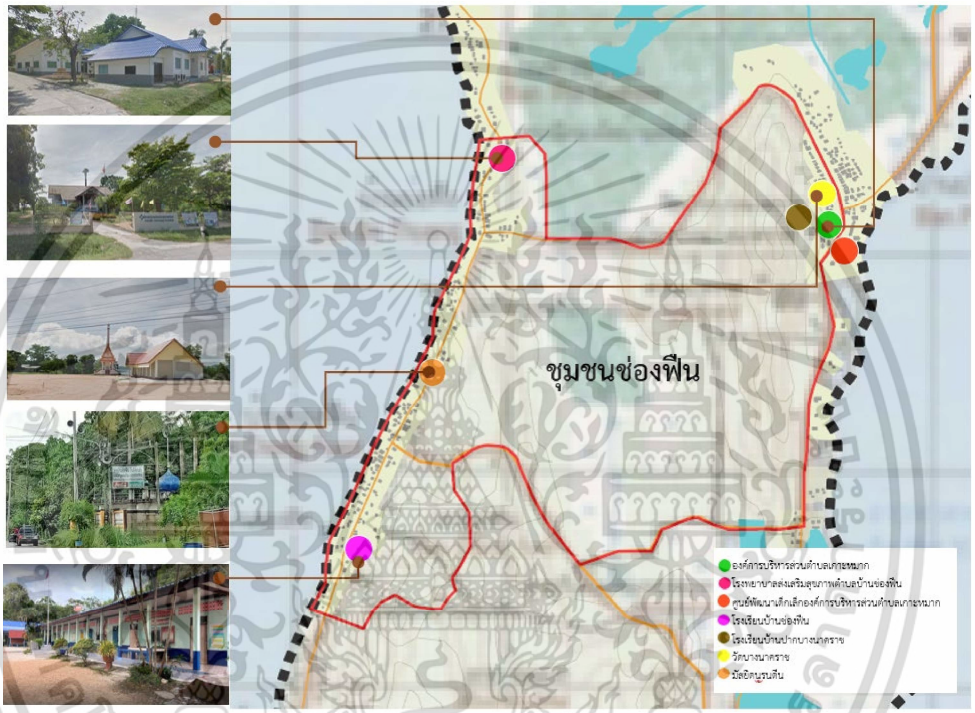

รูปที่ 6.9 แสดงระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ และตำแหน่งศาสนสถานในชุมชน

ที่มา: ผู้วิจัย (2563)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

6.4.3 วิถีชีวิตชุมชนช่องฟืน

ชุมชนช่องฟืน เป็นชุมชนชนบทขนาดเล็ก มีวิถีชีวิตที่ปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาล ซึ่งในช่วงมรสุมจะเป็นการทำประมงบริเวณริมทะเลสาบ และพื้นที่เขตอนุรักษ์เพื่อประทังชีวิต และจะมีการซ่อมแซมเครื่องมือประมง หรือการประดิษฐ์เครื่องมือประมง และบางส่วนก็จะทำการทำเกษตรในพื้นที่มักจะทำสวนยางพารามาตั้งแต่ปีพ.ศ.2442 และต่อมเริ่มจะเป็นเกษตรแบบผสมผสานมากยิ่งขึ้น[6]

ทั้งนี้การประกอบอาชีพเกษตรกรรม และทำประมงมักจะอาศัยสิ่งแวดล้อมทางสังคมร่วมกัน ก่อให้เกิดการดำรงชีพอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนอิสลามเป็นส่วนใหญ่ และกลุ่มอื่นๆ ซึ่งการเป็นอยู่การดำเนินชีวิตจะเป็นแบบพึ่งพาอาศัยกันซึ่งกันและกัน จากตัวบุคคลสู่กิจกรรมกลุ่มทางสังคมร่วมกัน

รูปที่ 6.10 แสดงวิถีชีวิตการทำประมงชุมชนช่องฟืน

ที่มา: ผู้วิจัย (2563)

ด้านภูมิปัญญาการดำรงชีพ

- ประเพณีการทำขวัญเรือ เพื่อเป็นการทำมาหากิน และความปลอดภัยตามความเชื่อชาวมุสลิม[7]
- ประเพณีผูกธงเข้าพรรษาที่เขาคลองกูด เพื่อแสดงสัญลักษณ์ช่วงการเข้าพรรษา[8]
- ประเพณีการลากพระทางน้ำ เป็นความเชื่อ เพื่อทำให้ฝนตกตามฤดูกาล

และต่อมาการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานมาอย่างต่อเนื่องทั้งการก่อสร้างสะพานเกาะหมาก-ปากพะยูนที่เชื่อมต่อกับตัวอำเภอปากพะยูน เพื่อการสัญจรที่มีความสะดวก และการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้วิถีชีวิต ความเชื่อในอดีตเริ่มเลือนหายไป และปัจจุบันสามารถทราบข่าวสารได้จากช่องทางอื่นมากขึ้น

---

[6] นิตติยา ทองเสนอ และอุทิศ สังขรัตน์:2558

[7] โครงการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้,2550: 52-53

[8] สมพร สุวรรณเรืองศรี: 2557

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

6.4.4 ความเชื่อ

1) ความเชื่อประจำถิ่น บ่อทวดตานาคราชตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ชุมชนช่องฟืน ในอดีตเป็นบ่อน้ำเพื่อให้คนในชุมชนได้นำน้ำเพื่อใช้อุปโภค บริโภค และภายหลังมีพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และระบบประปาหรือแหล่งน้ำที่ปลอดภัย ทำให้พื้นที่ดังกล่าวกลายเป็นแหล่งโบราณสถานของชุมชน และมีการทำบุญทุกปีเป็นต้นมา

รูปที่ 6.11 แสดงบ่อทวดตานาคราช และบุคคลในชุมชนช่องฟืน

ที่มา: เปิดประตูสู่เกาะหมาก: 2550

2) ความเชื่อจากการสังเกตสิ่งแวดล้อมที่สัมพันธ์กับสิ่งมีชีวิต

- การสังเกตความเปลี่ยนแปลงของปริมาณน้ำมาก จากการสังเกตแหล่งน้ำตามธรรมชาติจะมีสัตว์ประเภทหอยโข่งขึ้นไข่ที่สูง หรือหนอหญ้าครุนทอดปล้องยาว เป็นต้น

- การสังเกตเรื่องความเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาล เช่น ฤดูฝน จะสังเกตได้จากดอกชุมเห็ดเทศบาน เป็นต้น

- การสังเกตทรัพยากรสัตว์น้ำ จะสังเกตได้จากผิวน้ำบริเวณชายฝั่งขึ้นฟองอากาศ

รูปที่ 6.12 แสดงสิ่งแวดล้อมที่สัมพันธ์กับสิ่งมีชีวิต

ที่มา: เปิดประตูสู่เกาะหมาก พ.ศ.2550

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

6.5 ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน

6.5.1 ลักษณะทรัพยากรธรรมชาติพื้นที่เกาะหมาก

ลักษณะพื้นที่ยังคงปรากฏพื้นที่ป่าพรุ และยังคงสภาพป่าชายเลนมีความหนาแน่นรวมของต้นไม้ 81.07 ต้น/ไร่[9] แหล่งทรัพยากรประเภทป่าพรุ ป่าชายเลนในตำบลเกาะหมาก มีบทบาทสำคัญต่อที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ แหล่งวางไข่ การเจริญเติบโตของสัตว์น้ำเศรษฐกิจ และพันธุ์ไม้นานาชนิด จะช่วยป้องกันการกัดเซาะดินที่อยู่บริเวณชายฝั่งทะเลไม่ให้มีการพังทลาย [10]

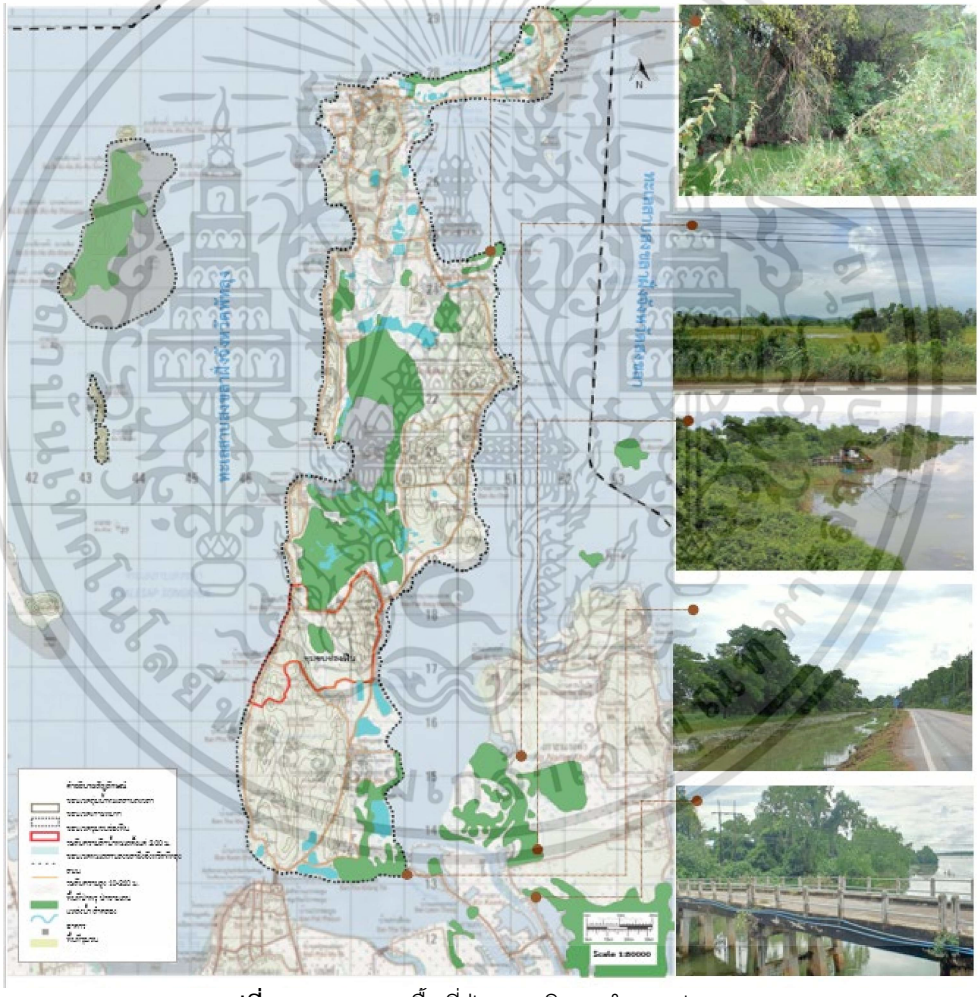

รูปที่ 6.13 แสดงพื้นที่ป่าพรุ บริเวณอำเภอปากพะยูน

ที่มา: ผู้วิจัย (2563)

[9] ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งจังหวัดพัทลุง: (2557) ,โครงการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้ : 2550 76-77

[10] นิวัฒน์ สวัสดิ์แก้ว: (2561)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

6.6 วิวัฒนาการของชุมชนช่องฟืนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง พื้นที่ทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุง

ชุมชนช่องฟืน เป็นชุมชนชาวประมงที่ตั้งอยู่ริมทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุง มีลักษณะระบบนิเวศ 3 น้ำจากการผสมผสานน้ำเค็มและน้ำจืดหรือเรียกว่า “น้ำกร่อย” ซึ่งอยู่ถัดจากทะเลสาบสงขลาตอนบนมีรูปแบบการดำรงชีพชาวประมงพื้นบ้าน จากความอุดมสมบูรณ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ บริเวณทะเลสาบสงขลาตอนกลาง และพืชพรรณไม้นานาชนิด

ต่อมาในปี พ.ศ.2498 มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานการสร้างเขื่อนปากระวะ บริเวณด้านเหนือลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เป็นการปิดกั้นการไหลเวียนระบบนิเวศที่เชื่อมต่อระหว่างทะเลสาบกับอ่าวไทย ทำให้ทะเลสาบสงขลาเกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งในอดีตจะเห็นได้จากการไหลเวียนของกระแสน้ำในทะเลสาบสงขลา ดังนี้

1) ระบบนิเวศน้ำจืด เป็นจะช่วงฤดูฝนประกอบกับลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้กระแสน้ำในอ่าวไทยมีทิศทางทวนเข็มนาฬิกา และน้ำจืดในทะเลสาบสงขลาจะไหลออกสู่อ่าวไทย

2) ระบบนิเวศน้ำเค็ม เป็นช่วงน้ำเค็มหนุนจากอ่าวไทยเข้าสู่ทะเลสาบสงขลามีลักษณะนิเวศน้ำกร่อยประกอบกับลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ เป็นช่วงที่สัตว์น้ำเข้ามาแพร่ขยายพันธุ์ และอยู่อาศัยบริเวณทะเลสาบสงขลาตอนกลาง

ขณะเดียวกัน บริเวณด้านเหนือของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา หรือพื้นที่อำเภอระโนด ได้มีการปิดเขื่อนปากระวะ เพื่อกักเก็บน้ำจืด สำหรับพื้นที่เกษตรกรรมประเภทนาข้าว ส่งผลกระทบต่อพื้นที่ทะเลสาบสงขลาสูญเสียระบบนิเวศน้ำกร่อยอย่างถาวร *ดังรูปที่ 6.14 การไหลเวียนของระบบนิเวศทะเลสาบสงขลา*

ภายหลังมีการพัฒนาพื้นที่บริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาตอนล่างในปี พ.ศ.2528-2531 การก่อสร้างท่าเรือน้ำลึกสงขลา จากการก่อสร้างกำแพงสร้างยื่นออกไปในทะเลสาบสงขลา เป็นการกีดขวางทางน้ำที่ไหลออกจากทะเลสาบสู่อ่าวไทย *“สมัยก่อนเดือนห้ามีสัตว์น้ำประเภทกุ้ง เข้ามาในทะเลสาบจำนวนมาก ตั้งแต่มีท่าเรือน้ำลึกก็หมดไป”*[11] จากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานซึ่งมีผลกระทบต่อทรัพยากรสัตว์น้ำไม่สามารถเข้ามาในทะเลสาบสงขลา อีกทั้งเครื่องมือจับสัตว์น้ำกีดขวางเส้นทางน้ำเป็นจำนวนมาก[12]

---

[11] แพรพิไล พันธุรัตน์.(2551) **ประกายไฟ...ในช่องฟืน** โครงการศึกษาองค์ความรู้ชุมชนต้นแบบ “ชุมชนประมงพื้นบ้านภาคใต้” หน้า 19.

[12] ที่มา : https://m.mgronline.com/daily/app-detail-purchase/9510000032201

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จนกระทั่ง ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรสัตว์น้ำประเภทปลาสามน้ำ ซึ่งเป็นสัตว์น้ำที่มีความเฉพาะในพื้นที่ทะเลสาบสงขลา บริเวณพื้นที่ตำบลเกาะหมากสูญพันธุ์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 และลักษณะระบบนิเวศ 3 น้ำ มีความเสื่อมโทรมอย่างต่อเนื่องเป็นต้นมา[13]

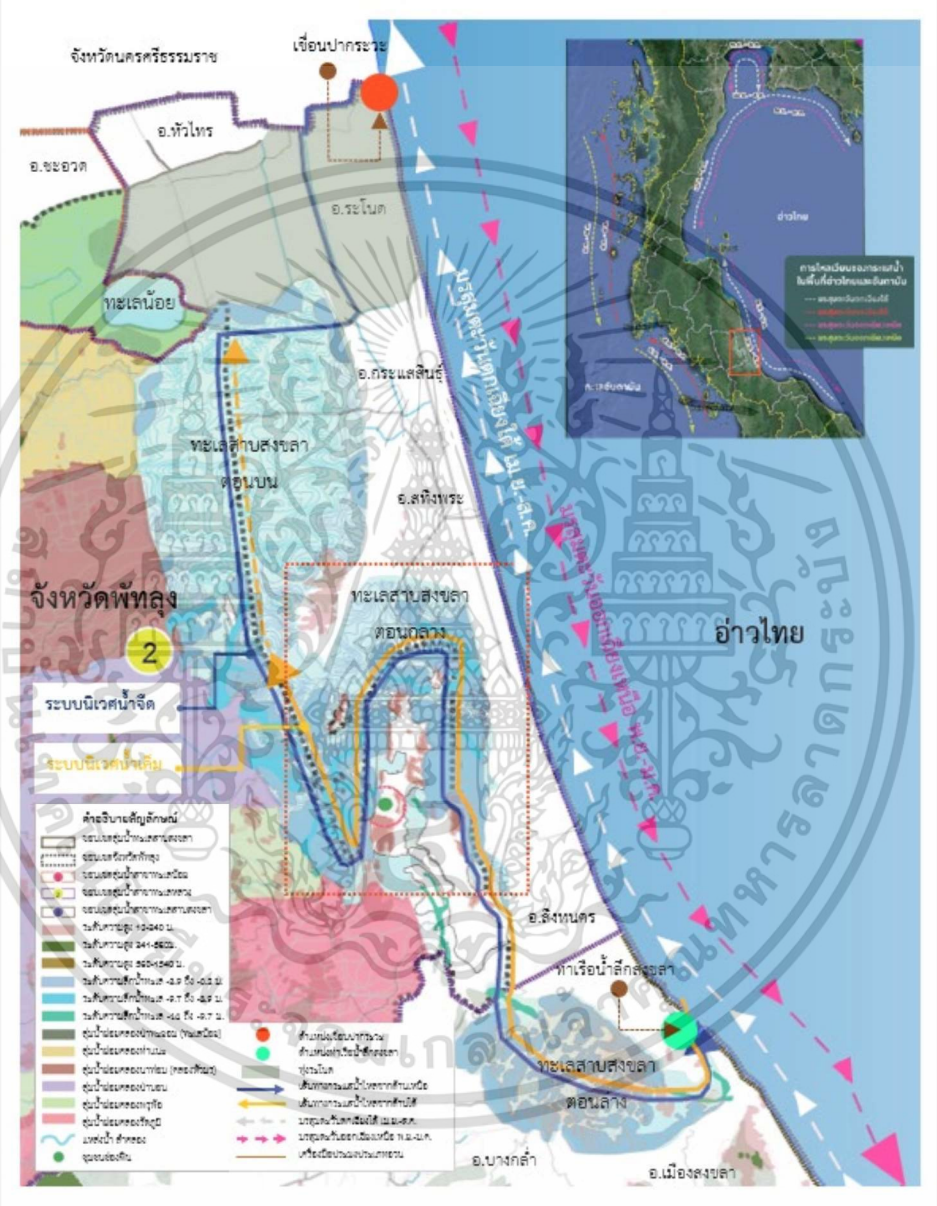

รูปที่ 6.14 แสดงการไหลเวียนของระบบนิเวศทะเลสาบสงขลา

ที่มา: https://www.dmcr.go.th/detailAll/23996/nws/ ดัดแปลงโดยผู้วิจัย (2563)

[13] กรมควบคุมมลพิษ.(2557)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ชุมชนช่องฟืนเป็นชุมชนที่ใช้ประโยชน์จากทะเลสาบสงขลา และเป็นพื้นที่รองรับน้ำจากทะเลสาบตอนบนประกอบกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานโดยรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาอย่างต่อเนื่อง เพื่อเพิ่มศักยภาพลุ่มน้ำทะเลาบสงขลา แต่นั้นย่อมมีผลกระทบต่อชุมชนช่องฟืน และชุมชนโดยรอบทะเลสาบสงขลาในการประกอบอาชีพประมงลดน้อยลง กระทั่งเห็นได้จากวิถีประมงและจำนวนเรือที่ลดลง หรือเกิดการเปลี่ยนแปลงอาชีพบ้างก็ประกอบอาชีพที่มากกว่า 1 อาชีพ เพื่อการอยู่รอด ซึ่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตผู้คนในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

จากนั้นชุมชนเริ่มตระหนักถึงการจัดการทรัพยากรทางทะเลที่เปลี่ยนแปลง ระยะแรกมีเพียงชุมชนช่องฟืนเริ่มมีการจัดการทรัพยากรด้วยเขตการอนุรักษ์ฯ ชุมชนแรกของตำบลเกาะหมาก เพื่อการอยู่รอดของชุมชนท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อม

อย่างไรก็ตาม การคิดค้นวิธีการฟื้นฟูทะเลสาบของกลุ่มแกนนำชาวประมง *“ทำอย่างไรจึงสามารถให้คนทั้งชุมชนเห็นความสำคัญและร่วมมือกันดูแลทะเลสาบ”*[14] ผ่านการรวมกลุ่ม คือ กลุ่มออมทรัพย์บ้านช่องฟืน เพื่อร่วมกันจัดการทรัพยากรทะเลสาบสงขลา ขณะเดียวกันในปี พ.ศ.2533 โครงการแลใต้[15] ได้ร่วมกับชุมชนในการฟื้นฟูทะเลสาบ แต่ยังไม่สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงและทรัพยากรทะเลสาบสงขลาหรือจำนวนทรัพยากรสัตว์น้ำมากนัก เนื่องด้วยขาดความต่อเนื่องในการจัดการทรัพยากร และการสร้างความเข้าใจแก่ชุมชน เป็นต้น และต่อมาทรัพยากรเสื่อมโทรมหนักขึ้นทำให้ชุมชนต่างร่วมกันจัดการทรัพยากร เพื่อให้สามารถดำรงวิถีชาวประมงต่อไปได้

จนกระทั่ง ชุมชนเริ่มมีการจัดการทรัพยากรของชุมชนช่องฟืน จากการทดลองทำเขตอนุรักษ์ในระยะ 500 เมตรเป็นครั้งแรก เริ่มเห็นสภาพการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากร และมีการแก้ไขเพิ่มเติมมาอย่างต่อเนื่องทั้งการปรับเปลี่ยนรูปแบบการบริหารจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ทรัพยากรในปัจจุบันที่เอื้อประโยชน์แก่ชุมชนช่องฟืน และมีการอนุโลม ช่วงมรสุม สามารถทำประมงในเขตอนุรักษ์ฯ ได้ แต่จะเป็นไปตามเงื่อนไขและการตกลงของชุมชนช่องฟืน เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์พื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ในขณะเดียวกันก็ต้องมีการอนุรักษ์ ฟื้นฟูทรัพยากรสัตว์น้ำให้สมดุลกับระบบนิเวศและเกิดความยั่งยืน

จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงสภาพทรัพยากรทะเลสาบสงขลาควบคู่กับการบริหารจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ ตามกฎกติกาชุมชนช่องฟืน สามารถแบ่งได้ 4 ช่วง ดังนี้

1) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติด้วยการทำเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ พ.ศ.2536

2) การบริหารจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ และการกำหนดกฎกติกาเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำชุมชนช่องฟืน พ.ศ.2548

---

[14] อูสัน แหละหีม. (2551) แกนนำชาวประมงชุมชนช่องฟืน

[15] ไสว หนูยก.(2533) เจ้าหน้าที่พัฒนาองค์กรเอกชน NGOs ภายใต้ “โครงการแลใต้”

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3) การบริหารจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ เขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำชุมชนช่องฟืน และมีการแก้ไขเพิ่มเติมพ.ศ. 2549

4) การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำด้วยเขตอนุรักษ์ฯ และเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำชุมชนช่องฟืน พ.ศ. 2561 จนถึงปัจจุบัน ดังนี้

การจัดการทรัพยากรทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุง มีการร่วมกันจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ ชุมชนช่องฟืนนั้น เพื่อการฟื้นฟูทรัพยากรให้มีสภาพดีขึ้น ทำให้ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ทะเลสาบสงขลาในการดำรงชีพ และการปรับปรุงและแก้ไขกฎกติกาชุมชนมาแล้วจำนวน 4 ครั้ง เพื่อสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากร และชุมชนสามารถอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติโดยมีการกำหนดการใช้ประโยชน์ในพื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ ควบคู่กับการอนุรักษ์ทรัพยากรต่างๆ เช่น ทรัพยากรสัตว์น้ำ ทรัพยากรป่าพรุและป่าชายเลน เป็นต้น และมีเงื่อนไขที่ร่วมกันตกลงของชุมชนช่องฟืน โดยสามารถอธิบายรายละเอียดได้ ดังนี้

6.6.1 ช่วงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติด้วยการทำเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ พ.ศ.2536

จากปัญหาทรัพยากรทะเลสาบสงขลาเสื่อมโทรมนั้น เป็นผลกระทบต่อการลดลงของทรัพยากรสัตว์น้ำตั้งแต่ปี พ.ศ.2536 ชุมชนช่องฟืน ซึ่งตั้งอยู่บริเวณทะเลสาบสงขลาตอนกลาง ปรากฏการณ์ดังกล่าวสร้างความเดือดร้อนแก่ชุมชน เนื่องจากชุมชนช่องฟืนอาศัยแหล่งทรัพยากรทะเลสาบสงขลาในการดำรงชีพ ทำให้แกนนำชาวประมงร่วมกันจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์พืชพันธุ์สัตว์น้ำ และมีการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเกิดการรวมกลุ่ม ได้แก่ ชมรมชาวประมง อำเภอปากพะยูน และประมงอาสาชุมชนช่องฟืน เป็นต้น [16]

การจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ ชุมชนช่องฟืน ในปี พ.ศ.2538 ทำให้ชุมชนต้องประสบปัญหาต่างๆ ได้แก่ (1) การลักลอบเข้ามาทำประมงในเขตเขตอนุรักษ์ฯ (2) การจับทรัพยากรสัตว์น้ำขนาดเล็ก (3) ขาดความความร่วมมือของชุมชน และ (4) ขาดความเข้าใจหลักการทำเขตอนุรักษ์ฯ เพื่อเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ ทำให้แกนนำชาวประมงมีการสร้างความเข้าใจแก่ชุมชน และเริ่มเป็นที่ยอมรับกัน

จนถึงปี พ.ศ.2541 ปัญหาทรัพยากรเสื่อมโทรมหนักมาก จากหลายๆปัจจัย ทั้งการจัดการที่ขาดความต่อเนื่อง ขาดการสนับสนุน และขาดความร่วมมือของชุมชน ทำให้แกนนำชาวประมงก็เริ่มหยุดการอนุรักษ์ ฟื้นฟูทรัพยากร ทำให้อาชีพประมงลดลง และร่วมประสบปัญหาทรัพยากรสัตว์น้ำขาดแคลนร่วมกันทั้งชุมชน ครั้งนั้นก็เปรียบเหมือนกลวิธีของแกนนำชาวประมง กระทั่งชาวประมงมี

[16] แพรพิไล พันธุรัตน์.(2551) **ประกายไฟ...ในช่องฟืน** “ชุมชนประมงพื้นบ้านภาคใต้” หน้า 25-27.

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ความประสงค์จะทำเขตอนุรักษ์ฯ เพราะหมดสิ้นหนทางการดำรงชีวิต จึงเกิดการทำเขตอนุรักษ์อีกครั้ง เป็นการทดลองทำในระยะ 500 เมตรจากฝั่ง[17] และเป็นชุมชนเดียวในตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน

การจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ เห็นผลลัพธ์ที่ดี จากปรากฏการณ์พบเห็นทรัพยากรสัตว์น้ำ ได้แก่ ปลาหัวโม่ง ปลาหัวอ่อน เป็นต้น และเป็นการสร้างความเชื่อมั่นที่ว่า “ทะเลสาบยัง...เราอยู่ได้”[18] การที่ทะเลสาบมีสภาพความสมบูรณ์นั้น ชุมชนก็สามารถใช้ประโยชน์ และยังคงดำรงชีพได้เช่นกัน แต่นั่นก็ยังไม่ใช่วิธีการแก้ไขปัญหาทรัพยากรทะเลสาบสงขลาได้อย่างยั่งยืน

เพราะฉะนั้นจำเป็นต้องสร้างความเข้าใจภายในชุมชนถึงการอนุรักษ์สัตว์น้ำ โดยการจัดการทรัพยากรด้วยการทำเขตอนุรักษ์ฯ ซึ่งหลักการของเขตอนุรักษ์ฯ ที่ร่วมกันกำหนด เพื่อจะเป็นแหล่งอนุบาลพันธุ์สัตว์น้ำให้มีอัตราเติบโต และชุมชนมีแหล่งทำมาหากินต่อไป ระยะต่อมาแหล่งทรัพยากรเริ่มฟื้นฟู และอุดมสมบูรณ์สะท้อนให้เห็นสัตว์น้ำมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเป็นที่ต้องการของชุมชนช่องฟืน และทำให้ชาวประมงมีความประสงค์จะขยายพื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ เพิ่มขึ้น

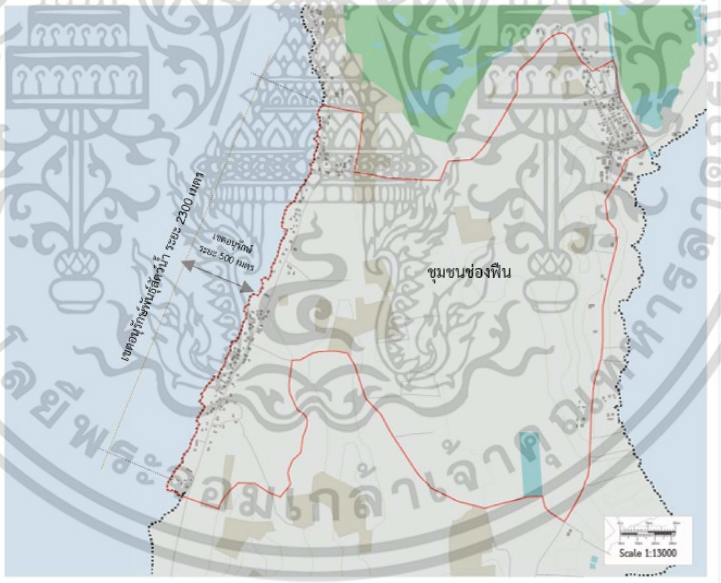

รูปที่ 6.15 แสดงการทดลองทำเขตอนุรักษ์ระยะ 500 เมตร

ที่มา: ผู้วิจัย (2563)

[17] เบญจวรรณ เพ็งหนู .(2559) **“กติกาชุมชนเพื่อการประมงที่ยั่งยืน”** โครงการภายใต้แผนพัฒนาลุ่มน้ำ หน้า 34.

[18] แพรพิไล พันธุรัตน์.(2551) **ประกายไฟ...ในช่องฟืน** “ชุมชนประมงพื้นบ้านภาคใต้” หน้า 25.

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

6.6.2 การบริหารจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ และการกำหนดกฎกติกาเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำชุมชนช่องฟืน พ.ศ.2548

สภาพทรัพยากรทะเลสาบสงขลาเริ่มปรากฏให้เห็นทรัพยากรสัตว์น้ำเพิ่มขึ้น จากการทำเขตอนุรักษ์ฯ ในระยะแรก จนกระทั่งในปี พ.ศ.2548 และทำให้ชาวประมงมีความประสงค์เพิ่มพื้นที่เขตอนุรักษ์หน้าบ้านชุมชนช่องฟืน ออกไปอีก 500 เมตร และมีการกำหนดเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำชุมชนช่องฟืน ซึ่งมีลักษณะและข้อกำหนด ดังนี้

จากการทำเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำระยะแรกที่ผ่านมา ทำให้เห็นถึงปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน จึงได้มีการแก้ไขและเพิ่มเติมข้อกำหนดในการทำประมง ประกอบด้วย

- ลักษณะพื้นที่เขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำชุมชนช่องฟืน ระยะทางจากตลิ่ง 500 เมตร เป็น 1,000 เมตร และมีความยาวตลอดแนวชุมชน เป็นเขต 2 ชั้น

- ข้อกำหนด ดังนี้ (1) เขตชั้นใน เป็นเขตสำหรับปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ และห้ามทำการประมงทุกชนิด ยกเว้นช่วงกุ้งหัวมัน สามารถเข้ามาทำประมงได้ และ (2) เขตชั้นนอก ห้ามล้อมกระทุ้งน้ำ และจำกัดขนาดตาอวน 5 เซนติเมตรขึ้นไป

ซึ่งการบริหารจัดการดังกล่าว ทำให้คนในชุมชนยอมรับการทำเขตอนุรักษ์ฯ จึงเกิดความหวนแหนทรัพยากร และมีคณะทำงานในการออกตรวจดูแลเขตอนุรักษ์ฯ ดังนี้ (1) ประมงอาสา (2) เจ้าหน้าที่หน่วยงานอนุรักษ์ทรัพยากรประมงน้ำจืด จังหวัดพัทลุง และ (3) ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น[19] และมีการปล่อยสัตว์น้ำในเขตอนุรักษ์ฯอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งสามารถวัดความอุดมสมบูรณ์และทรัพยากรทะเลสาบได้จากรายได้ ตลอดจนการประกอบอาชีพประมงในชุมชนเพิ่มขึ้น ดังนี้

1) รายได้จากการจับสัตว์น้ำ 150 บาทต่อครั้ง ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับปัจจุบัน จะเห็นได้ว่ารายได้เพิ่มขึ้นเป็น 300-500 บาทต่อครั้ง[20]

2) ในช่วงน้ำเค็ม เดือนมีนาคม-เมษายน เป็นช่วงฤดูกุ้งกุลาดำ ซึ่งอยู่ระหว่างค่าความเค็ม 15-20 ppt[21] เป็นช่วงยกเว้นสามารถทำประมงภายในเขตอนุรักษ์ฯ และสร้างรายได้แก่ชาวประมงเป็นอย่างมาก

---

[19] นิติยา ศรีพูล และเบญจวรรณ เพ็งหนู. (2564) **กลยุทธ์การบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืนของชุมชนช่องฟืน ตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง**

[20] แพรพิไล พันธุรัตน์.(2551) **ประกายไฟ...ในช่องฟืน** “ชุมชนประมงพื้นบ้านภาคใต้” หน้า 31.

[21] สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง. (2548) ระดับค่าความเค็มต่อการเจริญเติบโตของสัตว์น้ำ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

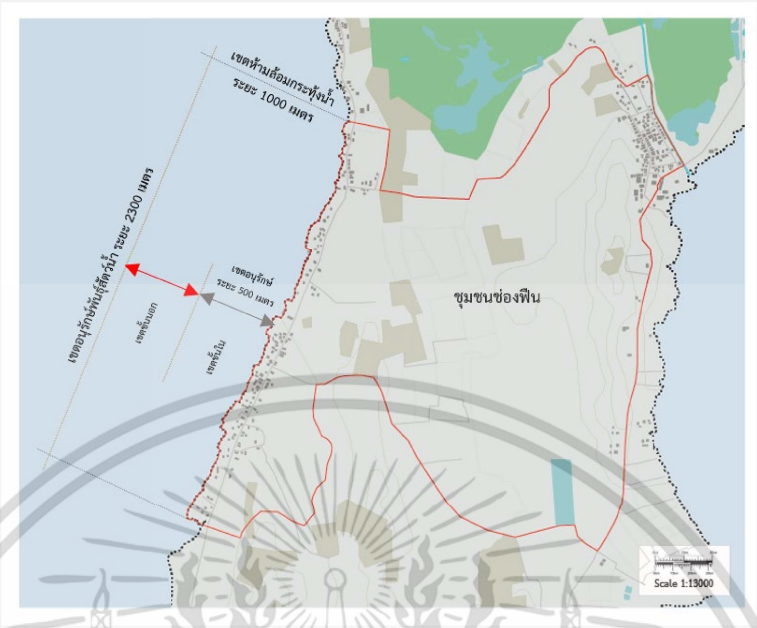

รูปที่ 6.16 แสดงเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำระยะ 1000 เมตร

ที่มา: ผู้วิจัย (2563)

การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง รูปแบบการทำเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ และการกำหนดกฎกติกาเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำชุมชนช่องฟืน ในช่วงปี พ.ศ.2548-2551 ได้รับการประกาศเป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ “**เขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำชุมชนช่องฟืน**”[22]พ.ศ.2548 เพื่อเป็นการกำหนดเครื่องมือในการทำประมงที่มีความเหมาะสม และไม่ทำลายแหล่งที่อยู่อาศัยของทรัพยากรสัตว์น้ำในเขตอนุรักษ์ฯ

6.6.3 การบริหารจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ เขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำของชุมชนช่องฟืน และมีการแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2549

จากการการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ และการกำหนดเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำในปี พ.ศ.2548 ต่อมาภายใต้แผนพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้มีการกำหนดกติกาชุมชน เพื่อการประมงที่ยั่งยืน และได้มีการปรับปรุงกฎกติกาเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำบ้านช่องฟืน ซึ่งจะเห็นได้ว่าการมีการกำหนดเครื่องมือการทำประมงเพียงบางประเภท ยังขาดการครอบคลุมทุกประเภทของเครื่องมือประมง และวิธีการใช้เครื่องประมงแต่ละประเภท จึงมีการแก้ไขเพิ่มเติมในปี พ.ศ. 2549 เป็นต้นมา สามารถแบ่งการกำหนดเขตอนุรักษ์ฯ ออกเป็นเขต 2 ชั้น ดังนี้

[22] อูสัน แหละหีม. (2551) นายกสมาคมชาวประมงรักษ์ทะเลสาบ อำเภอปากพะยูน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การกำหนดรูปแบบการทำประมง และการใช้เครื่องมือประมง ได้แก่

- เขตชั้นใน เป็นเขตสำหรับปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำและห้ามทำการประมงทุกชนิด ในส่วนที่แก้ไขเพิ่มเติม เขตชั้นที่ 1 เป็นเขตปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ (เขตริมตลิ่ง) ซึ่งมีระยะจากตลิ่งออกไป 250 เมตร โดยมีกติกา ดังนี้ (1) ห้ามวางกัดทุกชนิดภายในเขตปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ (เขตชายตลิ่ง) 1 จากตลิ่งระยะ 250 เมตร (2) ห้ามทอดแหภายในเขตฯ (3) ห้ามดักไซกุ้งนาภายในเขตฯ (4) ห้ามโล๊ะกุ้งภายในเขตฯ (5) ห้ามถีบรูและจมบอกปลาดุกทะเลภายในเขตฯ (6) ห้ามดักกุ้งแม่กุ้ง ตาอวนต่ำกว่า 4 เซนติเมตร (7) ห้ามยิงปลาทั่วไปภายในเขตฯ (8) ห้ามราวเบ็ดภายในเขตฯ (9) ห้ามครอบเทียวภายในเขตฯ

- เขตชั้นนอก ห้ามล้อมกระทุ้งน้ำ และจำกัดขนาดตาอวน 5 เซนติเมตรขึ้นไป ในส่วนที่แก้ไขเพิ่มเติม เขตชั้นที่ 2 เขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำ (เขตข้างนอก) 2 เป็นพื้นที่ต่อเนื่องจากเขตริมตลิ่งความกว้าง 1000 เมตร ตลอดแนวโดยมีกติกา ดังนี้ (1) ห้ามล้อมกระทุ้งน้ำทุกชนิดจากเขตในระยะ 850 เมตร (2) ห้ามวางกัดต่ำกว่า 5 เซนติเมตร ยกเว้นฤดูกุ้งหัวมัน (3) ห้ามวางกัดจับกุ้งกุลาดำต่ำกว่า 5 เซนติเมตร (4) ห้ามทอดแหต่ำกว่า 3 เซนติเมตร (5) ห้ามดักไซแม่กุ้งอวนต่ำกว่า 4 เซนติเมตร (6) ห้ามถีบรู และจมบอกปลาดุกทะเล (7) ห้ามยิงปลาทั่วไปภายในเขตฯ และในส่วนที่เพิ่มเติมบทลงโทษ จะเป็นการตักเตือน และอายัติเครื่องมือประมง

ต่อมาช่วงปี พ.ศ.2552 สภาพทรัพยากรมีความอุดมสมบูรณ์ ปรากฏให้เห็นจากปริมาณทรัพยากรสัตว์น้ำในพื้นที่ และรายได้ชาวประมงเพิ่มมากขึ้นจาก 300 บาท เป็น 500-1000 บาท ซึ่งในการแก้ไขเพิ่มเติมกฎกติกา สามารถพบเห็นสัตว์น้ำ และเครื่องมือตามที่มีการกำหนด ดังนี้

เครื่องมือประเภทไซนั่ง ในการจับสัตว์น้ำ ได้แก่ จิ้มฟันจระเข้ ปลาโคบ ปลาขี้ตัง ปลากระบอก ปลามิหลัง ปลาหัวโม่ง ปลาบู่ ปลาบุตรี กุ้งก้ามกราม กุ้งกุลาดำ เป็นต้น

เครื่องมือประเภทอวนลอย สัตว์น้ำที่จับได้ ได้แก่ ปลามิหลัง ปลาแขยง ปลาขี้จีน ปลาวัว กุ้งหัวแข็ง เป็นต้น[23]

ส่งผลให้ชาวประมงชุมชนช่องฟืนมีการแก้ไขพื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ โดยการกำหนดเขตอนุรักษ์เขตชั้นในจากฝั่งออกไปในทะเล 250 เมตร เป็นเขตปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ และร่วมกันกำหนดกติกาข้อตกลงชุมชน คือ ในเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำ ห้ามถีบรูปลามิหลัง ห้ามยิงลูกดอก ห้ามดักไซกุ้งนา จากทรัพยากรอันอุดมสมบูรณ์สามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ทะเลสาบแล้วนั้น

จะเห็นได้ว่าทรัพยากรธรรมชาติในบางช่วง เช่น ช่วงน้ำทะเลหนุน ทำให้อัตราสัตว์น้ำเข้ามาในพื้นที่ทะเลสาบสงขลาเป็นจำนวนมาก นอกเหนือจากพื้นที่ทั่วทั้งทะเลสาบแล้วก็จะอยู่ในบริเวณเขต

---

[23] เบญจวรรณ เพ็งหนู .(2559) **“กติกาชุมชนเพื่อการประมงที่ยั่งยืน”** โครงการภายใต้แผนพัฒนาลุ่มน้ำ หน้า 53.

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

อนุรักษ์ของชุมชน จึงทำให้เห็นความหลากหลายของทรัพยากรประมง และการใช้ประโยชน์พื้นที่ทะเลสาบ ได้มียกเว้น และการอนุโลมของกฎกติกาของชุมชน คือ

1) ยกเว้นฤดูกุ้งหัวมัน อนุญาตให้วางอวนในพื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ

2) ช่วงฤดูมรสุม มีการอนุโลมให้ทำประมงในพื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ เพราะด้วยปัจจัยด้านธรรมชาติ ซึ่งจะกระทบต่อการประกอบอาชีพของชุมชน และทำให้ชาวประมงต่างยอมรับกฎกติกาที่กำหนดขึ้น

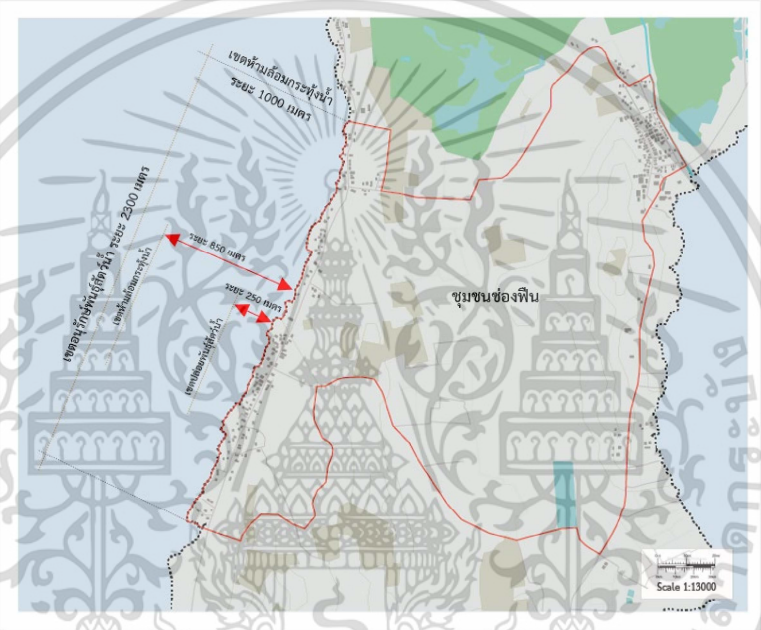

รูปที่ 6.17 แสดงเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำแก้ไขเพิ่มเติม

ที่มา: ผู้วิจัย (2563)

จนกระทั่งในปี พ.ศ.2561-ปัจจุบัน มีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎกติกาเขตปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ และเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำ เพื่อสามารถเป็นแหล่งที่อยู่ของทรัพยากรสัตว์น้ำ และสามารถใช้ประโยชน์อย่างเต็มศักยภาพ จากพื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ ในช่วงที่มีการอนุโลม จะปรากฏสัตว์น้ำที่มีอัตราการเติบโตเต็มที่ และไม่กระทบต่อวัฏจักรชีวิตของทรัพยากรสัตว์น้ำ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

6.6.4 การบริหารจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ และเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำชุมชนช่องฟืน พ.ศ.2561 จนปัจจุบัน

การกำหนดกฎกติกาเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำ เป็นการกำหนดเครื่องมืออย่างครอบคลุมในการการใช้ประโยชน์จากเขตอนุรักษ์ฯ เพื่ออัตราการเติบโตของทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างเต็มที่ และการกำหนดพื้นที่เขตอนุรักษ์ในระยะ 1000 เมตร ตามประกาศการแก้ไขเพิ่มเติม ปี พ.ศ.2561 จนถึงปัจจุบัน มีการปรับปรุงกฎกติกาเขตปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ (เขตชายตลิ่ง) 1 และเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำ (เขตข้างนอก) 2 ดังนี้

- การกำหนดเขตชั้นที่ 1 เป็นเขตปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ (เขตริมตลิ่ง) 1 ดังนี้ (1) ห้ามวางอวนทุกชนิดภายในเขตปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำตลิ่ง ประมาณ 250 เมตร (ยกเว้นฤดูกุ้งหัวมันและอวดลอยจิ้มฟันจระเข้) (2) ห้ามทอดแหภายในเขตปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ (3) ห้ามดักไซแม่กุ้ง ตาอวนต่ำกว่า 4 เซนติเมตร (4) ห้ามดักไซกุ้งนาภายในเขตฯ (5) ห้ามโล๊ะกุ้งภายในเขตฯ (6) ห้ามถีบรูและจมบอกปลามิหลังภายในเขตฯ (7) ห้ามยิงปลาทั่วไปภายในเขตฯ (8) ห้ามราวเบ็ดภายในเขตฯ (9) ห้ามครอบเทียวภายในเขตฯ

- การกำหนดเขตชั้นที่ 2 เขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำ (เขตข้างนอก) 2 ดังนี้ (1) ห้ามล้อมกระทุ้งน้ำทุกชนิดจากฝั่ง 1000 เมตร (2) ห้ามวางกัดต่ำกว่า 5 เซนติเมตร ยกเว้นฤดูกุ้งหัวมัน และอวนปลาบุตรี (3) ห้ามทอดแหต่ำกว่า 4 เซนติเมตร (4) ห้ามดักไซแม่กุ้งอวนต่ำกว่า 4 เซนติเมตร (5) ห้ามถีบรู ปลามิหลังภายในเขตฯ (6) ห้ามยิงปลาทั่วไปภายในเขตฯ

บทลงโทษ (1) ริบเครื่องมือทำประมง เช่น อวนชนิดต่างๆ พร้อมสัตว์น้ำ (2) ดำเนินคดี

ซึ่งในส่วนที่แก้ไขเพิ่มเติมการกำหนดเขตชั้นที่ 2 เขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำ (เขตข้างนอก) 2 ดังนี้

ในส่วนที่แก้ไขเพิ่มเติม การกำหนดเขตชั้นที่ 2 เขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำชนิด จากฝั่ง 1000 เมตร มีการเพิ่มข้อกำหนดห้ามวางกัดจับกุ้งกุลาดำต่ำกว่า 5 เซนติเมตร ห้ามทอดแหต่ำกว่า 4 เซนติเมตร และเพิ่มข้อยกเว้นของทรัพยากรสัตว์น้ำ คือ ฤดูอวนปลาบุตรี จะเห็นว่าช่วงในปี พ.ศ.2561 ที่มีการแก้ไขเพิ่มเติม เพื่อให้สอดคล้องกับทรัพยากรประมงในพื้นที่ทะเลสาบ และยังคงความยั่งยืนของทรัพยากรสัตว์น้ำพื้นถิ่นในชุมชนช่องฟืน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

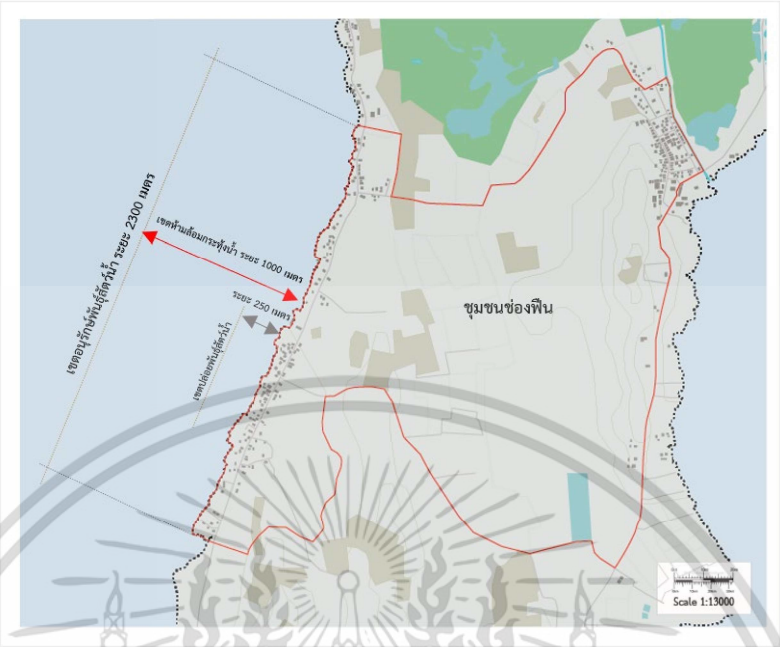

รูปที่ 6.18 แสดงเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำ พ.ศ.2561

ที่มา: ผู้วิจัย (2563)

ฉะนั้น ในการจัดการทรัพยากรน้ำและประมงชุมชนช่องฟืน ทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุง จากที่กล่าวมานั้นทรัพยากรธรรมชาติที่มีมากมายในอดีต แต่ในปัจจุบันเกิดความเสื่อมโทรมจากปัจจัยทั้งด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศ

จนกระทั่ง ชุมชนเริ่มจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ ชุมชนช่องฟืนเป็นชุมชนหนึ่งที่ให้ความสำคัญด้านทรัพยากรทะเลสาบสงขลา และการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ พื้นที่ทะเลสาบสงขลา เพื่อให้มีสภาพทรัพยากรที่ดีขึ้น โดยมีการศึกษาข้อมูลทรัพยากรสัตว์น้ำ ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบจะเห็นถึงความแตกต่างของปริมาณสัตว์น้ำที่จับ ดังนี้

-ในพื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ โดยใช้เครื่องมือประมงประเภทอวนในการจับสัตว์น้ำ จะเห็นได้ว่าปริมาณทรัพยากรสัตว์น้ำที่จับได้ 13 กิโลกรัมต่อครั้ง ได้แก่ ปลามิหลัง ปลาหัวโม่ง ปลาหัวอ่อน ปลาแมว ปลาบุตรี และกุ้ง เป็นต้น

-นอกพื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ โดยใช้เครื่องมือประมงประเภทอวนในการจับสัตว์น้ำ จะเห็นได้ว่าปริมาณทรัพยากรสัตว์น้ำที่จับได้มีเพียง 13 ตัว[24]

[24] นิติยา ศรีพูล และเบญจวรรณ เพ็งหนู. (2564) **กลยุทธ์การบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืนของชุมชนช่องฟืน** ตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

และสามารถเป็นตัวบ่งชี้ได้เห็นว่าทรัพยากรทะเลสาบสงขลาในภาพรวม มีแนวโน้มดีขึ้น สอดคล้องกับนิติยา ศรีพูล และเบญจวรรณ เพ็งหนู: 2561 ซึ่งเกิดจากการตระหนักถึงทรัพยากรทะเลสาบสงขลา และการบริหารจัดการทรัพยากรร่วมกัน ตั้งแต่ทดลองทำเขตอนุรักษ์ฯ มีการปรับรูปแบบและการจัดการพื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ ตลอดจนการเพิ่มข้อกำหนดต่างๆ และปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ ชาวประมง แกนนำชาวประมง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงชุมชนช่องฟืนให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่

อย่างไรก็ดี การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร เพื่อเห็นการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรที่ดีขึ้นเกิดจากการรวมกลุ่มของชุมชนร่วมกันอนุรักษ์ และฟื้นฟูทรัพยากรทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุงอย่างเป็นรูปธรรม ส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็งสามารถทำประมง และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในเขตหน้าบ้าน พื้นที่ทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุงอย่างยั่งยืน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 6.3 แสดงการสรุปการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงชุมชนช่องฟืน โดยการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ และกฎกติกาของชุมชนช่องฟืน

การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงชุมชนช่องฟืน	**สถานการณ์ในพื้นที่**		**วิธีการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ กฎกติกาชุมชนช่องฟืน และบทลงโทษ**	**ผลลัพธ์ในการจัดการทรัพยากรน้ำและประมง**
	ทรัพยากรทะเลสาบ	**การบริหารจัดการ**		
1. การจัดการทรัพยากรด้วยการทำเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ พ.ศ.2541	- ทรัพยากรทะเลสาบสงขลาเสื่อมโทรม - ทรัพยากรสัตว์น้ำลดลง	- ชุมชนเกิดเดือดร้อน - การทำประมงลดลง - ประชาอาสาต้องสร้างความเข้าใจแก่ชุมชนในระยะแรก	- มีการกำหนดเขตอนุรักษ์ฯ ในระยะ 500 เมตรจากฝั่ง - ห้ามทำประมงทุกชนิดในเขตอนุรักษ์ฯ	- ทรัพยากรทะเลสาบมีสภาพดีขึ้น - เริ่มเห็นสัตว์น้ำจำนวนเพิ่มขึ้น - รายได้ชาวประมง 150 บาทต่อวัน
2. การบริหารจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ และการกำหนดกฎกติกาเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำชุมชนช่องฟืน พ.ศ.2548	- ทรัพยากรทะเลสาบสงขลามีสภาพดีขึ้น - เริ่มพบเห็นทรัพยากรสัตว์น้ำเพิ่มขึ้น	- ชาวประมงชุมชนเข้าใจหลักการการจัดการทรัพยากรด้วยทำเขตอนุรักษ์ฯ - ชาวประมงมีความประสงค์ที่จะขยายพื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ อีก 500 เมตร	- มีการกำหนดพื้นที่เขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำชุมชนช่องฟืน ระยะทางจากตลิ่ง 500 เมตร เป็น 1,000 เมตร และมีความยาวตลอดแนวชุมชน เป็นเขต 2 ชั้น 1) เขตชั้นใน เป็นเขตสำหรับปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ 2) เขตชั้นนอก ห้ามล้อมกระทุ้งน้ำ และจำกัดตาอวน 5 เซนติเมตรขึ้นไป - ห้ามทำประมงทุกชนิดในเขตอนุรักษ์ฯ ** **ยกเว้นช่วงกุ้งหัวมัน** อนุญาตให้วางอวนในพื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ ได้	- มีพื้นที่เขตพื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ เพิ่มขึ้น - รายได้ชาวประมงเพิ่มขึ้น 300-500 บาทต่อวัน - มีการปล่อยสัตว์น้ำในเขตอนุรักษ์ฯ อย่างสม่ำเสมอ

ตารางที่ 6.3 (ต่อ)

การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงชุมชนช่องฟืน	สถานการณ์ในพื้นที่		วิธีการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ กฎกติกาชุมชนช่องฟืน และบทลงโทษ	ผลลัพธ์ในการจัดการทรัพยากรน้ำและประมงที่เกิดการเปลี่ยนแปลง
	ทรัพยากรทะเลสาบ	การบริหารจัดการ		
3. การบริหารจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ เขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำชุมชนช่องฟืน และมีการแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2549	- ทรัพยากรทะเลสาบสงขลามีสภาพดีขึ้น จากการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ	- มีการปรับปรุงกฎกติกาเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำบ้านช่องฟืน - มีการสนับสนุนจากแผนพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และการกำหนดกติกาชุมชน คือ -ประเภทของเครื่องมือประมง -วิธีการใช้เครื่องประมงในเขตอนุรักษ์ฯ	- มีการกำหนดรูปแบบการทำประมง และการใช้เครื่องมือประมง ได้แก่ - เขตชั้นที่ 1 เป็นเขตปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ (เขตริมตลิ่ง) ซึ่งมีระยะจากตลิ่งออกไป 250 เมตร มีกติกา ดังนี้ (1) ห้ามวางกัดทุกชนิดภายในเขตปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ (เขตชายตลิ่ง) 1 จากตลิ่งระยะ 250 เมตร (2) ห้ามทอดแหภายในเขตฯ (3) ห้ามดักไซกุ้งนาภายในเขตฯ (4) ห้ามโล๊ะกุ้งภายในเขตฯ (5) ห้ามถีบรูและจมบอกปลาดุกทะเลภายในเขตฯ (6) ห้ามดักกุ้งแม่กุ้ง ตาอวนต่ำกว่า 4 เซนติเมตร (7) ห้ามยิงปลาทั่วไปภายในเขตฯ (8) ห้ามราวเบ็ดภายในเขตฯ (9) ห้ามครอบเทียวภายในเขตฯ - เขตชั้นที่ 2 เขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำ (เขตข้างนอก) 2 เป็นพื้นที่ต่อเนื่องจากเขตริมตลิ่งความกว้าง 1000 เมตร ตลอดแนว มีกติกา ดังนี้ (1) ห้ามล้อมกระทุ้งน้ำทุกชนิดจากเขตในระยะ 850 เมตร (2) ห้ามวางกัดต่ำกว่า 5 เซนติเมตร ยกเว้นฤดูกุ้งหัวมัน (3) ห้ามวางกัดจับกุ้งกุลาดำต่ำกว่า 5 เซนติเมตร (4) ห้ามทอดแหต่ำกว่า 3 เซนติเมตร (5) ห้ามดักไซแม่กุ้งอวนต่ำกว่า 4 เซนติเมตร (6) ห้ามถีบรู และจมบอกปลาดุกทะเล (7) ห้ามยิงปลาทั่วไปภายในเขตฯ - บทลงโทษ จะเป็นการตักเตือน และอายัติเครื่องมือประมง ** **ยกเว้นช่วงกุ้งหัวมัน** อนุญาตให้วางอวนในพื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ	- รายได้ชาวประมงเพิ่มขึ้น 500-1000 บาทต่อวัน - ใน**ช่วงฤดูมรสุม อนุโลม**ให้ทำประมงในเขตอนุรักษ์ฯ ได้ - ชาวประมงยอมรับกฎกติกาที่กำหนดขึ้น

ตารางที่ 6.3 (ต่อ)

การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงชุมชนช่องฟืน	สถานการณ์ในพื้นที่		วิธีการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ กฎกติกาชุมชนช่องฟืน และบทลงโทษ	ผลลัพธ์ในการจัดการทรัพยากรน้ำและประมงที่เกิดการเปลี่ยนแปลง
	ทรัพยากรทะเลสาบ	การบริหารจัดการ		
4. การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำด้วยเขตอนุรักษ์ฯ และเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำชุมชนช่องฟืน (ปัจจุบัน) พ.ศ.2561	- ทรัพยากรทะเลสาบสงขลามีสภาพดีขึ้น จากการการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ	-มีการปรับปรุงกฎกติกาเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำบ้านช่องฟืน - มีการสนับสนุนจากยุทธศาสตร์จังหวัดพัทลุงและหน่วยงาน สสส.	- มีการกำหนดพื้นที่เขตอนุรักษ์ในระยะ 1000 เมตรตามประกาศการแก้ไขเพิ่มเติม ปี พ.ศ.2561 จนถึงปัจจุบัน มีการปรับปรุงกฎกติกาเขตปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ (เขตชายตลิ่ง) 1 และเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำ (เขตข้างนอก) 2 ดังนี้ - เขตชั้นที่ 1 เป็นเขตปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ (เขตริมตลิ่ง) 1 ดังนี้ (1) ห้ามวางอวนทุกชนิดภายในเขตปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำตลิ่ง ประมาณ 250 เมตร (ยกเว้นฤดูกุ้งหัวมันและอวดลอยจิ้มฟันจระเข้) (2) ห้ามทอดแหภายในเขตปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ (3) ห้ามดักไซแม่กุ้ง ตาอวนต่ำกว่า 4 เซนติเมตร (4) ห้ามดักไซกุ้งนาภายในเขตฯ (5) ห้ามโล๊ะกุ้งภายในเขตฯ (6) ห้ามถีบรูและจมบอกปลามิหลังภายในเขตฯ (7) ห้ามยิงปลาทั่วไปภายในเขตฯ (8) ห้ามราวเบ็ดภายในเขตฯ (9) ห้ามครอบเทียวภายในเขตฯ - เขตชั้นที่ 2 เขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำ (เขตข้างนอก) 2 ดังนี้ (1) ห้ามล้อมกระทุ้งน้ำทุกชนิดจากฝั่ง 1000 เมตร (2) ห้ามวางกัดต่ำกว่า 5 เซนติเมตร ยกเว้นฤดูกุ้งหัวมัน และอวนปลาบุตรี (3) ห้ามทอดแหต่ำกว่า 4 เซนติเมตร (4) ห้ามดักไซแม่กุ้งอวนต่ำกว่า 4 เซนติเมตร (5) ห้ามถีบรู ปลามิหลังภายในเขตฯ (6) ห้ามยิงปลาทั่วไปภายในเขตฯ - บทลงโทษ 1) ริบเครื่องมือทำประมง เช่น อวนชนิดต่างๆ พร้อมสัตว์น้ำ 2) ดำเนินคดี **** ยกเว้นช่วงกุ้งหัวมัน ฤดูปลาบุตรี** อนุญาตให้วางอวนในเขตอนุรักษ์ฯ ได้	- ใน**ช่วงฤดูมรสุม อนุโลม**ให้ทำประมงในเขตอนุรักษ์ฯ ได้ - ชาวประมงยอมรับกฎกติกาที่กำหนดขึ้น - มีปริมาณทรัพยากรสัตว์น้ำที่จับได้ในเขตอนุรักษ์ฯ 13 กิโลกรัมต่อครั้ง ** โดยรายได้จะขึ้นอยู่กับขนาดของสัตว์น้ำ และชนิดพันธุ์ของสัตว์น้ำนั้นๆ

ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

บทที่ 7
วิเคราะห์ข้อมูลพื้นที่ศึกษา

7.1 การมีส่วนร่วมของชุมชนช่องฟืน

การมีส่วนร่วมจากการศึกษาของสัญญา เคณาภูมิ (2551) ได้ให้ความเห็นการมีส่วนร่วมเป็นการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนโดยการเปิดโอกาสในการแสดงความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติตามโครงการ ร่วมติดตามประเมินผล เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่พึงประสงค์ ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมจะต้องมาจากความสมัครใจ พึงพอใจ และได้รับผลประโยชน์ที่เกิดจากชุมชนร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องในทิศทางเดียวกันของ Cohen & Uphoff (1981) เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมนั้นประชาชนในชุมชนต้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง อันประกอบด้วย 4 มิติ ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมการตัดสินใจว่าควรทำอะไรและทำอย่างไร 2) การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนารวมทั้งลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ 3) การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ และเช่นเดียวกันกับการศึกษาของ John Stewart (1996) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนวความคิดการมีส่วนร่วม (Participation) นั้นมีความเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ที่มีต่อการพัฒนาก่อให้เกิดผลการเปลี่ยนแปลงของชุมชนได้การมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อบรรลุเป้าหมายตามที่ได้ตกลงร่วมกัน ซึ่งจะอยู่บนพื้นฐานของหลักประชาธิปไตย

โดยผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์จากกรณีศึกษาและอธิบายได้ว่า การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงของชุมชนช่องฟืนได้ว่า เป็นรูปแบบการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิด ริเริ่ม ตัดสินใจ ไม่ว่าปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนที่เห็นพ้องต้องกันและเข้ามาร่วมปฏิบัติและร่วมรับผลประโยชน์ ซึ่งในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงและทรัพยากรที่เกี่ยวข้อง อันได้แก่ การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ เช่น การพิจารณาปัญหาทรัพยากรในพื้นที่ทะเลสาบสงขลา การกำหนดรูปแบบการวางแผนในการดำเนินการ การติดตามและประเมินผล เพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพของชุมชน และเป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางตามความต้องการของชุมชนช่องฟืน หรือหน่วยงานและองค์กรตามความต้องการให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

7.1.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

จากการศึกษาการมีส่วนร่วมซึ่งมีการให้ความหมายไว้ดังนี้ พัชรี สิโรรส (2546) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วม หมายถึง เป็นกระบวนการของประชาชนหรือผู้มีส่วนได้เสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะ แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็น เพื่อแสวงหาทางเลือก และการตัดสินใจต่างๆ เกี่ยวกับโครงการที่เหมาะสมและเป็นประโยชน์ ซึ่งเป็นที่ยอมรับร่วมกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสอดคล้องกับยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2526) อาภรณ์ วัชระ (2545) และทะนงศักดิ์ คุ้มไข่น้ำ (2534:76) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมนั้นเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมนับเป็นหัวใจหลักสำคัญของการพัฒนาในทุกระดับเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ร่วมคิด วิเคราะห์ ตัดสินใจ การวางแผน การปฏิบัติตามแผน การติดตามประเมินผลในกิจกรรมโครงการของชุมชน เป็นกระบวนการที่กลุ่มเป้าหมายได้รับโอกาสซึ่งแสดงออกมาในรูปการตัดสินใจ และสร้างความเป็นเจ้าของตลอดจนการควบคุมโดยตรงจากประชาชน และรับความช่วยเหลือจากหน่วยงานอย่างน้อยที่สุด และจากอคิน รพีพัฒน์ (2527:107) ยังกล่าวถึงการมีส่วนร่วมนั้นเป็นการช่วยกระตุ้นให้ให้ประชาชนได้ตระหนักถึงสถานการณ์ และจัดลำดับความสำคัญของปัญหาโดยที่กระบวนการของการมีส่วนร่วมของกลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้เสีย เพื่อวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคและปัจจัยที่มีส่วนทำให้เกิดความสำเร็จ และเช่นเดียวกับ Cohen and Uphoff (1977) ได้วิเคราะห์การมีส่วนร่วมซึ่งสามารถอธิบายได้ 4 รูปแบบ คือ

1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบด้วยการริเริ่มการตัดสินใจในการดำเนินการการตัดสินใจ และการตัดสินใจปฏิบัติการ

2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากรการบริหารและการประสานของความร่วมมือ

3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ประกอบด้วย ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ทางวัตถุผลประโยชน์ทางสังคม

4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) เป็นการควบคุมตรวจสอบในการดำเนินการกิจกรรม และเป็นการแสดงถึงการปรับตัวในการมีส่วนร่วม

ทั้งนี้ ความหมายการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงชุมชนช่องฟืนนั้นได้ว่า เป็นกิจกรรมการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนช่องฟืนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร เพื่อฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลโดยการผ่านมุมมองทางด้านการเมือง ทางด้านเศรษฐกิจ และทางด้านสังคม ทำให้ชุมชนช่องฟืนเห็นรูปแบบการดำเนินงาน รวมถึงการบริหารจัดการทรัพยากรในหลายๆ มิติ ทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การพัฒนารูปแบบการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ เองก็ตาม เพื่อที่จะหารูปแบบทางเลือกในการบริหารจัดการทรัพยากร และการร่วม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตัดสินใจโดยการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนทุกกลุ่ม ทุกเพศ ทุกวัย ทุกศาสนาได้เข้าไปมีส่วนร่วมทั้งในเวทีทางด้านทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม หรือในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ รวมทั้งร่วมตัดสินใจถึงรูปแบบการจัดการที่มีความเหมาะสมกับสภาพทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุง ซึ่งเป็นการดำเนินการฟื้นฟูทะเลสาบสงขลา เช่น ร่วมจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์เขตอนุรักษ์ฯ อย่างมีส่วนร่วม การร่วมปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ เป็นต้น เพื่อกระตุ้นประชาชนในชุมชนช่องฟืนได้ตระหนักถึงทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดในการใช้ประโยชน์จากทะเลสาบสงขลา และการร่วมกันติดตามและประเมินในการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ ซึ่งมีตัวแทนกลุ่มต่างๆ ในการร่วมดำเนินการโดยคำนึงถึงความยั่งยืนในอนาคตที่มีการจัดสรรและมีการควบคุมโดยประชาชนในชุมชนช่องฟืน เพื่อให้เห็นถึงคุณภาพชีวิตและการเป็นอยู่ที่ดี และสามารถรับรู้ได้จากการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรที่มีแนวโน้มที่ดีขึ้น เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และนโยบายการพัฒนาด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ซึ่งจัดได้เป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย

7.1.2 ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชน

จากการศึกษากรณีศึกษาชุมชนช่องฟืน ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนจะสอดคล้องรำไพพรรณ แก้วสุริยะ (2545: 12-13) ที่ได้กล่าวถึงลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนตามหลักธรรมาภิบาลที่ว่าชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการหรือการพัฒนา อันเนื่องด้วยทุกคนในชุมชนเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียผลประโยชน์ (Stakeholdier) จึงควรมีการจัดตั้งคณะทำงานด้านการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ ซึ่งจะต้องพิจารณาขอบเขตบทบาทหน้าที่เพื่อให้สอดคล้องกับการฟื้นฟูในจัดการทรัพยากรทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุง ได้ดังนี้

1) การร่วมพิจารณากิจกรรมที่เหมาะสมพื้นที่ ซึ่งผู้วิจัยสามารถอธิบายได้ว่า เป็นการร่วมในการทำกิจกรรมที่เหมาะสมกับชุมชนช่องฟืนนั้น คือ กิจกกรรมด้านการบริหารจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ พื้นที่หน้าบ้านของชุมชนช่องฟืนในทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุงเป็นการฟื้นฟูทรัพยากรทะเลสาบสงขลาให้มีสภาพดีขึ้น โดยกิจกรรมที่เกิดขึ้นนั้นเป็นที่การยอมรับของประชาชนทุกคนในชุมชน ทำให้ประชาชนที่ประกอบอาชีพประมงสามารถดำรงชีพประมงพื้นบ้านได้ตลอดทั้งปี อันไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศและการไหลเวียนน้ำในทะเลสาบสงขลา ตลอดจนสิ่งแวดล้อมโดยรอบทะเลสาบสงขลา

2) การร่วมกันกำหนดแผนงานและกฎระเบียบ ซึ่งผู้วิจัยสามารถอธิบายได้ว่า เป็นการร่วมกันกำหนดแผนการดำเนินงานโดยการร่วมกันกำหนดกฎกติกาชุมชนในการทำประมงของชุมชนช่องฟืน และเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำ ซึ่งมีการประชุมร่วมกันของประชาชนในช่องฟืน เพื่อวางแผน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ปฏิบัติการในการทำเขตอนุรักษ์ฯ การซ่อมแซมเขตอนุรักษ์ฯ และการปรับเปลี่ยนข้อกำหนดการใช้พื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ เป็นต้น ตลอดจนบทลงโทษตามมติที่ประชุมของชุมชนที่มีการตัดสินใจร่วมกัน

3) การร่วมบริหารจัดการ ซึ่งผู้วิจัยสามารถอธิบายได้ว่า การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรของชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกันจัดการทรัพยากร ซึ่งหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบลนั้นจัดอยู่ในฐานะเป็นเจ้าของพื้นที่และใกล้ชิดและประชาชนมากที่สุด โดยการร่วมบริหารจัดการล้วนมักจะได้รับผลประโยชน์ทั้งในทางตรงนั้นสามารถรับรู้ได้จากทรัพยากรทางทะเลในอาณาบริเวณและพื้นที่ใกล้เคียงเริ่มมีสภาพดีขึ้น และทางอ้อมเป็นการเข้าถึงชุมชนและการเป็นส่วนหนึ่งในการร่วมกับชุมชน รวมทั้งการร่วมจัดการทรัพยากรในภาพรวมของตำบล ตลอดจนการขยายพื้นที่ครอบคลุมพื้นที่อำเภอปากพะยูนต่อไป เพื่อการจัดการทรัพยากรทางทะเลอย่างมีประสิทธิภาพในอนาคต และตอบโจทย์แก่ทุกฝ่ายในพื้นที่ทั้งหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและภาคประชาชน

4) การร่วมประเมินผลและแก้ไขปัญหา ซึ่งผู้วิจัยสามารถอธิบายได้ว่า การร่วมประเมินผลและแก้ไขปัญหา เพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพของพื้นที่ชุมชนช่องฟืนด้านการจัดการและการฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลพื้นที่ทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุงให้เกิดการจัดการทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืน ซึ่งหน่วยงานในพื้นที่ตามความรับผิดชอบทั้งหน่วยงานท้องถิ่นและหน่วยงานที่ดูแลทรัพยากรทะเลสาบสงขลาจะต้องร่วมกันจัดการทรัพยากรที่มีการเชื่อมโยงทั้งระบบนิเวศตั้งแต่ทางบก ทางน้ำ และทะเลสาบอย่างบูรณาการในการประเมินผลกระทบและความเสื่อมโทรมต่างๆ ในภาพรวมของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และร่วมวิเคราะห์ปัญหาร่วมกันแก้ไขปัญหาด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม จำเป็นจะต้องทำความเข้าใจในกระบวนการจัดการทรัพยากรอย่างถ้องแท้ เพื่อสามารถสะท้อนมุมมองและประเด็นต่างๆ อันเป็นประโยชน์แก่ชุมชน และได้ร่วมกันตระหนักถึงปัญหาและแนวทางแก้ไขในการปรับปรุงรูปแบบต่างๆ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นจนเกิดการตัดสินใจ และการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมนั้นๆ ซึ่งสอดคล้องกับที่นรินทร์ แก้วมีศรี (2545 9-10) สุนีย์ (2545 : 56-57) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมนั้นถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา ดังนั้น สามารถแบ่งลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนออกเป็น 2 ลักษณะ และจากกรณีศึกษาชุมชนช่องฟืน ไว้ดังนี้

(1) การมีส่วนร่วมไม่แท้จริง เป็นการมีส่วนร่วมเพียงบางส่วนของโครงการที่หน่วยงานรัฐเป็นฝ่ายริเริ่มคิดตัดสินใจให้มีโครงการหรือกิจกรรมขึ้นมาและเห็นว่าสมควรจะให้ประชาชนมีส่วนร่วมดำเนินการด้วย โดยเฉพาะเข้าร่วมในการปฏิบัติตามโครงการที่ได้มีการกำหนดไว้ จึงให้แจ้งและมอบหมายให้ประชาชนเข้ามาดำเนินการ ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับนี้ จึงมีลักษณะเป็น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การสั่งการจากรัฐสู่ประชาชน (Top-Down Approach) เป็นการมีส่วนร่วมที่มิได้เกิดจากความต้องการโดยแท้จากประชาชน ประชาชนอาจไม่เห็นความสำคัญและความจำเป็นที่จะเข้าไปมีส่วนร่วม

ซึ่งจากกรณีศึกษาชุมชนช่องฟืนนั้น เป็นความขัดแย้งและเป็นการมีส่วนร่วมไม่แท้จริง โดยอธิบายได้ว่า ในการมีส่วนร่วมของโครงการจัดทำแนวเขตอนุรักษ์ฯ ของหน่วยงานพิทักษ์อ่าวท่ายางในปี พ.ศ.2536-พ.ศ.2538 ที่หน่วยงานได้มีการดำเนินการจัดทำแนวเขตอนุรักษ์ฯ นั้น อันเนื่องด้วยต้องปฏิบัติตามอำนาจและการสั่งการเพื่อมีพื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ ในเขตห้ามล่าทะเลสาบสงขลาของหน่วยงานพิทักษ์อ่าวท่ายาง ซึ่งชุมชนช่องฟืนเป็นหนึ่งในพื้นที่ที่มีการกำหนดทำเขตอนุรักษ์ฯ และชุมชนใกล้เคียง ทำให้ชุมชนดังกล่าวต่างต้องร่วมเสียสละแรงงานในการจัดทำแนวเขตอนุรักษ์ฯ บริเวณทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุง *"...ให้ชาวบ้านช่วยกันจัดทำเขตอนุรักษ์พืชพันธุ์สัตว์น้ำทดลองบริเวณอ่าวท่ายาง เริ่มแรกก็ปักเขตครอบคลุมทั่วทั้งบริเวณอ่าวท่ายาง แต่กลับกลายเป็นว่าชาวบ้านไม่มีพื้นที่สำหรับทำประมงเลย..."* และต่อมามีการประกาศพื้นที่เป็นเขตอนุรักษ์ฯ ทั้งสิ้นภายใต้การดูแลของหน่วยงานพิทักษ์ป่าอ่าวท่ายาง และกำหนดไม่อนุญาตให้ทำประมงทุกชนิด[1]

(2) การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง การที่ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่คิดริเริ่มตัดสินใจ และดำเนินโครงการหรือกิจกรรมนั้น ๆ (Bottom-Up Approach) ทุกกระบวนการตั้งแต่ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาร่วมคิดและหาวิธีแก้ปัญหา ร่วมวางนโยบายบรรลุตามผลที่กำหนดไว้ร่วมควบคุมติดตาม และการประเมินผล แต่บางโครงการจำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือสนับสนุนจากรัฐถึงจะสัมฤทธิผล จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือของทั้ง 2 ฝ่าย คือ ภาครัฐ การให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนและต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่างๆ และส่วนภาคประชาชน การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนซึ่งร่วมกันพิจารณาและร่วมตัดสินใจ โดยจะเรียกว่าการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงได้นั้นต้องให้ความสำคัญในความคิดเห็นของทุกกลุ่มในประเด็นและมุมมองต่างๆ ที่พยายามแสดงให้เห็นและรับรู้ผ่านคนในชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และให้ยึดระดับของการมีส่วนร่วมเป็นสำคัญในการจัดการทรัพยากร

ซึ่งในกรณีศึกษาชุมชนช่องฟืนสอดคล้องกับการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง โดยอธิบายได้ว่าชุมชนช่องฟืนได้มีส่วนร่วมโดยประชาชนในชุมชนได้พัฒนาขีดความสามารถของตนเองในปี พ.ศ.2541 เป็นต่อมา ตั้งแต่การริเริ่มค้นหาสาเหตุของความเสื่อมโทรมของทรัพยากรทะเลสาบสงขลา ต่อมามีการหาวิธีการจัดการทรัพยากรโดยมีการตัดสินใจในรูปแบบการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ และควบคุมการใช้ทรัพยากรทางทะเลและการประมง ซึ่งมีการแสดงความคิดเห็นให้มีข้อกำหนดในการทำประมง และบทลงโทษต่างๆ เป็นการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง

---

[1] แพรพิไล พันธุรัตน์.(2551) **ประกายไฟ...ในช่องฟืน** "ชุมชนประมงพื้นบ้านภาคใต้" หน้า 25.

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ชุมชนช่องฟืน เพื่อให้บรรลุผลที่กำหนดไว้ร่วมกันมีการควบคุมติดตาม และประเมินผลจากการบริหารจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ

ในส่วนของการสร้างฐานข้อมูลนั้น จำเป็นต้องให้หน่วยงานรัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าไปมีบทบาทในการให้องค์ความรู้ถึงการเก็บข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ในขณะที่หน่วยงานก็สามารถนำฐานข้อมูลดังกล่าว เพื่อเชื่อมโยงกับฐานข้อมูลทางด้านทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง หรือองค์กรต่างๆ ในการพัฒนาระบบฐานข้อมูลที่มีประสิทธิภาพในอนาคต เป็นต้น ซึ่งในการเก็บจัดข้อมูลที่ผ่านมา อันได้แก่ปริมาณสัตว์น้ำในเขตอนุรักษ์ฯ และนอกเขตอนุรักษ์ฯ ในปี พ.ศ. 2564 ซึ่งจัดได้ว่าชุมชนเริ่มสร้างฐานข้อมูลโดยจากการบันทึกข้อมูลสัตว์น้ำ เพื่อทำการประเมินผลสัตว์น้ำ ตลอดจนครอบคลุมข้อมูลระบบเศรษฐกิจของชุมชนรายได้ต่อครัวเรือนเพิ่มขึ้น คุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีตามระดับ และใช้ข้อมูลดังกล่าวเพื่อประกอบการตัดสินใจในประเด็นทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ ที่มีความเหมาะสมกับบริบทพื้นที่ต่อไป และแนวโน้มในอนาคต

ทั้งนี้ ผู้วิจัยสามารถอธิบายระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน กรณีศึกษาชุมชนช่องฟืน ในการจัดการทรัพยากรน้ำและประมง โดยสรุประดับการมีส่วนร่วมแบ่งออกเป็น 5 ระดับ ได้ดังนี้

ระดับที่ 1 ร่วมรับรู้ เป็นระดับแรกที่หน่วยงานรัฐได้ให้ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรมที่เกิดขึ้นแก่ประชาชนในชุมชน จากนโยบายต่างๆ ที่จะให้มีโครงการหรือกิจกรรมแล้วเปิดโอกาสให้ประชาชนได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารและจากการประชาสัมพันธ์เสียงตามสาย เป็นต้น นั้นนับว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้ามีส่วนร่วมโครงการ รวมถึงการดำเนินการ เพื่อเป็นการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ในลำดับถัดไป โดยสามารถอธิบายได้ว่า ชุมชนช่องฟืนได้รับข้อมูลข่าวสารจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาโดยตลอดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนี้

ในอดีตช่วงปี พ.ศ.2536-พ.ศ.2538 หน่วยงานพิทักษ์ป่าอ่าวท่ายาง เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา โดยสำนักงานบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 6 (สงขลา) ภายใต้กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่า และพันธุ์พืช ตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง ซึ่งเป็นการให้ข้อมูลข่าวสารจากหน่วยงานรัฐโดยเป็นข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ แก่ประชาชนในชุมชนทั้ง 4 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนช่องฟืน ชุมชนปากบางนาคราช ชุมชนเขาชัน และชุมชนเกาะเสือในตำบลเกาะหมาก ภายใต้หน่วยงานพิทักษ์ป่าท่ายางดูแลรักษาพื้นที่ และชุมชนช่องฟืนเป็นหนึ่งในการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ เพื่อให้ทราบการเข้าถึงข้อมูล และข้อมูลข่าวสารของหน่วยงานราชการที่มอบให้แก่ประชาชนในกิจกรรมที่กำลังจะเกิดขึ้น รวมถึงการดำเนินการจัดทำแนวเขตอนุรักษ์ฯ ในตำบลเกาะหมาก

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ในปี พ.ศ.2541 จนถึงปัจจุบัน ตัวแทนประมงอาสาได้รวมกลุ่มให้ความรู้การจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ และร่วมกับประชาชนในการทำเขตเขตอนุรักษ์ฯ ที่มีการแก้ไขจนถึง พ.ศ.2561 จนถึงปัจจุบัน หน่วยงานท้องถิ่น คือ องค์การบริหารส่วนจังหวัดพัทลุง ที่ว่าด้วยการกำหนดยุทธศาสตร์“พัทลุงสีเขียว คนมีคุณภาพชีวิตที่ดี (Phatthalung Green City)” ซึ่งสอดคล้องกับวิสัยทัศน์จังหวัดพัทลุงปี พ.ศ.2561-พ.ศ.2564 เพื่อที่จะสร้างหลักประกันความมั่งคงทางด้านอาหารในอนาคต ประกอบกับหน่วยงานสสส. ในโครงการฟื้นเล และร่วมกับภาคีต่างๆ ในการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ[2] ได้มีการให้องค์ความรู้แก่ประชาชน โดยวิธีการแจกข่าวสาร และการแสดงนิทรรศการ เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ.2562 ของภาคีเครือข่ายเพื่อการพัฒนา ขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ด้านสุขภาวะ 4 ประเด็น ได้แก่

ประเด็นที่ 1 สิ่งแวดล้อมดีชุมชนปลอดมลพิษ

ประเด็นที่ 2 ทรัพยากรชายฝั่งเพิ่มขึ้น คลองสวยน้ำใสมีปลาเพิ่ม

ประเด็นที่ 3 อาหารปลอดภัย

ประเด็นที่ 4 การท่องเที่ยวส่งเสริมสินค้าวัฒนธรรมเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

ทั้งนี้ การจัดการทรัพยากรน้ำและประมงชุมชนช่องฟืนนั้น จัดอยู่ประเด็นที่ 2 ทรัพยากรชายฝั่งเพิ่มขึ้น คลองสวยน้ำใสมีปลาเพิ่ม ในส่วนของการจัดการทรัพยากรชายฝั่งด้วยเขตอนุรักษ์ฯ เพื่อเป็นการช่วยฟื้นคืนอาชีพชาวประมงพื้นบ้านขนาดเล็กในจังหวัดพัทลุง ได้มีแหล่งอาหารบริโภค และทำให้เศรษฐกิจครัวเรือนดีขึ้น

ระดับที่ 2 ร่วมคิดร่วมแสดงความคิดเห็น เป็นระดับถัดจากระดับที่ 1 ซึ่งเป็นการแสดงความคิดเห็นของประชาชนในการค้นหาสาเหตุของปัญหาทรัพยากรในชุมชน ร่วมรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากหน่วยงานรัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแล้ว ประชาชนก็จะร่วมค้นหาปัญหาสาเหตุของปัญหาความจำเป็นและความต้องการที่ต้องให้มีโครงการหรือกิจกรรมนั้นพร้อมร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อหน่วยงานเจ้าของโครงการหรือกิจกรรมหรือหน่วยงานหรือผู้ที่มีอำนาจตัดสินใจจะได้นำไปใช้ประกอบการพิจารณาต่อไป โดยสามารถอธิบายได้ว่า จากกรณีศึกษาชุมชนช่องฟืนมีการร่วมคิดร่วมแสดงความคิดเห็นในการคิดค้นแก้ไขปัญหาทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ ซึ่งจากกรณีศึกษานั้นปรากฏให้เห็น 2 สถานการณ์ที่เกิดขึ้น โดยในอดีตเกิดความขัดแย้งกันจากการเจรจาขอใช้พื้นที่สำหรับทำประมง และต่อมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2541 เป็นต้นมามีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมให้ความรู้ในรูปแบบและ

[2] ที่มา: https://happynetwork.org/project/3693/finalreport

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หลักการจัดการทรัพยากรแก่ชุมชน จึงเกิดการแลกเปลี่ยนและการแสดงคิดเห็นผ่านมุมมองของคนในชุมชนและกลุ่มคนภายนอกมากยิ่งขึ้น ดังนี้

(1) ในอดีต ช่วงปี พ.ศ.2536-พ.ศ.2538 เป็นการร่วมแสดงความคิดเห็นของประชาชนกับหน่วยงานพิทักษ์ป่าอ่าวท่ายาง เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา โดยสำนักงานบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 6 (สงขลา) ภายใต้กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่า และพันธุ์พืช ซึ่งชุมชนช่องฟืนเป็นหนึ่งในการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ ได้ทราบข้อมูลข่าวสารของหน่วยงานราชการที่มอบให้แก่ประชาชนในการทำกิจกรรมดังกล่าว และการดำเนินการจัดทำแนวเขตอนุรักษ์ฯ บริเวณทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุง ในพื้นที่ตำบลเกาะหมาก โดยมีการร่วมกันแสดงความคิดเห็นในรูปแบบและลักษณะการทำแนวเขตอนุรักษ์ฯ ซึ่งใช้วัสดุประเภทเสาคอนกรีตในการปักเป็นแนวเขตในทะเลสาบสงขลา จำนวน 150 ต้น เพื่อจัดทำแนวเขตอนุรักษ์พืชพันธุ์สัตว์น้ำทดลองบริเวณอ่าวท่ายาง ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ชุมชนช่องฟืนและชุมชนใกล้เคียง จากการจัดทำแนวเขตอนุรักษ์พืชพันธุ์สัตว์น้ำทดลองบริเวณอ่าวท่ายาง จึงเกิดการร่วมคิดร่วมและแสดงความคิดเห็นในการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ โดยตามความประสงค์ของชุมชนช่องฟืนและชุมชนใกล้เคียง และได้มีการร่วมแสดงความคิดเห็นที่จะขอเจราจาต่อรองข้อเสนอในการใช้พื้นที่เพื่อทำประมง โดยมีรายละเอียดดังนี้

- การกำหนดพื้นที่เขตอนุรักษ์พืชพันธุ์สัตว์น้ำที่จัดเป็นพื้นที่อนุรักษ์ฯ ทั้งสิ้น โดยคิดเป็น 30 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ทั้งหมด
- พื้นที่ทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุง บริเวณหน้าบ้านสามารถให้ประชาชนในชุมชนช่องฟืนและชุมชนใกล้เคียงใช้พื้นที่เพื่อทำประมงได้

แต่การร่วมคิดร่วมแสดงความคิดเห็นการขอใช้พื้นที่สำหรับทำประมงของชุมชนช่องฟืนและชุมชนใกล้เคียงนั้น **ไม่ประสบผลสำเร็จ** ตลอดจนอำนาจหน้าและการสั่งการของหน่วยงานพิทักษ์ป่าอ่าวท่ายาง เพื่อรักษาและจัดทำแผนบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้ยังคงสมบูรณ์ตามสภาพในเขตพื้นที่อนุรักษ์ฯ ให้สอดคล้องกับแผนปฏิบัติการหลักและนโยบายของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช[3]

(2) ในปี พ.ศ.2541-2561 จนถึงปัจจุบัน หน่วยงานสสส. และหน่วยงานท้องถิ่น ซึ่งเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ.2541 เป็นต้นมามีการเปิดรับความคิดเห็นของประชาชนในชุมชน ในการมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นที่จะมีการขยายพื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ เพิ่มขึ้น *“...ชาวประมงเห็นทรัพยากรสัตว์น้ำในชุมชนเพิ่มมากขึ้น จึงมีการพูดคุยถึงการอยากให้มีการขยายเขตอนุรักษ์ฯ เพิ่มขึ้นอีก 500*

[3] ที่มา: http://portal.dnp.go.th/Content/Songkhla

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เมตร..."[4] และมีข้อกำหนดในการประมง จนถึงปี พ.ศ.2561 หน่วยงานสสส. ในโครงการฟื้นเลได้มีการเชิญชวนให้ประชาชนในชุมชนช่องฟืนร่วมแสดงความคิดเห็น เพื่อทบทวนและสร้างความเข้าใจในภาพรวมการบริหารจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ[5] เพื่อเป็นข้อมูลในการประเมินข้อดีข้อเสียของโครงการฟื้นเลต่อไป

ระดับที่ 3 ร่วมพิจารณาร่วมตัดสินใจ เป็นระดับต่อเนื่องจากระดับที่ 2 ซึ่งเป็นการร่วมพิจารณาและร่วมตัดสินใจในการวิเคราะห์สภาพปัญหาทรัพยากรที่เสื่อมโทรมในชุมชน ซึ่งหน่วยงานที่เข้าไปทำโครงการควรให้ชุมชนเป็นริเริ่มสำรวจปัญหาด้วยประชาชนที่อยู่อาศัยในชุมชน และใช้พื้นที่ทะเลสาบ เนื่องจากชุมชนจะเป็นผู้ที่รู้จักชุมชนที่ตนเองอยู่อาศัยดีที่สุด โดยสามารถอธิบายได้ว่า จากกรณีศึกษาชุมชนช่องฟืนนั้นปรากฏให้เห็น 2 สถานการณ์ที่เกิดขึ้นโดยในอดีตจากความขัดแย้งในการเจรจาขอใช้พื้นที่ ทำให้ไม่เกิดการร่วมพิจารณาร่วมตัดสินใจ และตั้งแต่ปี พ.ศ.2541 เป็นต้นมามีความสอดคล้องกับการร่วมพิจารณาร่วมตัดสินใจ และสำหรับการรับผลประโยชน์ของชุมชนช่องฟืนในอนาคต โดยอธิบายได้ดังนี้

(1) ในอดีตช่วงปี พ.ศ.2536-พ.ศ.2538 จากระดับที่ 2 เป็นการแสดงความคิดเห็นของประชาชน โดยต่อมามีการพิจารณาและร่วมตัดสินใจการขอใช้พื้นที่ของชุมชนช่องฟืนและชุมชนใกล้เคียงในการต่อรองของใช้พื้นที่สำหรับทำประมง และยังคงพื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ คิดเป็น 30 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ทั้งหมด และได้มีการปฏิเสธขอเสนอการต่อรองขอใช้พื้นที่โดยจัดเป็น **"เขตอนุรักษ์ฯ"** ทั้งสิ้น ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ชุมชนช่องฟืนและชุมชนใกล้เคียง และให้ยึดตามประกาศพื้นที่เป็นเขตอนุรักษ์ฯ ภายใต้การดูแลของหน่วยงานพิทักษ์ป่าอ่าวท่ายาง และกำหนดไม่อนุญาตให้ทำประมงทุกชนิดในทะเลสาบสงขลาโดยมีเนื้อที่ 546 ไร่ ทำให้เกิดความขัดแย้งกับประชาชนในชุมชนช่องฟืนและชุมชนใกล้เคียงได้รับผลกระทบต่อการดำรงชีพวิถีประมงพื้นบ้านขนาดเล็กและการทำประมงตลอดทั้งปี และชุมชนยังดำรงชีพการทำประมงจนถึง พ.ศ. 2541 ทรัพยากรบริเวณชุมชนช่องฟืนมีความเสื่อมโทรมอย่างต่อเนื่องและกระทบต่อชุมชน ในความเดือดร้อนทั้งแหล่งทำมาหากินและแหล่งรายได้เป็นต้นมา

(2) ในปี พ.ศ.2541 จนถึงปัจจุบัน หน่วยงานสสส. และหน่วยงานท้องถิ่น ซึ่งเริ่มเข้ามาร่วมพิจารณาร่วมตัดสินใจกับชุมชนช่องฟืนตั้งแต่ปีพ.ศ.2541 เป็นต้นมา ในการร่วมพิจารณากับประชาชนในพื้นที่ได้มีมติเห็นด้วยให้มีการขยายพื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ โดยสามารถอธิบายได้ว่า ในช่วงที่ 1 ปี พ.ศ.2541 มีการกำหนดพื้นที่เขตปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำในระยะ 500 เมตร ต่อมามีการร่วมพิจารณา

---

[4] ชาวประมงชุมชนช่องฟืน (2563)

[5] แกนนำชาวประมงชุมชนช่องฟืน (2563)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

และตัดสินใจในการแก้ไขพื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ จากระยะ 500 เมตร และมีการขยายพื้นที่ออกไปอีก 500 เมตร โดยรวมมีระยะ 1000 เมตรและมีการแก้ไขเพิ่มเติม ในช่วงที่ 2 การบริหารจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ และการกำหนดกฎกติกาเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำชุมชนช่องฟืน พ.ศ.2548 และช่วงที่ 3 การบริหารจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ เขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำชุมชนช่องฟืน และมีการแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2549 จนถึงการแก้ไขข้อกำหนดเพิ่มเติมในปัจจุบัน จะเป็นช่วงที่ 4 การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำด้วยเขตอนุรักษ์ฯ และเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำชุมชนช่องฟืน พ.ศ.2561 เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบัน และประกอบกับหน่วยงานสสส. ร่วมกับชุมชนช่องฟืนในการทำความเข้าใจสถานการณ์ปัญหาของทะเลสาบสงขลาตอนกลางที่มีเป้าหมายในการฟื้นความอุดมสมบูรณ์ของทะเลสาบ เพื่อร่วมพิจารณาและร่วมตัดสินใจในการฟื้นฟูทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุง ทั้ง 6 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนบางขวน ชุมชนแหลมไก่ผู้ ชุมชนปากพล ชุมชนหัวปอ ชุมชนคลองกะอาด ชุมชนหาดไข่เต่า เป็นต้น เพื่อให้มีพื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ ที่ครอบคลุมทั่วทั้งอำเภอปากพะยูน โดยให้ชุมชนช่องฟืนเป็นต้นแบบในการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ และเพื่อให้ชุมชนในอำเภอปากพะยูนมีแหล่งทำมาหากิน และมีแหล่งอาหารสำหรับบริโภคที่ปลอดภัย ตามยุทธศาสตร์จังหวัดพัทลุง

ระดับที่ 4 การวางแผนร่วมกัน เป็นระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาทรัพยากรและร่วมกันบริหารจัดการทรัพยากรของชุมชนโดยกลุ่มคนในชุมชน เจ้าหน้าที่ หน่วยงานภายนอก เป็นต้น เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน และกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และเพื่อหาปัจจัยที่มีความเหมาะสมกับชุมชนมากที่สุด โดยสามารถอธิบายได้ว่า จากกรณีศึกษาชุมชนช่องฟืนซึ่งสอดคล้องกับการวางแผนร่วมกันในการคิดค้นวิธีการจัดการทรัพยากรโดยเริ่มตั้งแต่ พ.ศ.2541 เป็นต้นมา คือ ช่วงที่ 1 ในการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ ซึ่งได้มีการคัดเลือกผู้ปฏิบัติหน้าที่โดยมีเป้าหมายฟื้นฟูทรัพยากรทะเลสาบสงขลา ในการออกตรวจตราดูแลเขตอนุรักษ์ฯ เพื่อป้องกันการลักลอบการทำประมงในเขตอนุรักษ์ฯ ดังนี้

- ตัวแทนชาวบ้าน ทำหน้าที่ ประมงอาสา จำนวน 9 คน
- เจ้าหน้าที่หน่วยงานอนุรักษ์ทรัพยากรประมงน้ำจืด จังหวัดพัทลุง
- ผู้นำในพื้นที่ ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น

จนกระทั่งมีการแก้ไขเพิ่มเติมข้อกำหนดในการทำประมง ช่วงที่ 2 จนถึงช่วงที่ 4 พ.ศ.2561 ที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการร่วมกันจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ และได้มีการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การนำวัสดุธรรมชาติในท้องถิ่นมาสร้างแหล่งที่อยู่ของสัตว์น้ำ และร่วมจัดการทรัพยากรในพื้นที่ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนโครงการฟื้นเล ของหน่วยงานสสส. เพื่อเสริมองค์ความรู้แก่ประชาชนและรวมกลุ่มชุมชนในอำเภอปากพะยูนทั้ง 6 ชุมชน ได้แก่

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ชุมชนบางขวน ชุมชนแหลมไก่ผู้ ชุมชนปากพล ชุมชนหัวปอ ชุมชนคลองกะอาด ชุมชนหาดไข่เต่า เป็นต้น โดยใช้วิธีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ ซึ่งชุมชนช่องฟืนเป็นชุมชนต้นแบบในการจัดการทรัพยากร โดยชุมชนในพื้นที่ดังกล่าวจะต้องมีคณะทำงานที่เป็นอาสาสมัครทำหน้าที่เป็นแกนนำประมงอาสาพื้นที่ในแต่ละชุมชน ทำหน้าที่ในการตรวจตราดูแลเขตอนุรักษ์ฯ และต้องมีการจัดเก็บข้อมูลรายได้จากการประกอบอาชีพประมงต่อครัวเรือน ซึ่งจะเป็นฐานข้อมูลที่จะนำไปเปรียบเทียบวางแผนการทำงานในอนาคตที่เชื่อมโยงกับการอนุรักษ์ฟื้นฟูในรูปแบบต่างๆ ที่สอดคล้องและตามความต้องการของชุมชน เพื่อมีพื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ เป็นของชุมชนเองตามต้นแบบชุมชนช่องฟืน

ระดับที่ 5 ร่วมติดตามตรวจสอบและประเมินผล เป็นขั้นตอนสุดท้ายในการร่วมตรวจสอบและติดตามผลการดำเนินการ เพื่อให้เห็นผลลัพธ์ในการฟื้นฟูทรัพยากร ทั้งนี้ หากชุมชนไม่มีความสามารถในการดูแลทรัพยากรทางทะเลได้นั้นหน่วยงานต้องช่วยหางบประมาณต่างๆ มาช่วยเหลือ โดยสามารถอธิบายได้ว่า จากกรณีศึกษาชุมชนช่องฟืนซึ่งสอดคล้องกับการร่วมติดตามตรวจสอบและประเมินผล ซึ่งเป็นชุมชนที่มีการประเมินผลจากการบันทึกปริมาณสัตว์น้ำ และยังชุมชนต้นแบบได้ร่วมกับโครงการฟื้นเล ตามเป้าหมายของโคงการเพื่อสร้างความรู้ความตระหนักร่วมกันฟื้นฟูทะเลสาบสงขลาของ 6 ชุมชน ในอำเภอปากพะยูนมีคณะกรรมการในการทำงานและติดตามการทำงานชุมชนละ 15 คน ตามบทบาทภาระกิจหน้าที่ของแต่ละฝ่าย ในการร่วมกันฟื้นฟูทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุง ตลอดจนการมีส่วนร่วมบริหารจัดการทรัพยากรสะท้อนให้เห็นถึงทรัพยากรสัตว์น้ำมีความอุดมสมบูรณ์ โดยการติดตามตรวจสอบและประเมินผลของโครงการฟื้นเลได้จากข้อมูล ดังนี้

- การจัดเก็บข้อมูลชนิดพันธุ์สัตว์น้ำได้จากการใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์คนในชุมชน จำนวน 100 ชุด เพื่อจัดเก็บข้อมูลชนิดพันธุ์สัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุงที่ชาวประมงจับได้ จำนวน 21 ชนิด ได้แก่ ปลาหัวโม่ง ปลาชะโด ปลานิล ปลาดุกทะเล ปลาขี้ตัง ปลากระเบน ปลากระบอก ปลากะพง ปลาวัว ปลาขี้เกะ ปลา ล่าปัง ปลาแมว ปลาช่อน ปลาซิวไม้ไผ่ ปลากะพงหิน กุ้งก้ามกราม กุ้งหัวแข็ง กุ้งหัวมัน กุ้งกุลาดำ และกุ้งเคย เป็นต้น

- การจัดเก็บข้อมูลประเภทและชนิดเครื่องมือประมงจากข้อมูลปรากฏเพียงเรือประมง จำนวน 213 ลำ ของทั้ง 6 ชุมชน บริเวณอำเภอปากพะยูน ทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุง

- มีการกำหนดเขตอนุรักษ์ฯ ข้อตกลงและกติกาชุมชนในแต่ละชุมชน

- การจัดเก็บข้อมูลรายได้ครัวเรือน โดยเฉลี่ยมากกว่า 300 บาทต่อวัน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จากการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ ของโครงการฟื้นเล ทำให้ชุมชนโดยรอบทะเลสาบสงขลาได้ทราบข้อมูลของชุมชน เพื่อเข้าใจถึงสภาพปัญหาและทันต่อสถานการณ์ในพื้นที่ ตลอดจนชนิดพันธุ์สัตว์น้ำที่จับได้นั้น จัดเป็นตัวชี้วัดทางด้านทรัพยากรโดยมีชนิดพันธุ์สัตว์น้ำเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น 3 ชนิด[6] ได้แก่ ปลาแป้น ปลากระบอก และกุ้งก้ามกราม เป็นต้น และเพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของชุมชนเกิดผลลัพธ์ที่ดีจากสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับเครื่องมือประมง วิธีการจัดการทรัพยากร และมีการขยายพื้นที่เขตอนุรักษ์ฯจากแนวเดิมออกไปไม่ต่ำกว่า 100 เมตร จะนำไปสู่การวิเคราะห์การทำแผนฟื้นฟูทะเลและชายฝั่งในอนาคต และการกำหนดเครื่องมือการทำประมงหรือมาตรการในการจัดการทรัพยากรน้ำและประมงที่เหมาะสมแก่ชุมชน จะสะท้อนภาพรวมความอุดมสมบูรณ์ของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

อีกทั้ง มีการจัดตั้งกองทุนฟื้นฟูทะเลสาบของชุมชนช่องฟืน และภายหลังมีการเก็บข้อมูลปริมาณสัตว์น้ำในพื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ และนอกเขตพื้นที่อนุรักษ์ฯชุมชนช่องฟืน จากการสัมภาษณ์ชาวประมงในชุมชนช่องฟืน และสอดคล้องกับนิติยา ศรีพูล และเบญจวรรณ เพ็งหนู โดยสามารถอธิบายได้ว่า เมื่อเปรียบเทียบจะเห็นถึงความแตกต่างของปริมาณสัตว์น้ำที่จับ ดังนี้

- ในพื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ โดยใช้เครื่องมือประมงประเภทอวนในการการจับสัตว์น้ำจะเห็นได้ว่าปริมาณทรัพยากรสัตว์น้ำที่จับได้ 13 กิโลกรัมต่อครั้ง ได้แก่ ปลามิหลัง ปลาหัวโม่ง ปลาหัวอ่อน ปลาแมว ปลาบุตรี และกุ้ง เป็นต้น

- นอกพื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ โดยใช้เครื่องมือประมงประเภทอวนในการจับสัตว์น้ำ จะเห็นได้ว่าปริมาณทรัพยากรสัตว์น้ำที่จับได้มีเพียง 13 ตัว[7]

และสามารถเป็นตัวบ่งชี้ได้เห็นว่าทรัพยากรทะเลสาบสงขลาในภาพรวม มีแนวโน้มดีขึ้น ซึ่งเกิดจากการตระหนักถึงทรัพยากรทะเลสาบสงขลา และการบริหารจัดการทรัพยากรร่วมกัน ตั้งแต่ทดลองทำเขตอนุรักษ์ฯ มีการปรับรูปแบบและการจัดการพื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ ตลอดจนการเพิ่มข้อกำหนดต่างๆ และปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ ชาวประมง แกนนำชาวประมง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงชุมชนช่องฟืนให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ และในปัจจุบันชุมชนช่องฟืนมีการจัดตั้งกองทุนสำหรับการฟื้นฟูทะเลของสมาชิกกลุ่มต่างๆ ในชุมชนได้แก่ (1) กลุ่มออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการ (2) กลุ่มประมงอาสา (3) กลุ่มน้ำยางบ้านช่องฟืน (4) กลุ่มผู้หญิงเพื่อการพัฒนาบ้านช่องฟืน (5) กลุ่มกองทุนหมุนเวียนเครื่องมือประมง (6) กลุ่ม

---

[6] นาย อุสัน แหละหีม. (2562). **โครงการฟื้นเลให้สมบูรณ์ด้วยเขตอนุรักษ์พื้นที่ทะเลสาบสงขลาตอนกลาง จังหวัดพัทลุง**.

[7] นิติยา ศรีพูล และเบญจวรรณ เพ็งหนู. (2564) **กลยุทธ์การบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืนของชุมชนช่องฟืน** ตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

แปรรูปอาหารทะเล (7) กลุ่มแพปลาชุมชน และ (8) กลุ่มผลิตภัณฑ์ OTOP นวัตวิถี เป็นต้น เพื่อเป็นการจัดสรรงบประมาณ สำหรับฟื้นฟูทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุง โดยคิดเป็นร้อยละ 3 เปอร์เซ็นต์ของงบประมาณทั้งหมด

7.1.3 ข้อจำกัดของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมจากกรณีศึกษาชุมชนช่องฟืน ทำให้เห็นปัญหาในการมีส่วนร่วม โดยสามารถอธิบายข้อกำกัดการมีส่วนร่วมของชุมชน ได้ดังนี้

1. การมีอิสรภาพในการเข้าร่วม จะเห็นได้ว่ากรณีศึกษาชุมชนช่องฟืนมีอิสรภาพในการเข้าร่วมกิจกรรมโดยที่ประชาชนในชุมชน ซึ่งใน 2 สถานการณ์ที่เกิดขึ้นนั้น

1) ระยะแรก จะเกิดความขัดแย้งในความสมัครที่จะเข้าร่วมกิจกรรมและการร่วมคิดค้นวิธีการจัดการทรัพยากรน้ำและประมงตามประกาศเขตอนุรักษ์พืชพันธุ์สัตว์น้ำอ่าวท่ายาง ในปี พ.ศ.2536 พื้นที่บริเวณหน่วยพิทักษ์ป่าอ่าวท่ายาง เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา โดยสำนักงานบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 6 (สงขลา) ภายใต้กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่า และพันธุ์พืช ตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง ซึ่งตั้งอยู่ด้านเหนือของชุมชนช่องฟืน ได้มีการจัดทำแนวเขตอนุรักษ์พืชพันธุ์สัตว์น้ำทดลองบริเวณอ่าวท่ายาง มีลักษณะการจัดทำแนวเขต โดยการปักเสาคอนกรีตในทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุง จำนวน 150 ต้น เพื่อเป็นแนวเขตอนุรักษ์ฯ ตลอดแนวชุมชน ซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ 546 ไร่ อยู่ในอาณาเขตของชุมชน ได้แก่ ชุมชนช่องฟืน ชุมชนปากบางนาคราช ชุมชนเขาชัน และชุมชนเกาะเสือ เป็นต้น ซึ่งการจัดการทรัพยากรน้ำและประมงด้วยเขตอนุรักษ์ฯ ในช่วงปี พ.ศ.2536 นั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อมีพื้นที่สำหรับเป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำบริเวณอ่าวท่ายาง ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ชุมชนช่องฟืนและชุมชนใกล้เคียง และเพื่อรักษาทรัพยากรสัตว์น้ำที่มีความเฉพาะในพื้นที่ตำบลเกาะหมาก และประกาศกระทรวงเป็น **“เขตอนุรักษ์พืชพันธุ์สัตว์น้ำอ่าวท่ายาง”** ในปี พ.ศ.2538 เป็นเขตที่ห้ามทำประมงทุกชนิด

2) ระยะต่อมา สืบเนื่องจากความเสื่อมโทรมแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ และเกิดความเสียหายอย่างรุนแรงทำให้สภาพแวดล้อมในทะเลสาบสงขลาเปลี่ยนแปลงไป ประสบปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรสัตว์น้ำ จึงเห็นการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างสมัครใจในการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ ตั้งแต่ปีพ.ศ.2541 เป็นชุมชนแรกในตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง ซึ่งในการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ สามารถแบ่งได้ 4 ครั้ง ดังนี้

- ครั้งที่ 1 การจัดการทรัพยากรด้วยการทำเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ พ.ศ.2541
- ครั้งที่ 2 การบริหารจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ และการกำหนดกฎกติกาเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำชุมชนช่องฟืน พ.ศ.2548

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- ครั้งที่ 3 การบริหารจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ เขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำชุมชนช่องฟืน และมีการแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2549

- ครั้งที่ 4 การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำด้วยเขตอนุรักษ์ฯ และเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำชุมชนช่องฟืน (ปัจจุบัน) พ.ศ.2561

2. ความเสมอภาคในการเข้าร่วมกิจกรรม จะเห็นได้ว่ากรณีศึกษาชุมชนช่องฟืนมีความเสมอภาคในการเข้าร่วมกิจกรรมการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ ทั้ง 4 ครั้งที่ผ่านมามีการแก้ไขเพิ่มเติมและข้อกำหนดต่างๆ ล้วนแล้วมักจะเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการให้ความสำคัญกับทุกเพศ ทุกวัย และในความหลากหลายทางศาสนาโดยมิได้แบ่งแยก เพื่อเป็นการรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอย่างเท่าเทียมกันในการตัดสินใจ ในรูปแบบบการออกเสียงยึดเสียงข้างมากในมิติที่ประชุมของชุมชน แต่ก็ไม่ละลายสิทธิเสียงส่วนน้อยเช่นกัน

3. ผู้เข้าร่วมต้องมีการพัฒนาศักยภาพที่จะเข้าร่วมกิจกรรม จะเห็นได้ว่ากรณีศึกษาชุมชนช่องฟืนมีการพัฒนาศักยภาพของกลุ่มคนในการเข้าร่วมกิจกรรมการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ เพื่อสร้างความเข้าใจถึงหลักการพื้นฐานในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสามารถร่วมเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนได้ จากหลักสูตรเกาะหมาก และแหล่งข้อมูลอื่นๆ โดยแบ่งประชากรออกเป็น 2 กลุ่ม ได้ดังนี้

1) วัยเด็กและเยาวชน 7-18 ปี สามารถเรียนรู้ได้จากหลักสูตรการศึกษา ดังนี้

ประถมศึกษาปีที่ 1-3 รายวิชาจะเน้นลักษณะของพื้นที่ที่ตั้ง อาณาเขต และชนิดพันธุ์สัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลา

ประถมศึกษาปีที่ 4-6 รายวิชาจะเน้นลักษณะภูมิประเทศ การแบ่งเขตทะเล และการเปลี่ยนแปลงน้ำตามฤดูกาล

มัธยมศึกษาปีที่ 1-3 รายวิชาจะเน้นการศึกษาประวัติความเป็นมา การพัฒนาของชุมชน การศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะประชากร กับสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัย และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

มัธยมศึกษาปีที่ 4-6 รายวิชาจะเน้นวิเคราะห์สาเหตุของปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติของตำบลเกาะหมาก และการจัดการทรัพยากรด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบของโครงงาน[8]

---

[888] นิติยา ศรีพูล และเบญจวรรณ เพ็งหนู. (2564) **กลยุทธ์การบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืนของชุมชนช่องฟืน** ตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2) วัยผู้ใหญ่ 18-60 ปี

สามารถพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนช่องฟืนได้จากแหล่งข้อมูลต่างๆ เช่น การร่วมแลกเปลี่ยนองค์ความรู้หรือการอบรมด้านการจัดการทรัพยากรร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ตลอดจนการศึกษาข้อมูลและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในพื้นที่การศึกษา: ชุมชนช่องฟืน เป็นต้น

7.1.4 ปัจจัยการมีส่วนร่วม

จากศึกษาการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง กรณีศึกษาชุมชนช่องฟืน ทำให้เห็นปัจจัยในการมีส่วนร่วม ดังนี้

1) ปัจจัยสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง ปกครองในพื้นที่

2) ปัจจัยผลักดันจากผู้นำชุมชน ได้แก่ แกนนำชาวประมง ผู้ใหญ่บ้าน

3) ปัจจัยที่เป็นรางวัลตอบแทน เช่น เงินปันผลของกลุ่มต่างๆ ในชุมชน

4) ปัจจัยภายในตัวบุคคล เช่น ความคาดหวังของการส่วนร่วมจะสะท้อนเห็นถึงความสามัคคีของคนในชุมชน

ซึ่งในการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนช่องฟืน เป็นกระบวนการสื่อสารสองทางระหว่างประชาชนกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินโครงการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนจะเกี่ยวข้องกับการร่วมในกระบวนการการตัดสินใจ การร่วมในกระบวนการดำเนินการและร่วมรับผลประโยชน์ที่เป็นไปตามความต้องการของประชาชนในการดำรงชีพชาวประมงพื้นบ้านขนาดเล็ก และสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนได้นั้น จำเป็นต้องให้ความสำคัญของปัจจัยในการมีส่วนร่วมที่กล่าวมาข้างต้น ที่จัดได้ว่าเป็นชุมชนต้นแบบด้านการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ ที่ประสบความสำเร็จ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

7.2 การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการ (Integrated Water Resources Management: IWRM)

จากการศึกษาการบริหารน้ำแบบบูรณาการจากการศึกษาของแสวง รวยสูงเนิน (2550) ได้กล่าวถึงการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการทั้งแบบตะวันตกและแบบประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งมีข้อแตกต่างกัน อันเนื่องมาจากสภาวะสังคม และระดับความรู้ความเข้าใจทั้งของภาครัฐและผู้ใช้น้ำ โดยการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการแบบตะวันตก เป็นแบบการจัดการทรัพยากรน้ำที่ยึดภาพรวมในระดับลุ่มน้ำเป็นส่วนหลัก มีการบูรณาการกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในทุกภาคส่วนของการใช้ทรัพยากรน้ำ ตลอดจนทุกคนสามารถร่วมในการจัดการทรัพยากรได้ โดยไม่จำเป็นต้องมีการสนับสนุนจากภาครัฐ หรือส่วนกลางแต่อย่างใด ในส่วนประเทศที่กำลังพัฒนาการบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการนั้น มีขีดจำกัดด้านการสื่อสารระหว่างหน่วยงานที่ให้บริการและผู้ใช้น้ำ ที่เป็นช่องว่างด้านความรู้ ความเข้าใจในการดูแลรักษาและจัดการทรัพยากรน้ำในระดับครัวเรือน และระดับชุมชน เป็นต้น จึงจำเป็นต้องมีผู้สนับสนุนให้มีการบริหารจัดทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการในระดับปริมาณน้ำและคุณภาพน้ำ

โดยผู้วิจัยสามารถเปรียบเทียบการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการที่กล่าวมานั้นให้เห็นข้อแตกต่างกันได้ว่า การจัดการทรัพยากรตามแนวคิดตะวันตก เป็นเพียงการจัดหาน้ำให้กับผู้ใช้น้ำภาคส่วนต่างๆ ซึ่งจัดว่าเป็นการบูรณาการแล้ว ซึ่งในส่วนประเทศที่กำลังพัฒนา เช่น ประเทศไทย เป็นการจัดหาทรัพยากรเพียงอย่างเดียวนั้นยังไม่เพียงพอ จึงต้องมีการจัดการทรัพยากรน้ำทั้งระดับลุ่มน้ำที่ต้องมีการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่มีประสิทธิภาพ มีความเป็นธรรมในทุกภาคส่วน เพื่อการใช้ทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืนในอนาคต

7.2.1 การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการ (IWRM)

การบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการเป็นกระบวนการสนับสนุนส่งเสริม เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการร่วมกับจัดสรรและจัดการทรัพยากรน้ำรวมถึงทรัพยากรอื่น ๆ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่และสังคมนั้น เพื่อทรัพยากรและระบบนิเวศเป็นสำคัญโดยจากการศึกษาการบริหารทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการของประสิทธิ์ ประคองศรี (2551) และ Baconguis (1982) ได้กล่าวถึงการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการ เป็นการจัดการพื้นที่ความรู้ ศาสตร์ต่างๆ การใช้ขอบเขตพื้นที่ทางการปกครอง (Political Boundary) ไม่สามารถใช้ในการจัดการผลกระทบหรืออธิบายถึงความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศได้ชัดเจนเท่ากับการใช้พื้นที่ลุ่มน้ำ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เป็นขอบเขต ซึ่งในกระบวนการจัดการจัดหาการใช้ประโยชน์การบำรุงรักษาการฟื้นฟูและการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรตั้งแต่ทรัพยากรดิน ทรัพยากรน้ำ และทรัพยากรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในลุ่มน้ำให้เป็นไปอย่างมีเอกภาพและบูรณาการ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประโยชน์และประสิทธิภาพสูงสุดโดยคำนึงทางสิ่งแวดล้อมและเป้าหมายให้ได้รับผลตอบแทนทางเศรษฐกิจสังคมและความเป็นอยู่ที่ดีของสังคมโดยไม่ส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนของระบบนิเวศ ซึ่งสอดคล้องในทิศทางเดียวกันกับกรมทรัพยากรน้ำ (2554) ในหลักการการบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการ Water Resources Management: WRM) ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักการดับบลิน (Dublin principle as a guide) เพื่อส่งเสริมให้มีการปรับเปลี่ยน แนวคิดและวิธีการในการปฏิบัติการบริหารจัดการเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำ

7.2.2 หลักการดับบลิน 4 ประการ (The Four Dublin principles)

จากกรณีศึกษาชุมชนช่องฟืน ซึ่งตามหลักการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการในพื้นที่ทะเลสาบสงขลา โดยสามารถอธิบายได้ดังนี้

หลักการที่ 1 เป็นทรัพยากรที่มีจำกัด และเปราะบาง (Principle 1 Water as a finite and vulnerable resource) คือ น้ำจืดเป็นทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด จำเป็นต้องคำนึงถึงสิทธิในการใช้น้ำของผู้อยู่ต้นน้ำและท้ายน้ำเพื่อแบ่งสรร ดังนั้น การเจรจาหารือจึงจำเป็นสำหรับการอยู่ร่วมกันต้องมีการประสานงานกันระหว่างผู้ตัดสินใจในทุกระดับ โดยกรณีศึกษาชุมชนช่องฟืนสามารถอธิบายได้ว่า ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเป็นทรัพยากรที่มีจำกัด ในประเด็นทรัพยากรประมงนั้นจัดได้ว่าล้วนเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีสัดส่วนลดลงอย่างต่อเนื่องจากการสำรวจของหน่วยงานทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง (2552) ทำให้เห็นความเสื่อมโทรมของทรัพยากรในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา คิดเป็นร้อยละ 22 ของทรัพยากรสัตว์น้ำ และแหล่งที่อยู่อาศัยของทรัพยากรสัตว์น้ำที่มีความเฉพาะมีความเปราะบางต่อการเปลี่ยนแปลงของคุณภาพทรัพยากรน้ำ ตลอดจนทรัพยากรป่าไม้ประเภทป่าชายเลนมีจำนวนลดลงตามลำดับ เหล่านั้นเป็นผลพวงจากการขาดการจัดสรรทรัพยากรน้ำที่กระทบต่อที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิต และการดำรงชีพของคนในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

หลักการที่ 2 แนวทางการมีส่วนร่วม (Principle 2 Participatory approach) คือ การมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจซึ่งผู้มีส่วนได้เสียตั้งแต่ระดับท้องถิ่นองค์กรชุมชนและผู้ใช้น้ำจะร่วมกันพิจารณาการใช้ทรัพยากรน้ำ และระบบนิเวศการมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือหรือวิธีการที่จะทำให้เกิดความสมดุล โดยกรณีศึกษาชุมชนช่องฟืนสามารถอธิบายได้ว่า การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำ พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาไม่สอดคล้องกับหลักการมีส่วนร่วม สืบเนื่องจากกรณีศึกษาชุมชนช่องฟืนเองที่เน้นการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร และแผนงานที่ผ่านมานั้นจัดทำขึ้นเพียงฟื้นฟูทรัพยากรทะเลสาบสงขลาตอนกลาง ซึ่งการบริหารจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จำเป็นต้องมีกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียเข้ามามีบทบาทในการจัดการที่เป็นกลุ่มคนโดยรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาตั้งแต่พื้นที่ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ เพื่อให้เห็นปัญหาและข้อจำกัดในพื้นที่ทะเลสาบสงขลาตอนบน หรือแม้กระทั่งพื้นที่ทะเลสาบสงขลาตอนล่างถึงสาเหตุ และหาข้อสรุป เพื่อการแก้ไขปัญหาภาพรวมของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาอย่างมีส่วนร่วม

หลักการที่ 3 บทบาทที่สำคัญของสตรี (Principle 3: The importance role of (Women) คือ การให้สตรีมีส่วนร่วมในการตัดสินใจมาจากประเพณีและขนบธรรมเนียมที่สืบทอดกันมาของแต่ละวัฒนธรรมในการร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับการบริหารและจัดการน้ำและความเสมอภาพระหว่างเพศ โดยกรณีศึกษาชุมชนช่องฟืนสามารถอธิบายได้ว่า ในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของเครือข่ายลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งชุมชนช่องฟืนมีกลุ่มสตรี คือ กลุ่มสตรีบ้านช่องฟืน ที่มีบทบาทสำคัญร่วมกับเครือข่ายในการจัดการทรัพยากรและยังมีบทบาทช่วยเป็นกำลังหนุนกลุ่มประมงอาสาที่เป็นกลุ่มผู้ชาย เช่น การร่วมกระจายข่าวสารการซ่อมแซมเขตอนุรักษ์ฯ และร่วมสมทบเงินในการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำของชุมชน เป็นต้น

หลักการที่ 4 เป็นทรัพยากรทางเศรษฐกิจ (Principle 4: Water as an economic good) คือ ทรัพยากรน้ำเป็นทรัพยากรที่มีจำกัด และเป็นสินค้าทางเศรษฐกิจจึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจถึงความแตกต่างระหว่างการให้คุณค่าและการจัดสรรน้ำ โดยกรณีศึกษาชุมชนช่องฟืนสามารถอธิบายได้ว่า เป็นความขัดแย้งในการจัดสรรทรัพยากรน้ำสำหรับพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาโดยเป็นพื้นที่เกษตรกรรมประเภทนาข้าวเป็นส่วนใหญ่มีการจัดสรรทรัพยากรน้ำที่จัดเป็นน้ำจืดประกอบกับการกำหนดมาตรการที่ผ่านมานั้นเอื้องประโยชน์แก่พื้นที่เศรษฐกิจที่สร้างมูลค่าภาพรวมในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งในมุมมองของคุณค่าของทรัพยากรจะเห็นได้ว่าทรัพยากรลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีสภาพเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศโดยเฉพาะระบบนิเวศน้ำกร่อย อันกระทบต่อสิ่งมีชีวิตสัตว์น้ำพื้นถิ่นสูญพันธ์เป็นจำนวนมาก บริเวณตำบลเกาะหมากในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

7.2.3 ข้อจำกัดในการจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการ (IWRM)

ในการศึกษาบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการ ซึ่งจากกรณีศึกษาชุมชนช่องฟืนตั้งอยู่ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยสามารถอธิบายได้ว่า กระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาขาดประสิทธิภาพ และขาดกระบวนการบูรณาการที่แท้จริงทั้งการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่ขาดการเชื่อมโยง ตลอดจนอำนาจหน้าที่การตัดสินใจ และงบประมาณในการจัดการพื้นที่เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจภาพรวมของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาประกอบกับการควบคุมพื้นที่ที่จัดเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีมูลค่านั้น จากการบริหารจัดการและการดำเนินการในมาตรการ และนโยบายที่เกิดความผิดพลาด อันก่อให้เกิดความ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เสียหายอย่างมหาศาลที่เป็นผลกระทบมาถึงปัจจุบัน และเพื่อการแก้ไขปัญหาบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จึงต้องมีผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจากการใช้ทรัพยากรน้ำในทะเลสาบสงขลาในการร่วมกันบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการอย่างมีส่วนร่วมโดยมุ่งเน้นให้ชุมชนโดยรอบทะเลสาบสงขลาจำนวน 157 ตำบล ที่ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดพัทลุง และจังหวัดสงขลาตั้งแต่ทะเลสาบสงขลาตอนบน ทะเลสาบสงขลาตอนกลาง ทะเลสาบสงขลาตอนล่าง ต้องมีการตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนหน่วยงานระดับท้องถิ่น เพื่อการแก้ไขปัญหาทรัพยากรน้ำที่เกิดขึ้นในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

7.2.4 การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

จากการศึกษาบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการ กรณีศึกษาชุมชนช่องฟืน สามารถอธิบายการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้ดังนี้

การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลานั้นต้องจัดการทรัพยากรน้ำและทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในลุ่มน้ำ โดยสอดคล้องกันทั้งบริบทของสังคม ระบบนิเวศ และการบูรณาการของกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุด ดังนั้นการจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการพื้นที่ทะเลสาบสงขลาต้องมีการจัดการทรัพยากรที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ในระบบนิเวศน้ำที่มีความเฉพาะและการกำหนดการใช้ประโยชน์ทรัพยากรทะเลสาบที่มีความสอดคล้องกับแผนพัฒนาลุ่มน้ำอย่างมีเอกภาพ ซึ่งในปัญหาการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการ จำเป็นต้องศึกษาทรัพยากรน้ำทั้งลุ่มน้ำอันเนื่องจากไม่สามารถบ่งบอกปัญหา และผลกระทบหรืออธิบายถึงความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้ชัดเจน เทียบเท่ากับการใช้พื้นที่ลุ่มน้ำเป็นขอบเขตในการศึกษาในแหล่งน้ำที่อยู่อาศัยของจำพวกสิ่งมีชีวิตประเภทสัตว์น้ำในแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 8
ผลการศึกษาและอภิปรายผล

การศึกษานี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 ส่วน ในการวิจัยซึ่งใช้เครื่องมือเป็นแบบสำรวจ และการสัมภาษณ์แบบเจาะจง (Purposive Random) โดยเก็บข้อมูลจากประชาชนในชุมชนช่องฟืน ผู้ใหญ่บ้าน แกนนำชาวประมง และกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำและประมงในชุมชนช่องฟืนในระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ โดยมีรายละเอียดคำอธิบาย ดังนี้

8.1 ลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมชุมชนทะเลสาบสงขลา

8.1.1 ลักษณะทางกายภาพ

8.1.2 ระบบเศรษฐกิจ

8.1.3 สังคม วัฒนธรรมและการเป็นอยู่

8.1.4 สิ่งแวดล้อมและภูมินิเวศพื้นที่

8.2 การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง นโยบายและแผนงานในพื้นที่

8.2.1 การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง

8.2.2 นโยบายของภาครัฐ และแผนงานในระดับท้องถิ่น

8.2.3 กฎระเบียบ ข้อบังคับ

8.3 การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ และประมงชุมชนช่องฟืน

8.3.1 การมีส่วนร่วมและทุนทางสังคม

8.3.2 การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง

8.4 วิเคราะห์ศักยภาพ ข้อจำกัดในการบริหารจัดการทรัพยากรและประมง

8.4.1 ศักยภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง

8.4.2 ข้อจำกัดในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

8.1 ลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมชุมชนทะเลสาบสงขลา

ข้อมูลส่วนนี้ผู้วิจัยใช้การลงพื้นที่สำรวจ และการสัมภาษณ์คนในพื้นที่และศึกษาเอกสารงานวิจัยที่มีอยู่ในปัจจุบัน (Documentary research)

8.1.1 ลักษณะกายภาพ

8.1.1.1 ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินในชุมชนช่องฟืน

ชุมชนช่องฟืน ซึ่งมีที่ตั้งอยู่ในจังหวัดพัทลุง ตามแผนผังกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินตามที่ได้จำแนกประเภทท้ายกฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวมจังหวัดพัทลุง พ.ศ.2560 ที่ดินในบริเวณหมายเลข 3.1 ถึงหมายเลข 3.12 ที่กำหนดไว้เป็นสีเขียว ให้เป็นที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรม โดยบริเวณหมายเลข 3.5 บริเวณชุมชนช่องฟืน มีอาณาเขตติดต่อ

ด้านเหนือ จดทะเลสาบสงขลา

ด้านใต้ จดเส้นแบ่งเขตการปกครองระหว่างตำบลเกาะหมากและตำบลปากพะยูน

ด้านตะวันออก จดเส้นแบ่งการปกครองระหว่างตำบลเกาะหมากกับตพบลเกาะนางคำและทะเลสาบสงขลา

ด้านตะวันตก จดทะเลสาบสงขลา[1]

การศึกษาข้อมูลภาคเอกสารและการสำรวจของผู้วิจัย เมื่อวันที่ 15 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2563 พบว่า ชุมชนช่องฟืนมีลักษณะพื้นที่เป็นเกาะกลางทะเลที่ขนานกับทะเลสาบสงขลาและบางส่วนเป็นเนินเตี้ยๆ ซึ่งการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรม อันได้แก่ พื้นที่ทรัพยากรทะเลสาบสงขลาเพื่อทำการประมงพื้นบ้านขนาดเล็ก และพื้นที่เนินเตี้ยๆ เพื่อการทำเกษตรกรรม เช่น ยางพารา ไม้ยืนต้น เป็นต้น[2]

[1] กฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวมจังหวัดพัทลุง พ.ศ.2560 17 กุมภาพันธุ์ 2560

[2] ที่มา: http://www.khomak.go.th/page.php?id=4619

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

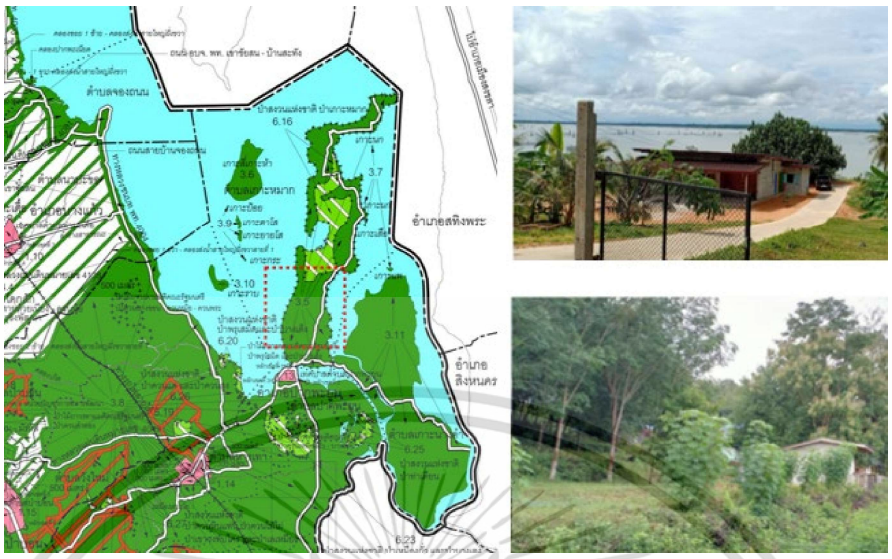

รูปที่ 8.1 แสดงกฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวมจังหวัดพัทลุง พ.ศ.2560 และการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนช่องฟืน

ที่มา: กฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวมจังหวัดพัทลุง พ.ศ.2560 และผู้วิจัย (2563)

8.1.1.2 ลักษณะการอยู่อาศัยในชุมชนช่องฟืน

การสำรวจของผู้วิจัย เมื่อวันที่ 15 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2563 พบว่า ลักษณะการอยู่อาศัยชุมชนช่องฟืน จะเป็นชุมชนชนบทขนาดเล็ก มีการตั้งถิ่นฐานตามระบบโครงข่ายคมนาคมที่มีลักษณะขนานเป็นกับทะเลสาบสงขลา

รูปแบบอาคารจะมีความมั่งคงแข็งแรง และบางส่วนรูปแบบโครงสร้างชั่วคราวมีลักษณะเป็นเพิงไม้ที่จะใช้พื้นที่บริเวณนี้ เพื่อเป็นตำแหน่งเทียบจอดเรือ บริเวณริมฝั่งทะเลสาบสงขลา หรือสำหรับบางครัวเรือนที่มีอาคารสิ่งปลูกสร้างติดชายฝั่งทะเลสาบสงขลาบก็สามารถใช้พื้นที่ใต้ถุนบ้านสำหรับจอดเรือ เป็นต้น

รูปที่ 8.2 แสดงลักษณะการอยู่อาศัยชุมชนช่องฟืน

ที่มา: ผู้วิจัย (2563)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

8.1.1.3 ระบบสาธารณูปโภคในชุมชนช่องฟืน

การพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานตามที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก ได้ประกาศใช้แผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ.2561-2565) เปลี่ยนแปลง ครั้งที่ 4 เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2562 นั้น ได้มีการปรับปรุงแผนพัฒนายุทธศาสตร์ที่ 1 ประชาชนอยู่ดีมีสุข แผนงานเคหะและชุมชน ดังนี้

1) โครงการก่อสร้างคูระบายน้ำพร้อมฝาปิดและคูระบายน้ำแบบตัวยู

2) โครงการก่อสร้างระบบไฟฟ้าแสงสว่างสาธารณะ

3) โครงการปรับปรุงระบบจ่ายน้ำประปา[3] เพื่อพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานที่ครอบคลุมทุกครัวเรือนในตำบลเกาะหมาก สร้างความปลอดภัย และตอบสนองความต้องการของประชาชนในชุมชน

การสำรวจของผู้วิจัย เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2563 พบว่า ปัจจุบันหน่วยงานท้องถิ่นองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก ได้มีการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานที่ครอบคลุมทุกครัวเรือน ได้แก่ ระบบโครงข่ายคมนาคม ระบบประปาหมู่บ้าน ระบบไฟฟ้าและแสงสว่าง และวิทยุกระจายเสียงของชุมชน เป็นต้น

รูปที่ 8.3 แสดงระบบสาธารณูปโภคในชุมชน

ที่มา: ผู้วิจัย (2563)

8.1.1.4 ระบบสาธารณูปการในชุมชนช่องฟืน

การพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานตามที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก ได้ประกาศใช้แผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ.2561-2565) ยุทธศาสตร์ที่ 1 ประชาชนอยู่ดีมีสุข แผนงานเคหะและชุมชน ดังนี้ (1) โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์และสร้างหาดทรายเทียม เพื่อเป็นสถานที่

[3] แผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ.2561-2565) เปลี่ยนแปลง ครั้งที่ 4

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ท่องเที่ยวเชิงนิเวศของตำบลเกาะหมาก และยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาคนและสังคมให้มีคุณภาพ แผนงานการศาสนา วัฒนธรรมและนันทนาการ ดังนี้ ก่อสร้างสนามกีฬาประจำตำบล โครงการจัดทำป้ายเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว เพื่อพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานและรองรับการบริการแก่ชุมชน

การสำรวจและการศึกษาข้อมูลภาคเอกสารของผู้วิจัย เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2563 พบว่า ปัจจุบันชุมชนช่องฟืนมีระบบสาธารณูปการ คือ สถานที่ราชการ เพื่อรับรองและให้บริการพื้นฐานแก่ชุมชน ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมตำบลเกาะหมาก องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก ศูนย์การเรียนรู้เด็กเล็กตำบลเกาะหมาก โรงเรียนบ้านช่องฟืน และหาดทรายเทียม ซึ่งเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศของตำบลเกาะหมากที่มีสภาพสมบูรณ์จากการจัดการทรัพยากรร่วมกันของชุมชน เป็นต้น

รูปที่ 8.4 แสดงระบบสาธารณูปการในชุมชน

ที่มา: ผู้วิจัย (2563)

8.1.1.5 ระบบสุขาภิบาลในชุมชนช่องฟืน

การพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานตามที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก ได้ประกาศใช้แผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ.2561-2564) ฉบับเพิ่มเติม เปลี่ยนแปลง ครั้งที่ 4 โดยยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาคนและสังคมให้มีคุณภาพ ในแผนงานสาธารณสุข ดังนี้ โครงการรณรงค์คัดแยกขยะก่อนทิ้ง เพื่อการจัดการที่ถูกต้อง และปริมาณขยะลดลง เป็นต้น

การสำรวจของผู้วิจัย เมื่อวันที่ 15 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2563 พบว่า ปัจจุบันระบบสุขาภิบาล และแหล่งกำจัดขยะมูลฝอย จะมีรูปแบบถังขยะ บริเวณหน้าบ้าน ดังรูปที่ 7.5 สำหรับกำจัดขยะครัวเรือน และหน่วยงานท้องถิ่นมีการจัดการในลำดับถัดไป

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

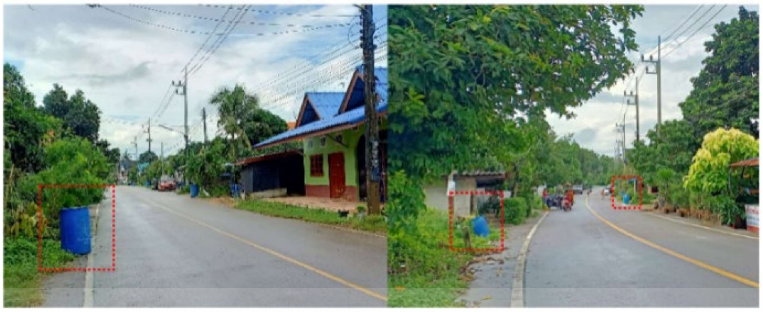

รูปที่ 8.5 แสดงการจัดการขยะชุมชนช่องฟืน

ที่มา: ผู้วิจัย (2563)

8.1.2 ระบบเศรษฐกิจ

8.1.2.1 รายได้ในชุมชนช่องฟืน

จากการสำรวจและสัมภาษณ์ของผู้วิจัย เมื่อวันที่ 15 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2563 พบว่าปัจจุบันรายได้ส่วนใหญ่ของคนในชุมชน จากการประกอบอาชีพทำประมงเป็นหลัก มีลักษณะประมงพื้นบ้านขนาดเล็ก ซึ่งสอดคล้องกับน้าแดง (นามสมมุติ) กล่าวว่า *"...รายได้ในครัวเรือนประมาณ 300-500 บาทต่อวัน และการมีประกอบอาชีพรอง คือ การทำเกษตรกรรม เช่น สวนยางพารา ซึ่งพื้นที่ในชุมชนช่องฟืน มีพื้นที่ 1,027 ไร่*[4] *และบางครัวเรือนมีการประกอบอาชีพเสริม เช่น รับจ้างทั่วไป เป็นต้น..."*[5]

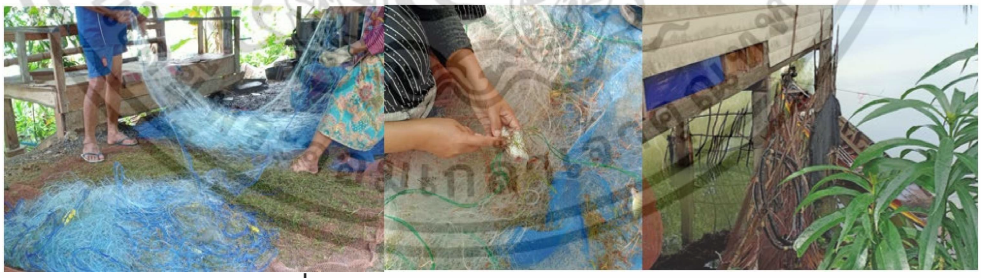

รูปที่ 8.6 แสดงการทำประมงชุมชนช่องฟืน

ที่มา: ผู้วิจัย (2563)

[4] แผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ.2561-2565)

[5] น้าแดง.(2563) ชาวประมงชุมชนช่องฟืน จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลมีลักษณะกิริยาท่าทางร่าเริงแจ่มใส

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

โดยส่วนใหญ่ชาวประมงจะขายสัตว์น้ำแก่แพปลาชุมชนช่องฟืน และบางครัวเรือน นำสัตว์น้ำไปขายบริเวณตลาดปากพะยูน ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ น้าขาว (นามสมมุติ) สัมภาษณ์วันที่ 13 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2563 *“...ที่แผงรับซื้อปลาของชาวประมง ช่วงนี้กุ้งมาก ปลากระบอก ปลาดุกทะเล รับซื้อสัตว์น้ำทั้งปลา กุ้ง จากที่ปากยูนเอาไปขายหลาดหาดใหญ่...”*

สามารถอธิบายได้ว่า นอกเหนือจากแพปลาชุมชนช่องฟืนแล้วนั้น แหล่งรับซื้อสินค้าสัตว์น้ำในพื้นที่อำเภอปากพะยูน บริเวณตลาดปากพะยูน มีการรับซื้อสัตว์น้ำชาวประมง เพื่อนำไปส่งตลาดในตัวเมืองหาดใหญ่ ซึ่งในช่วงที่ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลเป็นเวลาประมาณ 11:00 น. เป็นช่วงที่ชาวประมงต่างนำสัตว์น้ำมาขายเป็นจำนวนหนึ่ง

รูปที่ 8.7 แสดงแพปลาชุมชนช่องฟืน และแพปลาบริเวณตลาดปากพะยูน
ที่มา: ผู้วิจัย (2563)

8.1.3 สังคม วัฒนธรรมและการเป็นอยู่

8.1.3.1 สถานภาพทางเพศในชุมชนช่องฟืน

จากการอ้างอิงข้อมูลด้านประชากรชุมชนช่องฟืนในปี พ.ศ.2564 มีจำนวนครัวเรือน 297 ครัวเรือน แยกเป็นเพศหญิง 472 คน และเพศชาย 464 คน รวม 936 คน[6]

8.1.3.2 ช่วงอายุของคนในชุมชนช่องฟืน

ซึ่งอ้างอิงข้อมูลประชากรในภาพรวมของตำบลเกาะหมาก สามารถแบ่งได้ 4 ช่วงวัย ดังนี้ (1) ช่วงวัยเด็ก ตั้งแต่อายุ 0-15 ปี มีจำนวน 1,539 คน (2) วัยเจริญพันธุ์ อายุ 15-44 ปี มีจำนวน

[6]ที่มา: https://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statMONTH/statmonth/#/displayData

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1,698 คน (3) คนวัยแรงงาน อายุ 16-59 ปี มีจำนวน 4,773 คน และ (4) คนวัยสูงอายุ อายุ 60 ปีขึ้นไป มีจำนวน 1,286 คน[7]

สามารถอธิบายได้ว่า ประชากรวันแรงงานมีจำนวนมากที่สุด รองลงมาวัยเจริญพันธุ์และวัยเด็ก ตลอดจนวัยสูงอายุน้อยลงตามลำดับ

8.1.3.3 ระดับการศึกษาในชุมชนช่องฟืน

ซึ่งจากการอ้างอิงและสำรวจของผู้วิจัย พบว่า การให้บริการด้านการศึกษาของเยาวชนชุมชนช่องฟืนที่มีช่วงอายุตั้งแต่ 3-12 ปี จะจัดอยู่ในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานตามกระทรวงศึกษาภาครัฐมีการจัดสรรกำกับดูแลการศึกษาซึ่งชุมชนช่องฟืนมีบริการด้านการศึกษา คือ โรงเรียนบ้านช่องฟืน และช่วงอายุตั้งแต่ 13-18 จะมีโรงเรียนมัธยมเกาะหมาก ซึ่งตั้งอยู่ภายนอกเขตการให้บริการของชุมชนช่องฟืน และโรงเรียนบ้านปากบางนาคราช

รูปที่ 8.8 แสดงเยาวชนในชุมชนช่องฟืน

ที่มา: ชุมชนประมงบ้านช่องฟืน (สืบค้นวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ.2565)

8.1.3.4 การนับถือศาสนาในชุมชนช่องฟืน

ซึ่งจากการอ้างอิงและสำรวจของผู้วิจัย พบว่า มีการนับถือศาสนาอิสลามเป็นส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ 80[8] และการนับถือศาสนาพุทธรองลงมา

[7] ที่ทำการปกครองอำเภอปากพะยูน 2564

[8] ที่มา: https://www.gotoknow.org/posts/463866

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

8.1.3.5 วัฒนธรรม ประเพณีในชุมชนช่องฟืน

จากการศึกษาภาคเอกสารของผู้วิจัย สามารถอธิบายได้ว่า ในอดีตชุมชนช่องฟืน มีประเพณีที่สื่อต่อกันมาซึ่งมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิต และวัฒนธรรม ดังนี้ (1) ความเชื่อการทำขวัญเรือ [9] (2) ประเพณีการผูกธงเข้าพรรษาที่เขาคลองกูด และ (3) ประเพณีการลากพระทางน้ำ[10]

สามารถอธิบายได้ว่า ประเพณีที่กล่าวมานั้น ณ ปัจจุบันเลือนหายไป อันเนื่องด้วยการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น การก่อสร้างสะพานเกาะหมาก-ปากพะยูน ที่ใช้สัญจรในปัจจุบัน ซึ่งในอดีตพื้นที่ชุมชนช่องฟืนมีลักษณะเป็นเกาะกลางทะเลมีเพียงรูปแบบการสัญจรทางน้ำ โดยใช้เรือเป็นพาหนะในการเดินทางไปยังตัวอำเภอปากพะยูนเท่านั้น

รูปที่ 8.9 แสดงประเพณีทำขวัญเรือ และการลากพระทางน้ำ

ที่มา: ชลันดา พันธุ์พานิช และ www.komkhaotuathai.com/contents/13547

8.1.3.6 การประกอบอาชีพในชุมชนช่องฟืน

การสำรวจและศึกษาข้อมูลภาคเอกสาร พบว่า ปัจจุบันการประกอบอาชีพในชุมชนช่องฟืน สามารถแบ่งออกได้ 2 ประเภท คือ (1) การทำประมง 149 ครัวเรือน (2) การทำเกษตร 134 ครัวเรือน [11] ซึ่งสอดคล้องกับนิตติยา ทองเสนอ และอุทิศ สังขรัตน์:2558

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ *“...พื้นที่ของเกาะหมากส่วนใหญ่เป็นชุมชนชาวประมง ซึ่งจะจับสัตว์น้ำในเขตน้ำเค็มกับน้ำกร่อย จะสลับหมุนเวียนกันไป เพื่อจะเว้นช่วงให้ทรัพยากรสัตว์น้ำได้ขยายพันธุ์และวางไข่ ในช่วงที่ชาวประมงเว้นว่างนี้จะหันมาทำเกษตรแทน ...”*

[9] โครงการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้,2550: 52-53

[10] นิตติยา ทองเสนอ และอุทิศ สังขรัตน์. (2558) **การจัดการวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง**

[11] ที่มา: http://www.khomak.go.th/page.php?id=4621

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปที่ 8.10 แสดงการประกอบอาชีพในชุมชนช่องฟืน

ที่มา: ผู้วิจัย (2563)

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ *ลุงถักอวน* (นามสมมุติ) สัมภาษณ์วันที่ 13 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2563 *"...ทำอวนใหม่ กะไว้หาปลาในเลสาบ..."*[12]

สามารถอธิบายได้ว่าการทำประมงของชุมชนเป็นรูปแบบทำประมงตลอดทั้งปี และมักจะใช้ช่วงมรสุม สำหรับทำประมงในเขตอนุรักษ์ฯ โดยช่วงเวลาดังกล่าวจะเป็นช่วงที่มีการอนุโลมให้ทำประมงได้ ซึ่งเงื่อนไขในการประมงจะไปไปตามที่มีการตกลงกฎกติกาชุมชนร่วมกัน สำหรับการทำประมงเป็นอาชีพหลัก ทำให้เครื่องมือประมงเกิดความชำรุด ความเสียหาย ซึ่งในช่วงฤดูมรสุม ไม่สามารถออกเรือเพื่อทำประมงระยะไกลได้ ชาวประมงส่วนใหญ่จึงใช้ช่วงมรสุมในการซ่อมแซมเครื่องมือประมงทั้งการประดิษฐ์เครื่องมือประมงด้วยตัวเอง หรือบางเครื่องมือประมงมีใช้อุปกรณ์อื่นๆ เช่น อวน ลวด และไม้ไผ่ เป็นต้น เพื่อทดแทนเครื่องมือประมงที่ชำรุดไป สำหรับเครื่องมือบางชนิดที่ยังมีสภาพการใช้งานได้ดีก็นำไปวางผึ่งแดด เพื่อให้วัชพืชที่ติดเครื่องมือประมงหลุดออกง่าย และทำให้จับสัตว์น้ำได้เพิ่มมากขึ้น และบางครัวเรือนที่มีพื้นที่เกษตรกรรมจะใช้ช่วงเวลานี้ ในการทำเกษตร เช่น การปลูกไม้ผล เป็นต้น

รูปที่ 8.11 แสดงการทำเครื่องมือประมง

ที่มา: ผู้วิจัย (2563)

[12] ลุงถักอวน. ชาวประมงชุมชนช่องฟืน 2563 จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลมีลักษณะกิริยาท่าทางร่าเริงแจ่มใส

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ พี่สา (นามสมมุติ) สัมภาษณ์วันที่ 13 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2563 *“...บ้านพี่หาปลาถึงทำปลาแห้ง เอาไปขายหลาดนัด กะตามหลาดแถวๆ นี้ นี้กะปลาลูกจิ้มพี่ทำปลาถึงกะไปขาย ช่วงนี้ปลาลูกจิ้มที่พอหาได้อยู่...”*[13]

สามารถอธิบายได้ว่า ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพประมงในชุมชนช่องฟืน มักจะเป็นหน้าที่ของหัวหน้าครอบครัวออกเรือไปจับสัตว์น้ำพื้นที่ทะเลสาบสงขลา เมื่อได้สัตว์น้ำมาแล้ว จะส่งต่อให้แม่บ้านเพื่อนำไปขายที่แพปลาชุมชน หรือสำหรับสัตว์น้ำบางชนิด เช่น ปลาจิ้มฟันจระเข้ ซึ่งเป็นสัตว์น้ำเศรษฐกิจในชุมชน และการเลือกแปรรูปสัตว์น้ำ เพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าหรือทำถนอมอาหารในรูปแบบอื่นๆ และนำไปจำหน่ายตลาดในชุมชน โดยราคาสัตว์น้ำจะอยู่ตั้งแต่กิโลกรัมละ 500 บาทขึ้นไป และอีกคุณสมบัติหนึ่งของปลาจิ้มฟันจระเข้ เป็นตัวยาสำคัญชนิดหนึ่งทางเวชศาสตร์แผนจีนเป็นที่นิยมอย่างมาก

รูปที่ 8.12 แสดงรูปแบบการแปรรูปสัตว์น้ำ

ที่มา: ผู้วิจัย (2563)

8.1.3.7 ระยะเวลาอยู่อาศัยในชุมชนช่องฟืน

ชุมชนช่องฟืน เป็นชุมชนประมงพื้นบ้านขนาดเล็ก หมู่ที่ 2 ตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง ซึ่งรูปแบบการอยู่อาศัยจากข้อมูลการประกอบอาชีพที่สามารถบ่งบอกการอยู่อาศัยในชุมชนช่องฟืนก่อนปี พ.ศ.2500 เป็นต้นมาโดยชุมชนช่องฟืนจากการบันทึกข้อมูลของชุมชนนั้นเป็นชุมชนเก่าแก่ ที่มีอายุประมาณ 150 ปีสอดคล้องกับนิติยา ศรีพูล และเบญจวรรณ เพ็งหนู. (2564)[14]

การสำรวจและการสัมภาษณ์ของผู้วิจัย เมื่อวันที่ 15 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2563 พบว่าระยะเวลาอยู่อาศัยของคนในชุมชนช่องฟืนสามารถสังเกตได้จาก 2 กลุ่ม ดังนี้ (1) กลุ่มคนในชุมชน

---

[13] พี่สา แม่ค้าขายสัตว์น้ำแปรรูปในชุมชนช่องฟืน. (2563)

[14] นิติยา ศรีพูล และเบญจวรรณ เพ็งหนู. (2564) **กลยุทธ์การบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืนของชุมชนช่องฟืน** ตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

โดยเฉลี่ยอยู่ในช่วงอายุตั้งแต่เกิด-80 ปี และ (2) ลักษณะที่อยู่อาศัย และแหล่งสถานโบราณในชุมชน เช่น บ่อทวดตานาคราช[15] สอดคล้องกับพ่วน มัธยม อายุ 92 ปี มีการกล่าวถึงแหล่งโบราณสถานในชุมชนช่องฟืน

สามารถอธิบายได้ว่า ชุมชนช่องฟืนเป็นชุมชนเก่าแก่ชุมชนหนึ่งในตำบลเกาะหมาก จากการศึกษาข้อมูลแหล่งโบราณสถานในชุมชนช่องฟืน คือ บ่อทวดตานาคราช ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในชุมชนช่องฟืนมีการใช้น้ำจากบ่อทวดในอดีต เพื่ออุปโภคและบริโภค ต่อมาการพัฒนาระบบประปาหมู่บ้านและแหล่งน้ำดื่มที่มีความปลอดภัย และบ่อทวดตานาคราชกลายเป็นแหล่งโบราณสถาณในชุมชน และมีการทำบุญประจำปี

รูปที่ 8.13 แสดงลักษณะที่อยู่อาศัย และแหล่งโบราณสถานในชุมชนช่องฟืน
ที่มา: เปิดประตูสู่เกาะหมาก.2550 และผู้วิจัย (2563)

8.1.4 สิ่งแวดล้อมและภูมินิเวศพื้นที่

8.1.4.1 ลักษณะเฉพาะของพื้นที่ในชุมชนช่องฟืน

จากข้อมูลภาคเอกสารและการสำรวจของผู้วิจัย เมื่อวันที่ 15 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2563 พบว่า ชุมชนช่องฟืนมีลักษณะพื้นที่เป็นกลางทะเล สอดคล้องกับอำร่อน รัตนดากุล และเบญจวรรณ เพ็งหนู. (2550) ซึ่งจัดอยู่ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุง พื้นที่บางส่วนเป็นเนินเตี้ย และในส่วนพื้นที่ราบเชิงเขาขนานกับทะเลสาบ

สามารถอธิบายได้ว่า ลักษณะชุมชนช่องฟืน ตามลักษณะภูมิประเทศ จะเป็นเกาะกลางทะเลสาบ เมื่อทำการแบ่งการปกครองชุมชนช่องฟืน จัดอยู่ในการแบ่งเขตการปกครองท้องถิ่น คือ องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง และด้วยสภาพพื้นที่ชุมชนช่องฟืนมีอาณาเขตติดต่อกับทะเลสาบสงขลา ซึ่งจากการแบ่งทะเลสาบสงขลาในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาของหน่วยงานราชการได้ทำการแบ่งทะเลสาบออกเป็น 4 ตอน โดยชุมชนช่องฟืน จัดอยู่ในเขตทะเล

[15]ที่มา: http://www.khomak.go.th/page.php?id=4618 เปิดประตูสู่เกาะหมาก: 2550

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หลวง (เป็นการรวมตอนที่ 2 ทะเลสาบสงขลาตอนบนและตอนที่ 3 ทะเลสาบสงขลาตอนกลางเข้าด้วยกัน) หรือที่เรียกว่า “ทะเลสาบสงขลาตอนกลาง”

รูปที่ 8.14 แสดงลักษณะของชุมชนช่องฟืน

ที่มา: ผู้วิจัย (2563)

8.1.4.2 อัตลักษณ์ของพื้นที่ในชุมชนช่องฟืน

จากข้อมูลภาคเอกสารและการสัมภาษณ์ของผู้วิจัย เมื่อวันที่ 15 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2563 พบว่า ภูมิทัศน์วัฒนธรรมและความสัมพันธ์ของผู้คนทะเลสาบมีการปรับตัวตามสภาพระบบนิเวศที่มีความเฉพาะของนิเวศ 3 น้ำ คือ น้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม และต่อมามีการจัดการทรัพยากรทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ และการกำหนดกฎกติกาเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำชุมชนช่องฟืน ซึ่งเป็นชุมชนแรกในตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง และสามารถรักษาวิถีประมงพื้นบ้านต่อไป

รูปที่ 8.15 แสดงการทำประมงพื้นบ้านขนาดเล็ก ชุมชนช่องฟืน

ที่มา: ผู้วิจัย (2563)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

8.2 การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง นโยบายและแผนงานในพื้นที่

8.2.1 การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ

8.2.1.1 โครงสร้างอำนาจ หน้าที่ความรับผิดชอบ

จากการศึกษาข้อมูลภาคเอกสารของผู้วิจัย พบว่า ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาจัดอยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานทรัพยากรแห่งชาติ มีโครงสร้างการ และการมอบอำนาจให้สำนักงานทรัพยากรภาค 8 (คณะลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา)[16] ในการดำเนินแผนงานตามแม่บทพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบ ซึ่งจะมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในแผนลุ่มน้ำ ดังนี้ (1) หน่วยงานทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง มีบทบาทหน้าที่ในการขยายพันธุ์สัตว์น้ำหาที่ยาก เพื่อรักษาสัตว์น้ำประจำถิ่น (2) หน่วยงานกรมเจ้าท่า มีบทบาทหน้าที่ในการขุดลอกทะเลสาบ[17] เพื่อการฟื้นฟูสัตว์น้ำ

และหน่วยงานท้องถิ่นองค์การบริหารส่วนจังหวัดพัทลุง มีการกำหนดยุทธศาสตร์จังหวัดพัทลุง “พัทลุงสีเขียว คนมีคุณภาพชีวิตที่ดี (Phatthalung Green City)” และกระจายอำนาจแก่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมากในการดำเนินงานด้านบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการตัดสินใจร่วมกับชุมชนช่องฟืนในการอนุรักษ์ ฟื้นฟูทะเลสาบสงขลาฝั่งจังหวัดพัทลุงด้วยเขตอนุรักษ์ฯ ที่ไม่กระทบเส้นทางการไหลเวียนน้ำของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา หรือบดบังทัศนียภาพและสร้างความเดือดร้อนแก่ชุมชนข้างเคียง เป็นต้น

[16] ที่มา: https://www.gotoknow.org/posts/547823

[17] ที่มา: https://news.gimyong.com/article/13742

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

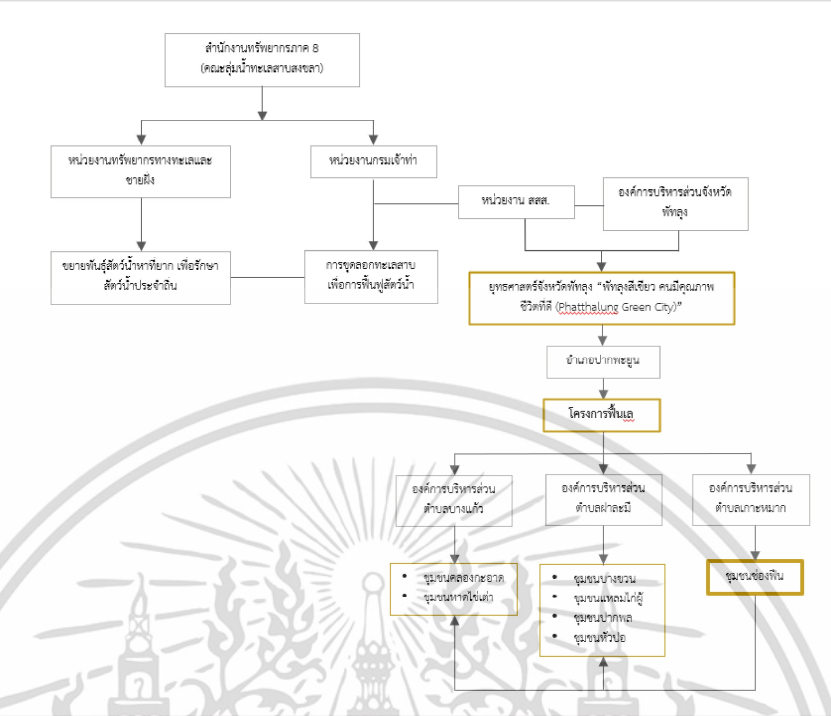

รูปที่ 8.16 แสดงแผนผังองค์กรในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ตามบทหน้าที่ด้านสิ่งแวดล้อม และแผนงานโครงการฟื้นเล พ.ศ.2561

ที่มา: ผู้วิจัย (2563)

รูปที่ 8.17 แสดงแผนการดำเนินงานของกรมเจ้าท่า และการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ

ที่มา: https://news.gimyong.com/article/13742 และhttps://www.youtube.com/watch?v

(สืบค้นวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ.2565)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

8.2.2 นโยบายของภาครัฐและแผนงานในระดับท้องถิ่น

8.2.2.1 นโยบาย ยุทธศาสตร์

จากการศึกษาข้อมูลภาคเอกสารและการสัมภาษณ์ของผู้วิจัย เมื่อวันที่ 15 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2563 พบว่า จังหวัดพัทลุงมีการกำหนดยุทธศาสตร์ “พัทลุงสีเขียว คนมีคุณภาพชีวิตที่ดี (Phatthalung Green City)” สอดคล้องกับวิสัยทัศน์จังหวัดพัทลุงปี พ.ศ.2561-พ.ศ.2564 ซึ่งมี 1 ใน 5 ยุทธศาสตร์ของจังหวัดเป็นการสร้างหลักประกันความมั่นคงทางด้านอาหารในอนาคต การจัดการทรัพยากรของจังหวัดพัทลุง พ.ศ. 2566 – 2570 และบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์ที่คำนึงถึงความยั่งยืน[18]

รูปที่ 8.18 แสดงโมเดลจำลองด้านการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ ตามยุทธศาสตร์ของจังหวัดพัทลุง

ที่มา: https://www.happynetwork.org/project/3741/action.view/164625 (สืบค้นวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ.2565)

จากการศึกษาข้อมูลภาคเอกสารและการสัมภาษณ์ของผู้วิจัย พบว่า แผนนโยบายในการพัฒนาพื้นที่จังหวัดพัทลุงมีการกระจายอำนาจให้องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมากดำเนินตามแผนงานด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตามแผนยุทธศาสตร์จังหวัดพัทลุง ในโครงการส่งเสริม สนับสนุนการมีส่วนร่วมประชนชนให้มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ การจัดการขยะมูลฝอยชุมชน และการบูรณาการภาพรวมในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เป็นต้น[19]

[18] ที่มา: https://happynetwork.org/project/3693

[19] ที่มา: http://www.khomak.go.th/page.php?id=4624

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปที่ 8.19 แสดงกิจกรรมปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนช่องฟืน

ที่มา: ชุมชนประมงบ้านช่องฟืน (สืบค้นวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ.2565)

8.2.3 กฎระเบียบ ข้อบังคับ

8.2.3.1 กฎหมายด้านสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษาข้อมูลภาคเอกสารเกี่ยวกับกฎหมายการประมงและกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อม ของผู้วิจัย พบว่าโดยมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องการประมง ดังนี้ 1. พระราชบัญญัติการประมง พ.ศ.2490 2.พระราชบัญญัติจัดระเบียบกิจการแพปลา พ.ศ.2496[20] และ 3.กฎหมายและมาตรฐานด้านคุณภาพน้ำ[21]กฎหมายที่เกี่ยวข้องการประมง โดยมีรายละเอียด คือ

1) พระราชบัญญัติการประมง พ.ศ.2490 ตามมาตรา 4 ในพระราชบัญญัตินี้ ที่ว่าด้วยเรื่อง (1) สัตว์น้ำ ที่อาศัยอยู่ในน้ำหรือวงจรชีวิตส่วนหนึ่งอยู่ในน้ำ (2) การทำประมง วิธีการจับสัตว์น้ำ (3) เครื่องมือทำการประมง และ (4) ที่จับสัตว์น้ำ หมายความว่า ที่ซึ่งมีน้ำขังหรือไหล เช่น ทะเล แม่น้ำ ลำคลอง เป็นต้น

2) พระราชบัญญัติจัดระเบียบกิจการแพปลา พ.ศ.2496 ตามมาตรา 3 “กิจการแพปลา” เป็นตัวแทนทำการขายสินค้าสัตว์น้ำนั้น และมีการขายสินค้าสัตว์น้ำโดยวิธีขายทอดตลาด[22]

3) การกำหนดมาตรฐานด้านคุณภาพน้ำทะเลที่เกี่ยวข้อง ตามข้อ 2 น้ำทะเล หมายถึงทั้งหมดในเขตน่านน้ำไทย แต่ไม่รวมถึง น้ำในแหล่งน้ำผิวดิน ตามประกาศคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ เรื่องกำหนดมาตรฐานคุณภาพน้ำในแหล่งน้ำผิวดิน และประเภทและมาตรฐานคุณภาพน้ำทะเลในเขตน่านน้ำไทย

---

[20] ที่มา: https://www.fisheries.go.th/mf-emdec/mainweb/fisherylaw/index.html

[21] ที่มา: https://www.pcd.go.th/lawstype

[22] ที่มา: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.fisheries.go.th/management/docs/a2496.pdf

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปที่ 8.20 แสดงกิจกรรมรับซื้อสัตว์น้ำ บริเวณแพปลาชุมชนช่องฟืน

ที่มา: ผู้วิจัย (2563)

8.2.3.2 กระบวนการจัดการทรัพยากรน้ำ

1) ข้อกำหนด กฎกติกาชุมชน

จากการศึกษาข้อมูลเอกสารและการสัมภาษณ์ของผู้วิจัย เมื่อวันที่ 15 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2563 พบว่า ช่องฟืนมีการการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง รูปแบบการทำเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ และเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำชุมชนช่องฟืนตามประกาศการแก้ไขเพิ่มเติม ปี พ.ศ.2561 และจนถึงปัจจุบัน มีการปรับปรุงกฎกติกาเขตปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ (เขตชายตลิ่ง) 1 และเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำ (เขตข้างนอก) 2 ดังนี้

- การกำหนดเขตชั้นที่ 1 เป็นเขตปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ (เขตริมตลิ่ง) 1 ดังนี้ (1) ห้ามวางอวนทุกชนิดภายในเขตปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำตลิ่ง ประมาณ 250 เมตร (ยกเว้นฤดูกุ้งหัวมันและอวดลอยจิ้มฟันจระเข้) (2) ห้ามทอดแหภายในเขตปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ (3) ห้ามดักไซแม่กุ้ง ตาอวนต่ำกว่า 4 เซนติเมตร (4) ห้ามดักไซกุ้งนาภายในเขตฯ (5) ห้ามโล๊ะกุ้งภายในเขตฯ (6) ห้ามถีบรูและจมบอกปลามิหลังภายในเขตฯ (7) ห้ามยิงปลาทั่วไปภายในเขตฯ (8) ห้ามราวเบ็ดภายในเขตฯ (9) ห้ามครอบเทียวภายในเขตฯ

- การกำหนดเขตชั้นที่ 2 เขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำ (เขตข้างนอก) 2 ดังนี้ (1) ห้ามล้อมกระทุ้งน้ำทุกชนิดจากฝั่ง 1000 เมตร (2) ห้ามวางกัดต่ำกว่า 5 เซนติเมตร ยกเว้นฤดูกุ้งหัวมัน และอวนปลาบุตรี (3) ห้ามทอดแหต่ำกว่า 4 เซนติเมตร (4) ห้ามดักไซแม่กุ้งอวนต่ำกว่า 4 เซนติเมตร (5) ห้ามถีบรู ปลามิหลังภายในเขตฯ (6) ห้ามยิงปลาทั่วไปภายในเขตฯ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทลงโทษ (1) ริบเครื่องมือทำประมง เช่น อวนชนิดต่างๆ พร้อมสัตว์น้ำ (2) ดำเนินคดี ซึ่งในส่วนที่แก้ไขเพิ่มเติมการกำหนดเขตชั้นที่ 2 เขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำ (เขตข้างนอก) 2 ดังนี้ การห้ามล้อมกระทุ้งน้ำทุกชนิดจากเขตในระยะ 850 เมตร[23]

ในส่วนที่แก้ไขเพิ่มเติม เป็นห้ามล้อมกระทุ้งน้ำทุกชนิดจากฝั่ง 10000 เมตร และเพิ่มข้อกำหนดห้ามวางกัดจับกุ้งกุลาดำต่ำกว่า 5 เซนติเมตร ห้ามทอดแหต่ำกว่า 3 เซนติเมตร ในส่วนที่แก้ไขเพิ่มเติมห้ามทอดแหต่ำกว่า 4 เซนติเมตร และเพิ่มข้อยกเว้นของทรัพยากรสัตว์น้ำ คือ ฤดูอวนปลาบุตรี จะเห็นว่าช่วงในปี พ.ศ.2561 ที่มีการแก้ไขเพิ่มเติม เพื่อให้ชุมชนสามารถร่วมกันใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า

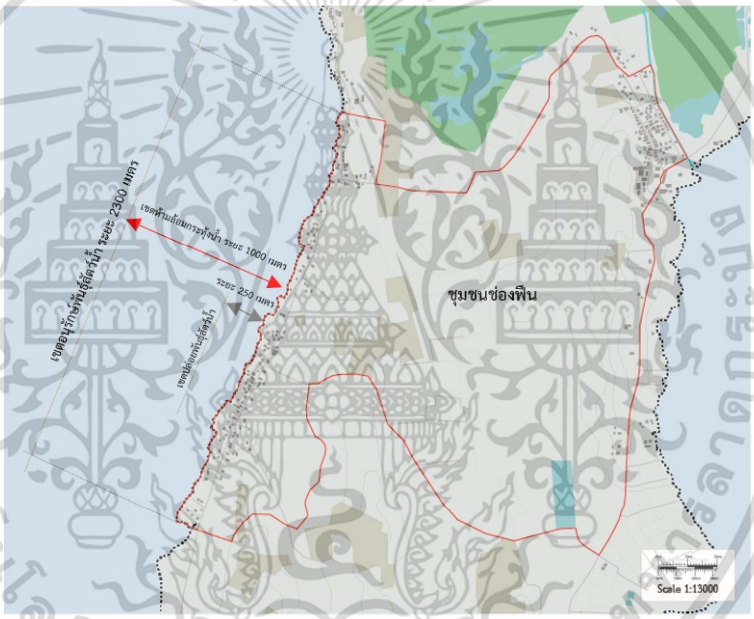

รูปที่ 8.21 แสดงเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำ พ.ศ.2561
ที่มา: ผู้วิจัย (2563)

[23] เบญจวรรณ เพ็งหนู .(2559) **"กติกาชุมชนเพื่อการประมงที่ยั่งยืน"** โครงการภายใต้แผนพัฒนาลุ่มน้ำ หน้า 53.

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

8.3 การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรทรัพยากรน้ำ และประมงชุมชนช่องฟืน

8.3.1 การมีส่วนร่วมและทุนทางสังคม

8.3.1.1 การมีส่วนร่วมรับฟังข่าวสารในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง

จากการศึกษาข้อมูลภาคเอกสารและการสัมภาษณ์ของผู้วิจัย เมื่อวันที่ 15 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2563 พบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการรับฟังข่าวสาร โดยมีกลุ่มที่ให้ความสำคัญและมีส่วนร่วมรับฟังข่าวสารในการจัดการทรัพยากรน้ำและประมง โดยจะแบ่งตามกลุ่มดังนี้

1) ตัวแทนชุมชน และผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิกกลุ่มในชุมชน จำนวน 5 กลุ่ม ดังนี้

(1) กลุ่มออมทรัพย์ เพื่อสวัสดิการบ้านช่องฟืน ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มเป็นกลุ่มแรก เพื่อการรวมคนในชุมชน ก่อนจะมีการร่วมกันจัดการทรัพยากรในชุมชน

(2) กลุ่มประมงอาสา โดยเป็นสมาชิกกลุ่มเดียวกันกับกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งกลุ่มประมงอาสา จะมีหน้าที่ในการทำเขตอนุรักษ์ฯ และโดยส่วนใหญ่จะหน้าที่เป็นของผู้ชาย

(3) กลุ่มแพปลาชุมชนบ้านช่องฟืน การก่อตั้งแพปลาขึ้นเพื่อลดการกดราคาสินค้าประเภทสัตว์น้ำในชุมชน และกลุ่มแพปลาเป็นส่วนหนึ่งในการร่วมจัดการทรัพยากรของชุมชนเช่นกัน

(4) กลุ่มกองทุนหมุนเวียนเครื่องมือประมง จากเหตุการณ์ภัยพิบัติทางธรรมชาติ ชุมชนช่องฟืนรับผลกระทบ และเดือดร้อนในด้านเครื่องมือประมง จนกระทั่งมีการร่วมก่อตั้งกองทุนหมุนเวียน และร่วมจัดการทรัพยากรของชุมชน ตลอดจนการรับมือกับภัยพิบัติในอนาคต

(5) กลุ่มวิสาหกิจแปรรูปสัตว์น้ำ เป็นการพยายามผลักดันชุมชนให้การจัดการทรัพยากรของชุมชน โดยรูปแบบการแปรรูปสินค้า และเพื่อเพิ่มมูลค้าสินค้าสัตว์น้ำของชุมชน

2) เจ้าหน้ารัฐ หน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก ฝ่ายรับผิดชอบด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในการร่วมมีบทบาทและจัดการทรัพยากรร่วมกับชุมชน

3) กลุ่มคนภายนอก เช่น หน่วยงาน สสส. NGOs เป็นต้น ทำหน้าที่ในการประสานทั้งบุคลากร งบประมาณ การดำเนินการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกันจัดการทรัพยากรของชุมชนช่องฟืน ทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุง

โดยสามารถอธิบายได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น เริ่มจากกลุ่มแกนนำชาวประมง พ.ศ. 2536 ที่มีความประสงค์ที่จะจัดการทรัพยากรทะเลสาบสงขลาโดยใช้รูปแบบการพูดคุยกับ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ชาวประมงในชุมชนช่องฟืนระยะแรก 2-3 ปี เพื่อสร้างเข้าใจหลักการทำการเขตอนุรักษ์ฯ ต่อมา บทบาทของผู้นำชุมชน คือ ผู้ใหญ่บ้านช่องฟืน ที่มีศักยภาพในการร่วมกันจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ ตั้งแต่เริ่มและมีการคิดค้นหาสาเหตุเป็นต้นมา ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

บังเขียว (นามสมมุติ) สัมภาษณ์วันที่ 13 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2563 *"...ผมและชาวประมงด้วยกันร่วมทั้งผู้ใหญ่บ้าน พบเจอปัญหาเหมือนๆกัน ไม่มีสัตว์น้ำให้จับเหมือนในอดีต จึงได้ลองหาสาเหตุกันเอง เกิดจากเขาปิดปากระวะ ที่ระโนดเพื่อทำนา และการทำท่าเรือน้ำลึก ทำให้สัตว์น้ำไม่เข้ามาในพื้นที่ทะเลสาบสงขลาตอนกลาง ทำให้พวกผมคิดที่จะฟื้นฟูทะเลสาบสงขลาด้วยการทำเขตอนุรักษ์ฯ..."*[24]

เป็นการอธิบายถึงสาเหตุการลดลงของทรัพยากรสัตว์น้ำ ซึ่งเกิดจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานซึ่งอยู่บริเวณพื้นที่ทะเลสาบสงขลาตอนบน คือ การสร้างเขื่อนปากระวะ และพื้นที่ทะเลสาบสงขลาตอนล่าง คือ ท่าเรือน้ำลึก ซึ่งชุมชนช่องฟืนเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณทะเลสาบตอนกลาง ทำให้รับผลกระทบในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป แกนนำชาวประมงต่างก็คิดค้น วิธีการ ฟื้นฟูทรัพยากรพื้นที่ทะเลสาบสงขลา และได้เริ่มทดลองทำเขตอนุรักษ์ขึ้น

จึงทำให้หน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมากเริ่มเห็นความสำคัญและจัดอยู่ในแผนการดำเนินงาน จึงเกิดการสนับสนุน เช่น พันธุ์สัตว์น้ำ และมีการส่งเสริม การตระหนักถึงทรัพยากรทั้งรูปแบบสื่อประชาสัมพันธ์ เสียงทางสายของชุมชน เป็นต้นมา รวมทั้งการจัดตั้งกลุ่มต่างๆ ในชุมชนช่องฟืน เป็นการรวมกลุ่มของสมาชิกเพื่อจะทำกิจกรรมฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเล และมีกองทุนสำรองเพื่อฟื้นฟูทะเลสาบ เช่น กลุ่มแพปลาบ้านช่องฟืน และกลุ่มออมทรัพย์บ้านช่องฟืน ทำหน้าเป็นตัวกลางในการกระจายข่าวสารการจัดการทรัพยากรร่วมกับประมงอาสา เช่น การรณรงค์ด้านสิ่งแวดล้อม ปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ การร่วมกันทำเขตอนุรักษ์ฯ เป็นต้นมา

ต่อมาของหน่วยงานสสส. ในช่วงปี พ.ศ. 2561 เข้ามาชุมชนด้วยโครงการฟื้นเล ยุทธศาสตร์ "พัทลุงสีเขียว คนมีคุณภาพชีวิตที่ดี (Phatthalung Green City)" ได้ทำการคัดเลือกชุมชนช่องฟืนเพื่อเป็นพื้นที่นำร่องในการจัดการทรัพยากรและขยายพื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ ให้แก่ชุมชนข้างเคียงในอำเภอปากพะยูน โดยการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรมีการถอดบทเรียนของชุมชน ผ่านช่องทางสื่อมวลชน เพื่อให้มีการกระจายข่าวสารด้านการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ ที่สามารถฟื้นฟูทรัพยากรทะเลสาบสงขลาให้อุดมสมบูรณ์ดังชุมชนช่องฟืน

[24]บังเขียว แกนนำชาวประมง (2563) จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลมีลักษณะกิริยาท่าทางร่าเริงแจ่มใส และทราบข้อมูลของชุมชนเป็นอย่างมากถึงกระบวนการขั้นตอนต่างๆ ตลอดจนภาพรวมของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปที่ 8.22 แสดงเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากร และการทำแนวเขตพื้นที่อนุรักษ์ฯ
ที่มา: https://www.happynetwork.org/paper/3693/owner

8.3.1.2 การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง

จากการศึกษาข้อมูลภาคเอกสารและการสัมภาษณ์ของผู้วิจัย เมื่อวันที่ 15 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2563 พบว่า การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงด้วยเขตอนุรักษ์ฯ มีทั้งหมด 4 ช่วง ดังนี้ 1. ช่วงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติด้วยการทำเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ 2. ช่วงการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง รูปแบบการทำเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ และการกำหนดกฎกติกาเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำชุมชนช่องฟืน 3. ช่วงการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง รูปแบบการทำเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ เขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำชุมชนช่องฟืน และมีการแก้ไขเพิ่มเติม และ 4. ช่วงการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง รูปแบบการทำเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ และเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำชุมชนช่องฟืน (ปัจจุบัน) ซึ่งในการเปลี่ยนแปลงกฎกติกาชุมชน ดังนี้

สามารถอธิบายได้ว่า ในแต่ละช่วงสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงข้อกำหนดกฎกติกานั้นเพื่อให้สอดคล้องกับการเป็นอยู่ของชุมชน และได้ร่วมกันแสดงความคิดเห็นที่จะขยายพื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ ให้มีแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำเพิ่มขึ้น จากระยะ 500 เมตร เป็นระยะ 1000 เมตร และมีกฎกติกาที่มีการแก้ไขเพิ่มเติม ตามการกำหนดกติกาของชุมชนเพื่อประมงที่ยั่งยืนภายใต้แผนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาปี พ.ศ. 2548 และร่วมกันใช้ประโยชน์พื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ ตามข้อยกเว้นที่มีการตกลงร่วมกันของชุมชน ในช่วงฤดูมรสุมสามารถทำประมงในพื้นที่ได้ เป็นต้น

8.3.1.3 การมีส่วนร่วมตัดสินใจในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง

จากการศึกษาข้อมูลภาคเอกสารและการสัมภาษณ์ของผู้วิจัย เมื่อวันที่ 15 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2563 พบว่า การร่วมกันติดสินใจในการจัดการทรัพยากรน้ำและประมงของชุมชนในเวทีชุมชนเพื่อเป็นการรับรู้ร่วมกันโดยผ่านกรรมการหมู่บ้าน ประมงอาสา ผู้ใหญ่บ้าน และนายกสมาคมชาวประมงรักษ์ทะเลสาบ อ.ปากพะยูน โดยคณะกรรมการที่กล่าวมามีการหารือร่วมกัน และออกเสียงในที่ประชุมให้มีการแต่งตั้งคณะทำงานในการออกตรวจตราดูแลเขตอนุรักษ์ฯ ปี พ.ศ. 2544

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เป็นต้นมา และเห็นชอบให้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการบริหารจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ ที่มีการแก้ไขเพิ่มเติมตามกฎกติกาครั้งล่าสุด วันที่ 27 เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2561 เป็นต้นไป

สามารถอธิบายได้ว่า การมีส่วนร่วมตัดสินใจแก้ไขเพิ่มเติมตามกฎกติกาชุมชน เพื่อเป็นการบริหารจัดการทรัพยากรทะเลสาบสงขลาควบคู่ไปการการใช้ประโยชน์พื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ ของชุมชนอย่างเต็มประสิทธิภาพ เช่น การกำหนดให้มีการเพิ่มขนาดตาอวนที่มีขนาดใหญ่ขึ้นจากขนาดตาอวน 4 เซนติเมตร เป็นขนาดตาอวน 5 เซนติเมตร เพื่อสามารถอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำให้มีอัตราเติบโตเต็มที่ และมีขนาดตามที่ตลาดต้องการ ไม่กระทบต่องวงจรสัตว์น้ำ และระบบนิเวศทะเลสาบสงขลา เป็นต้น

รูปที่ 8.23 แสดงเครื่องมือที่ใช้ในการทำประมงชุมชนช่องฟืน

ที่มา: ชุมชนประมงบ้านช่องฟืน (สืบค้นวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ.2565)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 8.1 แสดงการสรุปการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงชุมชนช่องฟืน ด้วยเขตอนุรักษ์ฯ และกฎกติกาของชุมชน

การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงชุมชนช่องฟืน	**การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง**	**การมีส่วนร่วมตัดสินใจในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง**	**สมาชิกในชุมชน/การรวมกลุ่มต่างๆ ในการร่วมกันบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง**
1. การจัดการทรัพยากรด้วยการทำเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ พ.ศ.2541	- การมีส่วนร่วมกับประมงอาสาชุมชนช่องฟืน เพื่อคิดค้นวิธีการจัดการทรัพยากรทะเลสาบสงขลา	- มีส่วนร่วมในการกำหนดเขตอนุรักษ์ฯ ในระยะ 500 เมตรจากฝั่ง และข้อกำหนดต่างๆ	- ผู้ใหญ่บ้าน - ชาวประมงบางส่วน - แกนนำชาวประมง - หน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก
2. การบริหารจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ และการกำหนดกฎกติกาเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำชุมชนช่องฟืน พ.ศ.2548	- มีการร่วมกันแต่งตั้งคณะตรวจดูแลเขตอนุรักษ์ฯ (1) ประมงอาสา (2) เจ้าหน้าที่หน่วยงานอนุรักษ์ทรัพยากรประมงน้ำจืด จังหวัดพัทลุง (3) ผู้ใหญ่บ้าน - มีการร่วมกลุ่ม เพื่อจัดการทรัพยากรทะเลสาบ ดังนี้ แกนนำชาวประมง กลุ่มออมทรัพย์บ้านช่องฟืน กลุ่มเครือข่าย “สตรีบ้านช่องฟืน” - มีการส่งเสริมการจัดการทรัพยากรผ่าน หลักสูตรท้องถิ่น “เกาะหมากศึกษา”	- มีส่วนร่วมในการกำหนดเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำชุมชนช่องฟืน ที่ได้ **ยกเว้นช่วงกุ้งหัวมัน** อนุญาตให้วางอวนในพื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ ได้	- ผู้ใหญ่บ้าน - ชาวประมง - แกนนำชาวประมง - กลุ่มออมทรัพย์บ้านช่องฟืน - กลุ่มเครือข่าย “สตรีบ้านช่องฟืน” - หลักสูตรท้องถิ่น “เกาะหมากศึกษา” - หน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก

ตารางที่ 8.1 (ต่อ)

การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงชุมชนช่องฟืน	การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง	การมีส่วนร่วมตัดสินใจในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง	สมาชิกในชุมชน/กลุ่มต่างๆ / หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการร่วมกันบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง
3. การบริหารจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ เขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำชุมชนช่องฟืน และมีการแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2549	- มีส่วนร่วมในการปรับปรุงกฎกติกาเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำบ้านช่องฟืน 2 เขต และข้อกำหนดเป็นไปตามกฎกติกาชุมชนช่องฟืน ดังนี้ - เขตชั้นที่ 1 เป็นเขตปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ (เขตริมตลิ่ง) ซึ่งมีระยะจากตลิ่งออกไป 250 เมตร - เขตชั้นที่ 2 เขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำ (เขตข้างนอก) 2 เป็นพื้นที่ต่อเนื่องจากเขตริมตลิ่งความกว้าง 1000 เมตรตลอดแนว - ใน**ช่วงฤดูมรสุม อนุโลม**ให้ทำประมงในเขตอนุรักษ์ฯ ได้	- มีส่วนร่วมในกากำหนดกติกาข้อตกลงชุมชน ดังนี้ ห้ามล้อมกระทุ้งน้ำ/ห้ามถีบรูปลามิหลัง/ห้ามยิงลูกดอก/ห้ามดักไซกุ้งนา เป็นต้น - บทลงโทษ จะเป็นการตักเตือน และอายัติเครื่องมือประมง **** ยกเว้นช่วงกุ้งหัวมัน** อนุญาตให้วางอวนในพื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ	- ผู้ใหญ่บ้าน - แกนนำชาวประมง - กลุ่มออมทรัพย์บ้านช่องฟืน - กลุ่มเครือข่าย “สตรีบ้านช่องฟืน” - หลักสูตรท้องถิ่น “เกาะหมากศึกษา” - กลุ่มแพปลาชุมชนบ้านช่องฟืน - กลุ่มน้ำยางบ้านช่องฟืน - กลุ่มกองทุนหมุนเวียนเครื่องมือประมง - หน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก - หน่วยงาน สสส.
4. การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำด้วยเขตอนุรักษ์ฯ และเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำชุมชนช่องฟืน (ปัจจุบัน) พ.ศ.2561	- มีส่วนร่วมในการปรับปรุงกฎกติกาเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำบ้านช่องฟืน 2 เขต และข้อกำหนดเป็นไปตามกฎกติกาชุมชนช่องฟืน ดังนี้ - เขตชั้นที่ 1 เป็นเขตปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ (เขตริมตลิ่ง) ซึ่งมีระยะจากตลิ่งออกไป 250 เมตร - เขตชั้นที่ 2 เขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำ (เขตข้างนอก) และการกำหนดเครื่องมือประมงที่มีความเหมาะสมต่อวัฏจักรชีวิตสัตว์น้ำ เช่น การกำหนดตาอวนที่มีขนาดใหญ่ขึ้น เพื่ออนุรักษ์สัตว์น้ำให้มีอัตราเติบโตเต็มที่	- บทลงโทษ 1) ริบเครื่องมือทำประมง เช่น อวนชนิดต่างๆ พร้อมสัตว์น้ำ 2) ดำเนินคดี **** ยกเว้นช่วงกุ้งหัวมัน ฤดูปลาบุตรี** อนุญาตให้วางอวนในเขตอนุรักษ์ฯ ได้	

ที่มา: ผู้วิจัย (2565)

8.3.2 การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง

8.3.2.1 กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการจัดการทรัพยากรน้ำและประมง

จากการศึกษาข้อมูลภาคเอกสารและการสัมภาษณ์ของผู้วิจัย เมื่อวันที่ 15 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2563 พบว่า จากการที่ทรัพยากรทะเลสาบสงขลาเสื่อมโทรมหนักตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 เป็นต้นมา กลุ่มแกนนำชาวประมงเริ่มมีการคิดค้นวิธีการจัดการทรัพยากรทะเลสาบให้คืนความอุดมสมบูรณ์ ประกอบกับหน่วยงานภายนอก NGOs ในปี พ.ศ.2533 เข้ามาชุมชนในโครงการแลใต้ได้ร่วมฟื้นฟูทะเลสาบกับชุมชน และชาวประมงสนับสนุนงบประมาณ เพื่อศึกษารูปแบบการรวมกลุ่ม คือ กลุ่มออมทรัพย์ชุมชนคีรีวง จังหวัดนครศรีธรรมราช ในการศึกษาต้นแบบการรวมกลุ่มออมทรัพย์ต่อมาชุมชนมีกลุ่มออมทรัพย์บ้านช่องฟืนที่มีจำนวนสมาชิก 176 คนในระยะแรก เป็นการรวมตัวกันของสมาชิกในชุมชน และมีการกระจายข่าวสารการจัดการทรัพยากรร่วมกับกลุ่มแกนนำชาวประมงเพื่อร่วมกันจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ เพื่อการหารูปแบบการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ ให้เกิดความเหมาะสมแก่ชุมชน และเอื้อประโยชน์ต่อชุมชน เช่น ในช่วงฤดูมรสุมอนุญาติให้มีการทำประมงในพื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ เป็นต้น และการส่งเสริมการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น “เกาะหมากศึกษา” เพื่อสร้างจิตสำนึกแก่เยาวชน และเกิดความตระหนักถึงทรัพยากรทางทะเลสงขลา

สามารถอธิบายได้ว่า กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเริ่มจากการศึกษาจากกลุ่มที่ประสบความสำเร็จโดยผ่านการศึกษาดูงานจากชุมชนที่มีการรวมกลุ่ม คือ กลุ่มออมทรัพย์บ้านคีรีวง จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อเป็นเครื่องมือในการรวบรวมคนในชุมชนช่องฟืน ต่อมาเมื่อเกิดการรวมกลุ่มและนำไปสู่การร่วมกับประมงอาสาในการคิดค้นหาสาเหตุการลดงลงของทรัพยากรสัตว์น้ำในชุมชน โดยมีการปรับปรุงรูปแบบการทำงานของคณะทำงาน และการประเมินความเข้าใจของประชาชนในชุมชน ในการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ และข้อกำหนดที่ร่วมกันตกลง โดยผ่านการประชุมของชุมชนทุกวันที่ 13 ของเดือนมาโดยตลอด จนถึงปี พ.ศ. 2544 มีแผนงานของคณะกรรมการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีสนับสนุนงบประมาณแก่ชุมชนในด้านการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนช่องฟืนเป็นหนึ่งชุมชนในแผนดำเนินงานในครั้งนั้น และต่อมามีการพัฒนารูปแบบการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ และข้อกำหนดในการทำประมงผ่านการถ่ายโอนองค์ความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ผ่านหลักสูตรท้องถิ่น “เกาะหมากศึกษา” และเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ครอบคลุมทุกกลุ่มคนในชุมชนช่องฟืน ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่น และแนวทางในการปรับปรุงหลักสูตรให้บุคลากรในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วม มีบทบาทในการพัฒนาหลักสูตร ซึ่งจะเป็นการกระจายความรับผิดชอบที่เป็นรากฐานของการจัดการศึกษาจากส่วนกลางไปยังส่วนท้องถิ่น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปที่ 8.24 แสดงเครื่องมือที่ใช้ในการทำประมงชุมชนช่องฟืน

ที่มา: www.thetrippacker.com/th/review/location/9372 และ ชุมชนประมงบ้านช่องฟืน (สืบค้นวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ.2565)

8.3.2.2 การบันทึกปริมาณสัตว์น้ำ

จากการศึกษาข้อมูลภาคเอกสาร พบว่า การเข้ามาร่วมในการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ ส่งผลทำให้ปริมาณและความหลากหลายของทรัพยากรสัตว์น้ำในชุมชนช่องฟืน มีปริมาณเพิ่มขึ้นสอดคล้องกับนิติยา ศรีพูล และเบญจวรรณ เพ็งหนู. (2564) ได้ทำการเปรียบเทียบปริมาณสัตว์น้ำในชุมชนช่องฟืนจากการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ สำหรับเครื่องมือทำประมงประเภทอวนใน 1 ครั้ง สามารถจับสัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลา โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1) ส่วนในพื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ ซึ่งสามารถจับสัตว์น้ำได้จำนวน 13 กิโลกรัม อีกทั้งมีทรัพยากรสัตว์น้ำหลากหลายชนิด เช่น ปลามิหลัง ปลาหัวโม่ง ปลาหัวอ่อน ปลาแมว ปลาบุตรี และกุ้ง

2) ส่วนนอกเขตอนุรักษ์ฯ จับสัตว์น้ำได้เพียง 13 ตัว ได้แก่ ปลาเนื้ออ่อน และปลาหัวโม่ง และสามารถเป็นตัวบ่งชี้ได้เห็นว่าทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งพื้นที่ทะเลสาบสงขลาโดยภาพรวมมีแนวโน้มที่ดีขึ้น จากการทำเขตอนุรักษ์ฯ และการบันทึกข้อมูลสัตว์น้ำ เพื่อที่จะมีชุดข้อมูลชนิดพันธุ์สัตว์น้ำ และเครื่องมือที่ใช้ในการทำประมงตามการกำหนดกฎกติกาชุมชน และเป็นการจัดการทรัพยากรอย่างประสิทธิภาพ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปที่ 8.25 แสดงทรัพยากรสัตว์น้ำในชุมชนช่องฟืน และการบันทึกปริมาณสัตว์น้ำ

ที่มา: ชุมชนประมงบ้านช่องฟืน และผู้วิจัย (2563)

8.4 วิเคราะห์ศักยภาพ ข้อจำกัดการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำทะเลสาบสงขลา

8.4.1 ศักยภาพในการบริหารจัดการทรัพยากร

8.4.1.1 ยุทธศาสตร์การพัฒนาของพื้นที่

จากการศึกษาข้อมูลภาคเอกสารและการสัมภาษณ์ของผู้วิจัย พบว่า จังหวัดพัทลุงมีการกำหนดยุทธศาสตร์ “พัทลุงสีเขียว คนมีคุณภาพชีวิตที่ดี (Phatthalung Green City)” สอดคล้องกับวิสัยทัศน์จังหวัดพัทลุงปี พ.ศ.2561-พ.ศ.2564 ซึ่งมี 1 ใน 5 ยุทธศาสตร์ของจังหวัดเป็นการสร้างหลักประกันความมั่นคงทางด้านอาหารในอนาคตการจัดการทรัพยากรของจังหวัดพัทลุง พ.ศ. 2566 – 2570 และบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์ที่คำนึงถึงความยั่งยืน ทำให้ชุมชนช่องฟืนเป็นพื้นที่นำร่องมีการพัฒนารูปแบบด้านการจัดการทรัพยากรมาจนถึง พ.ศ.2564 ด้วยโครงการฟื้นเล ของหน่วยงานสสส.และขยายพื้นที่แก่ชุมชนอื่น[25]

โดยอธิบายได้ว่า การกำหนดยุทธศาสตร์ “พัทลุงสีเขียว คนมีคุณภาพชีวิตที่ดี (Phatthalung Green City)” สอดคล้องกับวิสัยทัศน์จังหวัดพัทลุงปี พ.ศ.2561-พ.ศ.2564 เพื่อที่จะสร้างหลักประกันความมั่งคงทางด้านอาหารในอนาคต ประกอบกับหน่วยงานสสส. และร่วมกับภาคีต่างๆ ในการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ ให้ครอบคลุมพื้นที่อำเภอปากพะยูน และชุมชนช่องฟืนได้คัดเลือกเป็นชุมชนต้นแบบ และมีการขยายผลสู่ชุมชนต่างๆ ในระดับอำเภอโดยผ่านการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ ได้แก่ ชุมชนบางขวน ชุมชนแหลมไก่ผู้ ชุมชนปากพล ชุมชนหัวปอ ชุมชนคลองกะอาด ชุมชนหาดไข่เต่า เป็นต้น และเป็นการจัดการ

[25] ที่มา: https://thsection6.wixsite.com/database/post/storytelling_0024

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ทรัพยากรที่กว้างขวางขึ้น เพื่อที่จะเห็นการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรที่ดีขึ้น และนำไปสู่การจัดการเพื่อการรองรับแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ในอนาคต บริเวณทะเลสาบในเขตอำเภอปากพะยูน

รูปที่ 8.26 แสดงเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากร
ที่มา: ชุมชนประมงบ้านช่องฟืน (สืบค้นวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ.2565)

8.4.1.2 การพัฒนาชุมชนและสังคมเข้มแข็ง[26]

ชาวประมงในชุมชนช่องฟืนร่วมกันเรียนรู้การจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ ซึ่งอาศัยประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาให้มีสภาพแวดล้อมดีขึ้น ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบนิเวศ และแหล่งที่อยู่อาศัยทรัพยากรสัตว์น้ำ ตลอดจนสามารถดำรงชีพประมงได้ตลอดทั้งปี

น้าแดง (นามสมมุติ) สัมภาษณ์วันที่ 11 เดือนมกราคม พ.ศ.2563 “...ชุมชนช่องฟืน เขาฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งจนมีความอุดมสมบูรณ์ และการเคารพกฎกติกาชุมชน เช่นเดียวกับการข้ามเขตไปจับสัตว์น้ำบริเวณชุมชนช่องฟืนนั้น ทำให้มีการร้องเรียนมายังผู้ใหญ่บ้าน ถึงมีการทำประมงข้ามเขตและแย่งทรัพยากรสัตว์น้ำ...”[27]

บังดำ (นามสมมุติ) สัมภาษณ์วันที่ 11 เดือนมกราคม พ.ศ.2563 *“...ผมหาปลาในเลสาบออกเรือไปไม่ไกลมาก ไปกัน 2 คน วันนี้ไปวางอวด...”*[28]

สามารถอธิบายได้ว่า ชาวประมงในชุมชน มีการเคารพข้อกฎกติกาชุมชนที่ได้ร่วมกันจัดการทัพยากร คือ การออกเรือไปทำประมงนั้นต้องถัดไปจากพื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ ซึ่งก็ทำประมงทะเลสาบในพื้นที่เขตอำเภอปากพะยูนมีระยะทางไม่ไกลมาก และใช้ระยะเวลาใช้การทำประมงลดน้อยลง และปรากฏให้เห็นทรัพยากรสัตว์น้ำขึ้นอยู่กับสภาพทะเลสาบสงขลา

---

[26] ที่มา: https://www.gotoknow.org/posts/569311

[27] ที่มา: https://thsection6.wixsite.com/database/post/storytelling_0024

[28] บังดำ ชาวประมงชุมชนช่องฟืน (2563) จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลมีลักษณะกิริยาท่าทางร่าเริงแจ่มใส และให้ข้อมูลที่ครอบคลุม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

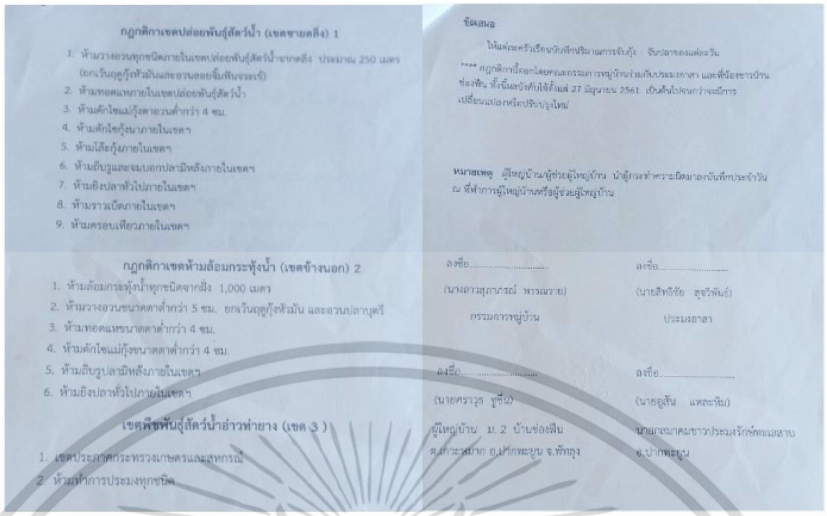

กฎกติกาเขตปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ (เขตชายคลอง) 1

1. ห้ามวางอวนทุกชนิดภายในเขตปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำจากคลอง ประมาณ 250 เมตร (ยกเว้นฤดูกุ้งหัวมันและอวนลอยจับปลาทูสด)
2. ห้ามทอดแหภายในเขตปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ
3. ห้ามตักไซแม่กุ้งขนาดต่ำกว่า 4 ซม.
4. ห้ามตักไซกุ้งนาภายในเขตฯ
5. ห้ามไสกุ้งภายในเขตฯ
6. ห้ามยิงปลาหัวโปภายในเขตฯ
7. ห้ามยิงปลาหัวโปภายในเขตฯ
8. ห้ามวางเบ็ดภายในเขตฯ
9. ห้ามตระเวนเรือภายในเขตฯ

กฎกติกาเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำ (เขตข้างนอก) 2

1. ห้ามล้อมกระทุ้งน้ำทุกชนิดจากฝั่ง 1,000 เมตร
2. ห้ามวางอวนขนาดตาต่ำกว่า 5 ซม. ยกเว้นฤดูกุ้งหัวมัน และอวนปลาทูสด
3. ห้ามทอดแหขนาดตาต่ำกว่า 4 ซม.
4. ห้ามตักไซแม่กุ้งขนาดตาต่ำกว่า 4 ซม.
5. ห้ามยิงปลาหัวโปภายในเขตฯ
6. ห้ามยิงปลาหัวโปภายในเขตฯ

เขตพื้นที่พันธุ์สัตว์น้ำอ่าวท่ายาง (เขต 3)

1. เขตประมงกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
2. ห้ามทำการประมงทุกชนิด

ข้อตกลง

ให้แต่ละครัวเรือนรับทราบและถือปฏิบัติตามการยินยอมของชุมชน

---- กฎกติกานี้ออกโดยคณะกรรมการหมู่บ้านร่วมกับประมงอำเภอ และที่น้องชาวบ้านช่องฟืน ทั้งนี้มีผลบังคับใช้ตั้งแต่ 27 มิถุนายน 2561 เป็นต้นไปจนกว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงใหม่

หมายเหตุ ผู้ใหญ่บ้าน/ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นำผู้กระทำความผิดมาลงบันทึกประจำวัน ณ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้านหรือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

ลงชื่อ..... ลงชื่อ.....
(นางสาวสุภาภรณ์ พรวมมาย) (นายสิทธิชัย สุขวิพันธ์)
กรรมการหมู่บ้าน ประมงอำเภอ

ลงชื่อ..... ลงชื่อ.....
(นายศรารุธ จูเที่ง) (นายอุสัน แตละหีม)
ผู้ใหญ่บ้าน ม. 2 บ้านช่องฟืน นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเขาวัง
ต.เกาะสมุย อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง อ.ปากพะยูน

รูปที่ 8.27 แสดงกฎกติกาของชุมชนช่องฟืน พ.ศ.2561
ที่มา: ชุมชนประมงบ้านช่องฟืน

รูปที่ 8.28 แสดงการมีส่วนร่วมในการทำป้ายแนวเขตและข้อกำหนดกฎกติกาชุมชน
ที่มา: ชุมชนประมงบ้านช่องฟืน (สืบค้นวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ.2565)

8.4.1.3 การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับระบบนิเวศ

จากการศึกษาข้อมูลภาคเอกสารและการสัมภาษณ์ของผู้วิจัย เมื่อวันที่ 15 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2563 พบว่า เป็นการการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ และมีการการสร้างซังปลา ที่มีลักษณะเป็นคอกสี่เหลี่ยมมีขนาดความกว้าง 2 เมตร ความยาว 2 เมตร และมีระยะห่าง 3 เมตร โดยใช้วัสดุ คือ ไม้ไผ่ในการสร้างแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปที่ 8.29 แสดงการสร้างซังปลาในพื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ

ที่มา https://th.trip.com/moments/detail/phatthalung-1445692-11030394/

https://www.bangkokbiznews.com/social/849207 (สืบค้นวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ.2565)

8.4.2 ข้อจำกัดในการบริหารจัดการทรัพยากร

8.4.2.1 จำนวนคน และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาข้อมูลภาคเอกสารและการสัมภาษณ์ของผู้วิจัย เมื่อวันที่ 15 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2563 พบว่า หน่วยงานท้องถิ่นมีข้อจำกัดของบุคลากรที่มีความรู้เฉพาะทางด้านทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ซึ่งจะมีเพียงตามโครงการมีการจัดสรรบุคลากรเท่านั้น ซึ่งสำหรับการให้องค์ความรู้ทางด้านทรัพยากรแก่ชุมชน และหน่วยท้องถิ่นมีบุคลากรที่มีความรู้ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในภาพกว้างโดยรวม แต่ยังขาดความรู้เฉพาะที่สามารถตัดสินใจร่วมกันชุมชนได้ อีกทั้งบทบาทหน้าที่ในความรับผิดชอบหลายแผนงานหรือโครงการร่วมกัน

8.4.2.2 การส่งเสริม สนับสนุนและงบประมาณในการบริหารจัดการทรัพยากร

จากการศึกษาข้อมูลภาคเอกสารและการสัมภาษณ์ของผู้วิจัย เมื่อวันที่ 15 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2563 พบว่า ตามที่ปรากฏข้อมูล โดยหน่วยงานที่มีส่วนสนับสนุน และงบประมาณแก่ชุมชนช่องฟืน 3 หน่วยงาน ได้แก่

1) องค์กรพัฒนาเอกชน สมาคมรักษ์ทะเลไทย มีบทบาทในการสนับสนุนงบประมาณ เพื่อร่วมจัดการทรัพยากรทางทะเล

2) องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก มีบทบาทในการร่วมการจัดการทรัพยากรและสนับสนุนงบประมาณร่วมด้วย

3) กรมประมง มีการสนับสนุนพันธุ์สัตว์น้ำ เพื่อการขยายพันธุ์ และเพิ่มความอุดมสมบูรณ์แก่ทะเลสาบสงขลา

8.4.2.3 อำนาจหน้าที่ในการจัดการทรัพยากร

จากการศึกษาข้อมูลภาคเอกสารและการสัมภาษณ์ของผู้วิจัย เมื่อวันที่ 15 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2563 พบว่า หน่วยงานท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก มีอำนาจใน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การดูแลพื้นที่ทะเลสาบตามการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมากเท่านั้น แต่ทั้งนี้อำนาจในการสั่งการต้องเป็นไปตามสำนักงานทรัพยากรภาค 8 (ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา) และการจัดผลประโยชน์จากทรัพยากรพื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ ซึ่งต้องมีการจัดการโดยชุมชนในอนาคต ดังคำสัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

ลุงเงิน (นามสมมุติ) สัมภาษณ์วันที่ 11 เดือนมกราคม พ.ศ.2563 *"...ยึดอาชีพประมงเป็นหลัก และการประมงวันละ 2 รอบ ตอนตี 3 และออกทะเลอีกรอบหน้าค่ำ..."*[29]

สามารถอธิบายได้ว่า การจัดผลประโยชน์จากทรัพยากรในปัจจุบัน ยังคงปรากฏให้เห็นคนในชุมชน สำหรับบางกลุ่มที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในปริมาณมาก เช่น การทำประมงมากกว่า 1 ครั้งต่อวัน อันก่อให้เกิดความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในอนาคต และกระทบต่อวัฏจักรสัตว์น้ำในอนาคต ซึ่งบุคคลดังกล่าวไม่ได้เป็นสมาชิกในกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชน จึงใช้ประโยชน์จากทะเลสาบมากกว่าสมาชิกคนอื่นๆ

8.4.2.4 ระยะเวลาโครงการ และแผนการดำเนินงาน

จากการศึกษาข้อมูลภาคเอกสารและการสัมภาษณ์ของผู้วิจัย เมื่อวันที่ 15 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2563 พบว่า ระยะเวลาในการดำเนินโครงการมีผลต่อการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ ที่ก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ดี เพียงระยะแรกของโครงการ จากองค์ความรู้ของประชาชนในชุมชนตลอดจนการทำประมงที่มีรายได้เพิ่มมากขึ้น และภายหลังอาจจะมาจากปัจจัยสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป อีกทั้งทรัพยากรสัตว์น้ำยังไม่อยู่ในเกณฑ์ที่สามารถจับและเพื่อเป็นประโยชน์แก่ชาวประมงเอง

8.4.2.5 ข้อมูลข่าวสาร และประชาสัมพันธ์

จากการศึกษาข้อมูลภาคเอกสารและการสัมภาษณ์ของผู้วิจัย เมื่อวันที่ 15 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2563 พบว่า รูปแบบการกระจายข่าวสาร และแหล่งข้อมูลในชุมชน ที่แต่ยังขาดการจัดการระบบข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน หรือความหลากหลายของแหล่งข้อมูลที่มีความทันสมัย อาจจะมีผลต่อการสื่อสาร และการทำประมงทั้งชุมชนช่องฟืนเอง และชุมชนรอบข้าง เพื่อให้ทราบข้อมูล และรูปแบบการจัดการทรัพยากรของชุมชนช่องฟืนที่มีการกำหนดกฎกติกาต่างๆ และห้ามชุมชนอื่นเข้าใช้ผลประโยชน์ที่ชุมชนช่องฟืนร่วมจัดการเอง

8.4.2.6 องค์ความรู้ทางด้านสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษาข้อมูลภาคเอกสารและการสัมภาษณ์ของผู้วิจัย เมื่อวันที่ 15 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2563 พบว่า การส่งเสริมองค์ความรู้ในชุมชนช่องฟืน มีเพียงการรณรงค์ด้าน

[29] ลุงเงิน ชาวประมงชุมชนช่องฟืน (2563) จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลมีลักษณะกิริยาท่าทางที่ไม่ค่อยเห็นด้วยกับกลุ่มออมทรัพย์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สิ่งแวดล้อมในการจัดการขยะมูลฝอยเท่านั้น ซึ่งขาดการจัดการสิ่งแวดล้อมทุกมิติ เพื่อการจัดการอย่างยั่งยืนแก่ชุมชนทั้งทรัพยากรแหล่งน้ำ ระบบบำบัดน้ำเสีย ขยะมูลฝอย เป็นต้น

8.4.2.7 ความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศ

จากการศึกษาข้อมูลภาคเอกสารและการสัมภาษณ์ของผู้วิจัย เมื่อวันที่ 15 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2563 พบว่า สภาพปัจจุบันพื้นที่ทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุง พบเห็นวัชพืชจำพวกสาหร่ายเป็นจำนวนมากในทะเลสาบสงขลาจากการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศทะเลสาบสงขลา ซึ่งส่งผลกระทบต่อทรัพยากรสัตว์น้ำ และการประกอบอาชีพประมงในชุมชนช่องฟืน ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

น้าคราม (นามสมมุติ) สัมภาษณ์วันที่ 13 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2563 *“...ช่วงนี้เลสาบเรามีวัชพืชเยอะ ทำให้น้ำเสีย...”*[30]

บังดำ (นามสมมุติ) สัมภาษณ์วันที่ 13 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2563 *“...ไปหาปลาได้ไม่มาก สาย (สาหร่ายทะเล) มันเยอะ น้ำเหม็นนิ่ ปลากะไม่ค่อยมี มันเหม็นน่าว่า...”*

สามารถอธิบายได้ว่า ทรัพยากรทะเลสาบสงขลามีสภาพเสื่อมโทรมมาอย่างต่อเนื่องและเป็นเวลานาน ทำให้การจัดการทรัพยากร อาจทำได้เพียงฟื้นฟูทรัพยากรให้มีสภาพดีขึ้น อีกทั้งการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และการพัฒนาพื้นที่โดยรอบทะเลสาบ ซึ่งชุมชนโดยรอบทะเลสาบสงขลาที่สามารถทำประมงถึงปัจจุบันจะต้องมีการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม และปัจจัยที่ก่อให้ผลกระทบต่อทรัพยากรสัตว์น้ำ เช่น วัชพืชที่แพร่กระจายทั่วทั้งทะเลสาบและมีจำนวนมาก ส่งผลกระทบต่อคุณภาพน้ำ มีสีขุ่นส่งกลิ่นเหม็น และจับสัตว์น้ำได้ลดลง

รูปที่ 8.30 แสดงวิธีการกำจัดวัชพืชของชาวประมงชุมชนช่องฟืน

ที่มา: ผู้วิจัย (2563)

[30] น้าคราม ชาวประมงชุมชนช่องฟืน (2563) จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลมีลักษณะกิริยาท่าทางร่าเริงแจ่มใส

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 9
สรุปผลและข้อเสนอแนะ

การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงภายใต้แนวทางการมีส่วนร่วม กรณีศึกษา : ชุมชนช่องฟืน ทะเลสาบสงขลา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงชุมชนช่องฟืน ดำเนินการโดยการเก็บข้อมูลจากการสำรวจพื้นที่ (Field Observation) การสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์ (Interview Form) โดยเลือกเก็บข้อมูลจากผู้ที่เกี่ยวข้อง คือ แกนนำชาวประมง ผู้ใหญ่บ้าน ชาวประมง เจ้าหน้าที่หน่วยงาน สสส. จากการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง โดยผู้วิจัยสรุปเนื้อหาจากการสำรวจพื้นที่และการสัมภาษณ์ทั้งหมดไว้ดังนี้

9.1 สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม ชุมชนโดยรอบทะเลสาบสงขลา

9.2 สรุปผลการวิเคราะห์นโยบาย และแผนงานในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง

9.3 สรุปผลการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง

9.4 ข้อเสนอแนะสำหรับการแก้ไขปัญหาการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง

9.1 สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมชุมชนทะเลสาบสงขลา

9.1.1 สรุปลักษณะกายภาพของชุมชนช่องฟืน

ชุมชนช่องฟืน เป็นชุมชนที่มีลักษณะเป็นเกาะกลางทะเล เป็นระบบนิเวศ 3 น้ำพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุง โดยจัดอยู่ในลุ่มน้ำสาขาเขตทะเลหลวง หรือตามการปกครองของหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง ซึ่งการใช้ประโยชน์เป็นใหญ่เพื่อทำการประมงเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งมีอัตลักษณ์ของพื้นที่และภูมิทัศน์วัฒนธรรมความสัมพันธ์ของคนทะเลสาบจะมีการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพระบบนิเวศทะเลสาบสงขลา และรองลงมาเกษตรกรรม ซึ่งรูปแบบการตั้งถิ่นฐานตามระบบโครงข่ายคมนาคมที่มีลักษณะขนานกับทะเลสาบสงขลา จะมีลักษณะการอยู่อาศัยที่มีระยะเวลาอยู่อาศัยมากกว่า 10 ปีขึ้นไป โดย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สามารถวิเคราะห์เบื้องต้นได้จากลักษณะอาคารทั้งรูปแบบอาคารไม้ อาคารเก่า และแบบยกใต้ถุนเพื่อเทียบจอดเรือ เป็นต้น

การให้บริการระบบโครงสร้างพื้นฐานที่ครอบคลุมทั่วชุมชนช่องฟืน ทั้งการบริการด้านระบบโครงสร้างพื้นฐาน ด้านการคมนาคม ด้านการศึกษา ด้านสาธารณสุข ด้านสุขาภิบาล เป็นต้น

9.1.2 สรุประบบเศรษฐกิจ และสังคมชุมชนช่องฟืน

ระบบเศรษฐกิจของชุมชนช่องฟืน รายได้ส่วนใหญ่จากการทำประมงเป็นหลัก และรายได้รองจากการทำสวนยางพารา และรายได้เสริมจากการรับจ้างทั่วไป

ลักษณะคุณภาพชีวิตและการเป็นอยู่ของประชากรในชุมชนช่องฟืน จะเป็นประชากรวันแรงงานมีจำนวนมากที่สุด ซึ่งในการมีส่วนร่วมทำกิจกรรมของชุมชน จัดได้ว่าเป็นกลุ่มที่มีศักยภาพสูงสุดทั้งความพร้อมในการเข้าร่วมทั้งความรู้ ความสามารถ และกำลังแรงงานในการจัดการเขตอนุรักษ์ฯ โดยส่วนใหญ่จะเป็นแรงงานผู้ชายในการจัดการร่วมกับประมงอาสา การนับถือศาสนาอิสลามเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งจะมีความเชื่อและพิธีกรรมที่มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิต และวัฒนธรรมชาวมุสลิมเพื่อช่วยปกปักรักษาและความปลอดภัยในการดำรงชีพ แต่ปัจจุบันความเชื่อและพิธีกรรมดังกล่าวได้เลือนหายไป

แต่ยังขาดการบริการด้านความปลอดภัยและทรัพย์สิน เช่น สถานีตำรวจ ซึ่งมีการให้บริการเพียงพื้นที่อำเภอปากพะยูน

9.2 สรุปผลการวิเคราะห์การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง นโยบายและแผนงานในพื้นที่

9.2.1 สรุปการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ

การบริหารจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาอยู่ภายใต้ อำนาจ หน้าที่และความรับผิดชอบของสำนักงานทรัพยากรภาค 8 (คณะลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา) ในการดำเนินแผนงานตามแม่บทพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในแผนลุ่มน้ำ เพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการอนุรักษ์ ฟื้นฟูทะเลสาบสงขลา สืบเนื่องจากการบริหารจัดการในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาผ่านหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทำให้เกิดความทับซ้อนในการบริหารจัดการ ตลอดจนงบประมาณที่มีจัดสรร และอำนาจหน้าที่ในระดับท้องถิ่นที่ขาดความเชื่อมโยงกับระดับที่สูงกว่า อีกทั้งการดำเนินงานในหลายๆ แผนงานต้องรออำนาจการสั่งการจากส่วนกลาง ทำให้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ไม่ทันต่อสถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงทั้งสภาพทรัพยากร และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่เกี่ยวข้อง อันเป็นผลกระทบต่อภาพรวมของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

9.2.2 สรุปนโยบายของภาครัฐ และแผนงานในระดับท้องถิ่น

จังหวัดพัทลุงมีการกำหนดยุทธศาสตร์ “พัทลุงสีเขียว คนมีคุณภาพชีวิตที่ดี (Phatthalung Green City)” สอดคล้องกับวิสัยทัศน์จังหวัดพัทลุงปี พ.ศ.2561-พ.ศ.2564 ซึ่งมี 1 ใน 5 ยุทธศาสตร์ของจังหวัดเป็นการสร้างหลักประกันความมั่นคงทางด้านอาหารในอนาคตการจัดการทรัพยากรของจังหวัดพัทลุง พ.ศ. 2566 – 2570 และบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์ที่คำนึงถึงความยั่งยืน

โดยหน่วยงานท้องถิ่นองค์การบริหารส่วนจังหวัดพัทลุง มีการกระจายอำนาจให้องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก ดำเนินตามแผนงานด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้มีการส่งเสริม สนับสนุนการมีส่วนร่วมประชนชนให้มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งชุมชนช่องฟืนเป็นหนึ่งในการเข้าร่วมและจัดการทรัพยากร โดยเป็นการจัดการทรัพยกรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ และเป็นการจัดการ เพื่อการขยายผลที่ครอบคลุมพื้นที่อำเภอปากพะยูน ตามแผนดำเนินงานของโครงการฟื้นเล ของหน่วยงาน สสส.

โดยปัจจุบันชุมชนช่องฟืน อยู่ในช่วงว่างเว้นต่อการจัดการทรัพยากร และรอการเข้ามาของโครงการในอนาคต ซึ่งชุมชนยังคงใช้การรูปแบบการทำประมง โดยอาศัยทรัพยากรสัตว์น้ำที่มีอยู่ในทะเลสาบสาบสงขลาเดิม และที่มีการขยายพันธุ์เพิ่มขึ้น แต่ยังไม่มีการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำหรือการจัดการทรัพยากรรูปแบบอื่นๆ เลย ในช่วงพ.ศ.2563 เป็นต้นมา

9.2.3 สรุปกฎระเบียบ ข้อบังคับ

กฎหมายด้านสิ่งแวดล้อม กฎหมายที่เกี่ยวข้องการประมง ดังนี้ 1. พระราชบัญญัติการประมง พ.ศ.2490 ที่เกี่ยวกับทรัพยากรสัตว์น้ำ แหล่งที่อาศัยของทรัพยากรสัตว์น้ำ รูปแบบวิธีการจับสัตว์น้ำและเครื่องมือทำการประมง 2.พระราชบัญญัติจัดระเบียบกิจการแพปลา พ.ศ.2496 เป็นรูปแบบการขายสินค้าสัตว์น้ำโดยวิธีขายทอดตลาด และ 3.กฎหมายและมาตรฐานด้านคุณภาพน้ำ ซึ่งทะเลคือทั้งหมดในเขตน่านน้ำไทย แต่ไม่รวมถึงน้ำในแหล่งน้ำผิวดิน

กระบวนการจัดการทรัพยากรน้ำ ชุมชนช่องฟืนมีกระบวนการจัดการทรัพยากรน้ำตามข้อกำหนด กฎกติกาชุมชนช่องฟืนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง รูปแบบการทำเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ และเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำชุมชนช่องฟืนตามประกาศการแก้ไขเพิ่มเติม ปี พ.ศ.2561 และจนถึงปัจจุบัน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การปรับปรุงกฎกติกาเขตปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ (เขตชายตลิ่ง) 1 และเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำ (เขตข้างนอก) 2 นั้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2561 จะเห็นว่า จากการแก้ไขเพิ่มเติม เพื่อให้สอดคล้องกับทรัพยากรประมงในพื้นที่ทะเลสาบ และยังคงความยั่งยืนของทรัพยากรสัตว์น้ำพื้นถิ่นให้ชุมชนสามารถอยู่ร่วมกับทรัพยากรได้

9.3 สรุปผลการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรทรัพยากรน้ำและประมงชุมชนช่องฟืน

9.3.1 สรุปการมีส่วนร่วมและทุนทางสังคม

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการรับฟังข่าวสาร โดยมีกลุ่มที่ให้ความสำคัญและมีส่วนร่วมรับฟังข่าวสารในการจัดการทรัพยากรน้ำและประมงของคนในชุมชน ที่มาจากการจัดตั้งกลุ่ม เพื่อรับรู้ข่าวสารการจัดการทรัพยากร เจ้าหน้าที่รัฐ มีการส่งเสริม ด้านสิ่งแวดล้อม ผ่านเสียงตามเสียง และการให้ความรู้ของหน่วยงานภายนอก ในการขยายพื้นที่การจัดการทรัพยากรให้ครอบคลุมทั่วทั้งอำเภอปากพะยูน โดยการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากร ผ่านช่องทางสื่อมวลชน เพื่อให้มีการกระจายข่าวสารด้านการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ ที่สามารถฟื้นฟูทรัพยากรทะเลสาบสงขลา

การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในการจัดการทรัพยากรน้ำและประมง การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงด้วยเขตอนุรักษ์ฯ 4 ช่วง ดังนี้ (1) ช่วงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติด้วยการทำเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ (2) ช่วงการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง รูปแบบการทำเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ และการกำหนดกฎกติกาเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำชุมชนช่องฟืน (3) ช่วงการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง รูปแบบการทำเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ เขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำชุมชนช่องฟืน และมีการแก้ไขเพิ่มเติม และ (4) ช่วงการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง รูปแบบการทำเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ และเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำชุมชนช่องฟืน (ปัจจุบัน) ซึ่งในการเปลี่ยนแปลงกฎกติกาชุมชน ดังนี้

สามารถอธิบายได้ว่า ในแต่ละช่วงสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงข้อกำหนดกฎกติกานั้นเพื่อให้สอดคล้องกับการเป็นอยู่ของชุมชน และได้ร่วมกันแสดงความคิดเห็นที่จะขยายพื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ ให้มีแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำเพิ่มขึ้น จากระยะ 500 เมตร เป็นระยะ 1000 เมตร และมีกฎกติกาที่มีการแก้ไขเพิ่มเติม ตามการกำหนดกติกาของชุมชนเพื่อประมงที่ยั่งยืนภายใต้แผนลุ่มน้ำ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ทะเลสาบสงขลาปี พ.ศ. 2548 และร่วมกันใช้ประโยชน์พื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ ตามข้อยกเว้นที่มีการตกลงร่วมกันของชุมชน ในช่วงฤดูมรสุมสามารถทำประมงในพื้นที่ได้ เป็นต้น

การมีส่วนร่วมตัดสินใจในการจัดการทรัพยากรน้ำและประมง เพื่อเป็นการบริหารจัดการทรัพยากรทะเลสาบสงขลาควบคู่ไปการการใช้ประโยชน์พื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ ของชุมชนอย่างเต็มประสิทธิภาพ โดยชุมชนมีการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร ใน 5 ระดับ ซึ่งจากการกรณีศึกษาชุมชนช่องฟืนในการมีส่วนร่วมตามระดับ ดังนี้

ระดับที่ 1 ร่วมรับรู้ เป็นระดับแรกที่หน่วยงานรัฐได้ให้ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรมที่เกิดขึ้นแก่ประชาชนในชุมชน จากนโยบายต่างๆ ที่จะให้มีโครงการหรือกิจกรรมแล้วเปิดโอกาสให้ประชาชนได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารและจากการประชาสัมพันธ์เสียงตามสาย เป็นต้น นั้นนับว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้ามีส่วนร่วมโครงการ รวมถึงการดำเนินการ เพื่อเป็นการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ในลำดับถัดไป

ระดับที่ 2 ร่วมคิดร่วมแสดงความคิดเห็น เป็นระดับถัดจากระดับที่ 1 ซึ่งเป็นการแสดงความคิดเห็นของประชาชนในการค้นหาสาเหตุของปัญหาทรัพยากรในชุมชน ร่วมรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากหน่วยงานรัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแล้ว ประชาชนก็จะร่วมค้นหาปัญหาสาเหตุของปัญหาความจำเป็นและความต้องการที่ต้องให้มีโครงการหรือกิจกรรมนั้นพร้อมร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อหน่วยงานเจ้าของโครงการหรือกิจกรรมหรือหน่วยงานหรือผู้ที่มีอำนาจตัดสินใจจะได้นำไปใช้ประกอบการพิจารณาต่อไป โดยสามารถอธิบายได้ว่า จากกรณีศึกษาชุมชนช่องฟืนมีการร่วมคิดร่วมแสดงความคิดเห็นในการคิดค้นแก้ไขปัญหาทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ ซึ่งจากกรณีศึกษานั้นปรากฏให้เห็น 2 สถานการณ์ที่เกิดขึ้น โดยในอดีตเกิดความขัดแย้งกันจากการเจรจาขอใช้พื้นที่สำหรับทำประมง และต่อมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2541 เป็นต้นมามีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมให้ความรู้ในรูปแบบและหลักการจัดการทรัพยากรแก่ชุมชน จึงเกิดการแลกเปลี่ยนและการแสดงคิดเห็นผ่านมุมมองของคนในชุมชนและกลุ่มคนภายนอกมากยิ่งขึ้น

ระดับที่ 3 ร่วมพิจารณาร่วมตัดสินใจ เป็นระดับต่อเนื่องจากระดับที่ 2 ซึ่งเป็นการร่วมพิจารณาและร่วมตัดสินใจในการวิเคราะห์สภาพปัญหาทรัพยากรที่เสื่อมโทรมในชุมชน ซึ่งหน่วยงานที่เข้าไปทำโครงการควรให้ชุมชนเป็นริเริ่มสำรวจปัญหาด้วยประชาชนที่อยู่อาศัยในชุมชน และใช้พื้นที่ทะเลสาบ เนื่องจากชุมชนจะเป็นผู้ที่รู้จักชุมชนที่ตนเองอยู่อาศัยดีที่สุด โดยสามารถอธิบายได้ว่า จากกรณีศึกษาชุมชนช่องฟืนนั้นปรากฏให้เห็น 2 สถานการณ์ที่เกิดขึ้นโดยในอดีตจากความขัดแย้งในการเจรจาขอใช้พื้นที่ ทำให้ไม่เกิดการร่วมพิจารณาร่วมตัดสินใจ และตั้งแต่ปี พ.ศ.2541 เป็นต้นมามีความสอดคล้องกับการร่วมพิจารณาร่วมตัดสินใจ และสำหรับการรับผลประโยชน์ของชุมชนช่องฟืนในอนาคต

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ระดับที่ 4 การวางแผนร่วมกัน เป็นระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาทรัพยากรและร่วมกันบริหารจัดการทรัพยากรของชุมชนโดยกลุ่มคนในชุมชน เจ้าหน้าที่ หน่วยงานภายนอก เป็นต้น เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน และกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และเพื่อหาปัจจัยที่มีความเหมาะสมกับชุมชนมากที่สุด โดยสามารถอธิบายได้ว่า จากกรณีศึกษาชุมชนช่องฟืนซึ่งสอดคล้องกับการวางแผนร่วมกันในการคิดค้นวิธีการจัดการทรัพยากรโดยเริ่มตั้งแต่ พ.ศ.2541 เป็นต้นมา คือ ช่วงที่ 1 ในการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ ซึ่งได้มีการคัดเลือกผู้ปฏิบัติหน้าที่โดยมีเป้าหมายฟื้นฟูทรัพยากรทะเลสาบสงขลา ในการออกตรวจตราดูแลเขตอนุรักษ์ฯ เพื่อป้องกันการลักลอบการทำประมงในเขตอนุรักษ์ฯ

ระดับที่ 5 ร่วมติดตามตรวจสอบและประเมินผล เป็นขั้นตอนสุดท้ายในการร่วมตรวจสอบและติดตามผลการดำเนินการ เพื่อให้เห็นผลลัพธ์ในการฟื้นฟูทรัพยากร ทั้งนี้ หากชุมชนไม่มีความสามารถในการดูแลทรัพยากรทางทะเลได้นั้นหน่วยงานต้องช่วยหางบประมาณต่างๆ มาช่วยเหลือ โดยสามารถอธิบายได้ว่า จากกรณีศึกษาชุมชนช่องฟืนซึ่งสอดคล้องกับการร่วมติดตามตรวจสอบและประเมินผล ซึ่งเป็นชุมชนที่มีการประเมินผลจากการบันทึกปริมาณสัตว์น้ำ และยังชุมชนต้นแบบได้ร่วมกับโครงการฟื้นเล ตามเป้าหมายของโคงการเพื่อสร้างความรู้ความตระหนักร่วมกันฟื้นฟูทะเลสาบสงขลาของ 6 ชุมชน ในอำเภอปากพะยูนมีคณะกรรมการในการทำงานและติดตามการทำงานชุมชนละ 15 คน ตามบทบาทภาระกิจหน้าที่ของแต่ละฝ่าย ในการร่วมกันฟื้นฟูทะเลสาบสงขลาตอนกลางฝั่งจังหวัดพัทลุง ตลอดจนการมีส่วนร่วมบริหารจัดการทรัพยากรสะท้อนให้เห็นถึงทรัพยากรสัตว์น้ำมีความอุดมสมบูรณ์ โดยการติดตามตรวจสอบและประเมินผลของโครงการฟื้นเลได้จากข้อมูล

9.3.2 สรุปการการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง

กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเริ่มจากการศึกษากลุ่มออมทรัพย์บ้านคีรีวง เพื่อเป็นเครื่องมือในการรวบรวมคนในชุมชนช่องฟืน ต่อมาเมื่อเกิดการรวมกลุ่มคน และนำไปสู่การร่วมกับประมงอาสาในการคิดค้นหาสาเหตุการลดงลงของทรัพยากรสัตว์น้ำในชุมชน และสามารถถ่ายโอนองค์ความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์

การดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ หรือหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง การรวมกลุ่มของคนในชุมชนมีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชนโดยการสนับสนุนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับระบบนิเวศ เป็นการการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ ตลอดจนภาวะผู้นำในการพัฒนาชุมชนที่มีความเข้มแข็งในการร่วมจัดการทรัพยากรทั้งการสร้างความเข้าใจ การร่วมประชุมในการหารือการจัดการทรัพยกรของชุมชน และประชาชนการร่วมกันตระหนักถึงทรัพยากรลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลากลุ่มคนใน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ชุมชนนับถือศาสนาอิสลามเป็นส่วนใหญ่ ทำให้การพูดคุย การปฏิบัติกิจกรรมทางสังคมที่มีความเหนียวแน่นกัน

การบันทึกปริมาณสัตว์น้ำ การเข้ามาร่วมจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ ทำให้ทรัพยากรสัตว์น้ำในชุมชนช่องฟืน มีปริมาณเพิ่มขึ้นสอดคล้องกับนิติยา ศรีพูล และเบญจวรรณ เพ็งหนู. (2564) และสามารถเป็นตัวบ่งชี้ได้เห็นว่าทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งพื้นที่ทะเลสาบสงขลาโดยภาพรวมมีแนวโน้มที่ดีขึ้น จากการทำเขตอนุรักษ์ฯ และเป็นการจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ

9.4 ข้อเสนอแนะสำหรับการแก้ไขปัญหาการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง

9.4.1 ข้อเสนอแนะเชิงหลักการ

การให้ความสำคัญกับบริบทของชุมชนในการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ให้ทุกภาคส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมกันในการวางเป้าหมายการบริหารจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาโดยการกำหนดเรื่องการบริหารจัดการโดยให้ชุมชนเป็นกลุ่มเป้าหมาย และผู้ได้รับผลประโยชน์หลัก ภายใต้การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการร่วมเสริมสร้างความเข้มแข็งในการบริหารจัดการการใช้และการอนุรักษ์ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ

9.4.2 ข้อเสนอแนะเชิงการจัดการ

9.4.2.1 ด้านบุคลากร

ส่งเสริมบุคลากรในหน่วยงานและประชาชนท้องถิ่นในการเพิ่มประสิทธิภาพของการบริหารจัดการในด้านการพัฒนาองค์ความรู้และทักษะ ตลอดจนความสามารถทางด้านการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง เพื่อสามารถรับมือและแก้ไขปัญหาทรัพยากรร่วมกันชุมชน เช่น การแก้ไขความขัดแย้ง การไกล่เกลี่ย การกำหนดและออกข้อบัญญัติทางกฎหมาย การประยุกต์ใช้เทคโนโลยี เป็นต้น ซึ่งในส่วนชิงชุมชนช่องฟืนจำเป็นต้องเพิ่มบุคคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการร่วมตัดสินใจกับประชาชนในชุมชน เพื่อหารูปแบบและการจัดการที่มีความเหมาะสมแก่พื้นที่ชุมชนช่องฟืนมากที่สุด

การส่งเสริมหลักสูตรการเรียนการสอน เช่น “เกาะหมากศึกษา” เพื่อพัฒนาและสร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง และยังเพื่อสร้างความตระหนักและทัศนคติที่ดีต่อการดูแลรักษาทรัพยากรในพื้นที่ทะเลสาบสงขลา โดยหลักสูตรที่ใช้สำหรับการเรียนยังคงใช้ฉบับ พ.ศ.2544 ที่ต้องมีการพัฒนา และการจัดรูปแบบให้เป็นที่น่าสนใจมีความทันสมัย และลักษณะข้อมูลข่าวสารที่เป็นปัจจุบัน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

9.4.2.2 ด้านงบประมาณ

การส่งเสริมและสนับสนุนในการบริหารจัดการทรัพยากรทะเลสาบสงขลาตามความประสงค์ชุมชนและหน่วยงานภาครัฐที่ต้องมีความสอดคล้องและสัมพันธ์กับระบบนิเวศทะเลสาบและวิถีชีวิตชุมชน การบริหารจัดการภาครัฐ และยังเพื่อความเหมาะสมในช่วงฤดูกาลแก่การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำอีกด้วย

ควรส่งเสริมงบประมาณในการจัดการทรัพยากรแก่ชุมชนโดยรอบทะเลสาบเติมเต็มองค์ความรู้ผ่านการทำวิจัยชุมชนร่วมกับภาคีเครือข่ายสถาบันการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ร่วมกัน เพื่อการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป

9.4.2.3 ด้านระยะเวลา

ควรมีการจัดเวทีร่วมการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งเจ้าหน้าที่ และนักวิชาการอย่างต่อเนื่อง เพื่อเกิดข้อตกลงร่วมกันในการทำประมง และการใช้เครื่องมือประมงที่ไม่กระทบวัฏจักรชีวิตสัตว์น้ำพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งควรมีการศึกษากระบวนการประเมินผลการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงของชุมชนและทั้งลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนร่วมด้วย

อีกทั้ง ยังควรต้องรณรงค์ด้านการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำตลอดจนการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูจารีตประเพณีตามความเชื่อที่มีผลต่อการจัดการทรัพยากรของชุมชนอย่างมีประสิทธิผล และส่งเสริมแหล่งรับข้อมูลข่าวสารให้มีความหลากหลาย ถูกต้องและทันสมัย โดยให้มีการบูรณาการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อการรับมือสถานการณ์ และการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้ทันการณ์

9.4.2.4 ด้านบทบาทอำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบ

ควรมีการบริหารจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในภาพรวมโดยมีรายละเอียดที่เจาะลึกรายประเด็นด้วยเช่นกัน เช่น การกำหนดมาตรการควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทการเกษตร สำหรับทำนา และการวางแผนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำโดยเฉพาะแหล่งน้ำจืดให้เกิดความเหมาะสมและความสมดุลกับปริมาณน้ำในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยไม่กระทบต่อวัฏจักรของสัตว์น้ำพื้นถิ่นตามภูมินิเวศและความเฉพาะระบบนิเวศ 3 น้ำ การกำหนดพื้นที่ควบคุมทางทะเล เป็นต้น

อีกทั้ง ควรมีการจัดสรรแผนงานด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการฟื้นฟูทรัพยากรด้วยการขุดลอกทะเลสาบ เพื่อลดปัญหาสิ่งกีดขวางเส้นทางน้ำ อัตราการตื้นเขินจากวัชพืชทั่วทั้งทะเลสาบ ซึ่งอาจเป็นการร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและเอกชนในการดำเนินการ และแนวทางการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบในการออกคำสั่งและการบังคับใช้กฎหมายเพื่อจัดระเบียบเครื่องมือประมง และข้อกติกาชุมชนตลอดการจัดการผลประโยชน์จากทรัพยากร เพื่อให้ชุมชนสามารถดำรงชีพประมงต่อไป

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บรรณานุกรม

กรมประมง. (2552). **โครงการการจัดการชุมชนประมงต้นแบบ**. [ออนไลน์]. ได้จาก https://www.fisheries.go.th [สืบค้นเมื่อ วันที่ 5 กุมภาพันธุ์ 2663].

กรมประมง (2552). **กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกรมประมง** [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก https://www.fisheries.go.th/mf-emdec/mainweb/fisherylaw/index.html [สืบค้นวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ.2565]

กรมควบคุมมลพิษ https://www.pcd.go.th/lawstype [สืบค้นวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ.2565] **เรื่องเล่าสำนัก 6 พลิกฟื้นทะเลสาบสงขลาตอนกลาง คืนทรัพยากรใต้น้ำหล่อเลี้ยงชุมชน ชุมชนบางขวน ตำบลฝาละมี อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง** [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก https://thsection6.wixsite.com/database/post/storytelling_0024 [สืบค้นวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ.2565]

นิติยา ศรีพูลและเบญจวรรณ เพ็งหนู.2563 **การจัดการความรู้ “ปัจจัยความสำเร็จของการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองสู่ความยั่งยืนของชุมชนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา : กรณีศึกษา “บ้านช่องฟืน” เพื่อการจัดทำข้อเสนแนะเชิงนโยบายสาธารณะ”** หน้า 14-51

นิติยา ศรีพูล และเบญจวรรณ เพ็งหนู. (2564) **กลยุทธ์การบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืนของชุมชนช่องฟืน** ตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง

นิตติยา ทองเสนอ และอุทิศ สังขรัตน์. 2558 “การจัดการวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อกาท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง” **อินทนิลทักษิณสาร** 10 (1) :196

บริการระบบนิเวศ เข้าถึงได้จาก https://hmong.in.th/wiki/Ecosystem_services [สืบค้นเมื่อ 16 มกราคม 2564]

นาย อุสัน แหละหีม. (2562). **โครงการฟื้นเลให้สมบูรณ์ด้วยเขตอนุรักษ์พื้นที่ทะเลสาบสงขลาตอนกลาง จังหวัดพัทลุง**. [ออนไลน์] ได้จาก https://happynetwork.org [สืบค้นเมื่อ วันที่ 5 กุมภาพันธุ์ 2663].

บรรยายสรุปจังหวัดพัทลุง 2559 ไอคิว มีเดีย,หาดใหญ่ http://www.phatthalung.go.th/old/paper2.pdf **คลังความรู้ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง สถานการณ์ทรัพยากรปาชายเลน จังหวัดพัทลุง** https://km.dmcr.go.th/c_1/s_426/d_19130 [สืบค้นวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ.2565]

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เบญจวรรณ เพ็งหนู .(2559) **“กติกาชุมชนเพื่อการประมงที่ยั่งยืน”** โครงการภายใต้แผนพัฒนาลุ่มน้ำ หน้า 34.

แพรพิไล พันธุรัตน์. 2551 อำร่อน ปะดุกา. **ประกายไฟ...ในช่องฟืน** โครงการศึกษาองค์ความรู้ชุมชนต้นแบบ “ชุมชนประมงพื้นบ้านภาคใต้” กรณีศึกษา: บ้านช่องฟืน หมู่ที่ 2 ตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง : ชานเมืองการพิมพ์ . 2551.

วัฒนา สุกัณศีล. (2561). **โครงการชุมชนประมงกับการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำชายฝั่งทะเลในภาคใต้ : ปัญหาและทางเลือก**. [ออนไลน์]. ได้จาก https://madlab.cpe.ku.ac.th [สืบค้นเมื่อ วันที่ 5 กุมภาพันธุ์ 2663].

สถิติประชากรทางการบะเบียนราษฎร(รายเดือน)[ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก https://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statMONTH/statmonth/#/displayData [สืบค้นวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ.2565]

สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร (องค์การมหาชน) **การดำเนินการด้านการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล โครงการพัฒนาระบบคลังข้อมูล 25 ลุ่มน้ำ แบบจำลองน้ำท่วมน้ำแล้ง ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา(2555)** http://tiwrm.haii.or.th/web/attachments/2 5 basins/2 3 - songkhla_lake.pdf

สำนักงานทรัพยากรน้ำภาค 8 สงขลา (คณะกรรมการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา) **การกำหนดนโยบาย แผนงาน โครงการ และแนวทางแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ** [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก https://www.gotoknow.org/posts/547823 [สืบค้นวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ.2565]

องค์การบริหารส่วนจังหวัดพัทลุง http://www.phatthalungpao.go.th [สืบค้นวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ.2565]

องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง **สภาพทั่วไปของพื้นที่** [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก http://www.khomak.go.th/ [สืบค้นวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ.2565]

Bakker, K. (2003). **"Archipelagos and networks: urbanization and water privatization in the South."** The Geographical Journal 169(4): 328-342.

Bruce Hooper (2006) **“ Integrated Water Resources Management: Governance, Best Practice, and Research Challenges. ”** Journal of Contemporary Water Research & Education, Issue 135, Pages 1- 7 December 2006 Universities Council on Water Resources

Bruce L. Rhoads et al (1999) **“ Interaction Between Scientists and Nonscientists in Community-Based Watershed Management: Emergence of the Concept of Stream Naturalization.”** Environment Management, Vol.24 No 3, pp.297-308

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

Bruce Mitchell (2006) **“IWRM in Practice: Lessons From Canadian Experiences.”** Journal of Contemporary Water Research & Education, Issue 135, Pages 51-55, December 2006. Universities Council on Water Resources

Jonker, L.(2002) **“Integrated water resources management: theory, practice, cases.”** Physics and Chemistry of the Earth, 27, pp. 719-720.

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาคผนวก

ตัวอย่างแบบสำรวจ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาควิชาสถาปัตยกรรมและการวางแผน คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

แนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมงภายใต้แนวทาง
การมีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่น กรณี: ชุมชนช่องฟืน ทะเลสาบสงขลา

ส่วนที่ 1 ลักษณะข้อมูลทั่วไปของชุมชน

1.1 ลักษณะกายภาพ

1.1.1 ลักษณะการอยู่อาศัย

☐ บ้านไม้ชั้นเดียว/2ชั้น ☐ บ้านคอนกรีตเสริมเหล็ก

1.1.2 ลักษณะเฉพาะของพื้นที่

☐ พื้นที่เกาะกลางทะเล มีลักษณะราบเชิงเขาขนานกับทะเลสาบ

☐ บางส่วนในชุมชนมีลักษณะเป็นเนินเตี้ยๆ

1.1.3 อัตลักษณ์ของพื้นที่

☐ ระบบนิเวศ 3 น้ำ

☐ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมความสัมพันธ์ของคนทะเลสาบ

1.1.4 ระบบสาธารณูปโภค

☐ ระบบไฟฟ้า ☐ ระบบประปา ☐ ระบบโทรคมนาคม

☐ ระบบการจัดการขยะ ☐ โครงข่ายถนน

1.1.5 ระบบสาธารณูปการ

☐ โรงพยาบาล ☐ สถานีตำรวจ ☐ โรงเรียน

☐ สวนสาธารณะ ☐ สถานีดับเพลิง ☐ที่ทำการไปรษณีย์

1.1.6 ระบบสุขาภิบาล

☐ ระบบบำบัดน้ำเสีย

1.2 ระบบเศรษฐกิจ

1.2.1 การประกอบอาชีพหลัก

☐ ทำประมง ☐ ทำสวนยางพารา

☐ รับจ้างทั่วไป ☐ อื่นๆ.....

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1.2.1 การประกอบรอง และอาชีพเสริม

☐ ทำสวนยางพารา ☐ รับจ้างทั่วไป ☐ อื่นๆ.....

1.3 สังคม และวัฒนธรรม

1.3.1 การนับถือศาสนา

☐ พุทธ ☐ อิสลาม ☐ คริสต์

1. 3.2 วัฒนธรรม ประเพณี

☐ สารทเดือนสิบ ☐ การทำขวัญเรือ ☐ การลากพระทางน้ำ

☐ การผูกธงเข้าพรรษาที่เขาคลองกูด

1.3.3 ระยะเวลาอยู่อาศัย

☐ ระยะเวลา 1-3 ปี ☐ ระยะเวลา 3-5 ปี ☐ มากกว่า 10 ปี

ส่วนที่ 2 การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง

2.1 กฎระเบียบ ข้อบังคับ

2.1.1 กระบวนการจัดการทรัพยากรน้ำและประมง

☐ ข้อกำหนด ☐ กฎกติกาชุมชน

2.2 ศักยภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง

2.2.1 การพัฒนาชุมชน และสังคมเข้มแข็ง

☐ การขับเคลื่อนกิจกรรมในการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ

☐ สร้างเครือข่ายอนุรักษ์ทะเลสาบสงขลาร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2.2.2 การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับระบบนิเวศ

☐ การทำเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ และเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำ

☐ การสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การใช้วัสดุตามธรรมชาติในท้องถิ่น

2.3 ข้อจำกัดในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง

2.3.1 ข้อมูลข่าวสาร และการประชาสัมพันธ์

☐ ช่องทางการรับรู้ข้อมูลข่าวสารยังไม่ครอบคลุม และความทันสมัย

☐ การสื่อสาร และประชาสัมพันธ์ยังไม่แพร่หลายเท่าที่ควร

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.3.2 องค์ความรู้ทางด้านสิ่งแวดล้อม

☐ ขาดความรู้ ความเข้าใจในการจัดการทรัพยากรอย่างเป็นภาพรวม

☐ ขาดการตระหนักถึงการใช้ประโยชน์ของทรัพยากรทะเลสาบสงขลา

2.3.3 ความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศ

☐ อิทธิพลของมนุษย์ที่มีต่อระบบนิเวศลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

☐ ปัจจัยจากการการพัฒนาระบบเศรษฐกิจลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

☐ ปัญหาสิ่งแวดล้อม ภัยธรรมชาติ และมลพิษทางน้ำ

ส่วนที่ 3 การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและประมง

3.1 การมีส่วนร่วมและทุนทางสังคม

3.1.1 การมีส่วนร่วมและรับฟังข่าวสารในการจัดการทรัพยากรน้ำและประมง

☐ วิทยุ/เสียงตามสายของชุมชน ☐ เจ้าหน้าที่รัฐ

☐ แกนนำทางด้านสิ่งแวดล้อม/แกนนำชาวประมง

3.1.2 การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในการจัดการทรัพยากรน้ำและประมง

☐ แสดงความคิดเห็นผ่านเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กิจกรรมของชุมชน

☐ เข้าร่วมกิจกรรมจัดการทรัพยากรกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

3.1.3 การมีส่วนร่วมตัดสินใจในการจัดการทรัพยากรน้ำและประมง

☐ มีส่วนร่วมค้นหาสาเหตุ และวิธีการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ

☐ การมีส่วนร่วมเสนอแนวทางการจัดการทรัพยากรด้วยเขตอนุรักษ์ฯ ที่มีการแก้ไขเพิ่มเติม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-นามสกุล นางสาวศศิณา คงชนะ

วัน-เดือน-ปีเกิด 15 กันยายน พ.ศ.2538

ที่อยู่ 62/1 หมู่ 7 ตำบลโคกม่วง อำเภอคลองหอยโข่ง จังหวัดสงขลา 90230

โทรศัพท์ 0902092092

ประวัติการศึกษา

2554 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนพะตงประธานคีรีวัฒน์

2557 ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ สาขาวิชาเทคนิคสถาปัตยกรรม วิทยาลัยเทคนิคหาดใหญ่

2561 ระดับเทคโนโลยีบัณฑิต สาขาวิชาการผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย

2564 ระดับการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

ประวัติผลงาน

2562 ร่วมการแข่งขันโครงการบ่มเพาะธุรกิจเริ่มต้น ด้านวิทยาการภูมิสารสนเทศ (BIZ-GIS Startup) ศูนย์ภูมิภาคเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ ภาคตะวันออก ณ มหาวิทยาลัยบูรพา จังหวัดชลบุรี (รองชนะเลิศ อันดับ 1)

ผลงานวิจัย

2563 ศศิณา คงชนะ และอมร กฤษณพันธุ์.2563 “แนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภายใต้การมีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่น: กรณีศึกษา ชุมชนโดยรอบทะเลสาบสงขลา” หนังสือบทความวิจัยในโครงการประชุมวิชาการระดับบัณฑิตศึกษา คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2563. สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้